ORDO DRACONIS

NELUMINAȚII

Cartea întâi · Testamentul fiului Dragonului

MIRCEA S. RUSU

Ediția întâi · 2026

Ordo Draconis: Neluminații

Cartea întâi · Testamentul fiului Dragonului

Copyright © 2026 Mircea S. Rusu.
Toate drepturile rezervate.

Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă, distribuită sau transmisă în nicio formă și prin niciun mijloc, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau alte metode electronice ori mecanice, fără permisiunea scrisă prealabilă a autorului, cu excepția citatelor scurte cuprinse în recenzii și a altor utilizări necomerciale îngăduite de legea drepturilor de autor.

Aceasta este o operă de ficțiune. Se petrece printre întâmplări și persoane adevărate din veacul al cincisprezecelea și se depărtează în voie de izvoarele istorice. Familiile secrete descrise în ea, numele lor, riturile lor și rolul lor în istorie sunt născocirea autorului. Ele nu înfățișează nicio familie, niciun popor, nicio biserică și nicio obște adevărată, din trecut sau de astăzi.

Ediția întâi · 2026
Independently published
Tradusă din limba engleză: *Ordo Draconis: The Unlit*

Povestea, lumea și personajele: Mircea S. Rusu.
Textul a fost scris și tradus cu ajutorul lui Claude, un model de inteligență artificială creat de Anthropic.

Scrisă în Carpați, pentru orice neam.

Celor care au întrebat de unde știm
și au fost pedepsiți pentru că au întrebat.

Și lumina luminează în întuneric, și întunericul nu a cuprins-o.

— Ioan 1, 5

Căci, iată, împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru.

— Luca 17, 21

Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi.

— Ioan 8, 32

CUPRINS

Cuvânt înainte

PARTEA ÎNTÂI · MOȘTENIREA

Unu Colanul
Doi Băiatul care a văzut
Trei Ostaticul

PARTEA A DOUA · LUMINA CEA FALSĂ

Patru Mlaștina
Cinci Al treisprezecelea jilț
Șase Tronul fricii
Șapte Comparația

PARTEA A TREIA · ÎNTOARCEREA

Opt Ordinul cel adevărat
Nouă Gheață pe Dunăre
Zece Drumul ars
Unsprezece Noaptea torțelor

PARTEA A PATRA · COBORÂREA

Doisprezece Pacea nescrisă
Treisprezece Mama Caselor
Paisprezece Sub munte
Cincisprezece Cel Fără Lumină
Epilog · Snagov
Notă istorică
Anexă
Despre autor
De același autor

CUVÂNT ÎNAINTE

Cartea aceasta spune o poveste veche ca să pună o întrebare veche. Cine ne-a învățat de ce să ne temem și ce a câștigat din asta?

Povestea se petrece în veacul al cincisprezecelea, la hotarul dintre două imperii, și este spusă de un domnitor pe care cinci sute de ani de tipar l-au prefăcut în monstru. Datele sunt adevărate. Bătăliile sunt adevărate. Cometa din 1456 a fost văzută de fiecare om viu din Europa. Născocită este explicația, iar explicația este argumentul cărții: că războaiele acelui veac nu s-au purtat între două credințe sau între două popoare, ci au fost rânduite, de amândouă părțile deodată, de un număr mic de familii care stăteau în locurile cele mai înalte ale fiecărei curți și ale fiecărei case de rugăciune și care își spuneau Iluminații.

Cititorul trebuie să știe, de la bun început, ce nu este această carte. Nu este un atac împotriva credinței; învățătorul de la începutul ei este cea mai mare figură a ei, iar credincioșii din ea se numără printre cei mai viteji. Nu este învinuirea vreunei familii, națiuni sau biserici adevărate; cele treisprezece Case sunt născocite și sunt așezate în fiecare instituție tocmai pentru că nicio instituție, luată singură, nu este dușmanul. Nu este o apărare a povestitorului. El nu se apără. A fost, vreme de câțiva ani, întocmai ceea ce dușmanii lui au spus mai târziu că a fost, și o spune, iar cartea ar fi necinstită dacă l-ar ierta. Este o poveste despre un mecanism. Mecanismul este frica, strânsă și cheltuită de oameni care s-au convins pe ei înșiși, și pe toți cei de sub ei, că sunt păstrătorii luminii.

Acest din urmă lucru cere încă un cuvânt, fiindcă este miezul întregii construcții. Omul care spune povestea nu s-a născut în afara lucrului căruia a ajuns să i se împotrivească. S-a născut înăuntrul lui. Tatăl său i-a

purtat colanul. El însuși a stat la masa lui, i-a crezut învățătura și a cârmuit cu metodele lui, și numai comparând ceea ce fusese învățat cu ceea ce văzuse a aflat cum este mânată lumea. Am scris-o așa pentru că nu cred în eroi care n-au greșit niciodată. Un om care a stat numai în lumină nu-ți poate spune nimic de folos despre întuneric. Ca să descoperi adevărul, trebuie mai întâi să fi văzut întunericul, iar cei cinstiți vor recunoaște că l-au văzut dinăuntru.

Un cuvânt despre formă. Cartea este scrisă ca testamentul unui tată către fiul său, pentru că așa s-a trecut dintotdeauna o asemenea cunoaștere: nu vestită în gura mare, ci dată din mână în mână, de cineva care nu mai are nimic de câștigat, cuiva destul de tânăr ca să o folosească. L-am lăsat să fie răbdător, limpede și nedispus să măgulească, nici pe fiul său, nici pe sine. El nu cere să fie crezut. Cere să fie verificat.

Dacă ai deschis această carte, bănuiești deja că o parte din ceea ce ți s-a spus cu glas sigur, dintr-un loc înalt, ți s-a spus spre folosul altcuiva. Nu te înșeli. Ceea ce urmează este lunga mărturie a unui om care a bănuit același lucru, a intrat să vadă și a fost cât pe ce să nu mai iasă.

— M. S. R.

PARTEA ÎNTÂI

Moștenirea

În ce m-am născut, pus pe hârtie cinstit, înainte de orice socoteală despre ce am făcut cu el.

CAPITOLUL UNU

Colanul

FIUL MEU.

Scriu acestea în cetatea Vișegradului, deasupra cotului Dunării, în al doisprezecelea an din ceea ce lumea crede că este întemnițarea mea. Tu dormi în odaia de alături. Ai doisprezece ani și ai început să pui întrebări la care până acum am răspuns prost. Cartea aceasta este răspunsul cel mai bun. N-o vei citi până nu vei fi om în toată firea, iar atunci s-ar putea ca eu să nu mai fiu aici ca să fiu întrebat, așa că am încercat s-o scriu așa cum mi-aș dori să mi se vorbească: limpede, pe rând, fără să fiu cruțat.

Încep cu un principiu, fiindcă tot restul atârnă de el.

Orice putere dintre oameni este, la urma urmei, o regulă. Nu un zid, nu o sabie, nu o vistierie, deși le va avea pe toate trei. O regulă: ceva ce foarte mulți oameni s-au învoit să poarte în propriile capete și să asculte acolo, zi după zi, până când nu mai poate fi deosebit de firea lucrurilor. Un hotar este o regulă. O coroană este o regulă. Un ban, un jurământ, un păcat, un dușman: fiecare dintre acestea este un rând pe care l-a scris cineva, demult, și pe care noi îl tot spunem pe de rost, nouă înșine și copiilor noștri. Câtă vreme destui dintre noi îl spunem, are greutatea unui munte. Când destui dintre noi încetăm, piere într-o noapte, iar noi rămânem uimiți că l-am crezut vreodată.

Nu am înțeles lucrul acesta când eram tânăr. Credeam că lumea este făcută din domni și din oști. Este făcută din ceea ce au fost învățați oamenii, și de aceea este a celui care îi învață.

Acesta este subiectul cărții. Îți voi arăta cine îi învață.

Ce spunea Ordinul că este

În anul 1408, regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, care a fost mai târziu împărat, a întemeiat împreună cu regina sa o societate de cavaleri. A numit-o Societatea Dragonului. Însemnul ei era un dragon încolăcit în cerc, cu coada înfășurată în jurul propriului gât, iar pe spinare o cruce roșie. Membrii ei erau cei mai mari seniori dintre Baltica și Adriatica. Printre ei se aflau regi. Vinerea purtau o mantie neagră peste una roșie, în amintirea Patimilor. Jurau să-i apere pe credincioși, să păzească hotarul creștinătății împotriva turcului și să stea unul lângă altul în fața oricărui dușman.

Vreau să bagi de seamă că nimic din toate acestea nu este fals. Ordinul chiar a apărat hotarul. Mulți dintre cavalerii lui au fost oameni viteji, care au murit acolo unde au spus că vor muri. Dacă l-ai fi întrebat pe oricare dintre ei din ce face parte, ți-ar fi spus, cu cugetul curat, că face parte dintr-o frăție a luminii într-un veac întunecat.

În februarie 1431, la Nürnberg, tatăl meu a îngenunchеat înaintea împăratului și a fost primit în acea frăție. Era pe atunci un principe fără țară, fiul nerecunoscut al unui mare voievod, cu un drept la tronul Țării Românești și fără oaste cu care să-l susțină. Colanul care i s-a pus pe grumaz în ziua aceea i-a dat oastea. I-a dat și numele sub care este cunoscută de atunci casa noastră. Oamenii i-au spus Dracul, Dragonul. Tu porți numele acesta. Se cuvine să știi ce s-a plătit pentru el.

Ce era Ordinul

Erau două Ordine. Acesta este primul lucru pe care trebuie să te învăț și este adevărat despre fiecare mare instituție pe care o vei întâlni vreodată.

Era Ordinul celor mulți: cavalerii, steagurile, jurământul rostit la amiază în catedrală. Și era Ordinul celor puțini, despre care cei mulți nu știau că există. Nu avea un nume care să fie rostit cu glas tare. Cei

dinăuntru îi spuneau Curtea. Se aduna noaptea. Hotăra unde vor fi trimiși cavalerii, care hotar va fi apărat și care părăsit, care domn va fi ridicat și care lăsat să cadă. Cei mulți dădeau curajul. Cei puțini dădeau direcția. Iar direcția nu venea de la împărat, care era el însuși doar cel mai înalt slujitor al Curții și, cred eu, pe jumătate se temea de ea.

Venea de la case mai vechi. Erau treisprezece. Îți voi da numele lor la locul potrivit. Deocamdată este de ajuns să știi că erau familii, că erau mai vechi decât orice neam regesc din Europa, că își aveau scaunul la Roma și la Veneția, la Buda și la Cracovia, dar și în cetatea de scaun a sultanului, și că își spuneau, între ele, Iluminații.

O credeau. Acesta este lucrul la care te rog să fii cel mai atent. Ar fi o poveste mai simplă dacă ar fi fost niște cinici care se știau mincinoși. Nu erau. Credeau că omenirea este o turmă, că o turmă fără păstor se sfâșie singură, că uneltele păstorului sunt frica și nădejdea și că ei fuseseră rânduiți, de un Dumnezeu pe care îl slujeau cu adevărată evlavie, să țină aceste unelte în numele tuturor. Ei au zidit universitățile. Ei au plătit copierea cărților sfinte. Ei și-au așezat fiii în amvoanele cele înalte, de unde aceștia propovăduiau, sincer și frumos, dragostea cerului și groaza iadului. Iar când era nevoie de un război ca să țină turma în rânduială, rânduiau un război, binecuvântau amândouă oștile și plângeau la înmormântări.

Ordinul Dragonului era cea mai bună unealtă a lor la hotarul de răsărit. Tatăl meu nu l-a întemeiat și nu l-a stricat. A intrat în el, așa cum un om care se îneacă se prinde de o funie, și nu a întrebat cine ține celălalt capăt.

Jurământul tatălui meu

Mi-a vorbit despre noaptea aceea o singură dată, mulți ani mai târziu, și numai pentru că știam deja.

Ceremonia publică a fost la amiază. A doua a avut loc după miezul nopții, într-un paraclis de sub castel, la care a fost dus de un secretar al cancelariei ungurești pe care îl cunoștea puțin și pe care îl socotise mereu un om nevătămător. Erau treisprezece jilțuri, așezate în jumătate de cerc. Nouă erau ocupate, de oameni pe care nu-i cunoștea, în portul a nouă țări diferite. Patru stăteau goale. Nimeni nu a lămurit de ce.

Un domn bătrân de la Roma a vorbit pentru ceilalți. Era curtenitor. A spus că de câțiva ani Curtea îl urmărea pe tatăl meu și avea o părere bună despre el. A spus că Țara Românească este o ușă, ușa dintre două lumi, și că o ușă trebuie ținută de cineva care înțelege că ea nu trebuie nici deschisă de tot, nici închisă de tot. La Dunăre trebuie să fie mereu război, a spus el, și niciodată biruință; hotarul câștigat pentru totdeauna încetează să mai fie de folos cuiva. Un domn care pricepe lucrul acesta va fi sprijinit, cu aur și cu cavaleri, cât va trăi. Un domn care nu-l pricepe va fi înlocuit cu unul care îl pricepe.

— Și dacă refuz? a întrebat tatăl meu.

— Ești liber să refuzi, a spus domnul cel bătrân. Ești liber să te întorci la han și să fii mai departe fiul unui om mare, cu patruzeci de călăreți și cu un drept. Noi nu silim pe nimeni. Doar nu ajutăm.

Vei întâlni lucrul acesta iar și iar în viața ta. Ei nu amenință niciodată. Îți descriu doar situația, întocmai, și așteaptă.

Tatăl meu a jurat. Mi-a spus că, după ce a sfârșit, fiecare dintre cei nouă s-a ridicat pe rând și l-a îmbrățișat, că își amintea cum se gândise cât de reci le erau obrajii și că lumânările din paraclisul acela nu ardeau galben, cum ard lumânările, ci cu o flacără subțire și albăstrie.

Mi-a mai spus un lucru. Pe când urca din nou scara, colanul de aur i s-a încălzit pe piept. Nu era căldura trupului său. Era ca și cum metalul însuși ar fi fost tulburat de ceea ce auzise. Nu a înțeles și și-a alungat

gândul. Au trecut treisprezece ani până când am aflat, el sau eu, ce era colanul și că nu fusese niciodată al oamenilor care i-l dăduseră.

Ce îți cer în privința lui

Nimic din ce am scris nu trebuie citit ca dispreț față de tatăl meu. Argumentul este mai incomod decât disprețul.

Nu a fost un om rău. Și-a iubit fiii. Și-a dorit țara și și-a dorit-o, la început, ca s-o cârmuiască bine. I s-a oferit singurul drum către ea care exista, de către oameni care păreau cei mai înțelepți și mai evlavioși din creștinătate, și a apucat pe drumul acela crezând că duce spre lumină. Aproape toți cei care au slujit vreodată Curtea au slujit-o cu această credință. Dacă aș fi fost în locul lui la Nürnberg, cu cei patruzeci de călăreți ai lui și cu foamea lui, aș fi jurat la fel.

Știu asta, pentru că, după câțiva ani, am fost în locul lui și am jurat.

Dar asta înseamnă să o iau înainte.

De unde știu aceste lucruri

Ai dreptul să întrebi, de la bun început, pe ce mă sprijin. Îți voi spune și te rog să mă ții de cuvânt până la capăt.

Ceea ce descriu ca văzut, am văzut. Ceea ce descriu ca spus mie, voi spune cine mi-a spus. Povestea de la Nürnberg o am de la tatăl meu, din gura lui, o singură dată, iar restul istoriei lui o am de la un grăjdar bătrân, pe nume Stoica, care a fost cu el din copilărie și care mi-a repetat-o într-o mlaștină. Învățătura Curții o am de la Curte, de la masa ei, la care am stat trei ani. Istoria ei o am dintr-o carte pe care cea mai veche dintre Case o păstrează pentru învățătura moștenitorilor săi și care se află acum într-un cufăr de cedru, la Poenari, unde o poți citi.

Acolo unde nu știu, voi spune că nu știu. Vei vedea că o spun mai des către sfârșitul acestei mărturii decât la început. Acesta este drumul bun pentru un om.

Pomenesc lucrul aici pentru că tot ce urmează este un argument despre cum se cunosc lucrurile și aș fi un slab apărător al lui dacă ți-aș cere să mă crezi pe cuvânt.

Casa Basarabilor

Neamul nostru este vechi, pentru un neam de domni, ceea ce înseamnă că stăpânește Țara Românească de ceva mai bine de o sută de ani și că în cea mai mare parte din ei s-a ucis pe sine.

Străbunicul tău a fost voievodul Mircea, căruia oamenii îi spun cel Bătrân și pe care turcii l-au numit cel mai viteaz și mai ager dintre principii creștini. A ținut țara treizeci și doi de ani. S-a bătut cu sultanul Baiazid în mlaștinile de la Rovine și l-a înfrânt și a fost la Nicopole, despre care voi mai avea de spus. A ridicat cetatea Giurgiului, pe un ostrov al Dunării; ține minte numele acesta. Când a murit, în anul 1418, a lăsat o țară tare, o vistierie plină, un fiu legiuit și alți câțiva.

Tatăl meu era unul dintre ceilalți.

Nu este un lucru care să se spună cu glas tare în casa noastră, dar se cuvine să-l știi. Era fiu din flori. Nu avea un drept pe care boierii să fie datori să-l cinstească, iar după moartea bătrânului voievod spița legiuită și verii ei s-au luptat pentru tron douăzeci de ani, vreme în care fiul nelegiuit a fost trimis, ca un lucru stânjenitor, la curtea regelui Ungariei.

M-am gândit adesea la asta. Era un băiat de vreo doisprezece ani. A fost dat unui rege străin, ca să fie crescut la o curte străină, drept chezășie pentru buna purtare a aceleia dintre rudele lui care domnea atunci; o piesă pe o tablă, ținută deoparte. A crescut la Buda și la Nürnberg,

printre paji și secretari, mâncând la mesele de jos. A învățat nemțește și latinește și a învățat să aștepte.

Nu înțelegeam, pe când eram copil într-o grădină de trandafiri la Adrianopol și îl uram pentru că plecase călare, că îmi făcea doar ceea ce i se făcuse și lui. Fusese ostatic înainte de a fi tată. Cred acum că nu-și putea închipui un fiu de domn altfel. Așa dăinuie asemenea obiceiuri. Nimeni nu le alege. Fiecare generație doar nu izbutește să-și închipuie că lucrul ar putea fi altfel.

Bătrânul împărat

Regele la a cărui curte a așteptat era Sigismund de Luxemburg și, fiindcă totul în această carte începe cu el, trebuie să-i cunoști măsura.

A fost rege al Ungariei cincizeci de ani, apoi rege al Boemiei, rege al romanilor și, la urmă, împărat. Era un om mare, cu barbă roșie, fără astâmpăr, care vorbea șapte limbi și era mereu dator. Iubea femeile, turnirurile și planurile mărețe. Nu era un prost și nu era, cred eu, un om rău. Era felul de cârmuitor care are mai multe coroane decât venituri, iar un asemenea cârmuitor nu este niciodată stăpân pe sine.

În anul 1396, pe când era rege tânăr, a pornit o cruciadă.

A fost cea mai mare pe care o strânsese Apusul într-o sută de ani. Erau cavalerii Franței și ai Burgundiei, în toată trufia lor; erau germani și englezi și ospitalierii din Rodos; era toată puterea Ungariei și străbunicul meu cu călărimea Țării Românești. Au coborât de-a lungul Dunării până la cetatea Nicopolelui și acolo l-au întâlnit pe sultanul Baiazid.

Străbunicul meu îl cunoștea pe turc. Se bătuse cu el. L-a rugat pe rege să-i lase pe munteni, care pricepeau felul acela de război, să deschidă bătălia. Seniorii francezi au răspuns că nu călăriseră o mie de mile ca să meargă în urma unor țărani. Au șarjat, la deal, în armură grea, fără să aștepte pe nimeni. Până seara, floarea cavalerimii Europei era moartă sau

în lanțuri, iar regele Ungariei fugea pe fluviu în jos într-o luntre de pescar.

Aceasta este istoria și o vei găsi în cronici. Eu îți voi spune ce nu este în ele, fiindcă am citit socoteala Caselor.

O cruciadă se plătește. Mă voi întoarce la asta, nu o singură dată; este una dintre chei. Zeciuiala pentru Nicopole s-a strâns în toată creștinătatea vreme de trei ani. Răscumpărările plătite apoi sultanului pentru seniorii robiți au întrecut venitul Franței. Fiecare florin din acea răscumpărare a fost dat cu împrumut, cu dobândă, de bancheri din Veneția, din Genova și din Roma, pe zălogul moșiilor familiilor cu pricina.

Foarte multe case vechi din Franța și din Burgundia sunt datoare anumitor bănci italiene din ziua aceea și până azi.

Tânărul rege s-a întors acasă ruinat. Pierduse o oaste și creditul și datora bani în fiecare oraș al Italiei. Și atunci, în anii de după Nicopole, când se afla în punctul cel mai de jos al norocului său, anumiți domni au început să fie foarte binevoitori cu el.

Cum se ia o instituție

Te rog să urmărești cu băgare de seamă. Am stat trei ani la masa Curții și alți treisprezece am desfăcut ce învățasem acolo, iar din tot ce înțeleg, acesta este lucrul cel mai de folos. Este metoda prin care un lucru întemeiat cu un scop bun este întors către altul, fără ca vreunul dintre membrii lui să bage de seamă schimbarea.

Este nevoie de trei chei. Eu le numesc punga, pana și amvonul.

Punga se ia cea dintâi. Un rege, un ordin de cavaleri, o episcopie, o universitate; fiecare are cheltuieli, iar cheltuielile întrec veniturile, fiindcă aceasta este firea instituțiilor. Cineva trebuie să acopere diferența. Cei

care o acoperă nu cer nimic în schimb. Sunt onorați să ajute. Dar din ziua aceea sunt anumite lucruri pe care instituția nu-și mai îngăduie să le înceapă și altele pe care nu-și mai îngăduie să le lase, și nimeni nu trebuie să dea vreodată o poruncă. Un om care datorează bani știe deja ce i-ar plăcea creditorului său.

Pana se ia a doua. Orice mare obște de oameni trăiește prin înscrisurile ei: hrisoavele, socotelile, corespondența. Acestea nu sunt ținute de seniorii care poartă titlurile. Sunt ținute de secretari. Un secretar este un om tăcut, fără neam, care nu se vede niciodată la turnir și care va fi tot la masa lui de scris când seniorul de acum va fi mort și va domni nepotul lui. El întocmește scrisorile. El hotărăște care jalbă este pusă azi-dimineață înaintea regelui și care se rătăcește. El ține pecetea. Așază un om răbdător la masa aceea, și pe nepotul lui după el, și în patruzeci de ani instituția își va aminti numai ceea ce i s-a îngăduit să-și amintească.

Amvonul se ia cel din urmă și este cel mai simplu. Punga și pana hotărăsc ce poate face o obște de oameni. Amvonul hotărăște ce cred ei că se cuvine să facă. Este nevoie doar ca predicatorul pe care îl ascultă regele și duhovnicul care îl ascultă pe rege să fie oameni sinceri și buni vorbitori, crescuți ei înșiși, din copilărie, la o școală înzestrată de o familie evlavioasă, într-o anumită înțelegere a ceea ce cere Dumnezeu.

Bagă de seamă de ce nu a fost nevoie. Nimeni nu a fost mituit. Nimeni nu a fost amenințat. Niciunui cavaler al Ordinului Dragonului nu i s-a cerut vreodată să facă un lucru despre care știa că este rău. I s-a cerut să apere creștinătatea și a apărat-o, la hotarul la care a fost trimis, cu banii care s-au întâmplat să fie la îndemână, în războiul despre care duhovnicul lui l-a încredințat că este drept. Dacă i-ai fi spus că este unealta a treisprezece familii, te-ar fi lovit și ar fi avut dreptate, după tot ce era el în stare să știe.

Acesta este singurul fel în care se strică vreodată un lucru de oarecare mărime. Nu de sus, de către un ticălos. Din lături, de către ajutoare.

Întemeierea

Societatea Dragonului a fost întemeiată în a douăsprezecea zi a lui decembrie din anul 1408. Am văzut hrisovul. Poartă pecetea regelui Sigismund și a reginei sale, Barbara de Cilli, și numele a douăzeci și doi de baroni întemeietori. Este un înscris nobil. Vorbește despre apărarea Crucii împotriva păgânului, a schismaticului și a ereticului și despre credință unul față de altul până la moarte.

Actele Casei Tenebri consemnează aceeași zi, în trei rânduri.

Regele Ungariei este al nostru printr-o datorie de patru sute de mii de florini. A fost înduplecat să întemeieze un ordin cavaleresc pentru marca de răsărit. Va ține fluviul fără să-l treacă vreodată. Secretarul este din Casa Corbul.

Nu cred că Sigismund a știut. Cred că a crezut, până la moarte, că Ordinul era planul lui, cel mai bun lucru pe care îl făcuse. Fusese sfătuit, firește; era mereu sfătuit; iar hrisovul fusese întocmit de un tânăr diac foarte priceput al cancelariei sale, un om slab și uscat, de curând recomandat din Italia.

Este un lucru pe care nu-l pot lămuri și îl scriu ca atare. Însemnul.

Nimeni nu a fost în stare să-mi spună cine a ales dragonul. Nu este în hrisov; hrisovul spune doar că vor purta cavalerii „semnul dragonului încovoiat în cerc". Nu era stema regelui. Nu apare în Acte; cred că nu l-au înțeles Casele și l-au luat drept o bucată de heraldică. Primul colan a fost făcut de un aurar din Buda după un desen care îi fusese adus, zicea el, de un bătrân în cojoc, un muntean, care a plătit în aur nelucrat și nu și-a spus numele.

Ți-am spus că nu a fost niciodată colanul al oamenilor care îl dădeau. Asta am vrut să spun. Curtea a clădit Ordinul ca pe o armă. Altcineva, înainte ca primul cavaler să depună jurământul, a atârnat de el un semn care nu era al lor; așa cum un om ar strecura o scrisoare în buzunarul unui sol care nu știe ce duce.

Cele treisprezece, așa cum le vede lumea

Ți-am făgăduit că îți voi da numele lor la locul potrivit. Acesta este locul. Le dau așa cum stăteau în anul în care tatăl meu a primit colanul și îți dau, cu fiecare, fața pe care o arăta lumii, fiindcă nu vei întâlni niciodată vreuna purtând alta.

La Roma, Casa **Tenebri**. Bancheri ai Sfântului Scaun; ocrotitori ai cărturarilor; împărțitori de pâine. Cea mai veche dintre cele treisprezece, numită între ele Mama Caselor.

La Veneția, Casa **Vesperi**. Armatori și negustori de mirodenii, cu oameni de încredere în fiecare port, de la Bruges până la Alexandria.

La Buda, Casa **Corbul**. Nu sunt niciodată seniori. Sunt secretari ai cancelariei regești, din tată în fiu, și au fost încă dinainte să existe un regat al Ungariei pe care să-l slujească.

La Cracovia, **Morowski**. Mari stăpâni de pământuri, de o evlavie fără margini, care întemeiază mănăstiri.

La Paris, **De Noirval**. Doctori ai Universității, de nouă generații; un De Noirval a întocmit articolele pe temeiul cărora a fost arsă o fată la Rouen.

În țările nemțești, conții **Von Umbra**. Sfetnici ai oricui se întâmplă să fie împărat.

La Constantinopol, cât a fost un Constantinopol, **Skotenoi**. Ei scriau istoriile curții. Sunt acum în pribegie, în Italia, și scriu mai departe.

La Adrianopol, **Karanlık**. Dascăli ai fiilor sultanului și secretari ai vistieriei lui.

În Moscovia, **Temnov**. Negustori de blănuri și binefăcători ai Bisericii.

Acestea sunt nouă. Sunt cele care stau în jilțuri și cele de care se ocupă această carte.

Mai sunt patru, pe care nu le-am văzut niciodată și despre care știu numai ce stă scris în Acte și ce a găsit Lorenzo în catastife. La Cairo, o casă numită **Al-Atim**, judecători și negustori de grâne, care hotărăsc unde, în trei împărății, va lipsi pâinea. La Samarkand, **Tariki**, care întocmesc horoscoapele după care principii Răsăritului își aleg ziua războaielor. La curtea Neamului Mătăsii, într-o cetate al cărei nume nu-l pot scrie, **Yemu**, care sunt maeștri de ceremonii ai unui împărat ce n-a auzit niciodată de al nostru. Și o a treisprezecea, care nu are nume în niciun înscris: Casa Fără Scaun, care a plecat pe mare spre apus, dincolo de Coloanele lui Hercule, în domnia lui Traian, și n-a mai fost semnalată în niciun port.

Te rog să bagi de seamă trei lucruri la lista aceasta.

Cel dintâi este că niciuna dintre ele nu este casă de rege. Am cunoscut tineri care, auzind întâia oară de Curte, și-au închipuit că trebuie să fie alcătuită din împărați și din papi. Este alcătuită din oamenii care stau lângă împărați și lângă papi: cel care împrumută, cel care scrie, cel care învață. Un rege domnește treizeci de ani și este privit de toată lumea. O familie de secretari poate ține aceeași masă de scris cinci sute de ani și nimeni nu-i știe numele.

Al doilea este că sunt din toate neamurile și de toate credințele. Este o casă la Roma și o casă la Adrianopol; una la Paris și una la Cairo. Când ți se va spune că nenorocirile tale vin de la un anume popor, turcul, neamțul, grecul, evreul, ungurul, adu-ți aminte de lista aceasta. Curtea nu

are popor. I-a fost întotdeauna la îndemână ca fiecare neam să dea vina pe altul.

Al treilea este că sunt, toate, vrednice de admirație. O spun cu toată seriozitatea. Du-te la Roma și întreabă cine dă pâine săracilor. Du-te la Cracovia și întreabă cine a zidit spitalul. Sunt cele mai bune familii din cetățile lor. Au fost cele mai bune familii vreme de o mie de ani. Aceasta nu este masca lor. Este metoda lor.

Ce a primit tatăl meu

A jurat la Nürnberg în februarie. Într-o lună avea ceea ce așteptase douăzeci de ani.

I s-a dat o împuternicire de la rege, ca străjer al hotarului Transilvaniei, cu scaunul la Sighișoara. I s-a dat dreptul de a bate monedă acolo; îți voi povesti despre monetărie, fiindcă m-am jucat în ea. I s-au dat bani, care au venit printr-o bancă din Veneția, iar cu banii a ridicat două sute de lănci. Și i s-a dat un nume. Cavalerii Ordinului își spuneau unul altuia după însemn, așa că muntenii, care l-au văzut pe acest străin de la curtea nemțească intrând călare cu un dragon de aur pe piept, i-au spus Dracul.

A așteptat cinci ani la Sighișoara. Eu m-am născut în cel dintâi dintre ei sau ceva mai devreme; mama n-a fost niciodată sigură de an, iar mie nu mi-a păsat vreodată prea mult.

În iarna lui 1436, voievodul care domnea, un frate vitreg al tatălui meu, a murit la un ceas potrivit. Tatăl meu a trecut munții cu cele două sute de lănci și cu o scrisoare de credit, iar în primăvară ședea în jilțul propriului său tată, la Târgoviște.

Te rog să bagi de seamă cât sânge l-a costat. Deloc. Nu a fost nicio bătălie. Boierii care i s-ar fi putut împotrivi au aflat, fiecare, că un creditor, o rudă sau un duhovnic îi sfătuia să n-o facă. Porțile s-au

deschis. Trebuie să i se fi părut o minune. Trebuie să fi crezut că Ordinul era cu adevărat ceea ce spunea că este, o frăție care îi răsplătește pe cei credincioși.

Nu cred să fi fost vreodată un om mai recunoscător.

Prima plată

A venit la soroc după doi ani.

În vara lui 1438, sultanul Murad a trecut Dunărea cu oaste mare, într-o incursiune de pradă în Transilvania. Adică în pământurile regelui Ungariei, capul Ordinului Dragonului; chiar pământurile pe care tatăl meu fusese pus în scaun ca să le apere.

Tatăl meu nu i s-a împotrivit. A mers cu el. Voievodul Țării Românești, cavaler al Dragonului, apărător jurat al hotarului creștinătății, a călărit șase săptămâni alături de sultan, drept călăuză, prin trecători pe care le cunoștea mai bine decât orice turc. Au ars țara până la Sibiu. Au luat, după socoteala cronicarilor, șaptezeci de mii de robi.

Aveam nouă ani. Îmi amintesc ziua în care coloana s-a întors prin Târgoviște. Am stat pe zid, cu Mircea, și am privit-o trecând; a ținut de dimineață până la întuneric. Erau legați de gât, în șiruri lungi, bărbați și femei și foarte mulți copii. Vorbeau nemțește și ungurește. Unii dintre ei strigau în sus către noi, pe românește, văzând niște copii de domn pe zid, și ne cereau apă.

Fratele meu avea paisprezece ani. S-a făcut alb la față, apoi a coborât și a început să care apă cu găleata, până când vornicul tatălui nostru a pus să fie dus în casă.

L-am întrebat pe tata în noaptea aceea. L-am întrebat de ce călărise cu dușmanul împotriva oamenilor pe care jurase să-i păzească.

— Așa s-a cerut, a spus el.

Nu a lămurit, iar eu n-am înțeles mulți ani. Înțeleg acum, fiindcă am citit porunca; este în Acte. *Fluviul trebuie ținut fără a fi trecut. Dar un hotar care este doar ținut se liniștește, iar un hotar liniștit încetează să mai dea rod. Ușa să fie deschisă din când în când, pe rând, de o parte și de cealaltă.* Sultanul fusese sfătuit în anul acela, de dascălii lui, că o incursiune ar fi glorioasă și aducătoare de câștig. Tatăl meu fusese sfătuit, de nașul lui, că ar fi cuminte să nu i se împotrivească. Regele Ungariei, care era capul Ordinului, a fost sfătuit că pierderea a șaptezeci de mii de supuși era un prilej drept pentru o nouă zeciuială de cruciadă.

Toți trei au făcut cum au fost sfătuiți. Toți trei au crezut că lucrează pentru oamenii lor. Iar șaptezeci de mii de făpturi omenești au plecat spre miazăzi în funii, dintre care, după un catastif pe care l-am ținut mai târziu în mâini, câteva mii nu au fost trecute niciodată în vreun târg de robi din stăpânirile sultanului și n-au mai fost văzute.

Aceasta a fost prima plată. Tatăl meu a făcut-o și dimineața s-a dus la liturghie. Cred că și-a spus ceea ce își spun întotdeauna asemenea oameni: că ferise Țara Românească de foc, lăsând să ardă Transilvania în locul ei.

Căldura

Voi adăuga un lucru mărunt, fiindcă ți-am făgăduit totul.

I-a spus lui Stoica că în tot acel drum cu sultanul, vreme de șase săptămâni, colanul îi fusese fierbinte pe piept. Nu cald. Fierbinte, încât a lăsat un semn pe piele, pe care i l-a arătat grăjdarului; un inel roșu, cu coadă.

L-a arătat unui doctor. I s-a dat o alifie.

Ce te rog să duci mai departe

Am zăbovit mult asupra acestui prim capitol și încă n-am ajuns la propria mea naștere. Am avut pricinile mele.

Ești pe cale să citești istoria unui băiat care putea să vadă ceea ce cei mari nu puteau și care a fost totuși luat, încetul cu încetul, în slujba lucrului pe care îl vedea. Vei fi ispitit să-l socotești un prost. Te rog să-ți amintești, când vei fi ispitit astfel, în ce s-a născut.

S-a născut într-un Ordin ale cărui pungă, pană și amvon se aflau în alte mâini de douăzeci și trei de ani înainte de nașterea lui. Fiecare om mare pe care avea pricină să-l iubească era slujitorul Ordinului și îl credea bun. Stăpânii lui erau cei mai binevoitori oaspeți de la masa tatălui său. Țelurile lui îi erau propovăduite în fiecare duminică, în numele lui Dumnezeu, de un om învățat care îi dădea bănuți. Nu a intrat în întuneric. A deschis ochii în el și toți cei în care se încredea i-au spus că este ziuă.

Aceasta este starea aproape fiecărui om care a slujit vreodată Curtea. Nu o dau drept scuză; eu am avut un avertisment pe care cei mai mulți dintre ei nu l-au avut și am intrat oricum. O dau pentru ca, atunci când vei întâlni asemenea oameni, și îi vei întâlni, în fiecare curte și în fiecare sfat al vieții tale, să știi la ce te uiți. Ei nu sunt, cei mai mulți, dușmanii tăi. Sunt ceea ce ai fi tu, dacă nu te-ar fi întrebat nimeni vreodată de unde știi.

Capitolul al doilea descrie casa în care m-am născut, prietenii familiei mele care veneau în ea și întâia oară când l-am văzut pe unul dintre ei aruncând o umbră care nu era a lui.

CAPITOLUL DOI

Băiatul care a văzut

M-am născut la Sighișoara, în Transilvania, într-o casă galbenă din piață, pe când tatăl meu își aștepta acolo tronul. Casa mai este și azi în picioare. Are trei caturi sub un acoperiș țuguiat, iar de la fereastra cea mai de sus un copil putea vedea tot ce lua el drept lumea: turnul cu ceas, ulița cositorarilor, zidul cetății cu cele paisprezece turnuri ale lui și, dincolo de zid, dealurile care se făceau albastre către munți.

Am fost fericit în casa aceea. O spun pentru că restul capitolului ar putea lăsa să se înțeleagă altceva, și ar fi fals. Aveam un tată de care alții se temeau și care cu mine era blând, un frate mai mare, Mircea, pe care îl adoram, un fierar în curte care mă lăsa să-i stric cuiele și nicio bănuială că familia mea era a cuiva.

Prietenii casei

Veneau foarte mulți oaspeți. Înțeleg acum că un domn care își așteaptă tronul este un fel de plasament și că cei care au pus bani în el vin cu regularitate să-l vadă.

Era un negustor de postav din Brașov, care îi aducea mamei mătase. Era un canonic de la catedrala din Alba, un om învățat și zâmbitor, care mă cerceta la latină și îmi dădea un bănuț de argint când răspundeam bine. Și era secretarul de la cancelaria din Buda, același care îl dusese pe tata pe o scară în jos la Nürnberg, un om slab, uscat și blând, pe nume Corbul. Era nașul meu. Mă ținuse la cristelniță. Nu venea niciodată fără un dar, iar eu fusesem învățat să-i sărut mâna.

Oamenii aceștia erau cea mai bună societate pe care o aveam. Erau învățați, darnici și evlavioși. Vorbeau la masa noastră despre apărarea creștinătății, despre răutatea turcului, despre datoria domnilor de a ține norodul în bună rânduială și în cuvenita frică de Dumnezeu. Tata asculta și încuviința. Ascultam și eu, sub masă, cu câinii.

Aveam șase ani, sau aproape șapte, când am băgat de seamă că cei trei aveau ceva în comun.

Umbra

Era o după-amiază de toamnă. Nașul meu trecea piața dinspre poarta de jos, iar eu eram la fereastra de sus, unde ar fi trebuit să stau la gramatică. Soarele era în spatele lui. Mergea spre stânga, către ușa noastră.

Umbra lui nu mergea cu el. Stătea pe pietre cum se cuvine să stea o umbră, lungă și subțire. Dar își întorsese capul și se uita în sus, la fereastra mea.

Voi descrie lucrul acesta cât pot de întocmai, fiindcă într-o zi îl vei vedea tu însuți și nu trebuie să crezi că îți pierzi mințile. Nu era un monstru. Nu avea ochi și nu avea dinți. Era o umbră, întinsă pe pământ. Numai că nu era a lui. Se mișca la o clipă după ce se mișca el, cum se mișcă un călăreț la o clipă după calul său, iar conturul capului era greșit: mai neted decât al unui om, ca o față peste care s-a așezat ceva.

Și știa că am văzut. Am simțit asta așa cum simți o mână care se închide pe un ban în întuneric.

M-am uitat, după aceea, la negustorul de postav și la canonic. O aveau și ei. Nimeni altcineva din Sighișoara nu o avea. Nici fierarul, nici cerșetorii de la ușa bisericii, nici consilierii sași pe care tata îi numea, între patru ochi, proști. Numai cei trei buni prieteni ai casei noastre, care ne aduceau daruri și ne vorbeau despre lumină.

Ce a spus tatăl meu

M-am dus la el în seara aceea. Mă așteptam să fiu bătut pentru gramatică.

M-a ascultat până la capăt. Apoi a trimis slugile afară, a închis el însuși ușa și s-a așezat greu, lucru pe care nu-l făcea niciodată în fața copiilor lui.

— Cum era greșită? a întrebat.

— S-a întors când el nu s-a întors.

Și-a dus mâna la dragonul de la gât. Mi-a spus mai târziu că de patru ani îl simțea cald, în anumite odăi, lângă anumiți oameni zâmbitori, și că își spusese că este căldura trupului său. Simțise. Nu văzuse niciodată.

— Ascultă-mă, a spus. Ceea ce ai tu nu este o boală. Nu știu ce este. Am auzit că au fost asemenea oameni, demult. Dar n-ai să spui nimănui. Nici lui Mircea. Nici mamei tale. Nici preotului, mai ales nu preotului.

— Nașul meu este rău?

A trecut multă vreme până să răspundă.

— Nașul tău, a spus, este pricina pentru care avem pâine pe masa aceasta și două sute de lănci în orașul de jos. El și prietenii lui mă vor pune în scaunul tatălui meu. Sunt cei mai puternici oameni din lume și au fost buni cu noi.

S-a oprit.

— Și în spatele lui stă un lucru pe care eu nu-l pot vedea și tu îl poți. Amândouă sunt adevărate. N-am găsit un chip de a le face un singur adevăr. Poate vei găsi tu.

— Dar dacă sunt răi…

— A fost un preot în Boemia, a spus tata, pe când eram tânăr. Unul bun. S-a ridicat în amvon și a spus că mai-marii Bisericii s-au îmbogățit

din frica săracilor și că Hristos n-a cerut nimic din toate acestea. Împăratul care mi-a dat colanul acesta i-a făgăduit drum fără primejdie către un conciliu, ca să se lămurească. L-au ars acolo. Și a fost o fată în Franța, acum patru ani, o țărancă, care spunea că aude un glas și că glasul îi spune adevărul. Avea nouăsprezece ani. Au ars-o într-o piață, chiar în primăvara în care am îngenuncheat eu la Nürnberg, iar doctori învățați de la Universitatea din Paris au dovedit cu Scripturile că așa era drept.

Mi-a luat fața în mâini, tare.

— Asta li se face celor care văd și o spun. Nu voi îngădui să ți se facă ție. Așa că vei vedea și vei tăcea și vei săruta mâna nașului tău.

Am făcut cum mi s-a spus. Vreau ca asta să rămână scris. În următorii șapte ani am sărutat mâna unui om a cărui umbră mă privea în vreme ce o făceam și am zâmbit și am luat bănuțul de argint.

Ce înțelege un copil

Poate întrebi ce credeam eu în anii aceia. Îți voi spune cinstit, fiindcă răspunsul este rădăcina a tot ce am ajuns mai târziu.

Nu am tras încheierea că nasul meu este rău. Un copil nu poate crede așa ceva despre oamenii care sunt buni cu el. Am tras încheierea pe care o trăsese tatăl meu și pe care, am aflat de atunci, o trage la început aproape fiecare slujitor al Curții: că sunt două feluri de oameni pe lume. Sunt cei mulți, care nu văd nimic și trebuie călăuziți. Și sunt cei puțini, care știu lucrurile ascunse, care poartă ceva greu și tainic în numele celorlalți și ale căror umbre sunt ciudate pentru că povara lor este ciudată. Socoteam că umbra este semnul ei. Socoteam că acesta este prețul măreției.

Iar eu eram dintre cei puțini. Puteam să văd. Nimeni nu-mi spusese la ce folosește darul, așa că am tras încheierea care mă măgulea. Eram fiu de domn, și un fiu de domn care vedea mai mult decât alți oameni, iar când

aveam să fiu mare aveam să stau la masa aceea cu cei înțelepți și să ajut la purtarea poverii tainice.

Așa prinde rădăcină. Nu prin răutate. Prin faptul că ți se spune, de la o vârstă fragedă, de către cei pe care îi iubești, că te numeri printre cei care știu.

A fost o duminică, în acel ultim an la Sighișoara, care ar fi trebuit să mă învețe mai bine. Canonicul a predicat în biserica din deal. A vorbit despre dragostea cerului, cum nu se poate mai frumos, și apoi, atât de blând încât nu se putea găsi locul în care s-a schimbat vorba, despre turcul care este biciul lui Dumnezeu, despre grecul care este eretic și despre străinii care trebuie supravegheați. Când a sfârșit, oamenii plângeau. Cositorarul, care îmi dăduse turte cu miere toată vara, se uita peste naos la grecul care vindea mirodenii ca și cum nu l-ar mai fi văzut niciodată. Iar pe peretele alb din spatele amvonului, umbra canonicului își ținea mâinile întinse peste toată adunarea, ca un om care se încălzește la foc.

Am văzut. Îmi amintesc că am fost mândru. M-am gândit: își face lucrarea. Îi ține în rânduială. Asta facem noi.

Aveam șapte ani. N-am izbutit niciodată să-l iert pe copilul acela, deși știu foarte bine că ar trebui.

Fierarul

N-aș vrea să crezi că a fost copilăria mea făcută numai din umbre. A fost în ea mult mai mult și am o datorie față de câțiva oameni care nu au fost domni și nu sunt în nicio cronică. O plătesc aici.

Era în curtea casei noastre un fierar, sas, căruia i se spunea meșterul Hannes. Potcovea caii tatălui meu și dregea armurile lăncierilor lui. Era un om foarte mare și foarte tăcut, cu brațele arse, și îmi îngăduia să stau

în ușa fierăriei ceasuri întregi, cu condiția să nu ating nimic, condiție pe care o încălcam zilnic.

Când aveam șase ani, i-am cerut să-mi facă o sabie.

S-a uitat la mine o vreme. Apoi a pus ciocanul jos, s-a dus la grămada de lemne și a ales un butuc de frasin. Și-a petrecut o după-amiază întreagă cu el, cu cuțitoaia, în vreme ce doi cai așteptau să fie potcoviți. L-a sfredelit pe lung, cu un fier lung, a turnat plumb topit în gaură și a astupat-o. Când mi-a dat-o, abia o puteam ridica.

— E prea grea, am spus.

— Una adevărată e mai grea.

— Nu are tăiș.

— Nu.

Știa foarte puțin românește, eu știam foarte puțin nemțește și vorbeam o limbă a noastră.

— Un băiat cu tăiș taie ce e mai aproape. De obicei pe el. Întâi înveți unde ar fi ajuns lovitura. Când știi asta de fiecare dată, fără să te uiți, îți fac una de fier.

— Când o să fie asta?

— Când n-o să mai întrebi.

Am purtat bucata aceea de lemn cinci ani. Am bătut cu ea stâlpii din curte până mi-au sângerat mâinile. Nu mi-a făcut-o niciodată pe cea de fier; am plecat din Sighișoara înainte să fi încetat să întreb.

Ți-am spus că, după ce am văzut umbra nașului meu, m-am uitat la toți oamenii din oraș. La meșterul Hannes m-am uitat cu o grijă aparte, fiindcă era omul pe care aș fi îndurat cel mai greu să-l pierd. Umbra lui stătea pe podeaua fierăriei întocmai cum stătea el. Era umbra unui om

mare cu un ciocan. În toți anii în care l-am cunoscut, nimeni nu a venit vreodată la el de la Buda, nimeni nu i-a împrumutat bani, nimeni nu l-a lăudat.

M-am gândit de atunci că nu a fost o întâmplare. Curtea nu are ce face cu un om care face un lucru cu mâinile lui și este mulțumit cu el. Nu găsește nicio ușă în el. Slujitorii ei sunt luați, aproape întotdeauna, dintre cei care vor ceva ce nu au sau au pierdut ceva ce nu pot îndura să fi pierdut. Fierarul nu voia nimic altceva decât ca potcoava să se potrivească pe copită. Am întâlnit câțiva asemenea oameni în viața mea: un plugar, o călugăriță, un oștean danez. Niciunul dintre ei nu era deștept. Niciunul nu a fost vreodată, din câte știu, înșelat.

Sabia de frasin o mai am. Este singurul lucru pe care l-am păstrat din toate părțile vieții mele. Vei afla, înainte să se sfârșească această carte, pe unde a mai fost.

Mama mea

Era moldoveancă, fiică a casei domnești din țara aceea, și la botez i se pusese numele Vasilisa, deși nimeni nu-l folosea. Fusese măritată cu tata pe când el era un pribeag fără țară, ceea ce îți spune că familia ei nu o prețuia prea mult. Era o femeie măruntă și tăcută, care cosea, se ruga și se temea de cai.

Nu cred că știa din ce făcea parte bărbatul ei. Cred că știa că este ceva. Nevestele știu. Era întotdeauna cuviincioasă cu nașul meu și întotdeauna descoperea, când el urma să cineze la noi, că o doare capul.

Îmi spunea povești. Erau poveștile țării ei, care sunt și ale noastre, și le-am avut în fiecare seară până când am fost trimis de acasă. Îți voi spune una, fiindcă n-am înțeles decât ca om în toată firea că nu era o poveste.

În munții cei înalți, spunea ea, unde sunt iezerele și nu ajunge nimeni, trăiesc solomonarii. Sunt oameni, dar nu sunt ca ceilalți oameni. Sunt luați de mici, cei care se nasc cu căiță, și sunt învățați șapte ani, sub pământ, într-o școală care nu are ușă. Învață graiul tuturor viețuitoarelor. Învață să citească vremea și să întoarcă grindina. Iar când au învățat, fiecare primește o carte, un toiag de alun și un căpăstru din coajă de mesteacăn; și cu căpăstrul coboară la iezer și cheamă balaurul, care doarme sub apă, și călărește pe el printre nori.

— Sunt răi? am întrebat.

— Preoții zic că da. Bunica mea zicea că nu. Zicea că, atunci când grindina cruță un sat și îl bate pe cel de alături, este pentru că un cerșetor bătrân a venit în cel dintâi și i s-a dat pâine, iar în al doilea a fost alungat. Zicea: să dai întotdeauna pâine unui cerșetor bătrân în cojoc. Nu știi cine este.

— Și balaurul? Balaurul este rău?

A zăbovit mult asupra întrebării. Cosea și a dus rândul până la capăt.

— Balaurul doarme, a spus. Doarme dinainte de romani. Bunica mea zicea că nu așteaptă un călăreț. Zicea că așteaptă pe cineva care să-i pună o întrebare bună la inimă.

Apoi mi-a spus să-mi zic rugăciunile și le-am zis.

Am văzut unul, odată. Nu am știut. Era un bătrân la târgul de vineri din Sighișoara, în toamna în care împlineam șase ani; un muntean, într-un cojoc sur, cu un toiag. Nu vindea nimic. Stătea la colțul de lângă turnul cu ceas și am avut simțământul, trecând pe lângă el cu doica, că se uită la mine. Mi-am amintit de povestea mamei, am cerut doicii o bucată de pâine și am alergat înapoi cu ea.

A luat-o foarte grav. A rupt-o și mi-a dat jumătate.

— Tu ești fiul al doilea, a spus. Nu era o întrebare. Ce vezi tu, când vin prietenii tatălui tău?

M-am speriat. Mi se spusese să nu spun nimănui.

— Nimic, am zis.

— Este un răspuns bun, pentru un străin. Să-l dai și de acum înainte.

A pus restul pâinii în sân.

— Va trece multă vreme, băiete. Îmi pare rău pentru asta. Voi fi pe o piatră de hotar.

Nu am știut ce vrea să spună. Nu l-am mai văzut treisprezece ani.

Mircea

Am spus că îl adoram pe fratele meu și se cuvine să știi de ce, fiindcă el stă la rădăcina multora dintre cele ce urmează.

Era cu cinci ani mai mare decât mine. Era tot ce se așteaptă să fie fiul cel mare al unui domn: înalt și puternic și fără nicio frică, și atât de cinstit încât era o primejdie pentru cei din jur. Nu putea să mintă. Nu vreau să spun că nu voia; vreau să spun că nu avea însușirea aceasta, așa cum unii oameni nu pot ține un cântec. Când spărgea o fereastră, se ducea și spunea. Când socotea că un om este prost, se uita la el în așa fel încât omul o știa.

M-a învățat să călăresc. A făcut-o punându-mă pe un cal prea mare și mergând pe lângă el, un ceas în fiecare dimineață, pe orice vreme, un an întreg, fără să-și piardă o dată răbdarea și fără să-mi spună o dată că am făcut bine când nu făcusem.

— Te apleci, zicea. Iar te apleci. Dacă te apleci, el simte și nu are încredere în tine. Stai la mijloc.

El nu vedea umbre. Nu i-am spus nimic, așa cum mi se poruncise. Dar a fost o zi, când aveam opt ani, în care m-a văzut uitându-mă la picioarele nașului nostru și tresărind.

— Ce este? a zis după aceea.

— Nimic.

— Nu este nimic. Te faci cenușiu de fiecare dată când intră în odaie. Ți-a făcut vreun rău?

— Nu.

— Ți-a spus ceva?

— Nu. Îmi dă daruri.

Mircea a cântărit lucrul cu toată fața, așa cum cântărea totul.

— Nici mie nu-mi place, a spus într-un târziu. Nu pot spune de ce. Este întotdeauna bun. Cred că tocmai pentru că este întotdeauna bun, cu toată lumea, întocmai la fel. Un om ar trebui să-i placă pe unii mai mult decât pe alții.

Mi-a pus mâna pe cap.

— Dacă face vreodată ceva care te sperie, să-mi spui mie. Nu tatei. Mie. N-am să-ți cer să-mi lămurești. Am să mă duc doar și am să stau între voi.

S-a ținut de cuvânt. În felul lui. A făcut-o după nouă ani, cu ochii lui, când nu fratele lui cel mic avea nevoie de pază, ci o mulțime de oameni morți pe un câmp la Varna, și l-a costat ochii. Ți-am spus deja că am omorât patru cai sub mine și am ajuns prea târziu. Îți voi spune, când va veni vremea, ce am găsit.

Am cunoscut oameni deștepți și oameni sfinți. Am cunoscut un sultan care citea în șase limbi și o călugăriță care a purtat o flacără nouă

ani de-a curmezișul unui continent. Nu cred să fi cunoscut un om mai bun decât fratele meu, care nu avea niciun dar, afară de acela că nu putea să se uite la un lucru și să-i spună altfel.

Monetăria

Tatăl meu bătea monedă la Sighișoara, cu îngăduința împăratului. Monetăria era în pivnița casei noastre și era cel mai bun loc din lume.

Era un cuptor și o presă mare cu șurub, pe care o învârteau doi oameni. Erau tăvi cu discuri goale de argint și o pereche de matrițe de fier, una săpată cu vulturul Țării Românești și cealaltă cu un dragon. Bănarul era un omuleț gârbov, pe nume Iosif, care mă lăsa să țin discurile.

— Ce este? m-a întrebat odată, ridicând un ducat nou, încă cald.

— Argint.

— Nu. Din asta este făcut. Ce este?

Nu știam.

— Este o făgăduială, a spus. Iau o bucată de metal care prețuiește atâta și pun pe ea însemnul tatălui tău. Acum prețuiește ceva mai mult decât metalul, pentru că tatăl tău a făgăduit că este bună și că o va lua înapoi la dări la prețul bătut pe ea. Un om din Brașov, care nu l-a văzut niciodată pe tatăl tău, va da o vacă pentru asta, datorită însemnului. Nu în argint se încrede. Se încrede în făgăduială.

Mi-a lăsat-o să cadă în palmă.

— Ține minte asta, cocoane. Nimeni pe lume n-a vrut vreodată un ban. Oamenii vor ce se poate lua pe el. Un ban este un lucru pe care îl ții numai ca să-l dai altcuiva.

Aveam șase ani. Mi s-a părut o mare descoperire și i-am spus-o tatei la cină.

Tata a râs și a spus că Iosif este un filosof. Nașul meu, care cina cu noi, nu a râs. S-a uitat la mine cu luare-aminte.

— Este foarte bine observat, a spus, cu glasul lui uscat și blând. Și este adevărat și despre alte lucruri, nu numai despre argint, copilul meu. Sunt multe lucruri pe lume care se țin numai ca să fie cheltuite, la vremea potrivită, pentru ceva de mai mare preț. Un om înțelept învață să le deosebească.

I-a zâmbit tatălui meu.

— Un domn, mai ales. Un domn trebuie să învețe ce se poate cheltui.

Nu l-am înțeles. Tata, cred, l-a înțeles. A încetat să râdă și s-a uitat în farfurie.

Au trecut șapte ani până când am stat într-o grădină de trandafiri și am aflat ce este un fiu de domn.

Drumul spre miazăzi

Am plecat din Sighișoara în ultimele zile ale anului 1436, când a murit bătrânul voievod și tronul de la Târgoviște a rămas gol.

Două sute de călăreți au trecut pasul sub steagul dragonului. Călăream printre ei pe un cal prea mare pentru mine, stând la mijloc, cum fusesem învățat. Aveam sabia de frasin legată la spatele șeii. Îi cerusem meșterului Hannes pe cea de fier, în ultima dimineață, iar el se uitase la mine și își văzuse mai departe de lucru.

Pe cea din urmă culme m-am întors să privesc înapoi. Cele paisprezece turnuri erau mici și aurii în lumina serii. Nu știam că nu voi mai locui niciodată acolo. Știam doar că soarele apunea în spatele meu și că umbra mea se întindea lungă pe drum înainte, arătând spre miazăzi; și am privit-o multă vreme, călărind, ca să fiu sigur că se mișcă întocmai ca mine.

Se mișca. Am fost mulțumit. Ți-am spus că am privit-o tot așa, douăzeci de ani mai târziu, urcând o scară la Buda, și am fost din nou mulțumit. Un om se va tot uita la propria umbră câtă vreme ea îl liniștește. Când încetează să se mai uite, atunci ar trebui să se teamă.

Am coborât din munți a treia zi, în Țara Românească. Nu o văzusem niciodată. Mi se spusese toată viața că este țara mea și mi-o închipuisem ca pe o Sighișoară mai mare, cu mai multe turnuri.

Era o câmpie. Se întindea până la marginea cerului. Nu erau ziduri nicăieri; satele stăteau deschise, din lemn și paie, în cutele pământului. Iar oamenii ieșeau la marginea drumului când treceam.

Îngenuncheau. Nu mai văzusem asta. Sașii din Transilvania nu îngenunchează înaintea unui domn; își scot căciula, îl privesc în ochi și îi trimit o socoteală. Oamenii aceștia se lăsau cu amândoi genunchii în noroi, bărbații, femeile și copiii mici, toți laolaltă, cu capetele plecate, și rămâneau așa până trecea cel din urmă călăreț.

— De ce fac asta? l-am întrebat pe fratele meu.

— Pentru că tata este voievodul.

— Nu-l cunosc. N-a mai fost aici de când era copil.

— O fac pentru toți.

Mircea se încrunta.

— Au fost șase, în zece ani. Au îngenuncheat înaintea fiecăruia. Bănuiesc că este mai ușor decât să afle care dintre ei va rămâne.

M-am uitat la ei în vreme ce călăream. M-am uitat, cum învățasem să mă uit, la pământul din spatele fiecăruia. Nu era acolo nimic altceva decât umbrele lor, îngenuncheate. Nu erau călăriți. Nu erau Goi. Erau doar oameni care fuseseră învățați, de mai multe generații decât ar putea

număra cineva, că atunci când trece steagul te lași în noroi; și nimeni nu le arătase vreodată o pricină să facă altfel.

Aveam șapte ani. M-am gândit: nu sunt ca noi.

Îți însemnez gândul acesta. A fost a doua piatră, pusă peste cea dintâi.

TÂRGOVIȘTE

Curtea domnească de la Târgoviște era un pătrat mare de cărămidă, cu un turn și cu o biserică în curte. Fusese a bunicului meu. Era rece și mirosea a alți oameni.

Îți voi spune ce vede un băiat adus la șapte ani să trăiască în casa puterii.

Vede că tatăl său, pe care l-a cunoscut ca pe un om care stătea lângă foc și dregea un căpăstru, este acum cineva înaintea căruia toți își pleacă ochii. Vede că este o sală și un jilț în sală, ridicat pe trei trepte, și că atunci când tatăl său se așază în el oamenii intră și se lasă la pământ. Vede că oamenii aceștia vor lucruri. Vor pământ și judecăți și pedepsirea vecinilor lor; și că îi zâmbesc tatălui său și apoi, la plecare, îi zâmbesc în același fel și lui.

Era un om care se afla mereu acolo. Era vornicul curții, mai-marele casei, un boier înalt și curtenitor, cu mâini albe. Îl chema Dragomir. Îl slujise pe bunicul meu ca paj. A fost cel dintâi care a îngenuncheat înaintea tatălui meu la poartă, cu lacrimi în ochi, și a luat totul în seamă de îndată, și nimic în casa aceea nu se făcea decât prin el.

A fost bun cu noi. I-a găsit mamei o femeie care știa să coasă după moda moldovenească. I-a dat lui Mircea un cal. L-a învățat pe fratele meu să călărească așa cum călărește un domn, cu spatele drept, și a fost

singurul om care l-a învățat vreodată pe Mircea ceva cu care el să nu se fi luat apoi la ceartă.

M-am uitat la podeaua din spatele lui, în prima zi.

Era acolo o umbră care nu era a lui. Nu semăna cu a nașului meu. Aceea fusese subțire și la pândă. Aceasta era mai mare. Stătea aproape și își ținea mâinile pe umerii celui care se întâmpla să stea lângă el. Le-am văzut odihnindu-se pe tatăl meu.

I-am spus tatei în noaptea aceea. Am socotit că este datoria mea; mi se spusese să văd și să tac față de lume, dar nu mi se spusese să tac față de el.

M-a ascultat. Părea foarte obosit.

— Dragomir te-a ținut în brațe azi, la poartă, a spus. A plâns. Ai văzut?

— Da.

— Crezi că se prefăcea?

Am cântărit.

— Nu.

— Nu. Nici eu. Era bucuros. L-a iubit pe tatăl meu și este bucuros să-l aibă pe fiul tatălui meu în scaun.

Și-a trecut mâna peste față.

— Este din Ordin. Din partea dinăuntru. De treizeci de ani; el i-a ținut pe boieri liniștiți, de am intrat fără să se dea o lovitură. Fără el, Vlade, n-am fi în casa aceasta. Am fi morți într-un șanț pe Prahova și mama ta cu noi.

— Dar lucrul din spatele lui.

— Știu.

Era întâia oară când recunoștea, în atâtea cuvinte, că știe.

— Îl simt. Aici.

A atins colanul.

— L-am simțit azi, la poartă, când m-a îmbrățișat. L-am simțit cum nu l-am simțit niciodată.

A tăcut.

— Și a plâns și era bucuros și ne-a scăpat viețile. Ți-am spus că n-am găsit chipul de a face din amândouă lucrurile un singur adevăr. Ți-o spun din nou. Nu-ți cer să înțelegi. Îți cer să fii cuviincios cu el, să înveți ce are să te învețe și să nu spui nimic.

— Lui Mircea îi place.

— Lui Mircea îi place oricine știe să călărească, a spus tata și a zâmbit puțin și m-a trimis la culcare.

Dragomir se mai află în această carte. A fost la botezul meu. A fost la marginea unei gropi din spatele unei biserici. A fost într-o țeapă, în afara zidurilor Târgoviștei, strigând o femeie pe nume. Ți-am spus deja că am știut ce este și că l-am ucis. Am vrut să-l vezi întâi așa cum l-am văzut eu întâi: un bătrân înalt, cu mâini albe, plângând de bucurie la o poartă, cu ceva în spatele lui care nu era vina lui.

ÎNVĂȚĂTURA CASEI

Ți-am spus ce înțelege un copil. Îți voi spune acum cum s-a întărit acea încheiere, în casa aceea, în al optulea și al nouălea an al meu.

Nimeni nu și-a pus în gând să mă strice. Te rog să ții bine de asta; este miezul întregului capitol. Nimeni nu m-a luat deoparte ca să-mi spună: oamenii sunt o turmă, iar noi suntem păzitorii lor. Dacă mi-ar fi spus-o cineva atât de pe față, cred că și un copil de opt ani s-ar fi îndoit.

S-a făcut printr-o mie de lucruri mărunte, dintre care niciunul nu era o minciună.

Stăteam la capătul de jos al mesei sfatului, cu fratele meu, ca să învăț. Auzeam oameni în toată firea, pe care îi respectam, vorbind despre țăranii dintr-un anume ținut așa cum se vorbește despre o cireadă: câte capete, ce rod, dacă sunt nărăvași. Nimeni nu voia vreun rău prin asta. Așa se vorbea, pur și simplu, despre lucrul acesta.

Eram dus la liturghie în biserica domnească și stăteam în locul domnului, ridicat deasupra oamenilor. Mă uitam de sus la cefele lor. Preotul venea întâi la noi cu pâinea.

Mi s-au dat dascăli. M-au învățat că Dumnezeu a pus regi peste neamuri, așa cum a pus soarele peste zi, și că a te împotrivi domnului înseamnă a te împotrivi Lui. Am întrebat de unde știu. Mă bucur să-mi amintesc că am întrebat. Mi s-a spus că așa stă scris; iar când am întrebat unde, mi s-a arătat; și era acolo, în marea Evanghelie ferecată în argint a bisericii mitropolitane, cu litere negre, cu o tâlcuire cu roșu pe margine. Am fost mulțumit. Nu știam să citesc grecește. Nu știam că există o carte mai veche, într-o cutie de cedru, într-o mănăstire de maici din Constantinopol, în care fraza aceea nu se găsește.

Vedeam că, atunci când tata era neînduplecat, era rânduială, iar când era blând, era neorânduială. Era adevărat.

Vedeam că oamenii nu întrebau de ce. Și asta era adevărat. Nu vedeam că fuseseră loviți pentru că întrebau, vreme de o mie de ani, și se lăsaseră.

Și mai aveam, pe deasupra, lucrul pe care nu-l avea niciun alt copil din Țara Românească. Puteam să văd cine este al Curții și cine nu. Vedeam că fiecare om cu greutate avea semnul: vornicul, episcopul, starostele negustorilor. Vedeam că țăranii îngenuncheați în noroi nu-l aveau. Ce să înțeleagă un băiat? Am înțeles că semnul este semnul celor

care cârmuiesc, că trebuie să fie un lucru greu și nobil și că, atunci când voi fi mare, îl voi avea și eu.

Aveam nouă ani când a trecut coloana de robi din Transilvania, legați de gât, despre care ți-am povestit. Fratele meu le-a cărat apă cu găleata până când a fost târât de acolo.

Eu nu. Am stat pe zid și am privit. Nu sunt sigur, la depărtarea aceasta, ce am simțit. Cred că mi-a părut rău. Cred de asemenea că începusem deja să simt celălalt lucru, care este cu mult mai comod: că sunt treburi pe care le înțeleg cei puțini și pe care nu se cade să le pună un copil la îndoială și că oamenii aceia din funii nu erau, la urma urmei, ca noi.

Acestea sunt trei pietre. Un zid nu se face altfel.

Aveam treisprezece ani când am fost luat de la dascălii mei. Învățasem tot ce se cerea să știe un fiu de domn. Știam că ne numărăm printre păstrătorii luminii. Știam că cei mulți trebuie călăuziți. Știam să sărut mâna nașului meu fără să mă uit la picioarele lui.

Aveam un singur lucru care nu-mi fusese predat și despre care nu știa nimeni că îl am. Aveam o bucată de lemn de frasin, cu plumb în ea, care nu putea tăia; și undeva, dedesubtul a tot ce mi se spusese, amintirea unui om tăcut la o fierărie, spunând că un băiat cu tăiș taie ce e mai aproape și că întâi trebuie să înveți unde ar fi ajuns lovitura.

Capitolul al treilea descrie cum am fost dat, de tatăl care mă iubea, drept chezășie a bunei lui purtări; ce am găsit în casa dușmanului; și glasul care mi-a vorbit acolo și mi-a spus la ce folosește darul.

CAPITOLUL TREI

Ostaticul

Un fiu de domn este un ban. Am aflat asta la treisprezece ani, într-o grădină plină de trandafiri, când tatăl meu m-a sărutat pe frunte și a plecat călare fără să se uite înapoi.

Sultanul Murad ceruse voievodului Țării Românești o dovadă de credință, iar dovada erau doi fii. Stăteam cu mâna pe umărul fratelui meu Radu, care avea șapte ani și se străduia să nu plângă, și priveam steagul dragonului făcându-se mic pe drumul spre miazănoapte. Nu l-am învinuit pe tata atunci și nu-l învinuiesc nici acum. I se spusese, de către Curte, să facă pace cu turcul în anul acela, așa cum i se spusese cu un an înainte să facă război cu el. A făcut cum i s-a spus. Noi eram chitanța.

— O să se întoarcă după noi, a spus Radu.

— O să se întoarcă atunci când nu va mai fi primejdie, am spus eu, ceea ce nu este același lucru, și o știam.

Aceeași învățătură în altă limbă

Nu am fost tratați rău. Aceasta a fost prima mirare. Ni s-au dat odăi, dascăli, cai. Stăteam în școala palatului de la Adrianopol alături de fiii pașalelor și învățam turcește și arăbește, logica și stelele, arcul și lancea. Fusesem crescut să cred că merg printre diavoli. Am găsit băieți. Se temeau de aceleași lucruri de care mă temeam și eu și le era dor de mamele lor.

Un băiat ceva mai mic decât mine stătea în față, slab și aprig, îndreptându-i pe dascăli. Acela era Mehmed, fiul sultanului. Nu ne-am

plăcut din prima clipă, așa cum nu se plac doi oameni care seamănă prea mult.

A doua mirare n-am uitat-o niciodată. În a treia dimineață a intrat în odaia de învățătură dascălul de logică, un om zvelt și fermecător, pe nume Karanlık, cu mâini frumoase. Soarele era în spatele lui. Umbra lui cădea peste pupitrul meu.

Și-a întors capul și s-a uitat la mine.

Crezusem, înțelegi, că este Curtea a noastră. O taină creștină, ținută de seniori creștini, pentru apărarea creștinătății împotriva chiar a oamenilor printre care ședeam acum. Și iat-o. Același contur greșit. Aceeași jumătate de clipă de întârziere. În cetatea de scaun a dușmanului, în școala în care se plămădeau principii dușmanului, învățându-i.

Preda și istoria și o preda bine.

— Cine este moștenitorul Romei? ne-a întrebat într-o după-amiază. Gândiți-vă. Francii zic că împăratul lor. Grecii zic că al lor, în spatele zidurilor lui care se năruie. Dar împărăția cezarilor nu a fost o chestiune de sânge sau de botez. A fost o chestiune de tărie. Roma este a celui care o poate lua.

S-a uitat la Mehmed când a spus-o și ochii băiatului au ars.

Apoi s-a întors către mine.

— Iar tu, fiu al Dragonului. Poporul tău își spune roman, nu-i așa? Vorbiți și acum latina soldaților, după o mie de ani. Ce ciudat că adevărații copii ai legiunilor sunt cei mai mici și mai săraci dintre toți și plătesc tribut tuturor. Nu te mânie lucrul acesta?

Mă mânia. Asta m-a înspăimântat după aceea. Un ceas am stat în odaia aceea caldă urându-i pe greci, pe franci, pe băiatul slab și trufaș din

față, urându-i pe toți cei care țineau ceea ce ar fi trebuit să fie al meu. Era ca și cum aș fi băut vin dulce.

L-am găsit pe Mehmed în seara aceea în bibliotecă, aplecat peste o hartă a Constantinopolului.

— Ți-a spus că Roma este a ta, am zis.

— Va fi.

— Mie mi-a spus că este a mea. Cu un ceas înainte i-a spus băiatului sârb că este a lui. Întreabă-l.

Am pus degetul pe hartă.

— Nu ne învață istorie. Asmute câini unii asupra altora.

Lui Mehmed nu-i plăcea să i se spună că a fost dus de nas. Dar s-a uitat la ușa pe care ieșise dascălul și a rămas uitându-se o vreme.

Aceea a fost ziua în care am înțeles cât este de mare. Nu era o Curte creștină și un dușman turc. Era o singură Curte, cu câte un jilț în fiecare cetate de scaun, iar războiul dintre noi era ceva ce ținea ea, așa cum ține un gospodar două ogoare.

Casa dușmanului

Trebuie să-ți spun câte ceva despre cum trăiam acolo, fiindcă am stat șase ani la curtea aceea, iar tu vei fi fost învățat să-ți închipui o temniță.

Era cel mai frumos loc pe care îl văzusem vreodată. Târgoviștea era, pe lângă el, o cazarmă de cărămidă. Erau curți în curți, fiecare cu o fântână țâșnitoare. Erau băi în care apa fierbinte curgea din perete, lucru despre care nu știusem că se poate. Era o bibliotecă de patru mii de cărți. Grădinile coborau în trepte spre râu și în ele erau chioșcuri de lemn zugrăvit, în care se putea sta pe arșiță, și păuni, de care fratele meu se temea.

Eram paji ai palatului dinăuntru. Ne sculam înainte de zori. Ne rugam cu ceilalți; nu am fost silit să-mi schimb credința, iar unui preot grec i se îngăduia să vină la mine o dată pe lună, deși cred că dădea și el seamă cuiva. Apoi era școală până la amiază, deprinderea armelor după-amiaza și seara muzică, de care nu eram în stare.

Mă așteptasem să fiu urât. Eram un ostatic creștin, fiul unui vasal de credință îndoielnică. Am aflat că eram doar unul din patru sute de băieți, din toate neamurile de sub soare. Erau greci, sârbi și bosnieci. Erau albanezi. Erau cerchezi și georgieni și arabi și fii de bei turci. Cei mai mulți fuseseră luați de copii, la tributul de sânge. Câțiva, ca noi, fuseseră dați de tații lor.

Niciunul dintre noi nu alesese să fie acolo. Te rog să ții bine de asta. Pe când eram copil la Târgoviște stătusem pe un zid și privisem șaptezeci de mii de oameni trecând în funii și mă gândisem: nu sunt ca noi. Acum mă aflam printre cei care fuseseră la celălalt capăt al unor asemenea funii, cu câțiva ani înainte. Erau băieți. Se certau pe dulciuri. Plângeau noaptea, încet, ca să nu fie auziți, iar dimineața fiecare se prefăcea că n-a plâns.

În patul de lângă al meu era un sârb, fiul unui despot, cu un an mai mare decât mine. M-am trezit odată, în puterea nopții, și l-am auzit. Nu am știut ce să fac. Până la urmă am întins mâna, peste golul dintre paturi, și el a luat-o, și niciunul dintre noi n-a spus nimic, iar dimineața n-am pomenit de asta.

Fusesem învățat că aceștia sunt dușmanii lui Dumnezeu.

Radu

Fratele meu avea șapte ani. Era un copil frumos, bălai, cu ochii mamei noastre, și se temea de toate: de păuni, de întuneric, de băieși, de glasul muezinului.

Am făcut ce am putut. Aveam treisprezece ani, eram eu însumi speriat și nu eram blând. I-am spus că suntem domni din casa Basarabilor și că nu are voie să plângă acolo unde îl pot vedea turcii. Văd acum că era întocmai ceea ce mi se spusese și mie.

Nu eu l-am ajutat. Locul l-a ajutat. Era cel mai mic din școală și cel mai drăgălaș și avea o fire dulce; dascălii îl răsfățau, iar băieții mai mari l-au luat în grijă așa cum iei un cățel. Într-un an avea mai mulți prieteni decât îmi făcusem eu în toată viața. În doi încetase să se mai trezească noaptea. A învățat turcește cum învață o pasăre să cânte. Și-a uitat româna încetul cu încetul, cuvânt cu cuvânt, și se uita la mine nedumerit când mă mâniam pe el din pricina asta.

I-am purtat pică douăzeci de ani. Credeam că trecuse de partea cealaltă. Nu înțelegeam că un copil de șapte ani, părăsit într-o grădină, îl va iubi pe oricine este bun cu el acolo; că nu este trădare, ci singurul lucru pe care îl poate face un copil; și că dacă eu, la treisprezece ani, n-am făcut la fel, n-a fost pentru că eram mai credincios. A fost pentru că eram mai mare și aveam deja în mine ceva care nu se îndoia, și nu era o virtute.

Căpitanul

Era un ofițer al gărzii palatului care avea în seamă călăria pajilor.

Era un om de vreo treizeci de ani, dintr-o familie bună din Anatolia, uscățiv și oacheș, cu o răbdare de oștean. Îl chema Timur. Nu era dascăl și nu ne învăța nimic din carte; m-am gândit uneori că de aceea nu ne-a făcut niciun rău.

El l-a învățat pe Radu să călărească. Fratele meu era îngrozit de cai; și mama noastră fusese. Căpitanul nu a strigat la el. L-a așezat pe o iapă sură și bătrână, care abia putea fi adusă la trap, și a mers pe lângă ea, cu mâna pe frâu, roată prin curte, vorbind tot timpul despre nimic anume. A făcut asta în fiecare dimineață, trei luni. Eu priveam, de pe zid, și mă

gândeam la Mircea și la un cal prea mare și am aflat că trebuie să plec de acolo.

În prima mea iarnă am căzut la pat cu friguri.

Erau frigurile de baltă, pe care le iau străinii în țara aceea. Am fost dus în bolnița pajilor, iar doctorii palatului au venit, s-au uitat și au plecat. Am aflat mai târziu că dăduseră de știre că ostaticul muntean va muri probabil și că lucrul nu are mare însemnătate, fiindcă mai este un frate mai mic.

Căpitanul gărzii a venit în noaptea aceea. Nu știu de ce. Nu era de strajă; nu făcusem nimic ca să-i merit luarea-aminte și fusesem, cred, mai posac decât de obicei în curtea lui. S-a așezat pe jos, lângă așternutul meu. Avea un lighean cu apă și o cârpă și mi-a ținut cârpa udă pe frunte de la chemarea de seară până la cea de dimineață.

Și a vorbit. Doctorii spuseseră că nu trebuie să fiu lăsat să cad într-un somn prea adânc; așa că a vorbit, ceas după ceas, în turceasca aceea domoală din Anatolia, despre singurul lucru, bănuiesc, despre care putea vorbi atât de mult fără trudă.

Avea un fiu. Un singur copil; nevasta lui nu mai născuse altul. Băiatul avea doisprezece ani. Îl chema Orhan. Era cel mai deștept băiat din ținut și cel mai prost călăreț; făcea în minte socoteli pe care tatăl lui nu le putea face pe hârtie și se temea de gâște. Erau gâște pe iazul de la casa lor, iar băiatul ocolea pe lângă zidul livezii, tot drumul, ca să se ferească de ele, și tatăl lui se prefăcea că nu bagă de seamă.

— Vrea să fie oștean, a spus căpitanul. Ca mine. Eu îi spun: tu ești cărturar, o să fii judecător, o să stai într-o odaie caldă. Nu vrea să audă. Se ține după mine prin curte cu o sabie de lemn.

Aveam o sabie de lemn. Nu i-am spus. Eram prea bolnav și prea mândru.

— N-am să-i îngădui, firește, a spus. Un băiat care se teme de gâște.

Și a râs, foarte încet, ca să nu-i trezească pe ceilalți; și îmi amintesc că m-am gândit, prin fierbințeală, că nu auzisem în viața mea un om atât de încântat de ceva cum era ofițerul acela de un fiu care nu știa să călărească.

Am trăit. El n-a mai venit; nu cred că s-a mai gândit la asta. I-am mulțumit, țeapăn, în curte, după două săptămâni, iar el s-a uitat la mine ca și cum nu și-ar fi amintit pentru ce.

Te rog să ții minte noaptea aceea. Ai citit cartea până la capăt, sau o vei citi; știi, sau vei ști, ce a ajuns omul acela și în numele cui au trecut Dunărea nouăzeci de mii de oșteni. Când ți se va arăta un monstru, în viața ta, și ți se vor spune crimele lui, și vor fi adevărate, te rog să te gândești că cineva, undeva, poate că l-a văzut odată stând o noapte întreagă pe o podea de piatră, cu o cârpă udă, lângă patul copilului unui dușman, fără nicio pricină.

Doctorul

A mai fost la curtea aceea unul pe care trebuie să-l numesc.

Era astronomul sultanului și doctorul lui: Hekim Selim, un om bătrân încă de pe atunci, din Damasc. Avea un turn în zidul palatului, din care privea stelele, iar eu am fost trimis la el, cu învățăceii mai înaintați, ca să învăț folosirea astrolabului.

A fost cel dintâi om pe care l-am întâlnit care nu părea să creadă nimic.

— Vi se spune că pământul stă pe loc, ne-a zis în prima noapte, și că cerurile se rotesc în jurul lui. Se poate să fie așa. Ptolemeu o spune. Eu am măsurat cerurile patruzeci de ani și vă voi spune o taină, anume că tablele lui sunt greșite. Nu cu mult. Câte puțin, în fiecare an. Nu știu de ce. Nu trag încheierea că Ptolemeu era un prost; era un om mai mare decât mine.

Trag încheierea că nu putea vedea atât de departe cât pot eu, fiindcă nu avea uneltele mele, și că cineva după mine va vedea mai departe și va afla că am greșit și eu.

S-a uitat la noi cu ochii mijiți.

— Păreți uluiți. Bine. Țineți minte. Orice vi s-ar spune de către o mare autoritate, aflați ce unealtă a avut.

Nu era aceeași întrebare pe care o punea bătrânul dascăl de buchii. Era sora ei.

M-a prins într-o seară pe acoperiș. Nu mă uitam la stele. Mă uitam în jos, în curte, pe unde trecea dascălul de logică în cea din urmă lumină.

— Ce vezi, fiu al Dragonului?

Nu am spus nimic. Tata îmi spusese să nu spun nimic.

— Atunci îți voi spune eu ce văd, a zis el blând.

Venise să stea lângă mine, la parapet.

— Văd un om care a venit la noi din Persia acum șase ani, cu scrisori minunate. De când a venit, unsprezece dintre învățăceii lui au crescut urându-și frații. Trei i-au ucis. Am ținut socoteala; este un obicei al meu. Sunt om de știință. Nu cred în duhuri, nici în umbre care umblă. Dar număr. Și nu-mi place suma.

S-a uitat la mine, pieziș.

— Tu nu numeri, cred. Tu vezi. Este altă unealtă. Eu n-am avut-o niciodată și n-am să-ți cer să-mi descrii ce îți arată; se vede bine că ți s-a spus să taci și a fost un sfat bun.

S-a întors spre turnul lui.

— Dar îți voi spune atât, fiindcă nimeni altcineva de la curtea aceasta n-o va face. Dacă vreodată unealta ta și aritmetica mea vor ajunge la

același răspuns pe două drumuri diferite, răspunsul acela este foarte probabil adevărat. Vino să-mi spui, dacă se întâmplă. M-ar interesa.

Mi-a scris de două ori pe an în următorii douăzeci. Nu a crezut niciodată în ceea ce vedeam eu. Credea în socoteala lui, iar până la urmă amândouă au ieșit la fel.

Prințul

Și era Mehmed.

Am spus că nu ne-am plăcut din prima clipă. Este adevărat și nu este totul. Avea unsprezece ani când am venit eu, era subțire ca un țăruș, cu nas de șoim și cu o fire aprinsă de care se temea toată școala. Era al treilea fiu al sultanului și nu se aștepta nimeni să domnească; doi frați mai mari îi stăteau înainte. Fusese trimis la școala aceea, cred, ca să nu stea în drum.

A fost cel mai deștept om pe care l-am cunoscut vreodată. O spun după ce l-am cunoscut pe Lorenzo. Citea tot. Îi îndrepta pe dascăli și era bătut pentru asta și îi îndrepta din nou a doua zi. Avea o hartă a Constantinopolului prinsă deasupra patului și obișnuia să stea întins și să se uite la ea, cum se uită alți băieți la poza unui cal.

Ne-am bătut, în prima lună, cu pumnii, în spatele grajdurilor, pentru ceva ce am uitat. N-a învins niciunul. Am fost amândoi biciuiți pentru asta, unul lângă altul, și niciunul n-a scos un sunet, iar după aceea s-a uitat la mine cu ceva care nu era prietenie și era cu mult mai trainic.

— Te holbezi la umbre, mi-a spus odată. Ca o pisică.

— Tu te holbezi la hărți. Ca un hoț.

A râs. Nu era un lucru pe care să-l facă des.

Te rog să bagi de seamă cum eram așezați. Era un ostatic muntean care putea să vadă ce stă în spatele dascălului de logică și căruia i se spusese să tacă. Era un fiu de sultan pe care dascălul acela îl modela, ceas de ceas, cu mare meșteșug, într-o unealtă de cucerire. Am stat la zece pași unul de altul trei ani. Dacă am fi vorbit deschis noi doi, în odaia aceea de învățătură, istoria lumii ar fi putut fi alta.

Nu am vorbit. Eram băieți, fiecare dintre noi era mândru și fiecare fusese învățat că celălalt este dușmanul lui firesc. Au trecut douăzeci de ani până când ne-am așezat într-o singură odaie cu un ulcior de apă. Număr acei douăzeci de ani, și tot ce s-a petrecut în ei, printre lucrurile pe care le-a izbutit Curtea prin simplul mijloc de a avea grijă ca doi oameni să nu-și vorbească.

Dascălul care punea întrebări

Mai era un dascăl în școala aceea și îl scriu aici pentru că nimeni altcineva n-a făcut-o.

Era un bătrân din Bursa care îi învăța buchiile pe băieții cei mici. Avea un obicei care îl deosebea de toți ceilalți dascăli din palat. Când un băiat dădea răspunsul din carte, el zicea: „Da. Și de unde știi?" O spunea fiilor de pașale și o spunea ostaticilor, la fel. Băieții care stătuseră un an cu el au început să și-o spună unul altuia și apoi, și aici a fost necazul, să i-o spună dascălului de logică.

Într-o dimineață n-a mai fost la masa lui. Ni s-a spus că fusese prins predând rătăcire. L-am mai văzut o dată, după o lună, dus prin curtea din afară. Nu-l omorâseră. Îi zdrobiseră mâinile, ca să nu mai poată scrie, și i se făcuse ceva la gură.

M-a văzut că mă uit. Nu putea vorbi, așa că a făcut singurul lucru care îi rămăsese. A ridicat ce mai rămăsese dintr-o mână și s-a bătut ușor pe piept, de două ori, acolo unde este inima. Apoi a arătat spre mine.

Nu l-am înțeles mulți ani. Îl înțeleg acum. *Este în tine. De unde știi? Privește.*

Chilia

Am făcut un lucru nesăbuit după aceea. Am încercat să lovesc umbra dascălului de logică, noaptea, cu o sabie tocită de școală, și n-am izbutit, iar străjile au găsit un principe ostatic stând deasupra unui dascăl care urla, cu o armă în mână.

M-au trimis la Eğrigöz. Este o cetate pe un munte din Anatolia, departe de orice drum. Temnicerul ei purta o legătură de chei care nu deschideau nimic din ce am văzut eu vreodată. Ridica una și se uita prin ea la un întemnițat, iar întemnițatul începea să vorbească despre lucrul de care se temea.

Aveam o chilie cu o fereastră lată cât palma mea. Nu m-au bătut. Temnicerul venea în fiecare seară, se uita la mine printr-o cheie și îmi spunea lucruri. Tatăl tău a jurat iarăși ungurilor. Te-a cheltuit. Fratele tău ți-a uitat chipul. Nu vine nimeni. O parte era adevărat. În asta stătea meșteșugul.

În a treia lună încetasem să mai răspund. Zăceam pe piatră și priveam fâșia de cer, iar într-o noapte am încetat să mă mai tem, fiindcă nu mai rămăsese nimic care să poată fi luat.

Atunci s-a încălzit podeaua.

Peretele chiliei nu mai era acolo. Priveam în jos, la o depărtare nemăsurată, prin stâncă limpede ca gheața, până acolo unde ceva zăcea încolăcit în jurul unei lumini. Nu era o fiară. Avea chip de dragon așa cum are un rău chip de șarpe. Era făcut și era viu și aștepta de foarte multă vreme.

Ce vrei?

Nu era un glas. Era ca și cum mi-aș fi amintit ceva ce nu mi se spusese niciodată.

— Să mă duc acasă, am zis.

Nu este de ajuns.

— Să-l ucid pe temnicer.

Căldura s-a tras înapoi atât de repede încât am strigat de frig.

Mai puțin decât de ajuns. Ce vrei?

M-am gândit la mâna lui Radu într-a mea, în grădina de trandafiri. M-am gândit la băieții din școala palatului, fii de pașale și fii de domni, fiecare dintre ei un ban în punga cuiva. M-am gândit la un bătrân care se bătea ușor pe piept.

— Vreau să înceteze, am zis. Vreau ca niciun copil să nu mai fie cheltuit vreodată. Nici ai noștri. Nici ai lor.

Lumina a urcat prin piatră ca zorii prin apă și a intrat în mine și am văzut. Am văzut cetatea ca pe un desen în linii de foc. Am văzut fiecare om din ea și nodul mic și întunecat care călărea în spatele a trei dintre ei și firul cu care era prins. Am văzut că nu este umbra semnul celor înțelepți. Era un călăreț. Oamenii pe care fusesem învățat să-i cinstesc nu purtau o povară. Erau purtați.

Ce a cerut glasul

L-am întrebat ce am de făcut. Socoteam, la paisprezece ani, că mi se va spune să iau o sabie.

Ai văzut un colț al lucrului, a spus glasul. *Nu știi încă felul în care este zidit, cine îl hrănește, de ce îl slujesc oameni buni sau ce le făgăduiește. Nu poți frânge ceea ce nu înțelegi. Intră.*

— Să intru?

În Curte. Îți vor oferi un jilț, cum i-au oferit tatălui tău. Ia-l. Stai la masa lor. Învață cum este mânată lumea. Ca să găsești adevărul, trebuie mai întâi să vezi întunericul, și nu-l poți vedea din afară.

Am tăcut multă vreme.

— Și dacă ajung ca el? am zis.

Vei ajunge. O vreme. Toți cei care intră ajung. Vei crede ce cred ei și ți se va părea înțelepciune și vei face în numele ei lucruri pe care le vei purta tot restul vieții.

— Atunci de ce mă trimiți?

Pentru că îți vei aminti și noaptea aceasta. Într-o zi vei pune ceea ce te-au învățat ei lângă ceea ce ai văzut aici și vei compara. Nimeni nu poate face asta în locul tău. Voi fi aici când o vei fi făcut.

Am avut foarte multă vreme să cuget dacă a fost milă sau cruzime. Am ajuns la încheierea că n-a fost nici una, nici alta. A fost doar adevărul despre cum învață un om.

Dimineața, temnicerul de la Eğrigöz a fost găsit șezând în curte, hrănind vrăbii, fără nicio amintire despre ultimii unsprezece ani. Eu dormeam într-o chilie descuiată. Nu încercasem să plec.

Ce mi se dăduse

Trebuie să spun întocmai ce aveam, când am coborât de pe muntele acela, și ce nu aveam.

Aveam Vederea, întreagă. Copil fiind, văzusem doar că anumite umbre sunt greșite. Acum vedeam călărețul și firul cu care era prins și locul din om în care era ancorat firul. Puteam să mă uit la un curtean de-a curmezișul unei săli și să știu, la fel de sigur cum îi știam culoarea hainei, dacă este al lui însuși.

Mai aveam un lucru pe care îl puteam chema. O făcusem o dată, printr-o ușă, fără să știu cum. Se ridica atunci când voiam binele cuiva și din nicio altă pricină.

Și aveam o poruncă, pe care nu o înțelegeam, să mă duc și să stau la masa lucrului pe care îl vedeam.

Nu aveam învățător. Nu aveam învățătură. Aveam paisprezece ani, eram întemnițat și nu aveam pe nimeni pe lume căruia să-i pot spune un cuvânt despre asta. Bătrânul din munți nu m-a găsit decât după cinci ani. M-am gândit adesea că, dacă ar fi venit mai devreme, multe ar fi mers altfel; și m-am gândit și că poate nu putea. Sunt lucruri care nu se pot spune nimănui. Trebuie să fii lăsat să cazi în ele.

Anul Varnei

M-au adus înapoi la Adrianopol în primăvara lui 1444. Am fost făcut ofițer în călărimea ușoară a sultanului; un ostatic de neam bun, care n-a mai făcut necazuri, este de obicei folosit astfel. Eram supravegheat. Aveam șaisprezece ani când am fost lăsat întâia oară să ies din raza zidurilor.

Acela a fost anul marii cruciade, despre care ți-am spus câte ceva și îți voi mai spune. Am văzut-o din partea cealaltă.

În vară, bătrânul sultan Murad a făcut un lucru fără asemănare. Era ostenit. Încheiase cu ungurii un armistițiu de zece ani, jurat pe Evanghelie și pe Coran; și, socotind hotarul în siguranță, a lăsat tronul. S-a retras într-o grădină din Anatolia, ca să trăiască printre derviși, și a lăsat împărăția fiului său.

Cei doi fii mai mari ai lui muriseră. Moștenitorul era Mehmed și avea doisprezece ani.

Eram în curte în ziua în care a fost încins cu sabia. Era foarte mic sub turbanul cel mare. Nu părea speriat. Arăta așa cum arată un băiat căruia i s-a spus toată viața că va avea un anumit lucru, i s-a pus tocmai atunci în mână și îl găsește mai greu decât socotise. Dascălul de logică stătea la un pas în spatele lui, la stânga, cu mâinile lui frumoase împreunate.

În trei luni armistițiul a fost rupt. Am citit de atunci cum s-a făcut; este în Acte. Un cardinal, om învățat și convingător, trimis de la Roma, l-a încredințat pe regele Ungariei că un jurământ făcut unui necredincios nu este jurământ și l-a dezlegat de el. Regele avea douăzeci de ani. Și-a crezut cardinalul. A pornit la drum.

Iar la Adrianopol, dascălul de logică l-a încredințat pe un sultan de doisprezece ani că creștinii, care își calcă jurământul, nu sunt oameni față de care să trebuiască ținută credința.

Amândouă vorbele au fost spuse în aceeași lună. Am comparat datele.

Locul tatălui meu în toate acestea îl știi. I s-a poruncit, ca unui cavaler al Dragonului, să se alăture cruciadei; și avea doi fii în mâna sultanului împotriva căruia trebuia să meargă. S-a dus el însuși în tabăra regelui și l-a rugat să se întoarcă. Când asta n-a izbutit, a făcut singurul lucru pe care l-a putut născoci. A rămas acasă și l-a trimis pe Mircea cu patru mii de călăreți.

Am aflat de la căpitanul gărzii palatului, care a venit în odăile pajilor într-o noapte din toamna aceea, în straie de oaste.

— Voievodul Țării Românești a ieșit la luptă împotriva noastră, a spus.

Ne vorbea lui Radu și mie. Nu se uita la noi.

— Înțelegeți care vă este starea. Am a vă spune că divanul sultanului a stat la sfat asupra ei.

Radu începuse să tremure. I-am pus mâna pe umăr.

— Eu nu sunt din divan, a urmat căpitanul. Sunt oștean și mâine pornesc la drum. Dar voi spune atât, și înțelegeți ce puteți. Nu este obiceiul casei lui Osman să ucidă copii pentru faptele taților lor. S-a propus. Este cineva care a propus-o, cu mare iscusință la vorbă, și cred că o va propune din nou. Am rugat un prieten să aibă grijă să fiți ținuți la școală, printre ceilalți băieți, și să nu fiți mutați în vreun loc liniștit.

Atunci s-a uitat la noi.

— Fiul meu vine cu mine. I-a mințit pe sergenți în privința vârstei. L-am găsit între poveri a treia zi și ar fi trebuit să-l trimit acasă cu o bătaie, și n-am putut. Am aflat că eram prea mândru. Îmi va ține calul și nu va păți nimic.

Nu l-am mai văzut niciodată așa.

Ce s-a întors

Vestea de la Varna a ajuns la Adrianopol în noiembrie. Cetatea a fost luminată trei nopți. Capul regelui Ungariei a fost purtat pe ulițe într-o lance, păstrat în miere.

Oastea s-a întors în decembrie. Eram de strajă la poartă.

L-am văzut pe căpitan intrând călare. Fusese înălțat în rang pe câmpul de luptă; era mai-mare peste o mie. Stătea foarte drept în șa. În urma calului său era un cal dus de frâu, cu șaua goală, iar de-a curmezișul șeii, legată, o praștie de băiat.

M-am uitat la pământul din spatele lui, cum mă uitam la toate.

Era acolo o umbră care nu fusese în toamnă. Era subțire și nouă și stătea foarte aproape; avea o mână pe umărul lui, ușor, cum își pune un prieten mâna pe un prieten îndurerat. Iar firul care mergea de la ea în

pieptul lui nu semăna cu firele vechi pe care le văzusem, netezite de ani. Era crud. Avea câteva săptămâni. Vedeam pe unde intră. Intra în chipul unui băiat de paisprezece ani cu o rană de lance sub coaste.

Trebuie să-ți spun ce am făcut, și este unul dintre lucrurile pentru care n-am găsit niciodată o scuză.

Aș fi putut să-l tai. Sunt aproape sigur de asta. Desfăcusem un fir mai vechi printr-o ușă încuiată, cu un an înainte, fără măcar să înțeleg ce fac. Acesta era nou; abia prinsese. Omul nu fusese încă golit. Mai era, în dimineața aceea de decembrie, un tată sub el, la care s-ar fi putut ajunge cu o vorbă. Nu trebuia decât să pășesc înainte, din rând, și să pun mâna pe frâul lui.

Nu am pășit înainte.

Mi-am spus că sunt ostatic, sub pază, de curând scos dintr-o cetate pentru că lovisem un dascăl. Mi-am spus că el este un ofițer al dușmanului și că a mers împotriva fratelui meu. Mi-am spus că mi se poruncise, de către un glas, să învăț înainte să lovesc. Toate acestea erau așa.

Adevărul este că mi-a fost frică și că nu era treaba mea. Am stat în rândul meu, cu mâna la salut, și am privit un om care veghease odată o noapte întreagă ca să mă țină în viață trecând călare pe lângă mine, în palat, cu lucrul acela pe umăr; și n-am făcut nimic.

După optsprezece ani am intrat într-un cort roșu, în mijlocul unei oști, cu mâinile goale, ca să-l scot de acolo. Vei fi citit asta și poate ți s-a părut vitejie. Te rog să pui alături un băiat de cincisprezece ani la o poartă. Nu am intrat în cortul acela din curaj. Am intrat ca să plătesc o datorie, iar ea era de plată de optsprezece ani și peste ea se adunaseră nouăzeci de mii de oșteni și arderea a jumătate din țara mea.

Așa crește lucrul. Nu prin crime mari. Printr-o clipă la o poartă, când ai putea vorbi și este mai ușor să taci.

Socoteala

M-am dus la bătrânul doctor în noaptea aceea. A fost singura dată când i-am spus vreodată ceva.

— Căpitanul gărzii, am zis. Cel care și-a pierdut fiul. Nu mai este el.

Selim a pus pana jos.

— Nu, a spus. I-am legat o rană azi după-amiază. L-am întrebat cum a murit băiatul. Mi-a spus, cu totul liniștit, fără o lacrimă, cum dă un om o înștiințare. Apoi m-a întrebat dacă este adevărat că mai sunt ostatici munteni în școala pajilor și ce s-a hotărât în privința lor.

S-a uitat la mine peste ochelari.

— A întrebat foarte blând. Nu mi-a plăcut blândețea. Toamna trecută omul acela nu putea vorbi despre fiul lui fără să râdă.

— Poți face ceva?

— Eu sunt doctor al trupului. Pot să-i dau ceva care să-l facă să doarmă. Nu el va fi cel care doarme.

A tăcut o clipă.

— L-am adăugat la socoteala mea. Sunt cincizeci și trei. Cincizeci și trei de oameni de la curtea aceasta, în douăzeci de ani, care au suferit o mare pierdere și care, în câteva săptămâni, au ajuns foarte liniștiți și foarte destoinici și s-au înălțat repede. Am crezut multă vreme că durerea îi întărește pe unii oameni. Nu mai cred. Cred că umblă ceva prin palatul acesta pe la înmormântări.

Și-a luat iarăși pana.

— Tu vezi, cred. Să nu-mi spui; nu te-aș crede și aș fi silit să te socotesc nebun, iar mie îmi ești drag. Dar ține-ți socoteala ta, băiete. Într-o zi cineva trebuie să le pună pe amândouă una lângă alta.

Sultanul care a fost trimis de acolo

Voi mai adăuga un lucru, fiindcă are legătură cu un capitol de mai târziu.

Mehmed a domnit doi ani, copil fiind, și apoi a fost dat la o parte. Ienicerii s-au răsculat; vizirii au trimis vorbă în Anatolia; tatăl său s-a întors din grădina lui și a luat din nou tronul, iar băiatul a fost întors, la paisprezece ani, în odaia de învățătură, după ce fusese sultan.

Nu cred să fi văzut vreodată o făptură omenească atât de umilită. Fusese încins cu sabia lui Osman. Dăduse porunci oștilor. Acum era așezat pe o bancă, printre paji, să tălmăcească din persană.

Nu vorbea cu nimeni. Stătea cu harta lui.

Și l-am privit pe dascălul de logică ducându-se la el. Nu în școală. Serile, în grădină, plimbându-se în sus și în jos pe lângă fântâni, cu mâinile frumoase ale bătrânului mișcându-se în vreme ce vorbea, cu băiatul tăcut, cu capul plecat. Nu puteam auzi ce se spune. Nu aveam nevoie. Știam ce i se spune unui copil mândru care a fost făcut de rușine în fața lumii întregi. *Nu a fost vina ta. Ai fost trădat. Ești mai mare decât oricare dintre ei. Într-o zi le vei avea înapoi pe toate, și mai mult; vei avea Cetatea; vei avea Roma; și vor vedea ei.*

Nu era călărit. M-am uitat, de multe ori. Nu a fost niciodată în spatele lui Mehmed altceva decât el însuși; era dintr-un metal prea tare și cred că cei din Casa Karanlık o știau și n-au încercat. Nu aveau nevoie de un călăreț în el. Nu aveau decât să ia o rană care era deja acolo, s-o îngrijească și s-o îndrepte încotro voiau.

Aș fi putut să mă duc la el. Îi spusesem odată, într-o bibliotecă, că omul acela asmute câini unii asupra altora. Mă auzise pe jumătate. Dacă m-aș fi dus la el în grădina aceea, în anul rușinii lui, un băiat umilit către altul, și aș fi spus-o din nou, cred că poate m-ar fi ascultat.

Nu m-am dus. Era fiul omului care mă ținea întemnițat. Și începusem, pe atunci, să fiu prevăzător.

Ce am luat din casa aceea

Am stat cu totul șase ani la curtea aceea. La sfârșitul lor eram un ofițer de călărime al sultanului, tăcut și cuviincios, supravegheat de toată lumea. Radu crescuse înalt și grațios și era iubit de tot palatul. Vorbea turcește în vis.

— Vino acasă cu mine, am spus, în ziua în care a sosit vestea din Țara Românească. Când ne vor lăsa să plecăm.

S-a uitat la grădini, la fântâni, la prietenii care îl strigau.

— Aici este acasă, a spus blând. Îmi pare rău, frate. Este singura casă pe care mi-o amintesc.

Am căutat o umbră în spatele lui și n-am găsit niciuna. Nu era trădare. Era doar un băiat care fusese lăsat într-o grădină și crescuse acolo. Asta m-a durut mai tare.

Am scos trei lucruri din casa dușmanului și te rog să le păstrezi în această ordine. Cel dintâi: că dușmanul este un băiat căruia îi este dor de mama lui. Al doilea: că este Curtea una singură și stă pe amândouă malurile fiecărui râu. Al treilea: o poruncă, de la un glas de sub un munte, să mă duc și să ajung lucrul pe care îl uram, ca să-i aflu numele.

Vestea era aceasta. Tatăl meu fugise spre Dunăre, cu boierii propriului său sfat pe urmele lui. Slujise Curtea șaisprezece ani, iar în iarna aceea, întâia oară, îi refuzase ceva.

Partea întâi se încheie aici. Partea a doua se deschide într-o mlaștină și descrie ce îi face Curtea unui slujitor care șovăie și cum îi face apoi fiului său oferta ei.

PARTEA A DOUA

Lumina cea falsă

Anii mei înăuntrul lucrului pe care am fost trimis să-l înțeleg și ce am făcut acolo în numele lui.

CAPITOLUL PATRU

Mlaștina

Am omorât patru cai sub mine și tot am ajuns prea târziu.

Am pus fraza aceasta cea dintâi pentru că este cea pe care mi-am repetat-o vreme de douăzeci și șapte de ani și aș vrea să înțelegi ce ascunde. Un om care spune „am ajuns prea târziu" îți spune că ar fi împiedicat lucrul dacă ar fi sosit la timp. Este o credință comodă. Am ținut-o multă vreme. Abia când am stat la masa Curții și am văzut cum se rânduiesc asemenea treburi am înțeles că nu fusese niciun ceas la care să fi putut sosi la timp. Tatăl meu era mort din clipa în care a spus nu. Tot ce a urmat a fost doar o chestiune de drum și de vreme.

Capitolul acesta descrie ce a refuzat el, ce i s-a făcut pentru asta și ce mi s-a oferit apoi mie. Este balamaua cărții. Te rog să-l citești încet.

Ce a refuzat tatăl meu

Vreme de șaisprezece ani a făcut cum i s-a spus. Nu o spun ca să-l micșorez. Este pur și simplu faptul, și nu-i poți înțelege moartea fără el.

Când Curtea a cerut război la Dunăre, a făcut război. Când a cerut pace, a mers la Adrianopol și a lăsat acolo doi fii drept preț al ei. În anul 1444, Curtea a cerut o cruciadă. S-a strâns o oaste mare, de unguri, de leși și de munteni, sub tânărul rege al Poloniei și sub Iancu de Hunedoara, și a mers până la Marea Neagră, într-un loc numit Varna, și a fost nimicită acolo într-o după-amiază. Regele a fost ucis. Zece mii de oameni au fost uciși împreună cu el. Fratele meu Mircea a condus în ziua aceea călărimea

Țării Românești și i-a adus acasă vii pe cei mai mulți, ceea ce a fost mai mult decât a izbutit oricine altcineva.

Ți se va spune că Varna a fost o tragedie. A fost. Ți se va spune că a fost o înfrângere a creștinătății. Eu trebuie să te învăț să pui altă întrebare, singura întrebare care scoate vreodată ceva la iveală, anume: cine era mai bogat a doua zi decât în ajun?

O cruciadă se plătește. Acesta este primul lucru de priceput despre ea. Vreme de doi ani înainte ca oastea să pornească, s-a strâns zeciuiala în fiecare parohie, de la Lisabona până la Riga. Predicatorii mergeau din oraș în oraș cu lăzi de fier. Celui care dădea i se făgăduia iertarea păcatelor, iar țăranii dădeau, pentru că îl iubeau pe Dumnezeu și se temeau de iad și pentru că un om în haina potrivită le spunea că așa va fi pus la adăpost mormântul lui Hristos. S-a strâns o sumă uriașă. Am văzut socotelile, după cum vei afla. Mai puțin de o treime din ea s-a cheltuit vreodată pe oșteni.

Fratele meu era oștean și nimic altceva. Nu avea darul de a vedea umbre; nu cred că ar fi crezut în ele. Dar știa să numere și stătuse pe câmpul acela. Văzuse cu ochii lui că flota care trebuia să țină strâmtorile și să oprească oastea sultanului în Asia nu le ținuse. Sultanul trecuse, cu toată puterea lui, pe corăbii. Cineva dăduse corăbiile. Mircea voia să știe cine.

I-au trebuit doi ani ca să afle. S-a apucat de treabă cum se apuca de toate, de-a dreptul, punând oamenilor întrebări și uitându-se la ei până răspundeau. A aflat că fuseseră corăbiile genoveze și venețiene, năimite pe aur. A aflat că aurul venise printr-o bancă din Veneția. A aflat, de la un diac speriat din Brașov, că aceeași bancă primise, în primăvara dinainte, o mare parte din zeciuiala de cruciadă a regatului Ungariei. Nu a înțeles ce găsise. Credea că dăduse peste un furt. I l-a adus tatălui nostru, așteptându-se ca hoții să fie spânzurați.

Tata a înțeles pe loc ce era și cred că acela a fost cel mai rău ceas din viața lui. Banii pe care îi dăduseră săracii ca să trimită o oaste împotriva turcului fuseseră folosiți ca să treacă oastea turcului peste apă, în întâmpinarea ei. Amândouă părțile fuseseră plătite din aceeași pungă. Bătălia nu fusese pierdută. Fusese cumpărată.

Iar fiul lui cel mare ținea chitanța în mână.

Cum a venit porunca

Nașul meu a venit la Târgoviște în toamna aceea. A adus daruri, ca întotdeauna.

Vorbele lui le am de la tatăl meu, care i le-a spus singurului om în care se încredea, un grăjdar bătrân pe nume Stoica, în ultima săptămână a vieții lui; iar eu le am de la Stoica, în mlaștină, cu o săgeată trecută prin el. Ți le dau așa cum au ajuns la mine.

— Fiul tău a pus întrebări, a spus Corbul. Este firesc. Este tânăr, a fost la Varna și a văzut murind oameni viteji. Îi cinstim durerea. Dar îi întreabă pe cine nu trebuie și începe să primească răspunsuri, și vei înțelege că lucrul acesta nu poate merge mai departe.

— Este oștean, a spus tata. Va face cum îi spun. Îi voi spune să înceteze.

— Nu va înceta. Îl cunoști mai bine de atât. Este dintre cei care nu încetează.

Nașul meu era un om blând. Va fi spus-o blând.

— Nimeni nu-i vrea răul. Este o mănăstire pe ostrovul de la Snagov, o casă liniștită, cu frați buni. Un om ar putea trăi acolo mulți ani, în pace, fără să tulbure pe nimeni. Ar trebui să intre în ea fără ochi. Îmi pare rău. Este un lucru care se face, în țara voastră, domnilor care nu trebuie să

domnească; nimănui nu i se va părea ciudat. Și trebuie să fie dat de tatăl lui, pentru ca boierii să vadă că este casa Dragonului într-un gând.

Se cuvine să iei aminte cum se rânduiește întotdeauna lucrul. Nu au propus să-l omoare. Au propus o milă. Au cerut doar ca tatăl meu să-și orbească fiul și să-l dea călugărilor și au înfățișat lucrul ca pe cea mai blândă dintre două căi și le părea rău cu toată sinceritatea.

— Și dacă refuz?

— Ești liber să refuzi, a spus nașul meu. Noi nu silim pe nimeni.

Tatăl meu mai auzise răspunsul acesta o dată, într-un paraclis de sub Nürnberg, cu șaisprezece ani înainte. I-a spus lui Stoica că a stat mult. S-a gândit la tron, pe care îl cumpărase cu acel jurământ și pe care avea să-l piardă cu acest refuz. S-a gândit la cei doi fii mai mici ai lui, care erau în mâinile sultanului și ale căror vieți Curtea le putea curma cu o scrisoare. S-a gândit la Mircea, copil de patru ani, călare pe primul lui căluț, nevrând să fie dus de frâu.

Apoi a spus nu.

Vreau să cântărești lucrul acesta. Fusese făptura lor șaisprezece ani. Nu era un om viteaz în felul în care era viteaz fratele meu; era un om prevăzător, un om al tocmelilor, un om care găsise întotdeauna mijlocul drumului. Își dăduse deja doi dintre copii și își spusese că este politică. Iar la sfârșit, când tot ce avea era pus pe un taler al cântarului, iar pe celălalt era un singur lucru pe care voiau să-l facă el cu mâinile lui, a aflat că este totuși o podea sub el. Mai jos de atât nu voia să coboare.

Nu l-a scăpat pe Mircea. Nu a scăpat pe nimeni. A trebuit să învăț că prețul unui refuz nu se măsoară după ceea ce scapă.

— Atunci nu ajutăm, a spus nașul meu și l-a sărutat pe amândoi obrajii și s-a întors acasă, la Buda.

Cum se înlătură un domn

Voi descrie metoda întocmai, fiindcă nu s-a schimbat de o mie patru sute de ani și va fi folosită împotriva ta.

Curtea nu trimite ucigași. Un omor are un făptaș, iar un făptaș poate fi căutat. Curtea rânduiește lucrurile așa încât pe om să-l nimicească propriii lui vecini, fiecare din pricina lui cea bună, fiecare crezând că lucrează de bunăvoie și într-o cauză dreaptă.

Este nevoie de trei lucruri. Cel dintâi este o scrisoare.

În iarna aceea, Iancu de Hunedoara, guvernatorul Ungariei, a primit anumite hârtii. Erau scrise de mâna tatălui meu sau de o mână pe care niciun om viu n-ar fi putut-o deosebi de a lui și erau trimise sultanului. În ele, voievodul Țării Românești se lega să deschidă turcului trecătorile munților și îi amintea sultanului că el fusese cel care îi dăduse de veste despre drumul cruciaților înainte de Varna.

Trebuie să înțelegi ce era Iancu. Pierduse bătălia aceea. Își pierduse regele în ea. Îi purtase rușinea trei ani și era un oștean cinstit, care nu putea pricepe cum fusese luată pe nepregătite, atât de deplin, o oaste atât de mare. Acum i se arăta pricina, cu cerneală neagră, cu pecete. Firește că a crezut. Lămurea totul și îi lua greutatea de pe inimă. Cele mai bune plăsmuiri sunt cele pe care victima s-a rugat să le primească.

Al doilea lucru este o partidă. La Târgoviște erau o duzină de boieri care slujeau de mult Curtea fără să-i știe numele. Fiecare fusese împrumutat cu bani sau i se arătase vreo bunăvoință sau avea vreo rușine veche ținută încetișor deasupra capului. Nu li s-a spus nimic atât de grosolan ca „ridicați-vă împotriva domnului vostru". Li s-a spus, de către oameni pe care îi respectau, că voievodul a vândut țara, că guvernatorul vine cu oaste să-l pedepsească și că familiile cu judecată vor dori să fie găsite de partea bună când va sosi.

Al treilea lucru este o binecuvântare și voi ajunge la ea.

Iancu a trecut munții în noiembrie. Boierii s-au ridicat în spatele tatălui meu pe când ungurii veneau din față. Nu avea oaste; oamenii care ar fi trebuit să-i fie oaste erau cei care închideau porțile. A apucat spre Dunăre cu patruzeci de călărești și cu bătrânul grăjdar, voind, cred, să ajungă la turc și să ne cumpere viețile cu ce îi mai rămăsese de vânzare. L-au prins în bălțile de lângă satul Bălteni.

Mlaștina

Sultanul, care îl voia mai degrabă pe un Dracul cunoscut decât pe un străin necunoscut, îmi dăduse dintr-o suflare un pâlc de călărime ușoară și libertatea. Am găsit locul după ciori.

Stuful era călcat în picioare într-un cerc larg. Fuseseră patruzeci de oameni în jurul tatălui meu la sfârșit și nu fugiseră. Am umblat printre ei în lumina cenușie, întorcându-i pe cei care zăceau cu fața în jos. Nu l-am găsit, fiindcă oamenii care îl uciseseră îi luaseră capul ca să-l arate la Târgoviște și aruncaseră restul în apa neagră.

Ce am găsit, la marginea ochiului de apă, a fost colanul.

Zăcea în noroi, dragonul de aur cu coada în jurul propriului gât. Cineva îl scăpase sau se temuse să-l ducă. Când l-am ridicat, era cald.

Mi l-am pus. Aveam optsprezece ani.

Stoica era viu, rezemat de o salcie, și se ținuse în viață, cred, numai ca să spună ce i se spusese. Ți-am dat povestirea lui. I-a luat aproape un ceas, iar când a sfârșit mi-a cerut apă, a băut și a murit cu mâna pe cizma mea.

Nu-l întrebasem despre fratele meu. A ajuns la asta din voia lui, la sfârșit, pentru că vedea că trebuie să mi se spună și că nimeni altcineva n-ar avea curajul.

Îl prinseseră pe Mircea în cetate. O făcuseră boierii din sfat, duzina de familii cu judecată. Și, fiindcă mila Curții fusese refuzată, duseseră la îndeplinire osânda Curții în forma în care fusese rostită întâi, numai că fără mănăstire. I-au scos ochii cu fierul roșu. Apoi l-au îngropat, viu, într-o groapă din spatele bisericii domnești.

Vei întreba de ce. Nu adăuga nimic la siguranța lor; un domn mort este la fel de nevătămător ca unul orb. Am întrebat-o și eu mulți ani. Știu acum răspunsul și este la ei o chestiune de învățătură, pe care o voi lămuri când voi ajunge să descriu învățătura. Un om care a văzut ce nu trebuia să vadă își pierde vederea. Este un ritual. I-au făcut-o unui dascăl bătrân la Adrianopol, la mâini și la gură, pentru că învăța cu mâinile și cu gura. I-au făcut-o fratelui meu la ochi, pentru că tocmai cu ochii citise catastiful.

Am stat în stuf lângă un grăjdar mort până s-a întunecat. Apoi am încălecat și am întors calul spre miazănoapte, către Târgoviște, și a venit cu mine ceva ce nu fusese acolo când plecasem de la curtea sultanului.

Ce a călărit cu mine

Trebuie să fiu întocmai în privința aceasta, pentru că este lucrul pe care Curtea îl înțelege cel mai bine pe lume și pe care eu îl înțelegeam cel mai puțin.

Ți-am spus ce am cerut, într-o chilie la Eğrigöz, când glasul m-a silit să spun ce vreau. Spusesem: ca niciun copil să nu mai fie cheltuit, nici ai noștri, nici ai lor. O spusesem din toată inima. Era cel mai adevărat lucru pe care îl rostisem vreodată, iar Lumina urcase prin piatră ca răspuns.

Pe drumul de la Bălteni nu mai voiam asta. Voiam doisprezece oameni morți. Voiam să moară încet și să știe de ce și voiam ca fiii lor să privească. Le aveam numele de la Stoica. Le spuneam întruna, în întuneric, în pasul calului.

Nu am băgat de seamă schimbarea. Asta încerc să-ți spun. Credeam că sunt același om care zăcuse pe podeaua chiliei, numai că acum cu o pricină mai bună. Credeam că a crescut cauza mea. În adevăr, se îngustase până la lățimea unui tăiș, iar lucrul care hrănește Curtea găsise ușa deschisă în mine și intrase încetișor.

Nu-i uciseseră pe tatăl meu și pe fratele meu ca să scape de ei. Pentru asta ar fi fost bun orice cuțit. Îi uciseseră în felul acela anume, capul purtat pe ulițe, fiul orbit și îngropat, pentru ca vestea să ajungă la moștenitorul rămas în viață întocmai în forma în care a ajuns la mine. Eu eram rostul ei. Un băiat care vede umbre este o primejdie pentru ei. Un băiat care vede umbre și nu se poate gândi la nimic altceva decât la răzbunare este cel mai de folos slujitor pe care l-ar putea născoci.

Nu știam asta. Știam doar că am patru sute de călăreți și un nume și că oamenii pe care îi voiam erau la trei zile de drum spre miazănoapte.

Nu am ajuns la ei în iarna aceea. Uzurpatorul pe care Iancu îl pusese în scaunul tatălui meu, un văr de-al nostru pe nume Vladislav, ținea cetatea cu pedestrime ungurească, iar patru sute de călăreți ușori nu iau ziduri. M-am întors peste Dunăre. Am așteptat zece luni.

Zece luni

Voi spune puțin despre vremea aceea, pentru că puțin este de spus, și tocmai aceasta este învățătura ei.

Un om mistuit de o singură dorință ajunge foarte simplu. Mă sculam, îmi deprindeam călăreții, mâncam, dormeam. Eram cuviincios cu ofițerii sultanului. Îl vedeam pe fratele meu Radu, care l-a plâns cinstit pe tatăl nostru și apoi, fiind un băiat de treisprezece ani, a fost chemat la un joc. Și în fiecare ceas din toate acestea spuneam douăsprezece nume. Am învățat să le spun fără să mișc buzele. Le așezam în felurite rânduieli. Îi

hotăram fiecărui om felul morții și îl îndreptam, cum îndreaptă un poet un vers.

Credeam că mă întăresc. Nu mă simțisem niciodată atât de limpede, atât de tare, atât de dintr-o bucată. Pomenesc asta pentru că o vei simți tu însuți într-o zi, când ți se va fi făcut o nedreptate, și nu trebuie să te încrezi în ea. Este limpezimea unei odăi din care s-a scos totul. Într-o asemenea odaie este foarte mult loc și vei lua locul drept tărie.

În toate acele zece luni, podeaua nu s-a încălzit sub mine nici măcar o dată. Nu am luat seama. Încetasem cu totul să mă mai gândesc la glas.

Cetatea

În toamna lui 1448, Iancu de Hunedoara a pornit spre miazăzi cu o oaste nouă, ca să se bată cu sultanul pe Câmpia Mierlei, iar vărul meu Vladislav a mers cu el și a luat cu sine cei mai mulți dintre oștenii Țării Românești. Vizirul sultanului, care tocmai asta aștepta, a trimis după mine.

Am trecut fluviul în octombrie, cu călărime otomană în spate. Vreau să vezi tabloul așa cum l-au văzut oamenii din Târgoviște: fiul Dragonului, întorcându-se acasă în fruntea turcului. Fiecare vorbă care se propovăduise împotriva tatălui meu era adeverită prin asta. O știam. Nu-mi păsa. Era singura oaste care mi se oferea și m-aș fi întors acasă în fruntea morților, dacă ar fi vrut să poarte lănci.

Cetatea și-a deschis porțile într-o după-amiază. Nu mai rămăsese nimeni în ea ca să le închidă.

Capul tatălui meu fusese dat jos de pe poartă cu mult înainte; un an este vreme lungă. Dar am aflat unde zăcea fratele meu. Mi-a arătat un paracliser, un bătrân speriat, care fusese pus să țină o torță în noaptea aceea și de atunci nu mai dormise ca lumea. Era în spatele bisericii domnești, într-un colț în care se strânge ploaia.

N-am lăsat pe nimeni să mă ajute. Am săpat cu o cazma pe care o luasem de la un grădinar și am muncit până după căderea întunericului.

Zăcea cu fața în jos. Așa sunt găsiți cei îngropați de vii: se întorc în pământ, încercând să se ridice. Mâinile îi erau în dreptul capului. Unghiile nu mai erau.

L-am întors cu fața spre cer. Am stat în groapă lângă el și i-am vorbit o vreme, cum îi vorbeam când eram mic și mi se părea cel mai mare lucru din lume. Apoi l-am acoperit din nou, cum se cuvine, pe spate, cu brațele așezate. Am ieșit din groapă.

Dacă mai fusese vreo parte din mine, până în ceasul acela, care să mai dorească ceea ce cerusem la Eğrigöz, a rămas în groapa aceea.

Sfatul

Dimineața am stat întâia oară în jilțul tatălui meu, în sala cea lungă a curții domnești, și am pus să fie adus înaintea mea sfatul boierilor, în blănurile lor.

Puteam să-i văd. Acesta era darul și în dimineața aceea a fost o grozăvie. Cele mai multe fețe din sala aceea erau ale unor oameni speriați, lacomi și de rând, care merseseră încotro bătuse vântul; nu era nimic în spatele lor decât umbrele lor, căzute cum trebuie pe podea. Dar cei doisprezece ai mei erau acolo. Iar în spatele celui dintâi dintre ei stătea o formă pe care n-o mai văzusem de la Adrianopol, cu mâinile puse pe umerii oamenilor de o parte și de alta.

Îl chema Dragomir. Era vornicul curții, mai-marele casei tatălui meu și cel mai vechi prieten pe care îl avea familia noastră. Îl învățase pe Mircea să călărească.

— Doamne, a spus și s-a plecat și avea lacrimi în ochi. Cred că erau adevărate. O nenorocire. Am fost înșelați, cu toții. Au venit scrisori,

scrise de mâna tatălui Măriei Tale, care vindeau țara turcului. Guvernatorul ni le-a arătat. Ce era să facem?

— Unde sunt scrisorile?

— Arse, Măria Ta. În durerea noastră, când am înțeles ce fuseserăm făcuți să credem.

M-am ridicat din jilț.

Nu mai folosisem Lumina ca armă din noaptea în care îmi descuiasem chilia. Abia dacă mă mai gândisem la ea. Dar știam, cum știi unde îți este mâna în întuneric, că este acolo ca să fie chemată; și știam ce văzusem la Eğrigöz, firul cu care este prins călărețul de om. Voiam să lovesc firul acela. Îți jur că asta voiam. Aveam să-l slobozesc pe bătrân și apoi să-l spânzur, și avea să fie dreptate.

Dar mă gândeam la unghii smulse în pământ. Iar când am întins mâna, nu a venit cum venise în chilie, ca zorii urcând prin apă. A venit ca un râu printr-un zăgaz rupt și era roșie.

Nu l-a atins pe Dragomir. A spart toate ferestrele din sală. Mi-a trântit la pământ propriile străji. A trecut prin mine și a ieșit din mine și s-a dus și m-a lăsat în genunchi pe lespezi, cu sângele curgându-mi din nas, gol ca o fântână secată, și cu bătrânul vornic privindu-mă de sus cu ceva ce semăna foarte mult a milă.

S-a aplecat, ca și cum ar fi vrut să mă ajute să mă ridic. Iar lucrul care îl purta a vorbit, încet, ca să aud numai eu, cu glasul lui cel blând.

— Ah, a spus. Au ales un copil. Cât le seamănă. Ascultă-mă, dragon mic, fiindcă îți voi spune ceva adevărat și va fi cel din urmă lucru adevărat pe care îl vei auzi multă vreme. Nu-ți dă nimic atunci când urăști. Nimic. Iar noi vom avea mare grijă ca tu să urăști mereu, mereu.

Apoi Dragomir s-a îndreptat și a fost din nou doar un curtean bătrân, care cerea apă și un doctor pentru domnul său, căruia i se făcuse rău.

Două luni fără ochi

Vederea nu s-a întors. Nici în ziua aceea, nici în săptămâna aceea, nici în toată acea domnie.

O avusesem de la șase ani. Nu fusesem niciodată silit să judec un om cum trebuie să judece ceilalți oameni, după vorbele lui, după fața lui și după ce se spune despre el. Acum fiecare umbră din Târgoviște stătea pe pământ întocmai unde trebuia și nu puteam deosebi un slujitor al Curții de un vătaf cinstit și cârmuiam ca un om lovit de orbire într-o casă străină.

Am făcut totul greșit. Am pus în fiare oameni pentru că se uitau la mine cu ură; aceia erau cei cinstiți, care mă urau pentru turcii din spatele meu. M-am încrezut în oameni pentru că îl plângeau pe tatăl meu; își învățaseră plânsul din vreme. Am dat paza porților unui căpitan care slujise sub Mircea, numai pe temeiul acesta, și el a fost cel care le-a deschis. Nu mă puteam atinge de cei doisprezece ai mei. Fiecare avea un frate în Biserică, un văr printre sași, o datorie pe care i-o datorau negustorii de care atârna pâinea mea. Când întindeam mâna după unul dintre ei, alte trei mâini mi se închideau blând în jurul încheieturii. Mi se plecau în fiecare dimineață. Aveau răbdare. Știau până la zi cât avea să țină.

Am învățat în acele două luni din ce este făcută puterea Curții și ți-o dau așa cum am învățat-o. Nu este făcută din săbii. Săbiile le aveam eu. Este făcută din faptul că fiecare om dintr-o țară este legat de fiecare altul prin o mie de fire de îndatorire și de frică și că nu-i ține Curtea pe

oameni; ține firele. Doboară-l pe unul dintre slujitorii lor și afli că ai tăiat, cine știe cum, aducerea sării.

Binecuvântarea

În ultima duminică m-am dus la biserica domnească într-o mantie de împrumut, cu gluga ridicată, ca să aud ce li se spune oamenilor din propria mea cetate.

Vorbisem despre trei lucruri de care este nevoie ca să înlături un domn: o scrisoare, o partidă și o binecuvântare. Iată-l pe al treilea.

Biserica era plină. Un episcop pe care nu-l cunoșteam, de curând venit din miazănoapte cu recomandări, stătea în fața ușilor împărătești, în aur. A vorbit despre răposatul voievod. Nu l-a numit trădător; era prea iscusit pentru asta. A spus că Dumnezeu, în taina Lui, îi ridică pe domni și îi doboară, și că atunci când un domn este doborât credincioșii nu întreabă de ce, fiindcă a întreba este trufie, iar trufia a fost păcatul balaurului.

A mai rostit cuvântul de două ori. *Dracul.* De fiecare dată l-a lăsat să atârne ceva mai mult în tămâie. Și am auzit numele casei mele schimbându-și înțelesul în gurile a patru sute de oameni, în răstimpul unei singure predici. Când îl primise tatăl meu, însemnase Dragonul, însemnul unui cavaler. Când a sfârșit episcopul cu el, însemna Diavolul. Asta a însemnat de atunci. Tu îl porți și ți se va cere să dai seamă pentru el și vreau să știi numele ceasului în care s-a făcut lucrul acesta și că eu stăteam acolo.

Apoi a binecuvântat steagurile vărului meu Vladislav, care în clipa aceea se întorcea acasă; aceleași steaguri care stătuseră deasupra mlaștinii de la Bălteni.

Era lângă mine o bătrână care plângea și își făcea cruce. Avea o față bună. Foarte probabil copsese pâine pentru mama mea.

— Dumnezeu să-l ierte pe voievodul cel bătrân, mi-a șoptit mie, un străin cu glugă. Zic că ne-a vândut. N-aș fi crezut una ca asta despre el. Dar vlădica n-ar spune-o dacă n-ar fi așa.

Am vrut s-o apuc de umeri. Am vrut să-mi dau gluga pe spate și să strig adevărul în biserica aceea până cad candelele. Am stat cu pumnii strânși sub mantie și am înțeles, încet, că n-ar folosi la nimic.

Nu-l credea pe episcop pentru că era proastă. Te rog să nu faci niciodată greșeala aceasta; este greșeala Curții și este rădăcina întregului lor dispreț. Îl credea pentru că fiecare lucru bun din viața ei îi venise prin oameni care purtau haina aceea. Botezul ei. Cununia ei. Îngroparea copiilor ei și făgăduința că îi va vedea din nou. Nu-i furaseră mintea. Făcuseră ceva cu mult mai temeinic. Se așezaseră în fața a tot ce iubea ea, încât nu putea ajunge la acele lucruri decât prin ei, și apoi începuseră, foarte blând, să ceară vamă.

Am ieșit înainte de sfârșit.

Condoleanțele nașului meu

A venit în noaptea aceea. Pe jumătate îl așteptam.

A fost poftit înăuntru ca om de casă, vechi prieten al familiei, și era mai slab decât îl țineam minte și umbla în baston. M-a îmbrățișat. Obrazul îi era rece. Umbra lui, atât cât puteam eu vedea din ea, stătea liniștită pe podea, ca a oricărui om, și asta m-a înspăimântat mai mult decât dacă s-ar fi ridicat și ar fi vorbit.

— Bietul meu băiat, a spus. Bietul meu băiat. Te-am ținut la cristelniță.

Aveam un pumnal în mânecă. Îți spun totul.

— Tatăl tău ne-a fost drag, a urmat el, așezându-se fără să fie poftit, cum se așeza la masa noastră la Sighișoara. A slujit cu credință

șaisprezece ani. Iar la sfârșit a șovăit. Nu-l mustru; inima de tată este inimă de tată. Dar când șovăie un om care ține o ușă, copilul meu, ușa se dă în lături și foarte mulți oameni, de amândouă părțile ei, sunt striviți. Nu a fost mânie. Te rog să crezi asta. Nu este niciodată mânie. Este doar că trebuie să stea casa în picioare.

— Ai pus să i se scoată ochii fratelui meu.

— Sfatul Țării Românești a făcut asta. Oameni aspri. S-a făcut prost și mi-a părut rău când am auzit.

A oftat.

— Ar fi trebuit să fie o mănăstire. Tatălui tău i s-a oferit o mănăstire.

Am aflat că aveam pumnalul în mână. S-a uitat la el cu o blândă curiozitate.

— Poți, firește, a spus. Am șaptezeci și unu de ani și nu am nimic deosebit împotrivă. Dar gândește-te ce urmează. Vei fi ucis un om bătrân, un secretar al coroanei ungurești, sub acoperișul tău. Vladislav este la patru zile de drum de cetatea aceasta, cu opt mii. Turcii tăi își strâng deja desagii. Iar cei doisprezece la care visezi vor fi tot vii și te vor spânzura și nu va mai rămâne nimeni care să și-l amintească pe tatăl tău altfel decât ca pe un trădător.

Și-a împreunat mâinile pe măciulia bastonului.

— Pe când este și altă cale.

Nu am spus nimic.

— Jilțul lui este gol. Este jilțul tău, prin dreptul sângelui; lucrurile acestea trec la noi din tată în fiu. Ai daruri pe care el nu le-a avut. Da, știm. Am știut dintotdeauna, de când aveai șase ani și te-ai holbat la mine de la o fereastră. Este un lucru rar și îl prețuim.

S-a aplecat înainte.

— Ia jilțul. Nu acum. Nu ești pregătit, iar tronul acesta este pierdut deocamdată. Pleacă. Crești. Vino la noi când vei fi bărbat. Iar în ziua în care vei jura, ți-i voi da pe cei doisprezece, să faci cu ei ce vei socoti de cuviință. Asta nu este răzbunare, copilul meu. Este dreptate și o vei avea după lege, cu binecuvântarea Bisericii și cu pecetea regelui. Noi nu silim pe nimeni. Noi doar ajutăm.

S-a ridicat și m-a sărutat din nou, pe amândoi obrajii, iar eu am stat acolo cu un cuțit în mână și l-am lăsat.

La ușă s-a întors.

— În noaptea aceasta ne socotești niște monștri. Este firesc. Vino și vezi ce suntem, înainte să judeci. Atât cer. Intră și privește.

Auzi? Eu am auzit, deși nu știam încă. Glasul de sub munte spusese: *intră.* Iar acum ucigașul tatălui meu stătea în ușa tatălui meu și spunea același cuvânt, cu blândețe, și ținea ușa.

Ușa din grădină

Vladislav s-a întors peste munți cu ungurii lui. Jumătate din Târgoviște i-a deschis porțile, iar căpitanul care slujise sub Mircea le-a deschis pe celelalte. Călărimea otomană a socotit pricina pierdută și s-a dus acasă, cum spusese nașul meu.

Am părăsit cetatea noaptea, singur, prin ușa din zidul grădinii. Aveam colanul sub cămașă. De șa îmi era legat un lucru pe care îl găsisem într-un cufăr, în vechea mea odaie: o sabie de deprindere, din lemn de frasin, cu miez de plumb, pe care un fierar din Sighișoara o făcuse pentru un băiat de șase ani și pe care Mircea mi-o cărase, bombănind, în fiecare călătorie a copilăriei mele. Nu știu de ce am luat-o. Nu aveam nimic altceva pe lume.

Eram domn peste nimic. Domnisem două luni. Nu ucisesem pe niciunul dintre oamenii pe care venisem să-i ucid și pierdusem, într-o singură dimineață de furie, singurul lucru care făcuse vreodată din mine mai mult decât un alt pribeag cu un drept.

Bătrânul de pe piatra de hotar

Pe drumul spre răsărit, în cea dintâi lumină sură a dimineții, un bătrân în cojoc ședea pe o piatră de hotar și mânca un măr.

— Ți-a luat ceva vreme, a spus.

Aveam mâna pe sabie. Nu aveam Vederea, ca să-mi spună ce este.

— Cine ești?

— Cel care a mers patruzeci de zile pe jos până la Nürnberg, ca să vadă dacă se va trezi colanul când va fi pus pe tatăl tău. S-a trezit. Mi-a părut rău. Nu el era acela și a fost un lucru greu de atârnat de gâtul unui om pentru nimic.

A aruncat cotorul.

— Oamenii din munți ne spun solomonari. Cititori ai vremii. Nu este cine știe ce nume, dar nici noi nu mai suntem cine știe ce ordin. Eu sunt cel din urmă, sau aproape.

— Ce vrei de la mine?

— Eu? Nimic. Sunt prea bătrân ca să mai vreau.

S-a ridicat în picioare, cu genunchii trosnind.

— Dar tocmai ai învățat două învățături și m-am gândit că ar fi bine să-ți spună cineva care au fost, fiindcă tu nu vei fi băgat de seamă. Pe cea dintâi ai învățat-o într-o chilie, acum cinci ani: cum s-o primești. Pe a doua ai învățat-o în sala aceea, înaintea întregii tale curți: cum s-o pierzi. Mai sunt cinci. Sunt mai grele.

I-am spus că s-a dus. Că întinsesem mâna după ea și mă arsese și mă lăsase gol.

— Nu s-a dus. Nu o poți pierde, cum nu-ți poți pierde statura. Ai lăsat-o pe dinafară, atâta tot. Ai umplut casa cu un singur lucru și nu mai este loc.

S-a uitat la mine cu ochi spălăciți și fără grabă.

— Ți-au spus de ce, bănuiesc. De obicei spun; îi desfată. Nu-i dă nimic omului care urăște. Ei bine, este adevărat. Ei știu mai multe despre ea decât tine. O cercetează de o mie patru sute de ani, cum cercetează un temnicer o cheie.

— Mi-a făcut o ofertă.

— Firește că ți-a făcut.

— Mi s-a spus, am zis, și era întâia oară când vorbeam despre chilie vreunui om viu, de către un glas, la Eğrigöz, să intru. Să stau la masa lor. Că nu pot frânge lucrul până nu l-am văzut dinăuntru.

Bătrânul a tăcut o vreme.

— Da, a spus. Așa este. Aș vrea să nu fie. Niciunul dintre noi nu l-a frânt vreodată din afară și au încercat oameni mai buni decât tine.

Și-a luat toiagul.

— Dar înțelege ce ți s-a spus, băiete, fiindcă aproape ai și intrat, pe ușa greșită. Nu a spus: intră orb și turbat, cu douăsprezece nume în gură. Dacă te duci la ei așa cum ești acum, ți-i vor da pe cei doisprezece ai tăi și vei fi al lor până la moarte și nu vei bănui o singură dată. Vei crede că ești un răzbunător. Țin foarte mult la răzbunători.

— Atunci ce?

— Atunci înveți întâi să ții ușa închisă. Ura este ușa lor. Au intrat anul acesta printr-a ta la fel de ușor cum intră un om în grajdul lui.

A pornit pe drum în sus, fără să se uite dacă îl urmez.

— După aceea poți intra. Și Dumnezeu să te ajute, fiindcă eu nu te pot urma acolo și îți va trebui multă vreme până să ieși.

M-am uitat o dată înapoi. Peste acoperișurile Târgoviștei, clopotul bisericii domnești bătea pentru noul voievod.

L-am urmat. M-am întrebat adesea ce aș fi ajuns dacă n-aș fi făcut-o; și apoi îmi amintesc că, vreme de câțiva ani, în ciuda a tot ce m-a învățat, am ajuns oricum.

Capitolul al cincilea descrie pribegia mea, al doilea tată pe care i-am privit ucigându-l și noaptea în care am îngenuncheat înaintea a treisprezece jilțuri și am aflat, spre rușinea mea de nești, că ceea ce mi s-a spus acolo suna foarte mult a înțelepciune.

CAPITOLUL CINCI

AL TREISPREZECELEA JILȚ

Am fost pribeag opt ani. Am ajuns să cred că au fost cei mai norocoși ani din viața mea și n-am crezut-o o singură dată pe atunci.

Merită o clipă să spun de ce. Un domn aflat pe tron își vede țara de sus, prin fețele unor oameni care se tem de el. Un pribeag o vede din drum. Doarme prin șuri. Mănâncă ce i se dă. Află care sate deschid ușa unui străin și care nu și află că lucrul acesta are foarte puțin de-a face cu domnul căruia îi plătesc dările. Am străbătut călare patru țări în anii aceia, cu un cal, cu o sabie de lemn și cu un bătrân care nu voia să meargă mai repede decât avea chef. Am aflat despre cum trăiesc oamenii cu adevărat mai mult decât aflasem într-o școală de palat, cu cei mai buni dascăli din două împărății.

Capitolul acesta descrie drumul acela și locul în care s-a sfârșit. S-a sfârșit înaintea a treisprezece jilțuri.

A treia învățătură

Solomonarul nu voia să-mi spună nimic despre sine. Când l-am întrebat cum îl cheamă, a spus că oamenii de la deal îi zic Moș Zalmoxe, după un zeu căruia i se închinaseră bunicii lor înainte să fie biserici, și că este o glumă pe socoteala lui, de care de mult nu-i mai pasă. Era foarte bătrân. Purta un toiag de alun și o carte ferecată în fier, pe care nu l-am văzut niciodată deschizând-o.

Învăța cum învață munții, punându-mă să aștept.

— Vrei s-o chemi, a spus, în prima seară, după ce făcurăm un foc într-un făget, undeva deasupra Buzăului. Cheam-o.

Am întins mâna. Nu a venit nimic. Erau doar numele și, în spatele numelor, groapa.

— Încă o dată.

Nimic.

— La ce te gândești?

— La Dragomir.

— Atunci nu chemi Lumina. Îl chemi pe Dragomir, iar el nu este aici.

S-a culcat cu spatele la mine.

— Trezește-mă când te gândești la altceva.

Au trecut patru luni până am izbutit. Nu voi descrie fiecare neizbândă; le vei avea pe ale tale. Îți voi spune doar care a fost învățătura, când în sfârșit am avut-o, fiindcă el n-a rostit-o niciodată și a trebuit să-i găsesc eu cuvintele, după ani.

Lumina nu este o armă pe care o îndrepți. Aceasta a fost greșeala mea în sala sfatului. Seamănă mai degrabă cu un izvor, care iese singur oriunde pământul a fost curățat și nu iese acolo unde s-a pus o piatră peste el. Ura este o asemenea piatră. Socotisem că aș putea urî cu o parte din mine și chema Lumina cu alta. Ea nu îngăduie această împărțire. Pune, de fiecare dată, întrebarea pe care mi-a pus-o în chilie, *ce vrei*, și aude răspunsul adevărat, fie că îmi place să-l dau, fie că nu.

Așa că a treia învățătură a fost s-o chem fără mânie. Am învățat s-o fac în singurul fel cu putință, care nu este înăbușirea mâniei, căci asta doar ascunde piatra sub frunze, ci găsirea unui lucru pe care îl voiam mai mult. L-am găsit din întâmplare. Ne adăpostiserăm în coliba unui cărbunar a cărui fetiță avea friguri, iar bătrânul, care cunoștea buruienile,

făcea ce se putea face. Copila avea poate patru ani. Mă ținea de deget. Și am aflat că voiam, simplu și fără niciun amestec, să trăiască până dimineața; iar podeaua colibei aceleia s-a încălzit sub genunchii mei întâia oară după un an și jumătate.

A trăit. Nu spun că eu am făcut-o. Spun doar că o noapte am vrut ceva curat și că izvorul a ieșit.

Suceava

Am ajuns în primăvara lui 1449 în Moldova, unde domnul, Bogdan, îmi era unchi prin alianță și era un om darnic. L-a primit pe fiul rudei lui moarte fără să întrebe la ce i-aș putea folosi. Am întâlnit foarte puțini cârmuitori care ar fi făcut la fel.

Avea un fiu cu câțiva ani mai mic decât mine, îndesat și bălai, greu la vorbă și cu neputință de clintit odată ce hotărâse un lucru. Îl știi drept voievodul Ștefan, căruia oamenii lui îi spun deja cel Mare. Eu l-am știut ca pe un băiat care sforăia și care mă bătea cu regularitate la trântă și cu care am împărțit un dascăl, o odaie de dormit și foarte multe pedepse.

— Te uiți mereu prin colțuri, se plângea el.

— Din colțuri vine.

— Ce vine?

Ținusem taina, cum poruncise tatăl meu, paisprezece ani. O spusesem umbrei unui grăjdar și unui bătrân de pe o piatră de hotar. În noaptea aceea, într-un pod cu fân de deasupra grajdurilor de la Suceava, am spus-o întâia oară cuiva de vârsta mea: nașul de la fereastră, dascălul de logică, chilia, mlaștina, lumina roșie din sala sfatului. N-am lăsat nimic deoparte. Când am sfârșit, Ștefan a tăcut multă vreme.

— Te cred, a spus. N-am nicio pricină. Dar tata zice că un om care născocește o minciună se face pe sine eroul ei, iar în povestea ta mai mult

dai greș.

Am avut multe onoruri în viața mea și pe acesta îl prețuiesc.

Bătrânul își luase o colibă în dealurile de deasupra cetății și acolo, în trei ierni, m-a învățat a patra învățătură și a cincea. A patra era să chem Lumina fără frică. Aceea a fost o chestiune de nopți lungi, singur în pădure, și te voi cruța de ea. A cincea era s-o chem fără să vreau nimic, iar pe aceea n-am învățat-o niciodată pe deplin; nu cred s-o fi învățat cineva. Dar încercând am aflat la ce folosește Vederea.

Se întorsese la mine, încetul cu încetul, pe măsură ce era ridicată piatra. Și am aflat că se schimbase. Copil fiind, văzusem doar greșeala, umbra care nu voia să stea loculuі. Acum vedeam și firul, limpede ca o strună de harpă, cu care fiecare călăreț era prins de omul său. Și vedeam încă un lucru, pe care fusesem prea tânăr sau prea speriat ca să-l bag de seamă înainte. Vedeam că firul nu începe în călăreț. Începe în om. Era ancorat, de fiecare dată, într-un anume loc din el, o rană veche, o pierdere, un lucru pe care nu fusese în stare să-l îndure; iar călărețul nu intrase cu sila. Fusese lăsat înăuntru, prin acel singur loc, de un om în suferință căruia i se oferise alinare.

— Sunt poftiți, i-am spus bătrânului. Toți. Sunt poftiți înăuntru.

— Da.

— Atunci nu de la călăreți începe. Este ceva care umblă și face oferta.

— Da, a spus el din nou și s-a uitat la mine cum se uitase pe drumul de la Târgoviște. Începi să pui întrebarea cea bună. Te va duce mult în jos.

Tot în coliba aceea mi-a spus și singura bucată de învățătură pe care a rostit-o vreodată de-a dreptul.

— O candelă aprinde alta și nu pierde nimic. Ține minte asta, când vei fi uitat tot ce ți-am mai spus. Este tot folosul nostru. Ei pot numai să

ia. Orice au, au trebuit să ia de la cineva, și de aceea nu este niciodată de ajuns, și de aceea sunt mereu flămânzi. Noi suntem celălalt lucru. Noi avem ceva ce nu se împuținează când este dat.

Nu am înțeles cât de mult îmi spusese. Am înțeles după cincisprezece ani, în fundul lumii, și a fost aproape prea târziu.

Reuseni

Ospățul de nuntă era la conacul unui boier, la o zi de drum de Suceava, în octombrie 1451. Bogdan vodă se dusese cu o strajă mică, între prieteni.

M-am trezit înainte de zori cu colanul arzându-mi pieptul. Îl scuturam pe Ștefan ca să-l trezesc înainte să știu de ce.

Am ajuns la Reuseni când răsărea soarele. Poarta stătea deschisă. În sală, printre băncile răsturnate, domnul Moldovei zăcea sub propriul steag. Fratele lui vitreg, Petru Aron, pornise deja călare spre cetatea de scaun, ca să fie încoronat.

Mai fusesem acolo. Nu vreau să spun în sala aceea. Vreau să spun că știam alcătuirea priveliștii cum știi un cântec. Un domn bun, care începuse de curând să refuze anumite lucruri; un ospăț între prieteni; o rudă cu o nemulțumire, căreia îi împrumutaseră bani niște domni din străinătate; și un fiu, sosind cu o clipă prea târziu, ca să găsească totul.

Ștefan n-a scos un sunet. A îngenuncheat lângă tatăl lui și și-a pus mâna pe părul cărunt.

Iar eu, stând în spatele lui, am privit cum începe. Nu văzusem cum mi se făcuse mie, firește; nu-ți poți vedea spatele. Acum vedeam cum i se face altuia. Am văzut durerea din prietenul meu întorcându-se. Am văzut-o întunecându-se pe margini și întinzându-se în afară, ca cerneala vărsată, către o formă care aștepta în ușă: o umbră subțire și răbdătoare, stând cu totul singură, fără niciun om prins de ea. Nu avea încă fir.

Oferea unul. Îl ținea întins, cum îi întinde un om mâna cuiva care a căzut.

Îl uciseseră pe tată ca să-l golească pe fiu. Era din nou Bălteni, aceeași mână, aceeași metodă, după trei ani și cu două sute de mile mai la miazănoapte.

— Nu, am spus cu glas tare.

Nu am lovit în umbră. Știam de acum cât prețuiește lovitura mea. Am făcut lucrul despre care vorbise bătrânul și despre care spusese că voi ști când să-l fac. Mi-am pus amândouă mâinile pe umerii lui Ștefan și am dat.

Nu știusem că se poate. A ieșit din mine ca răsuflarea. O clipă, sala aceea moartă a fost luminoasă ca o amiază de vară; forma cea subțire din ușă a scos un sunet pe care nu l-am mai auzit de atunci și a pierit; iar Ștefan al Moldovei și-a ridicat capul, cu lacrimile curgându-i pe față și cu ochi care vedeau.

— Asta, a spus răgușit. La asta te uitai tu. În toată vremea asta.

— Da.

S-a uitat la ușă, unde nu mai era nimic. Apoi la tatăl lui.

— Voia să-l urăsc. Pe unchiul meu. Zicea că nu trebuie să mă gândesc la nimic altceva.

Și-a șters fața cu mâneca, ca un copil.

— Îmi voi lua țara înapoi de la el. Foarte probabil va trebui să-l ucid ca s-o fac. Dar nu cred că o voi face pentru plăcerea lucrului aceluia.

— Nu.

— Atunci jur, pe sângele tatălui meu, care zace aici. Care dintre noi își va câștiga cel dintâi tronul îl va ajuta pe celălalt la al lui. Și niciunul

dintre noi n-o va face urând.

Ne-am strâns mâinile deasupra trupului.

Scriu jurământul acela pentru că l-am călcat. Ștefan și-a ținut jumătatea. Și-a ținut fiecare cuvânt pe care mi l-a dat vreodată. La cinci ani după dimineața aceea aveam tronul meu și îl câștigasem în slujba oamenilor care ne uciseseră amândurora tații, iar trei ani am stat pe el urând la fel de temeinic cum și-ar putea dori orice făptură a Curții. L-am ajutat la tronul lui în același anotimp, cu șase mii de călăreți, cum jurasem; iar el s-a întors acasă în Moldova fără să știe ce ajunsese prietenul lui.

I-am spus de atunci. A tăcut o vreme și apoi a zis: „Te-ai întors." Este mai mult decât meritam.

Drumul spre apus

Am fugit peste munți în Transilvania, cu călărețiii uzurpatorului pe urme. La Brașov, negustorii sași și-au închis ușile. La Sibiu am fost cât pe ce să fim vânduți. În zăpada unei trecători înalte, o femeie pe un cal leșesc înalt, cu o lance de-a curmezișul șeii, a întors singură din drum șase dintre urmăritorii noștri și apoi a cerut să afle de ce prețuiesc atâta argint doi principi fără barbă.

— Jadwiga Tarnowska, a spus. Bunicul meu a purtat dragonul sub bătrânul împărat. Mi s-a spus că a însemnat ceva odată.

Nu-i puteam spune atunci ce însemna. Nu știam care înțeles aveam să ajung să slujesc.

Așa a mers încă patru ani. Nu te voi osteni cu fiecare șură. Am fost căpitan cu simbrie la hotarul Transilvaniei. Am fost oaspete, apoi întemnițat, apoi din nou oaspete al feluritelor sfaturi săsești. Bătrânul

venea și pleca. Ștefan a rămas cu mine, pentru că nu avea unde altundeva să fie și pentru că, cred, își pusese în gând să mă vegheze.

Și în toți anii aceia oferta a rămas în picioare. Nașul meu n-a stăruit niciodată. Nu acesta este felul lor. Dar în fiecare târg în care mă pomeneam fără pâine se ivea îndată un negustor care datora o îndatorire unui domn din Buda și care ar fi fost bucuros să dea cu împrumut o sumă mică fiului Dragonului. Când m-au întemnițat sașii din Brașov, cel care mi-a dobândit slobozirea a fost un canonic de la catedrala din Alba, același om zâmbitor care îmi dăduse odată un bănuț de argint pentru latina mea; și n-a cerut nimic pentru asta și a spus doar, la despărțire, că am mulți prieteni, mai mulți decât știu, și că sunt răbdători.

Eram ținut. Văd asta acum. Eram un cal lăsat la păscut, privit din când în când peste gard de un stăpân care nu se grăbea.

A PATRA ÎNVĂȚĂTURĂ

Am spus că a patra învățătură era să chem Lumina fără frică și că te voi cruța de ea. Aflu că nu pot, fiindcă ceea ce am învățat în ea are legătură cu tot ce face Curtea.

Bătrânul m-a dus, în a doua iarnă, în făgetul de deasupra Bistriței, la o zi de mers de orice vatră. N-a făcut foc. S-a așezat rezemat de un copac, în amurg, și mi-a spus să merg singur mai departe până când nu-l voi mai putea auzi dacă strigă și să rămân acolo până dimineața.

— Și ce să fac?

— Nimic. Să stai. S-o chemi, dacă poți.

Aveam douăzeci de ani. Fusesem întemnițat la Eğrigöz, fusesem ofițer de călărime și îmi dezgropasem fratele dintr-o groapă. Nu credeam să mai fi rămas mare lucru pe lume care să mă poată speria. Am mers un

ceas și m-am așezat în zăpadă, cu spatele la un trunchi, și am așteptat întunericul.

Îți voi spune ce am învățat despre frică în noaptea aceea și nu învățasem într-o cetate.

La Eğrigöz mă temusem de lucruri anume. De temnicer; de ce mi se spunea; de moartea acolo. Te poți împotrivi unui lucru anume. În pădurea aceea nu era nimic. Era întunericul și frigul și, din când în când, un sunet. Și am descoperit că mintea mea nu voia să lase nimicul în pace. Într-un ceas îl umplusem. Fiecare sunet era un lup. Apoi nu era un lup; erau călărețiii uzurpatorului. Apoi era lucrul pe care îl văzusem în spatele lui Dragomir. Stăteam acolo cu mâna pe sabie și cu inima bătându-mi ca o tobă și mă temeam de o pădure în care, cum am aflat mai târziu, nu era nimic mai mare decât un jder.

Am încercat să chem Lumina. Nu a venit nimic. Am aflat că frica este o piatră de același fel ca ura. Îl închide pe om în jurul lui însuși.

Către miezul nopții am înțeles ceva și este lucrul pe care vreau să-l ai.

Nu mă temeam de pădure. Pădurea nu făcuse nimic. Mă temeam de ceea ce pusesem eu în ea. Fiecare spaimă din codrul acela fusese adusă acolo de mine și fiecare dintre ele era ceva ce mi se spusese. Mi se spusese, copil fiind, că este pădurea plină de lupi. Mi se spusese că în întuneric trăiește răul. Nu mă uitasem. Mi se spusese doar, atât de devreme încât părea cunoaștere, iar acum o creangă care scârțâia era de ajuns ca să pună totul în mișcare.

Atât îi cere Curtea unui om. Nu trebuie să dea ea primejdia. Dă povestea, devreme, și apoi îl lasă singur în întuneric cu orice sunet mărunt; iar el va face singur restul și va jura pe Evanghelie că a văzut lupul.

Așa că am făcut singurul lucru la care m-am putut gândi. M-am ridicat și am mers către sunet.

Era o creangă, frecându-se de alta. Am pus mâna pe ea. Am stat acolo o vreme, cu mâna pe o creangă, simțindu-mă un mare prost și simțind și altceva, pentru care nu aveam atunci un cuvânt. I-aș spune ușurare, dar era mai mare. Era descoperirea că o frică spre care mergi se dovedește de obicei a fi o bucată de lemn.

Am mers din sunet în sunet tot restul nopții. Un bursuc. Zăpadă alunecând de pe o cracă. Propria mea răsuflare. Până când s-a făcut cerul sur, mă temusem de patruzeci de lucruri și mă uitasem la fiecare. Iar când m-am așezat în sfârșit, în cea dintâi lumină, și am întins mâna, fără să mă gândesc, după căldura din pământ, era acolo.

— Ei? a spus bătrânul, când l-am găsit. Nu se mișcase.

— Nu era nimic în pădure.

— Erau foarte multe în pădure. Nu era în ea nimic din ce ai adus tu.

S-a ridicat, scuturându-și zăpada de pe cojoc.

— Aceasta este a patra. Nu că încetezi să te temi. Un om care nu simte frică este un prost sau un mort. Ci că înveți să te duci și să te uiți. Lumina nu se va ridica pentru un om care stă pe loc, cu ochii închiși, închipuindu-și lupi. Se ridică pentru cel care s-a dus să vadă.

M-am gândit de atunci că de aceea urăsc ei atât de mult o întrebare. *De unde știi?* este tocmai mersul acela prin pădure, făcut de minte. Este mâna pusă pe creangă. Un popor care ar fi dobândit obiceiul de a se duce să se uite nu i-ar mai fi de niciun folos Curții, fiindcă toată puterea ei stă în sunete auzite în întuneric de cei cărora li s-a spus ce sunt.

Căpitan la hotar

Trei dintre anii mei de pribegie mi-am câștigat pâinea ca oștean al orașelor săsești.

Trebuie să-ți spun câte ceva despre orașele acelea, pentru că mai târziu le-am făcut o mare nedreptate și pentru că am învățat în ele un lucru despre care n-am știut că l-am învățat până când am ajuns să domnesc a doua oară.

Sașii din Transilvania nu sunt cârmuiți ca noi. Nu au domn între ei și nu au boieri. Fiecare oraș are un sfat, de vreo sută de oameni, aleși de bresle: țesătorii, aurarii, blănarii, fierarii. Sfatul alege un jude, pe un an. La sfârșitul anului, judele trebuie să se ridice în biserică, înaintea întregului oraș, cu catastiful lui de socoteli, și să citească ce s-a primit și ce s-a cheltuit; și orice orășean se poate ridica din locul lui și îi poate cere să lămurească o cifră.

Mi s-a părut vrednic de dispreț când l-am văzut întâi. Eram fiu de domn. Fusesem învățat că autoritatea coboară de la Dumnezeu asupra unui singur om, și iată o sută de prăvăliași, sfădindu-se trei zile pentru prețul unui acoperiș nou la hala lânii. I-am spus-o bătrânului.

— Sunt înceți, a încuviințat el. Ai mai băgat de seamă ceva la ei?

— Sunt bogați.

— Sunt. De ce?

Nu întrebasem. M-am gândit. Nu era pământul; al nostru este mai bun. Nu era că ar munci mai mult decât un țăran muntean; nimeni nu muncește mai mult.

— Juzii lor nu fură, am spus încet.

— Unii dintre ei ar vrea. De ce nu fură?

— Din pricina catastifului. Pentru că trebuie să-l citească în biserică.

— Întocmai.

Cioplea ceva, cum făcea adesea.

— Ți s-a spus că rânduiala vine dintr-o mână tare. Iată un oraș în care nu este nicio mână tare și poți lăsa un balot de postav în uliță peste noapte. Nu spun că este singurul chip. Spun că ai văzut acum un lucru despre care ți se spusese că nu poate fi.

Nu am luat învățătura. Eram tânăr și mă rodea că trebuie să slujesc sub niște negustori. După zece ani am ars mahalalele orașului aceluia și i-am pus negustorii în țepe, în văzul aceleiași biserici. Iar la trei ani după aceea, când comparasem și a trebuit să născocesc un chip de a cârmui care să nu se sprijine pe frică, am aflat că știam deja unul. Îl văzusem. Am pus ca vistieria Țării Românești să fie scrisă într-un singur catastif și citită cu glas tare în piață și mi-am spus că este gândul lui Lorenzo. Nu era. Era hala lânii de la Brașov, pe care o disprețuisem.

Este un lucru greu să-ți datorezi cel mai bun gând unor oameni pe care i-ai ucis. Îl scriu, fiindcă este adevărat.

Și acolo m-au întemnițat, cum am spus. Era în iarna lui 1452; sfatul fusese sfătuit, de către un canonic din Alba, că aflarea mea acolo le primejduiește negoțul cu voievodul care domnea. Am stat patru luni într-o odaie de deasupra porții.

Nu mi-a păsat prea mult. Fusesem într-una mai rea. Și am avut un oaspete, de Sfântul Nicolae: canonicul însuși, omul zâmbitor al bănuților de argint, mai bătrân și mai gros, cu aceeași formă subțire și la pândă întinsă în spatele lui pe scânduri.

— Ai prieteni, mi-a spus, cum am mai zis. Mai mulți decât știi. Sunt răbdători.

— Am băgat de seamă, am spus, că de câte ori sunt la strâmtoare se ivește un prieten. Și că sunt cam des la strâmtoare.

A râs, cu totul în largul lui.

— Ai duhul tatălui tău. Mi-a spus ceva de felul acesta odată, la Sighișoara.

M-a bătut ușor pe braț.

— Nu este o capcană, fiule. Nimeni nu te-a întemnițat ca să te slobozească. Sfatul Brașovului a lucrat după judecata lui; sunt o obște cât se poate de neatârnată. S-a întâmplat doar ca noi să fim în măsură să-i sfătuim altfel și acum am făcut-o.

L-am crezut. Aceasta este partea ciudată. Știam ce stă în spatele lui și vedeam cât se poate de bine că fusesem băgat în odaia aceea și scos din ea de aceeași mână; și tot credeam că nu-mi vrea răul. Și nu mi-l voia. Nu-mi dorea decât binele, cum îi dorește un gospodar binele unui mânz.

Leul de la Hunedoara

Mai rămânea o ușă și opt ani nu voisem să bat la ea.

Ca să dobândesc din nou Țara Românească îmi trebuia o oaste, iar singura oaste dintre Dunăre și Tisa era a omului care îl hăituise pe tatăl meu până în mlaștină. Iancu de Hunedoara nu mai era guvernator al Ungariei, dar era căpitan al întregului hotar, cel mai mare oștean al veacului, și îl pusese cu mâna lui pe vărul meu în scaunul tatălui meu.

M-am dus la Hunedoara în anul 1455. Opt ani îmi pregătisem ce aveam să-i spun în față. M-a primit în sala cea mare a castelului său, un om care îmbătrânea, în armură neagră, mai greoi decât mi-l închipuisem și mai obosit.

M-am uitat întâi, înainte să mă uit la orice altceva, după umbră.

Nu era niciuna. M-am uitat din nou, cu tot meșteșugul pe care mi-l dăduseră trei ierni într-o colibă. Nu era niciun călăreț pe omul acela,

niciun fir, nicio formă subțire și răbdătoare la umărul lui. Era doar un oștean care își petrecuse patruzeci de ani ținând un fluviu împotriva unei împărății și care fusese mințit.

— Am avut scrisori, a spus dintr-odată, înainte să apuc să vorbesc. De mâna tatălui tău. Care ne vindeau sultanului înainte de Varna. M-am întrebat de atunci dacă erau adevărate.

— Erau plăsmuite.

— De cine?

Era întrebarea pe care o pusese Mircea. Îl ucisese.

— De aceiași oameni, am spus, care au luat zeciuiala de cruciadă a Ungariei și au năimit corăbiile genoveze. Fratele meu a aflat asta. De aceea a murit cum a murit. Tatăl meu n-a vrut să-l dea și de aceea a murit cum a murit. Iar scrisorile ți le-au arătat domniei tale, pentru că pierduseși un rege și o oaste și nu puteai dormi și știau că te vei bucura să ți se spună că a fost trădarea altcuiva.

Mă așteptasem la furie. S-a așezat, încet, pe o bancă de lângă perete și și-a pus fața în mâini.

Mă așteptasem și să simt biruința. Purtasem ura față de omul acela opt ani; îi spusesem numele împreună cu cele douăsprezece. Și am aflat, stând deasupra lui, că nu mai era acolo ca s-o las jos. Se dusese deja, la un ceas pe care nu-l băgasem de seamă, poate în coliba unui cărbunar, poate deasupra unui trup la Reuseni. Am căutat-o și era un om bătrân pe o bancă, de care se folosiseră alții.

— N-am venit să te iert, am spus. Aflu că am făcut-o. Am venit să cer hotarul.

Și-a ridicat capul și m-a cercetat o clipă lungă.

— Turcul vine asupra Belgradului la vară, a spus. Sultanul cel tânăr, cel care a luat Constantinopolul. Dacă îl țin, îți voi da o oaste și îți vei avea tronul. Dacă eu cad, vei avea războiul meu.

A râs scurt, fără veselie.

— Oricum ar fi, fiu al Dragonului, cred că n-ai să-mi mulțumești.

Mi-a oferit paza trecătorilor de miazăzi și am primit-o. Era o slujbă cinstită de la un om cinstit, cea dintâi pe care o avusesem vreodată.

Ar fi fost de ajuns. A trebuit să privesc asta în față. Oastea lui Iancu mi-ar fi dat Țara Românească, cu vremea, pe un drum curat. Nu aveam nevoie de Curte. M-am dus la ea oricum, în aceeași iarnă, din voia mea, iar ceea ce urmează în acest capitol este socoteala pricinii.

De ce m-am dus

Mi-am cercetat pricinile de multe ori și le voi scrie pe toate, pe cele de laudă și pe cealaltă.

Pricina de laudă este că mi se spusese să mă duc. Un glas care nu mă mințise niciodată spusese: *intră, stai la masa lor, învață cum este mânată lumea.* Bătrânul o întărise, fără voie. Învățasem, în opt ani de pribegie, să țin ușa închisă; puteam chema Lumina fără mânie și îl iertasem pe singurul om pe care credeam că nu-l voi putea ierta vreodată. Am socotit că sunt pregătit. Aveam să intru cum intră o iscoadă, cu ochii deschiși, să iau cunoașterea de care aveam nevoie și să ies.

Asta mi-am spus. Nu este fals. Doar că nu este totul.

Cealaltă pricină este că aveam douăzeci și șase de ani și eram cerșetor de la optsprezece. Privisem oameni mai mici decât mine stând pe tronul tatălui meu. Mâncasem la mese săsești, la coada mesei. Și știam că este la Buda un jilț care era al meu prin dreptul sângelui și că oamenii care mi-l țineau erau cei mai puternici din lume și că spuseseră, în atâtea cuvinte,

că mă prețuiesc. Nimeni altcineva nu mai spusese asta vreodată. Iancu îmi oferea o slujbă. Curtea îmi oferea un loc printre cei puțini.

Și erau cei doisprezece. Învățasem să nu le mai rostesc numele. Nu învățasem să le uit.

Te rog să bagi de seamă cum stau cele două pricini laolaltă. Nu ți-aș fi putut spune, în noaptea în care am pornit spre Buda, care dintre ele mă ducea. Un om poate asculta de cel mai bun sfat pe care l-a primit vreodată din cel mai rău îndemn și să nu simtă niciodată cusătura.

Nu i-am spus lui Ștefan. Aceea a fost prima mea minciună față de el și am însemnat-o în clipa în care am spus-o și am mers mai departe.

Cele treisprezece jilțuri

A fost în februarie 1456, la Buda, într-o încăpere de sub vechiul palat, noaptea.

Am fost adus de nașul meu, cum fusese adus și tatăl meu. Avea aproape optzeci de ani și a trebuit ajutat să coboare scara. Încăperea era cum îmi descrisese tata paraclisul de la Nürnberg și am înțeles că este întotdeauna aceeași încăpere, oriunde s-ar întâmpla să fie: un loc boltit sub pământ, fără ferestre, cu treisprezece jilțuri așezate în jumătate de cerc și cu lumânări care ardeau cu o flacără subțire și albastră.

Nouă dintre jilțuri erau ocupate. Patru stăteau goale.

M-am uitat la cei nouă cu Vederea și o clipă n-am putut răsufla.

Mai văzusem călăreți. Văzusem lucrul din spatele dascălului de logică și lucrul din spatele lui Dragomir. Acelea fuseseră umbre, întinse pe pământ, cu o jumătate de clipă în urmă. Ceea ce ședea în acele nouă jilțuri era de alt soi. Fiecare om purta, peste fața lui și potrivindu-se întocmai pe ea, o a doua față, din ceva negru și neted, ca piatra lustruită; nu vreau să spun că era o mască legată pe el, fiindcă nu era acolo nimic ce

ar fi putut atinge o mână; vreau să spun că asta arăta Vederea în locul unde ar fi trebuit să-i fie fața. Iar în spatele fiecărui jilț nu stătea o umbră, ci o prezență, înaltă și bătrână dincolo de puterea mea de a socoti, cu amândouă mâinile pe umerii omului, în ținuta unui tată care stă în spatele fiului său așezat.

Nu erau călăreți care găsiseră o rană și se strecuraseră înăuntru. Oamenii aceștia nu fuseseră niciodată fără ei. O știam cum deosebeam firul de strună. Orice ar fi fost ceea ce ședea în jilțurile acelea, fusese pus peste fiecare dintre ei pe când era copil mic, iar el crescuse înăuntrul lui cum crește un copac în jurul unui grilaj de fier și nu mai era niciun loc în care să se sfârșească unul și să înceapă celălalt.

Venisem ca iscoadă. Mă gândisem să-i înșel. Am înțeles, în acea primă clipă, că era ca și cum mi-aș fi pus în gând să înșel marea.

Dar fețele de sub măști erau blânde. Asta trebuie să te fac să înțelegi. Un domn italian bătrân mi-a zâmbit. Un venețian gros, încărcat de giuvaieruri, mi-a făcut semn din cap ca unui nepot. Iar la capătul celălalt, cărunt acum, cu mâinile lui frumoase împreunate în poală, ședea dascălul de logică de la școala palatului din Adrianopol, Karanlık Efendi, în aceeași jumătate de cerc cu secretarul coroanei ungurești; și și-a plecat capul către mine, cum face un dascăl către un învățăcel care s-a purtat bine.

Ce mi s-a spus

Domnul cel bătrân de la Roma a vorbit pentru ceilalți. Numele lui era Tenebri. Ședea, am aflat mult mai târziu, în locul adevăratului cap al Casei sale, o doamnă care nu călătorea; am avut de atunci prilejul să aflu multe despre familia aceea.

Îți voi da ce a spus pe larg și cât pot de drept, pentru că este miezul lucrului. Nu poți înfrânge un argument pe care l-ai auzit numai descris de

dușmanii lui. Trebuie să-l auzi cu glasul lui, în toată tăria lui, și să-i simți tragerea. Eu am simțit-o. Nu mă voi preface că n-a fost așa.

— Tu crezi, a spus el, că suntem dușmanii tăi. Crezi că ți-am ucis tatăl și fratele din răutate și că stăpânim lumea pentru câștigul nostru. Șezi, fiule. Ai dreptul la o lămurire și vei avea una adevărată.

Gândește-te la om așa cum este. Nu cum l-ar vrea poeții. Ai fost ostatic, pribeag, oștean; l-ai văzut. Lasă zece familii singure într-o vale, fără stăpân, fără preot și fără lege, și întoarce-te după douăzeci de ani. Ce vei găsi? Vei găsi că cel mai tare a luat pământul cel mai bun, că trei dintre ceilalți sunt morți, că femeile sunt avere și că sunt în război cu valea de alături pentru o capră. Aceea nu este lucrarea Diavolului. Este pur și simplu ceea ce este făptura. Se teme. Se teme de foame, de întuneric, de vecin, de moarte, iar un dobitoc speriat este unul primejdios.

Și ce l-a ridicat vreodată din valea aceea? Nu bunătatea. Bunătatea este pentru vatră. Numai două lucruri au făcut vreodată zece mii de asemenea făpturi să trăiască în pace între aceleași ziduri. Cel dintâi este o frică mai mare decât frica lor unii de alții: frica de lege, de sabie, de focul care nu se stinge. Al doilea este o nădejde mai mare decât lăcomia lor: nădejdea raiului. Frica și nădejdea. Toiagul și staulul. Ia-le pe oricare din ele și sunt înapoi în vale într-o generație.

Nu noi am născocit lucrul acesta. Așa l-am găsit. Și demult, un număr mic de oameni care îl văzuseră limpede au hotărât că, de vreme ce turma trebuie să aibă păstori, mai bine să aibă unii înțelepți. Nu regi. Regii sunt din turmă; sunt doar berbecii cei mai mari. Cineva trebuie să stea în spatele regilor și să vadă mai departe de o domnie și să țină toiagul neclintit de-a lungul a o mie de ani. Atât suntem. Suntem cei care au rămas treji, pentru ca ceilalți să poată dormi fără primejdie.

S-a oprit. Îmi amintesc că venețianul mi-a turnat vin și că l-am băut.

— Ai auzit că ținem popoarele în război. Este adevărat. Nu te voi jigni tăgăduind. Dar întreabă-te de ce. Un popor care nu are dușman se întoarce împotriva stăpânilor lui, iar după ce i-a doborât se întoarce împotriva lui însuși. Ești muntean; știi ce sunt boierii tăi când nu este niciun turc la Dunăre. Noi îi dăm fiecărui neam un dușman în afara zidurilor, ca să nu-și găsească unul înăuntru. Un război de hotar este o mică lăsare de sânge. Împiedică marea sângerare. Pierdem zece mii la Varna ca să nu pierdem un milion într-un război al tuturor împotriva tuturor, ceea ce ar ajunge Europa într-un deceniu, dacă i s-ar ridica vreodată frica de pe umeri.

Și ai auzit că îi înșelăm în privința lui Dumnezeu. Și asta este adevărat, într-un fel de a spune. Îi învățăm pe cei simpli ce pot duce cei simpli. I-ai lămuri tu bătrânei care plânge în biserica din Târgoviște că ascultarea ei este de trebuință rânduielii lumii? Nu te-ar înțelege, iar dacă te-ar înțelege, ar înceta să asculte. Așa că îi spunem că Dumnezeu o poruncește. Ajunge la același lucru și o mângâie. I-am dat un rai în care își va vedea din nou copiii. Tu ce ai să-i dai în schimb? Adevărul? N-are ce face cu el. Nu-l poate mânca. Nu-i va îngropa morții.

Era predica episcopului. Am recunoscut-o. Dar era predica întoarsă pe dos, cu căptușeala la vedere, iar căptușeala era mai convingătoare decât postavul.

Socoteala lor despre început

— Îți voi spune cum a început, a zis bătrânul, pentru că ești din sânge și ai dreptul.

A fost un învățător, în Răsărit, pe vremea împăratului Tiberiu. Îi știi numele; îl rostești în fiecare duminică. A fost cel mai mare om care a trăit vreodată. O spun fără batjocură. Îl cinstim mai presus de toți ceilalți și tot ce am zidit poartă semnul lui.

Dar gândește-te ce a învățat. A mers printre pescari, desfrânate și vameși, cei mai neștiutori și mai nenorociți, și le-a spus că împărăția este înăuntrul lor. Că nu au nevoie de templu, nici de preot, nici de lege. Că fiecare dintre ei poartă lumina în pieptul lui și poate merge la ea de-a dreptul, fără stăpân. O spunea cu gând bun. Era un nebun sfânt și îi judeca pe toți oamenii după sine.

Gândește-te ce ar fi făcut. Nu celor puternici, ci nenorociților pe care îi iubea. Spune-i unui bețiv că n-are nevoie de lege și își bate nevasta. Spune-i unei gloate că lumina este în ea și fiecare om își va urma lumina până la șura vecinului, cu o torță. În cincizeci de ani n-ar mai fi fost nicio Romă, niciun drum, nicio pâine în cetăți, nimic decât zece mii de văi și zece mii de capre.

Părinții noștri au văzut asta. Erau treisprezece, oameni cu treburi, din mai multe neamuri; nu erau oameni cruzi. Au făcut ce trebuia făcut. A fost o moarte grea și nu s-au bucurat de ea. Iar după aceea au făcut lucrul pentru care suntem numiți pe drept Iluminații: nu i-au nimicit învățătura. Oameni mai mici ar fi ars fiecare cuvânt. Ei au păstrat-o. Au plătit copierea, au zidit casele în care este citită și i-au adăugat numai ceea ce el, în sfânta lui nevinovăție, lăsase pe dinafară: că omul trebuie să asculte de cei puși peste el, să se teamă de judecată și să primească lumina din mâinile cuvenite. Au făcut adevărul lui primejdios bun de ținut în mână de către omenire. Au luat un foc care ar fi ars lumea și l-au pus într-o candelă. Iar noi suntem păzitorii candelei.

Aceasta este toată crima noastră, fiule. Ni s-a dat cel mai frumos lucru care a venit vreodată pe lume și am făcut un gard în jurul lui, ca să nu se rănească copiii.

Ce mi-a făcut

Trebuie să fiu cinstit cu tine, deși mă rușinează. Coborâsem scara aceea cu gândul să ascult cum ascultă o iscoadă. Când a sfârșit, ascultam ca un fiu.

Gândește-te ce eram. Văzusem cu ochii mei ce fac oamenii într-o țară fără mână tare; o străbătusem călare. Stătusem două luni pe un tron și nu putusem cârmui pentru că frica fiecărui om era datorată altcuiva. Fusesem învățat din leagăn, de un tată pe care îl iubeam, că ne numărăm printre cei puțini care știu. Tot ce era în viața mea adeverea ce spunea bătrânul. Oamenii se temeau. Frica îi stăpânea. Era o turmă și eu nu făcusem niciodată parte din ea.

Și nu mă mințise. Aceasta a fost lovitura de meșter. Venisem înarmat împotriva minciunilor. El îmi spusese adevărul despre cruciadă, despre război, despre evanghelie, despre moartea de pe deal, fiecare amănunt cumplit, și doar îi dăduse alt înțeles; iar împotriva acestui lucru nu aveam nicio platoșă.

Era un singur lucru care ar fi trebuit să mă scape și îți voi spune care, fiindcă până la urmă m-a scăpat.

Când a spus „împărăția este înăuntrul lor", colanul s-a încălzit pe pieptul meu. Când a spus „poartă lumina în pieptul lui", s-a încălzit mai tare. Am simțit. Și mi-am amintit, ca de la mare depărtare, de o chilie la Eğrigöz și de o lumină care urcase prin piatră ca răspuns la o dorință pentru copiii altora; și de un bătrân din Bursa, cu mâinile zdrobite, bătându-se ușor pe piept.

Învățătorul de pe deal avusese dreptate. Aveam dovada pe propria piele. Lucrul pe care oamenii aceștia îl numeau o nebunie primejdioasă era un fapt simplu, pe care îl trăisem eu însumi, la paisprezece ani, pe podeaua unei temnițe.

Știam asta. Am pus-o deoparte. Mi-am spus că eu sunt un caz aparte, unul dintre cei puțini, și că ceea ce este adevărat pentru mine nu este regulă pentru cositorar. Întotdeauna îți poți spune asta. Este gândul pe care este zidită toată casa lor.

— O întrebare, am zis. Glasul nu-mi era tocmai sigur. Cele patru jilțuri goale.

— Trei sunt ținute de frați de departe, care nu pot călători. La Cairo, în țara de dincolo de Persia și la curtea Neamului Mătăsii. Sunt cu noi în duh.

A zâmbit.

— Al treisprezecelea este gol de foarte multă vreme. Casa lui a plecat pe mare spre apus, dincolo de Coloane, în domnia lui Traian, și nu s-a mai auzit de ea. Este o vorbă veche printre noi, că jilțul este păstrat pentru unul care va veni la el nu prin sânge, ci prin vedere.

A lăsat vorba să stea o clipă în aer.

— Este doar o vorbă.

Știau întocmai ce sunt. Știuseră de când aveam șase ani. Și știau întocmai ce să-i ofere unui tânăr care s-a crezut dintotdeauna unul dintre cei puțini.

Jurământul și prețul

Am jurat. Am îngenuncheat pe piatră înaintea a nouă jilțuri și am rostit cuvintele pe care le rostise tatăl meu cu douăzeci și cinci de ani înainte, că voi ține ușa de la Dunăre nici deschisă de tot, nici închisă de tot; și fiecare dintre cei nouă s-a ridicat pe rând și m-a îmbrățișat și obrajii le erau reci.

Când s-a sfârșit, nașul meu mi-a pus în mână o hârtie împăturită.

— Sunt om de cuvânt, a spus. Douăsprezece nume. Cu pecetea regelui și cu dezlegare de la legat și cu dovezile trădării lor față de răposatul tău tată, pe care le-am păstrat. Când îți vei avea tronul, vei putea porni împotriva lor după lege. Este dreptate, copilul meu. Ai așteptat-o opt ani.

Am luat hârtia. Vreau ca și asta să rămână scris, cu celelalte.

Pe când urcam scara m-am uitat în jos, la lumina lumânărilor albastre, la trepte. Umbra mea mergea înaintea mea. Am privit-o câteva trepte, cum o privisem odată pe drumul spre miazăzi, de la Sighișoara, când eram copil și voiam să fiu sigur.

Se mișca întocmai ca mine. Am fost mulțumit și am urcat.

Nu aflasem încă faptul că schimbarea nu se vede în primul an.

Anul cometei

Toate mi-au venit în anul acela, cum făgăduiseră.

În iunie s-a ivit pe cer o stea cu coadă și a atârnat deasupra Europei o lună. Din fiecare amvon dintre Lisabona și Moscova li s-a spus oamenilor că este mânia lui Dumnezeu, că turcul este biciul Lui și că sfârșitul este aproape. Știam acum unde se scriu predicile acelea. Stătusem în încăpere. Mi-e rușine să spun că am admirat lucrătura: o întâmplare a cerului și, în două săptămâni, toată creștinătatea speriată până la a-și deschide punga. Zeciuiala de cruciadă s-a strâns din nou în vara aceea. Nu am întrebat unde s-a dus.

În iulie, sultanul cel tânăr a urcat pe Dunăre împotriva Belgradului cu cea mai mare artilerie de asediu pe care o văzuse lumea. Era Mehmed, băiatul slab din fața odăii de învățătură, care luase Constantinopolul la douăzeci și unu de ani. Iancu a ținut ruinele zidurilor cu o oaste de țărani și a spart asediul. După trei săptămâni, bătrânul leu era mort, de ciuma care se ține după tabere.

L-am jelit. Cred că l-am jelit. Dar am pornit spre miazăzi în aceeași săptămână, cu șase mii de oameni, și nu erau oamenii pe care mi-i făgăduise el. Fuseseră strânși cu bani care veniseră printr-o bancă din Veneția.

L-am întâlnit pe vărul meu Vladislav pe câmpia de lângă Târgșor, unde încep viile. L-am chemat la luptă în doi, între oști, și l-am ucis. N-a fost o luptă dreaptă. El vedea un om cu o sabie. Eu vedeam fiecare lovitură înainte s-o dea, trasă în foc. Cu opt ani înainte, în coliba unui cărbunar, poate că i-aș fi oferit viața. Nu mi-a trecut prin gând.

Am fost uns domn la Târgoviște în august 1456, sub cometă, de un episcop cu recomandări din miazănoapte. Aveam douăzeci și șapte de ani. Aveam tronul tatălui meu și colanul tatălui meu, o hârtie cu douăsprezece nume pe ea și prietenia celor mai puternici oameni de pe pământ.

Intrasem să văd întunericul. Trebuie să-ți spun acum ce am făcut acolo și o voi spune fără scuză, pentru că nu este niciuna.

Capitolul al șaselea descrie domnia mea ca slujitor al lor: cei trei ani în care am cârmuit după învățătura lor, am crezut-o și am ajuns omul cu al cărui nume sunt speriați, până în ziua de azi, copiii.

CAPITOLUL ȘASE

Tronul fricii

Am ajuns la partea acestei mărturii pe care aș da mult să n-o scriu.

Ai crescut auzind ce se spune despre mine. Ai auzit de la slugi, de la oștenii garnizoanei, din foile care se vând la târgul din Buda, cu o gravură a unui domn care cinează printre muribunzi. Te-am văzut uitându-te la mine după aceea, când credeai că nu iau seama. Ești prea credincios ca să întrebi. Așa că voi răspunde la ceea ce n-ai întrebat.

O parte este fals. Îți voi spune care părți, întocmai, pentru că o minciună amestecată într-o învinuire adevărată rămâne minciună, iar tu ai dreptul să cunoști socoteala adevărată a tatălui tău și nu una mai rea.

Dar cea mai mare parte este adevărat. Am făcut acele lucruri. Le-am făcut vreme de trei ani, din voia mea, în toate mințile, și am crezut, în vreme ce le făceam, că fac bine. Acesta este miezul capitolului. Îți cer doar să-l citești până la capăt înainte să hotărăști ce crezi despre mine și apoi să crezi cinstit, orice ar fi.

Cei doisprezece

Cea dintâi faptă a mea ca voievod a fost după lege în fiecare amănunt.

Aveam o hârtie cu douăsprezece nume. Aveam pe ea pecetea regelui și dezlegarea legatului și dovezile, pe care Curtea le păstrase cu atâta grijă, ale părții fiecărui om la moartea tatălui meu și a fratelui meu. Am strâns o judecată de boieri. Am îngăduit învinuiților să vorbească. A ținut patru zile. Nu s-a sărit peste nicio rânduială.

Erau vinovați. Să-ți fie limpede. Fiecare dintre ei făcuse ceea ce i se punea în seamă; fiecare închisese o poartă sau iscălise o scrisoare sau ținuse o torță la marginea unei gropi din spatele bisericii domnești. Paracliserul i-a arătat unul câte unul.

Și puteam să-i văd. Vederea se întorsese la mine în coliba unui cărbunar și de atunci nu mă mai părăsise. M-am uitat la cei doisprezece din fața judecății cum mă uitasem la ei cu opt ani înainte, în sala sfatului, și am văzut întocmai ce văzusem atunci. Șapte erau oameni care făcuseră răul din alegerea lor, pentru bani sau de frică, fără nimic în spate decât umbrele lor. Patru erau Goi, goliți de mult și credincioși întunericului. Iar unul era călărit.

Dragomir avea optzeci de ani. Lucrul pe care îl văzusem în spatele lui în sala sfatului era tot în spatele lui, cu mâinile pe umerii lui, iar firul cu care îl ținea mergea, limpede ca o strună de harpă, către un loc din pieptul lui. Cunoșteam firul acela. Învățasem în trei ierni să citesc asemenea lucruri. Era ancorat în moartea a trei prunci, cu cincizeci de ani înainte. Un domn din Buda venise la un tânăr pe jumătate nebun de durere și se oferise s-o poarte în locul lui.

Nu el îl ucisese pe fratele meu. Vreau să pricepi ce mărturisesc. Mâna care ținuse fierul era a lui; voința care mișcase mâna nu mai era a lui de o jumătate de veac. Era la fel de întemnițat cum fusesem eu la Eğrigöz și era așa de mai multă vreme decât trăisem eu.

Știam cum să-l slobozesc. O făcusem pentru temnicer, la paisprezece ani, printr-o ușă încuiată. Făcusem un lucru mai mare pentru Ștefan, la Reuseni. Nu trebuia decât să întind mâna, fără ură, și să desfac firul; și ar fi fost în fața judecății un bătrân năuc, întrebând de nevasta lui.

Nu am făcut-o. Nu am vrut. Îi așteptasem moartea opt ani, iar un Dragomir nevinovat nu-mi era de niciun folos. Îl voiam vinovat. Așa că

mi-am luat ochii de la fir, ceea ce este un lucru pe care îl poți face, și am rostit osânda asupra tuturor celor doisprezece deopotrivă.

A fost țeapa. O văzusem folosită la curtea sultanului, pentru fugarii din oaste; este cea mai crudă moarte pe care au născocit-o oamenii și am ales-o din pricina aceasta. Au fost ridicați în afara zidurilor Târgoviștei, pe drumul spre miazăzi, pe unde trebuie să treacă orice călător. Dragomir a murit cel mai greu. Mi s-a spus că la sfârșit striga o femeie pe nume și că nimeni nu știa cine este.

Am privit de pe zid. Am simțit ceea ce mă așteptasem să simt, adică mulțumire. Iar dedesubt am simțit ceva la care nu mă așteptasem și pe care atunci nu l-am cercetat: o mare liniște, ca a unei uși care se închide încet undeva într-o casă mare.

A venit o scrisoare de la Buda în aceeași lună. Nașul meu era prea bătrân ca să scrie; era de mâna nepotului său, care îi luase de curând locul. Mă lăuda că am adus din nou dreptatea în Țara Românească și spunea că a știut Curtea dintotdeauna că mă voi dovedi un slujitor mai destoinic decât tatăl meu.

Învățătura pusă în faptă

Ți-am spus ce mi s-a zis sub palatul de la Buda. Trebuie să-ți spun acum că am pus-o în faptă și că a mers. Nu vei înțelege cât mă ținea, dacă nu înțelegi că a mers.

Gândește-te ce moștenisem. Țara Românească a anului 1456 văzuse unsprezece domni în douăzeci și cinci de ani. Niciunul nu murise în patul lui. Boierii îi făceau și îi desfăceau cum le venea la socoteală. Nu era drum în țară pe care un negustor să poată merge fără strajă; judecătorii își vindeau hotărârile pe față; un țăran căruia i se fura boul nu avea cui să se plângă, fiindcă hoțul era de obicei sluga omului care avea să asculte

plângerea. Era, întocmai, valea din pilda bătrânului roman: făpturi speriate, fiecare prădând-o pe cealaltă.

„Frica și nădejdea", spusese el. „Toiagul și staulul." De nădejde avea să se îngrijească Biserica. Eu aveam să dau frica.

Am dat-o. Voi descrie metoda, pentru că este o metodă și are reguli și se cuvine să fii în stare s-o recunoști când o vei întâlni în alte mâini.

Cea dintâi regulă este siguranța. O lege aspră care se împlinește uneori nu sperie pe nimeni; oamenii vor crede întotdeauna că ei sunt cei care vor scăpa. O lege care se împlinește de fiecare dată, asupra tuturor, îi sperie pe toți. Am dat de știre că este în Țara Românească o singură pedeapsă pentru furt, pentru mărturie mincinoasă, pentru luarea de mită de către un judecător, și că pedeapsa este aceeași pentru un boier ca și pentru un rob. Apoi am dovedit-o, pe un boier, în prima lună.

A doua regulă este vederea. Un om spânzurat în curtea unei temnițe nu învață pe nimeni nimic. Am pus să se ridice țepele la răspântii, la vaduri, la porțile târgurilor. Au fost lăsate în picioare. Nimeni din țara mea nu putea merge o zi, în nicio parte, fără să treacă pe lângă una.

A treia regulă este lipsa de măsură. Dacă pedeapsa se potrivește cu fapta, oamenii le vor cântări una față de alta, cum cântărește un negustor cheltuiala față de câștig, și unii vor socoti că primejdia merită. Pedeapsa trebuie deci să fie atât de departe dincolo de faptă încât nicio socoteală să nu mai fie cu putință. Pentru furtul unei pâini: țeapa. Nu este nimic de cântărit. Mintea pur și simplu se întoarce în altă parte.

Într-un an nu mai era furt în Țara Românească. Nu înfloresc. Un negustor își putea lăsa punga în drum și o găsea acolo dimineața. Am pus o cupă de aur pe ghizdul fântânii obștești din piața Târgoviștei, ca să bea din ea orice călător, fără nicio strajă lângă ea; și în toți anii domniei mele nicio mână nu s-a atins de ea decât ca să bea. Povestea aceasta se spune despre mine și este adevărată. Se spune ca dovadă a măreției mele. Te rog

s-o auzi altfel. Stai în piața aceea, în mintea ta, seara. Uită-te la cupă. Apoi uită-te la fețele oamenilor care trec pe lângă ea și vezi că niciunul nu-și întoarce capul.

Aceea nu este cinste. Nu făcusem cinstit niciun om din Țara Românească. Făcusem ca toată țara să se teamă să se uite la o cupă.

Dar nu vedeam asta. Vedeam că drumurile sunt sigure, că judecătorii sunt curați, că țăranul își păstrează boul. Vedeam roade. Bătrânul roman îmi spusese că făptura poate fi cârmuită numai prin frică, iar eu o cârmuisem prin frică și era cârmuită. Fiecare zi îmi aducea o nouă dovadă că învățătura este adevărată. De o învățătură care dă ce făgăduiește este foarte greu să te îndoiești și nu mi-a trecut prin gând să întreb ce altceva mai dădea ea, în întuneric, unde nu mă uitam.

Paștele

În primăvara anului 1457 am frânt marile familii.

Sfârșisem cu cei doisprezece care îmi uciseseră tatăl. Mai rămâneau vreo două sute de boieri din casele cele vechi, oamenii care făcuseră și desfăcuseră unsprezece domni. Li se spusese de către Curte să mă primească și mă primiseră și așteptau, cum îi așteptaseră pe toți ceilalți să treacă.

I-am poftit să țină praznicul Învierii la masa mea, cu nevestele și cu fiii lor cei mari. Au venit în ce aveau mai bun. Sala cea mare era împodobită cu ramuri verzi.

După ce au mâncat, le-am pus o întrebare. Este în cronici; este unul dintre lucrurile pe care le-am spus cu adevărat.

— Boieri dumneavoastră. Câți domni a văzut fiecare dintre voi pe tronul acesta?

Au râs, stânjeniți. Unul văzuse șapte. Unul zicea că doisprezece. Un bătrân a spus, pe drept, că le pierduse numărul.

— Mai mulți domni decât ani, unii dintre voi, am spus. Și fiecare a murit de o scrisoare sau de o cupă. M-am întrebat cine scrie scrisorile.

Apoi am pus să se închidă ușile.

Îți voi spune întocmai ce s-a făcut, fiindcă foile spun că au fost trași în țeapă cinci sute, cu neveste și copii, iar aceea este una dintre minciuni. Nu au fost cinci sute. Pe bătrâni, pe cei care fuseseră în vârstă să stea în sfat sub tatăl meu și sub cei dinaintea lui, vreo patruzeci cu toții, am pus să fie uciși în aceeași zi, în afara zidurilor. Nu m-am ostenit cu o judecată. Nevestelor lor nu le-am făcut niciun rău.

Pe ceilalți, pe cei mai tineri și pe fii, vreo sută șaizeci, am pus să fie legați în lanțuri unul de altul, în curte, așa cum erau, în mătăsurile lor de Paște. Au fost mânați spre miazănoapte, cincizeci de mile, până la o culme de deasupra Argeșului, unde era ruina unei cetăți vechi. Li s-au dat târnăcoape și coșuri. Le-am spus că o vor zidi din nou cu mâinile lor și că se vor opri când va fi gata lucrul sau când vor fi morți.

Au muncit în straiele lor de sărbătoare până când straiele au căzut de pe ei. Apoi au muncit în ce a mai rămas. A ținut doi ani. Poate jumătate dintre ei au trăit ca să vadă pusă cea din urmă piatră.

Nu mă voi preface față de tine că am simțit vreo îndoială. Nimicisem, într-o după-amiază, o tagmă de oameni care secătuise țara un veac. Țăranii m-au binecuvântat pentru asta; așa mi s-a spus și o cred. Și o făcusem, socoteam eu, pe seama mea, ca un domn tare care lucrează pentru oamenii lui.

Văd acum ce izbutisem de fapt. Cele două sute de familii erau singura putere din Țara Românească ce nu atârna de mine. Erau hrăpărețe și fără credință și erau totodată singurul lucru din țară care ar fi putut sta între

un domn și poporul lui, dacă domnul înnebunea. Le-am înlăturat. Când am sfârșit, nu mai rămăsese nimeni în Țara Românească în stare să-mi spună nu.

A venit o a doua scrisoare de la Buda. Era mai caldă decât cea dintâi.

Așa se folosesc ei de un om tare, fiule. Nu-l țin în frâu. Îl îmboldesc. Laudă fiecare lucru pe care îl face ca să ajungă mai deplin stăpân, fiindcă o țară cu o sută de stăpâni mărunți are nevoie de o sută de fire ca s-o ții, iar o țară cu un singur stăpân mare are nevoie doar de unul.

Culmea de deasupra Argeșului

Trebuie să spun un cuvânt despre cetatea aceea, pentru că am ales locul eu însumi și n-am știut de ce.

Străbătusem munții de-a lungul căutând un loc întărit: unde să țin o vistierie și unde să mă trag dacă ar veni vreodată turcul cu tot dinadinsul. Mi s-au arătat o duzină de locuri. Le-am lepădat pe toate. Și apoi, într-o zi sură de martie, am urcat călare pe o vale în care nu mai intrasem niciodată și am văzut, la o mie de picioare deasupra râului, o culme ca spinarea unui cuțit, cu un turn surpat pe ea, și le-am spus oamenilor care erau cu mine: „Acolo."

Li s-a părut o alegere ciudată. Nu se putea ajunge decât pe o scară tăiată în stâncă. Nu era apă. Nu le-am putut lămuri și n-am încercat.

Am urcat singur, în acea primă zi, și am stat printre pietrele căzute. Colanul îmi era cald la gât. Nu mai fusese cald de multă vreme; încetasem să bag de seamă că se răcise. Iar stânca de sub cizmele mele era și ea caldă, prin zăpadă, cum fusese caldă odată podeaua unei chilii.

Am simțit. Îmi amintesc că m-am gândit, cu oarecare ciudă, că locul are o așezare bună și va fi sănătos iarna. Atât. Ajunsesem un om care

putea să stea chiar pe lucrul care îl chemase, să-l simtă chemând și să creadă că alege un loc pentru o vistierie.

Așa că am pus să se zidească acolo o cetate, de către robi, în lanțuri, din dorința de a mă pune la adăpost; și în toată vremea aceasta așezam piatră peste piatră deasupra unei uși pe care, dacă aș fi fost alt om, aș fi putut-o deschide cu zece ani mai devreme. Glasul spusese că voi ajunge întunericul, o vreme. Nu spusese că Lumina va înceta să se îngrijească de mine. Încetase doar să vorbească.

O zi de judecată

Voi descrie o zi a domniei mele din anii aceia, întreagă, de dimineață. Aleg una de rând. Vreau să vezi nu cruzimile vestite, pe care le știi, ci cum era atunci când nu se petrecea nimic deosebit; fiindcă zilele de rând fac o tiranie.

Mă sculam înainte de lumină. Ascultam liturghia în biserica domnească, stând în locul cel ridicat, și primeam pâinea înaintea oamenilor. Apoi ședeam în sală, în jilțul cu trei trepte, și judecam până la amiază.

Au fost, în dimineața aceea, unsprezece pricini.

Un negustor din Câmpulung își învinuia tovarășul de cântare strâmbe. S-a adus cântarul. Am pus să fie încercat înaintea mea, cu greutățile mele, pe care le țineam într-un cufăr încuiat. Era strâmb, cu o parte la douăzeci. Tovarășul era un om de cincizeci de ani, cu familie. A fost scos afară. A ținut cât ai spune de trei ori Tatăl nostru.

Doi frați se certau pentru un hotar. I-am ascultat, pe ei și pe martorii lor. Am dat ogorul celui mai mare, care avea dovada mai bună, și l-am globit pe cel mai mic pentru că jurase asupra unui lucru pe care nu avea de unde să-l știe.

Un judecător din Buzău era învinuit că a luat mită: un cal jugănit, ca să hotărască o pricină de moștenire. A tăgăduit. Calul era în grajdul lui. Era fiu de boier, cu rude sus-puse, și mi-a amintit lucrul acesta.

Un rob furase o găină.

O femeie își învinuia bărbatul că o bate. El a recunoscut și a spus că este dreptul lui. I-am spus că în țara mea niciun om nu are drepturi pe care să nu i le fi dat eu și că pe acela nu i-l dădusem.

Un preot fusese găsit beat la altar.

Și așa mai departe. Le-am hotărât pe toate unsprezece înainte de clopot. Nu mi-am ridicat glasul o singură dată. Eram cunoscut pentru asta; mi s-a spus că de asta se temeau oamenii cel mai mult, că eram atât de liniștit.

Te rog să te uiți cu băgare de seamă la dimineața aceea, pentru că, după orice măsură ai fost învățat să folosești, a fost dreptate. Ascultasem fiecare parte. Încercasem dovezile; aveam greutăți mai bune decât orice domn din Europa. Nu eram mituit și nu puteam fi. Nu părtineam pe nimeni. Fiul de boier și robul stăteau pe aceeași podea și amândoi o știau. Țara Românească nu văzuse o asemenea judecată de o sută de ani, iar țăranii mergeau zile întregi pe jos ca să-și aducă pricinile înaintea ei.

Iar pentru cântarele strâmbe, pentru cal și pentru găină, osânda a fost aceeași.

Nu m-am mai gândit la ei. Asta vreau să înțelegi. M-am dus la masă. Aveam poftă bună. După-amiază am cercetat un pod nou și am fost mulțumit de el; am vorbit un ceas cu zidarul despre așezarea picioarelor. Seara am citit. Am dormit bine.

Ți-am povestit despre cei doisprezece și despre Tâmpa. Pe acelea le-am făcut în ceva ce semăna cu patima, iar de patimă omul se poate căi. Ceea ce abia pot îndura să-mi amintesc este găina. Nu era nicio patimă în

ea. Stătea înaintea mea un om care fusese flămând și m-am uitat la el cum te uiți la o cifră într-o coloană și am pus regula și am trecut la următorul.

Bătrânul roman spusese că făptura trebuie cârmuită printr-o frică mai mare decât lăcomia ei. Socotisem câtă frică cere lucrul acesta, cum socotește un meșter grosimea unui zid. Nu eram crud. Eram corect. Făcusem din țara mea un mecanism și mergea, iar eu ședeam în mijlocul lui în fiecare dimineață și făceam socotelile.

Am ajuns să cred că aceasta este adevărata izbândă a Curții într-un om. Nu să facă răul cu plăcere. Să-l facă din datorie, bine, înainte de amiază, și să-i tihnească masa.

Soția mea

M-am însurat în al doilea an al acelei domnii.

Era fiica unui boier de rang mijlociu, din ținutul dealurilor. Am ales-o pentru că familia ei nu avea nicio greutate și nu putea ridica nicio pretenție asupra mea. Și asta o învățasem tot de la Curte. Avea optsprezece ani. O chema Ana.

Îți voi spune adevărul despre mama ta și despre mine, fiindcă ești fiul ei și ai dreptul.

Se temea de mine. Toți se temeau. Fusese adusă din casa tatălui ei la curtea domnească pe drumul de miazăzi, într-o căruță descoperită, și văzuse ce stătea pe marginea drumului aceluia. În noaptea nunții n-a putut vorbi. N-am fost rău cu ea. Nici altfel nu știam să fiu cu ea. Fusesem ostatic la treisprezece ani, întemnițat la paisprezece, pribeag la optsprezece; nu aveam nicio idee ce îi spune un bărbat unei fete speriate.

Un an s-a mișcat prin casa aceea ca o umbră. Una adevărată. Ținea bine gospodăria. Nu se uita la mine la masă.

Apoi, într-o dimineață din primăvara lui 1458, a intrat în sală pe când judecam.

Nu se făcea. Soția domnului nu intra în sala de judecată. A stat în fund, lângă ușă, în rochia ei cenușie, și a ascultat două pricini. Am văzut-o. Am mers mai departe.

A treia era o fată de șaisprezece ani, o slujnică, care luase o lingură de argint de la stăpâna ei.

Am rostit hotărârea. Iar soția mea a spus, de la ușă, cu un glas pe care nu-l auzisem niciodată, fiindcă nu-l mai folosise înaintea mea:

— Trebuie să fie asta?

Toată sala s-a întors. Nu cred să fi vorbit cineva în încăperea aceea, nepoftit, de când luasem tronul.

Aș fi putut pune să fie scoasă afară. Am aflat că eram curios. I-am răspuns cum aș fi răspuns unui sfetnic și i-am dat învățătura: siguranța, lipsa de măsură, mintea care nu poate cântări și de aceea se întoarce în altă parte. Am lămurit că, dacă o cruț pe fata aceasta, alte o sută vor fura luna viitoare și că mila față de ea este cruzime față de cele o sută. Era o lămurire bună. O aveam de la cea mai bună autoritate.

M-a ascultat până la capăt. Era albă până la buze și îi tremurau mâinile și nu și-a plecat ochii.

— Eu nu pricep asemenea lucruri, a spus. Nu sunt deșteaptă. Știu doar că are șaisprezece ani și că lingura este înapoi în sertar.

A tras aer în piept.

— Și știu că, pe când aveam eu șaisprezece ani, am luat o panglică de la sora mea și am mințit. Dacă ar fi fost tatăl meu un judecător cum ești Măria Ta, n-aș sta acum aici. Ai fi fost nevoit să te însori cu altcineva.

S-a făcut tăcere.

Am schimbat osânda. Am spus judecății că a mijlocit doamna domnului și că lucrul nu va fi luat drept pildă. Mi-am spus că este o mică îngăduință, față de o soție tânără, fără nicio însemnătate.

N-a mai intrat în sală. Cred că o costase tot ce avea. Dar am băgat de seamă, după aceea, că erau pricini care nu mai ajungeau la mine. O fată care furase pâine; un băiat care fugise de la stăpân. Se sfârșeau undeva în fundul casei, între soția mea și vătafi, înainte să poată ajunge la jilțul cu trei trepte. Știam. Am îngăduit. Nu m-am întrebat de ce îngădui.

Ți-am spus cum a murit, după patru ani, într-o colibă de cioban, îngrijind străini. Nu ți-am spus partea aceasta, pentru că mi-e rușine cât mi-a trebuit ca s-o înțeleg. Nu putea să vadă umbre. Nu avea niciun fel de învățătură. Vreme de trei ani, pe când eu ședeam în sala aceea punând regula Curții asupra oamenilor mei cu desăvârșită corectitudine, a fost un om în Țara Românească care s-a uitat la ceea ce avea cu adevărat în față și a spus: trebuie să fie asta?

Era aceeași întrebare pe care mi-a pus-o mai târziu o călugăriță, cu alte cuvinte. Am auzit-o de la călugăriță. Ar fi trebuit s-o aud întâia oară.

Orașele săsești

Ce am făcut mai rău n-am făcut în Țara Românească.

Peste munți, în Transilvania, sunt șapte orașe întemeiate demult de coloniști din țările nemțești. Brașovul și Sibiul sunt cele dintâi dintre ele. Sunt bogate, împrejmuite cu ziduri și mândre și trăiesc din negoț; aproape fiecare balot de postav și fiecare sac de piper care intră în țara mea trece prin porțile lor. Au de asemenea obiceiul, cum aveam pricină să știu din anii mei de pribegie, să adăpostească pretendenți la tronul Țării Românești și să le dea drumul când le vine la socoteală, ca un om care ține un câine în lanț ca să-l arate vecinului.

Aveam nemulțumiri împotriva lor și erau adevărate. Mă întemnițaseră. Găzduiau o rudă de-a mea care își spunea voievod. Iar negustorii lor, printr-un vechi privilegiu, făceau negoț slobod de-a lungul țării mele, vânzând mai ieftin decât oamenii mei la fiecare târg.

Așa că am tras înapoi privilegiul. Am cerut ca sașii să-și vândă mărfurile în trei târguri anume de la hotar și să nu vină mai departe. Când nu m-au luat în seamă, le-am prins negustorii. Când au urmat să-mi adăpostească potrivnicul, am trecut munții.

Am făcut-o de trei ori, în anii 1457, 1458 și 1460. Am ars satele Țării Bârsei până sub zidurile Brașovului. Am ars mahalalele Sibiului. Am luat negustorii pe care îi prinsesem, câteva sute, și am pus să fie trași în țepe pe dealul din afara Brașovului căruia i se spune Tâmpa, în văzul familiilor lor de pe ziduri. De Sfântul Bartolomeu, înaintea aceluiași oraș, am făcut un lucru despre care voi spune doar că gravura pe care ai văzut-o îl înfățișează destul de întocmai, cu o deosebire; masa este o născocire și mă voi întoarce la asta.

Vei fi auzit că am făcut aceste lucruri din dragoste de cruzime. Este lămurirea pe care o dau foile și este singura parte din socoteala lor despre care aș vrea să fie adevărată, fiindcă ar fi mai simplu. Un om care iubește cruzimea este un om bolnav și poate fi compătimit. Eu nu o iubeam. Nu simțeam nimic deosebit. Aveam o învățătură, care spunea că un popor trebuie cârmuit printr-o frică mai mare decât lăcomia lui, și aveam înaintea mea un popor a cărui lăcomie nu fusese speriată îndeajuns. Am dat leacul în măsura arătată. Când n-a lucrat, am mărit măsura.

Te rog să cântărești bine lucrul acesta, pentru că este mai cumplit decât cruzimea și este cu mult mai des întâlnit. Stăteam pe un deal, în fum, și judecam. Fiecare pas urma din cel dinainte. Nu eram cuprins de furie. Eram, dacă se poate, mai liniștit decât fusesem vreodată; învățasem de mult să țin ușa aceea închisă. Ajunsesem doar să-i privesc pe oamenii

de pe zidurile Brașovului cum privea bătrânul roman toată omenirea: ca pe o cantitate de gospodărit.

Mai era ceva, ce nu știam atunci. Am aflat după ani, dintr-un catastif. Cele șapte orașe își țineau banii la o casă din Veneția și de o vreme erau încete în împlinirea anumitor îndatoriri față de ea. Curtea se întreba cum li s-ar putea aminti. Nu a fost nevoie să-mi ceară. Au lăsat doar să se afle, prin prieteni, că sașii sunt obraznici și că un domn tare n-ar îndura așa ceva; iar eu, crezând că lucrez numai pentru cinstea și negoțul Țării Românești, am trecut călare munții și le-am strâns datoria în sânge.

Acesta este cel mai des întâlnit dintre toate felurile în care sunt slujiți. Foarte puțini dintre slujitorii lor îngenunchează vreodată înaintea jilțurilor. Cei mai mulți sunt doar oameni mândri, cu o nemulțumire adevărată, cărora cineva pe care îl respectă le spune că au toată dreptatea să fie mânioși.

Ce este fals

Am spus că voi despărți minciunile de adevăr. O fac aici, pe scurt, și o fac nu ca să ușurez socoteala, pe care nimic n-o poate ușura, ci pentru că va trebui să dai seamă pentru numele meu și se cuvine să știi pentru ce dai seamă.

Se spune că am cinat la o masă așezată printre muribunzi și că mi-am muiat pâinea în sângele lor. Este fals. Nu a fost nicio asemenea masă. A născocit-o un tipograf din Nürnberg.

Se spune că i-am poftit pe cerșetorii și pe bolnavii Târgoviștei la un ospăț și apoi am închis ușile și am ars sala, ca să scap țara de săraci. Este fals. În anul acela am întemeiat pentru ei un spital, cu o maică grecoaică să-l țină, despre care vei auzi.

Se spune că am pus să li se bată în cuie turbanele pe cap solilor sultanului, pentru că n-au vrut să se descopere înaintea mea. Este fals. Se

povestește despre alți trei domni și s-a povestit despre un al patrulea înainte să se fi născut vreunul dintre noi.

Se spune că am tras în țeapă douăzeci de mii sau patruzeci sau o sută de mii. Nu știu numărul. Nu am numărat. Cred că au fost câteva mii, în trei ani, și nu mă voi adăposti în spatele deosebirii.

Restul este adevărat. Țepele de la răspântii sunt adevărate. Cei doisprezece sunt adevărați, și Dragomir printre ei. Ospățul de Paște este adevărat. Tâmpa este adevărată.

M-am gândit uneori că mi-a făcut Curtea un fel de bine născocind masa și cerșetorii. Un om citește că am băut sânge și nu poate crede, și așa trage încheierea că totul a fost clevetire și că am fost un domn nedreptățit și nobil. Sunt oameni în Țara Românească ce cred așa azi. Te rog să nu fii unul dintre ei. Minciunile au fost adăugate adevărului de oameni care înțelegeau că o învinuire care este o parte de necrezut le va face de râs pe cele nouă părți temeinice. Și aceasta este o metodă. Dar cele nouă părți sunt temeinice.

ȘTEFAN

În primăvara lui 1457 mi-am ținut jumătatea de jurământ care privea Moldova. I-am dat lui Ștefan șase mii de călăreți. S-a dus acasă, l-a întâlnit în câmp pe ucigașul tatălui său și și-a luat țara într-o singură bătălie.

A venit întâi la Târgoviște, ca să-mi mulțumească. A stat trei zile în cetate. A intrat pe drumul de miazăzi, pe lângă țepe.

Am cinat singuri. Se făcuse lat în umeri și grav; era deja, la douăzeci și patru de ani, omul căruia ai lui îi spun acum cel Mare. A mâncat puțin.

— Ai o țară liniștită, a spus într-un târziu.

— Am.

— Am trecut ieri printr-un sat pe Ialomița. M-am oprit să adăp caii. Era o femeie la fântână. Când a văzut steagul, și-a pus jos găleata și a intrat în casă și a închis ușa și a lăsat găleata.

Își învârtea cupa pe masă.

— În țara tatălui meu, când trecea steagul domnului, copiii ieșeau în fugă să se uite.

— Tatăl tău este mort, am spus, pentru că țara lui era din cele în care copiii ies în fugă să se uite.

Era un lucru josnic de spus. L-a primit fără să-și schimbe fața. S-a uitat la mine o vreme, cu ochii cărora eu însumi le dădusem puterea de a vedea, și nu știu nici azi ce a văzut. Nu am întrebat. Mi-era frică, cred, deși atunci n-aș fi numit-o așa.

— Nu te mai uiți prin colțuri, a spus.

Nu l-am înțeles. Îl înțeleg acum. Un om se uită prin colțuri când se teme de ce ar putea ieși din ele. Eu nu mai aveam de ce să mă tem din partea aceea. Era deja în odaie.

M-a îmbrățișat la plecare și m-a ținut o clipă mai mult decât era nevoie. Apoi a pornit spre miazănoapte să-și ia tronul și nu l-am mai văzut trei ani.

Darul cel din urmă

Trebuie să mai descriu o schimbare și este cea mai grea, deși n-a fost în ea niciun strop de sânge.

Ți-am spus cum îi vedeam pe oameni când eram pribeag. Am văzut un cărbunar care și-a dat patul unui străin. Am văzut o bătrână într-o biserică, crezând o minciună pentru că fiecare lucru bun din viața ei îi venise prin mincinos. I-am văzut, pe scurt, ca pe niște oameni, fiecare cu

povestea lui, și stăruisem, împotriva răbdării bătrânului și împotriva propriei mele mânii, că nu sunt proști.

Cândva, în al doilea an pe tron, am încetat să-i mai văd astfel. Nu-ți pot spune ziua. Treceam călare printr-un sat și oamenii au îngenuncheat în colb când am trecut și m-am uitat de sus la șirul de spinări încovoiate și m-am gândit: *turmă*.

Nu am gândit-o cu ură. Am gândit-o cum gândești că este cerul cenușiu. Mi se părea pur și simplu că așa stau lucrurile. Îngenunchează înaintea lui Vladislav și, înaintea lui, înaintea tatălui meu și aveau să îngenuncheze înaintea oricui avea să vină după mine. Nu întrebau de ce. Nu voiau să știe. Bătrânul roman avusese dreptate în privința lor, cum avusese dreptate în toate, iar anii mei de drum fuseseră simțământul unui băiat.

Acesta este darul cel din urmă pe care îl dă Curtea slujitorilor ei și este cel care îi leagă. Nu este aurul, nici un tron. Este disprețul. Odată ce te-ai uitat la propriii tăi oameni și ai văzut o turmă, nu mai este nimic ce nu le-ai face, spre binele lor; și nu mai este nimeni a cărui părere să poată ajunge la tine, fiindcă cei care nu sunt de aceeași părere ori sunt din turmă, ori n-au înțeles încă.

Și aveam Vederea. Gândește-te ce înseamnă asta. Puteam încă să văd fiecare fir și fiecare călăreț, la fel de limpede ca întotdeauna. Nu fusesem orbit, ca în prima mea domnie. Mă uitam la făpturile Curții din propriul meu sfat și la lucrul din spatele episcopului meu și le vedeam deslușit; și le priveam cu încuviințare, ca pe niște tovarăși, ca pe niște păstori ca și mine, care purtau aceeași povară. Darul care îmi fusese dat ca să-mi cunosc dușmanul ajunsese mijlocul prin care îmi recunoșteam prietenii.

Lumina nu o chemam. Nu aveam prilej. Un domn cu trei mii de țepe nu are nevoie de un izvor care iese numai când dorește binele unui copil.

Umbra

A fost o seară, în iarna lui 1458, la Târgoviște, când mă plimbam singur de-a lungul galeriei curții. Torțele erau aprinse în spatele meu. Umbra mea mergea înaintea mea pe lespezi, foarte lungă.

M-am oprit să vorbesc cu un străjer. Mi-am întors capul către el.

Și la marginea vederii, cât ai răsufla o dată, mi s-a părut că nu se întorsese umbra de pe podea odată cu mine. Mi s-a părut că s-a uitat mai departe drept înainte, de-a lungul galeriei, o jumătate de clipă mai mult decât ar fi trebuit; și că forma capului ei era netedă.

M-am uitat de-a dreptul la ea. Stătea cum se cuvine, umbra unui om cu capul întors.

Mi-am spus că au pâlpâit torțele. Stătusem două zile în șa și nu dormisem. I-am dat străjerului poruncile și m-am dus la culcare.

Pomenesc lucrul acesta numai pentru că, din tot ce este în capitolul acesta, este cel pe care îl iert cel mai greu. Mi se arătase semnul acela când aveam șase ani, la o fereastră, și îl cunoscusem pe loc drept ceea ce era. Îmi petrecusem douăzeci de ani învățând să-l citesc la alții. Iar când s-a ivit în sfârșit la picioarele mele, eu, care puteam vedea ce nu putea vedea niciun alt om din Țara Românească, mi l-am lămurit cu o torță și cu o noapte proastă, întocmai cum își lămurise odată tatăl meu căldura colanului.

Nimeni nu este atât de ușor de înșelat ca un om încredințat că vede.

A treia scrisoare

În toamna lui 1459 am primit o scrisoare de la Roma. Nu era din casa nașului meu. Purta o pecete pe care n-o mai văzusem și era scrisă de o mână de femeie, foarte bătrână și foarte limpede.

Spunea că Mama Caselor îmi urmărise mersul cu cea mai mare luare-aminte. Spunea că în toți anii de când poartă sarcina aceasta nu cunoscuse un slujitor care să împreune în asemenea măsură tăria de a cârmui și ochii de a înțelege. Îmi amintea, într-un singur rând, de o vorbă veche despre un jilț gol.

Și îmi dădea de știre că Sfinția Sa vestise în vara aceea o nouă cruciadă împotriva turcului, la un congres în cetatea Mantovei; că avea să se strângă zeciuială în toată creștinătatea; și că este dorința Caselor ca voievodul Țării Românești să aibă cinstea de a începe războiul la Dunăre, la o vreme care îi va fi făcută cunoscută.

Am citit-o cu mândrie. Îți spun totul. M-am gândit: *au văzut ce sunt.*

Aveam treizeci de ani. Eram slujitorul lor de trei și eram unul mai bun decât fusese vreodată tatăl meu, pentru că el slujise cu cugetul tulburat, iar eu nu aveam niciunul. Intrasem să văd întunericul. N-aș mai fi putut să-ți spun că este întuneric.

Capitolul al șaptelea descrie cum am ajuns să compar. Nu a fost un singur lucru. Au fost patru, în răstimpul unei singure ierni, iar cel dintâi a fost un copil.

CAPITOLUL ȘAPTE

Comparația

Vei fi citit, în viețile sfinților, despre oameni care au fost trântiți de pe cal de o lumină mare și s-au ridicat schimbați. Îi pizmuiesc. Cu mine n-a fost așa.

Nu am fost trântit. Nu mi s-a arătat nimic ce să nu mai fi văzut. Fiecare fapt care m-a întors, în iarna lui 1459, era un fapt pe care îl aveam deja. Știam unde se duc banii de cruciadă; fratele meu murise pentru că aflase. Știam la ce slujesc predicile episcopului; stătusem în încăperea în care se alcătuiau. Știam, mai bine decât orice om viu, cum arată o umbră când nu este a stăpânului ei.

Ceea ce mi s-a întâmplat în iarna aceea a fost doar că patru lucruri, unul după altul, m-au silit să mă uit la ceea ce știam. Nu fusesem înșelat. Mă uitasem în altă parte. Aceea este altă stare și are alt leac și o descriu pe larg pentru că este starea în care trăiește cea mai mare parte a omenirii și în care te vei afla și tu nu o singură dată.

Lucrul cel dintâi: un copil

În noiembrie s-a aflat că un sat de pe Dâmbovița adăpostise un hoț.

Omul furase un cal de la unul dintre olăcarii mei și fusese ascuns două nopți într-o șură. Era o pricină limpede după legea mea. Hoțul a mers la țeapă. Dar eu lărgisem de curând principiul; judecam că un sat care ascunde un răufăcător s-a făcut părtaș cu el și că, dacă ar afla o dată țăranii că își pot adăposti oamenii fără să plătească nimic, s-ar duce siguranța pe care se sprijinea toată rânduiala mea. Am dat deci poruncă

să sufere aceeași pedeapsă vătaful și capii celor zece gospodării mai apropiate de șură.

Am ieșit călare să văd cum se face. O făceam întotdeauna. Țineam că un domn care poruncește un lucru trebuie să fie în stare să se uite la el.

Era o dimineață rece, cu brumă pe miriște. Sătenii fuseseră strânși, după obicei, ca să fie de față. Stăteau într-o mulțime tăcută, femeile cu broboadele trase peste față. Eu ședeam călare puțin deoparte, cu soarele în spate, iar umbra mea se întindea lungă peste pământul înghețat, către ei.

În față era un băiat, ținându-se de fusta mamei lui. Avea șase ani sau poate șapte. Nu se uita la țepe. Nu se uita la oșteni, nici la tatăl lui, care era unul dintre cei zece.

Se uita la pământul dinaintea calului meu.

I-am văzut fața schimbându-se. Cunoșteam schimbarea aceea. O simțisem pe propria mea față, la o fereastră înaltă din Sighișoara, cu douăzeci și patru de ani înainte. S-a uitat de la pământ în sus la mine și iar în jos la pământ și în sus; și apoi a început să țipe.

Nu era plâns de copil. Țipa cum țipă o făptură care a văzut lucrul pentru care nu are nume. A încercat să se cațăre pe mama lui ca pe un copac. Ea i-a pus mâna la gură, îngrozită de ce aș putea face eu, iar el a mușcat-o și a ținut-o înainte. Și arăta cu degetul. Nu spre mine. Arăta spre brumă, spre forma lungă și întunecată care stătea între noi.

— Se uită, urla. Mamă, se uită la mine, s-a întors, nu e a lui, *nu e a lui*.

Nimeni altcineva nu l-a înțeles. Au crezut că și-a pierdut mințile de frică. Un sergent s-a mișcat să pună mâna pe el.

M-am uitat în jos.

Umbra mea stătea pe brumă. Și, cum am să dau seamă de sufletul meu, nu stătea cum ședeam eu. Eu eram cu fața spre țepe. Ea avea capul întors către mulțime, către băiatul acela, iar conturul capului era neted.

Apoi m-am mișcat și a fost doar o umbră.

Nu-ți pot spune cât am stat acolo. Îmi amintesc frigul frâielor prin mănuși. Îmi amintesc că m-am gândit, foarte deslușit, la un domn slab și uscat care trecea o piață cu un dar la subsuoară și la un băiețel de la o fereastră care simțise un lucru găsindu-l, cum găsește o mână un ban în întuneric. Eu fusesem băiatul acela. Îmi petrecusem viața crezând că, orice altceva aș ajunge, voi fi întotdeauna cel de la fereastră.

Eram cel din piață. Un copil care vedea cum văzusem eu se uita la mine și își vedea nasul.

— Dați-i jos, am spus.

Sergentul s-a holbat. Nicio poruncă de-a mea nu fusese vreodată întoarsă.

— Dați-i jos. Pe toți zece. Și pe vătaf. Să se ducă la casele lor.

Glasul îmi suna străin.

— Hoțul a plătit. Este de ajuns.

Am întors calul și m-am dus înapoi la Târgoviște fără să-mi aștept însoțitorii. Nu m-am uitat o dată la pământ în toate acele mile. Am călărit cu fața în sus, ca un om care se teme să-și vadă picioarele.

Lucrul al doilea: o întrebare

N-am spus nimănui. Am făcut ce mai făcusem o dată, în galerie: mi-am lămurit. Un copil apucat, un soare jos, un cuget vinovat. Fusesem milos în dimineața aceea și eram pe jumătate înclinat să socotesc mila o slăbiciune.

Dar n-am dormit. Iar după trei nopți, fără nicio pricină pe care s-o fi putut da, m-am dus pe jos, cu o singură slugă, la spitalul pe care îl întemeiasem în orașul de jos.

L-am pomenit. Îl așezasem în primul meu an, într-un hambar părăsit, pentru bolnavii săraci; este felul de lucru pe care îl face un domn, și nu mai călcasem pe acolo de atunci. Îl ținea o grecoaică, o călugăriță care ieșise din Constantinopol la căderea cetății, cu alte patru surori și cu nimic altceva. Îmi ceruse clădirea. I-o dădusem și o uitasem.

Era o femeie măruntă, de vreo cincizeci de ani, într-o rasă cârpită. Veghea un cărăuș pe moarte când am intrat. Pe podea, lângă ea, ardea o candelă, o candelă simplă de lut, de forma cea veche, iar ea nu s-a ridicat.

— Voievodul, a spus. Româna ei era săracă. Mă vei ierta. Mai are poate un ceas și se teme să fie singur.

Am stat acolo în picioare. Nimeni nu mă mai ținuse în picioare de când luasem tronul. Am aflat că nu am nimic împotrivă.

După ce omul a murit, i-a închis ochii și a spus o rugăciune scurtă pe grecește și abia atunci s-a ridicat, cu o mână la șale.

— Am adus milostenie, am zis. Aveam o pungă. Era una grea.

— Nu.

Am crezut că nu mă înțelesese.

— Pentru spital. Pentru bolnavii tăi.

— Am înțeles. Îți mulțumesc. Nu.

S-a uitat la mine fără frică, ceea ce nu mai văzusem pe nicio față de trei ani, și fără ură, ceea ce nu mai văzusem pe una cinstită.

— Cărăușul acela avea un frate. Fratele a fost la o răspântie de lângă Pitești, într-una din țepele tale, pentru furtul unui ham. Nu spun că nu l-

a furat. Nu știu. Te întreb un singur lucru, fiindcă ai venit aici și fiindcă nu cred că ai fi venit dacă ai fi fost împăcat. De unde știi?

Am simțit podeaua mișcându-se.

— De unde știu ce?

— Că l-a luat. Că cei unsprezece de pe Dâmbovița au ascuns hoțul; am auzit că i-ai lăsat să plece și i-am mulțumit lui Dumnezeu. Că boierii de la Paște erau toți vinovați, fiecare, la fel. Că oamenii vor fura dacă nu se tem. Ești foarte sigur de foarte multe lucruri, voievodule. Te întreb cum ai ajuns să le știi.

S-a aplecat și a ridicat candela.

— Am avut odată un învățător, în Cetate, un preot foarte bătrân. Spunea că sunt două feluri de oameni siguri. Cei care s-au uitat și cei cărora li s-a spus. Spunea că cei din urmă sunt cu mult mai primejdioși, pentru că n-au fost niciodată nevoiți să greșească.

Un bătrân din Bursa stătea la umărul meu. Aș fi putut jura. Nu mă mai gândisem la el de zece ani.

— Cine ți-a spus să-mi zici asta? am întrebat. A ieșit aspru.

— Nimeni. Ție cine ți-a spus că oamenii sunt o turmă?

Nu am răspuns. Aș fi putut răspunde. Aș fi putut să-i spun numele omului și încăperea și culoarea lumânărilor.

A așteptat, iar când s-a văzut că nu am nimic de spus, a dat din cap, ca și cum acela ar fi fost răspuns de ajuns, și s-a dus la patul următor. A luat candela cu ea. Am băgat de seamă, în felul prostesc în care bagi de seamă lucruri mărunte în asemenea clipe, că flacăra ei era cu desăvârșire galbenă și că sub cămașa mea colanul era cald.

Am lăsat punga pe podea. Am auzit mai târziu că i-a dat-o văduvei cărăușului.

Lucrul al treilea: o ladă

Am spus că în anul acela fusese vestită o cruciadă, la Mantova, și că eu aveam să am cinstea de a o începe.

Zeciuiala s-a strâns în Țara Românească în decembrie. A sosit un împuternicit, cu o ladă de fier, cu o strajă de douăzeci de oameni și cu scrisori sub pecete mare. L-am cercetat cu Vederea, cum cercetam pe toată lumea. Nu avea călăreț. Era un diac cinstit din Marca Anconei, dornic să-și facă datoria și necăjit de frig. Fiecare sat avea să dea a zecea parte, iar cine dădea avea să-și aibă păcatele iertate.

Am privit strângerea în piața Târgoviștei, de la o fereastră. Oamenii veneau cu ce aveau. Un bătrân a adus o gâscă. O văduvă a adus o bucată de pânză pe care se vedea că o ținuse pentru giulgiul ei. Nu erau siliți; nu ridicasem nicio țeapă pentru asta. Dădeau pentru că îl iubeau pe Dumnezeu și se temeau pentru sufletele lor și pentru că un om în haina potrivită le spusese că așa va fi ținut turcul departe de copiii lor.

Mai văzusem lucrul acesta și îl socotisem bine rânduit. În dimineața aceea, la o săptămână după spital, stăteam la fereastră și am aflat că nu-mi pot lua ochii de la pânza văduvei.

Aveam în slujba mea un florentin, un inginer pe nume Lorenzo degli Scolari, din familia acelui Pippo care fusese căpitan de oști al bătrânului împărat. Îl tocmisem să zidească cisterne la Poenari. Era un om mărunt, ager și necredincios, care nu credea în nimic ce nu se poate măsura și era, din pricina aceasta, singurul om de la curtea mea despre care știam că nu este în stare să mă măgulească.

Am trimis după el.

— Lada aceea va pleca de aici joi, am spus. Vreau să știu unde se duce. Nu unde se spune că se duce. Urmeaz-o. Ia bani, ia oamenii de care ai nevoie, mituiește pe cine trebuie. Vreau fiecare mână prin care trece și

fiecare sumă care se scoate la fiecare. Nu spune nimănui. Dacă ești întrebat, cumperi plumb pentru acoperișurile mele.

S-a uitat ciudat la mine.

— Este pentru cruciadă, Signore. Se duce la Roma.

— Atunci vei avea un drum ușor.

A lipsit patru luni. Îți voi da ce a adus așa cum mi-a dat el, stând la masa mea cu hârtiile în rânduială, cu glasul uscat al unui om care citește o măsurătoare.

Lada a mers de la Târgoviște la Brașov și de la Brașov la Buda. La Buda a fost deschisă și numărată în cancelaria regească de un secretar pe nume Corbul, un om tânăr, nepotul celui bătrân. O a șasea parte a fost scoasă acolo, drept plată pentru drum fără primejdie. A mers mai departe, cu alte unsprezece lăzi din regatele de răsărit, prin Zagreb, la Veneția. La Veneția, banii au fost vărsați la o casă de bancă de pe Rialto și schimbați pe zapise, cu o scădere de o parte la opt. Zapisele au mers la Roma. Au fost înfățișate la o bancă de lângă podul Sant'Angelo, a unei familii numite Tenebri. Până aici, băga de seamă Lorenzo, era doar tâlhărie de felul obișnuit; o treime din pânza văduvei fusese deja mâncată pe drum.

Ceea ce s-a petrecut la Roma era lucrul la care nu se așteptase.

O parte din ce rămăsese, ceva mai puțin de jumătate, a fost într-adevăr vărsată în vistieria papală și a mers către galerele care se durau la Ancona. Văzuse galerele. Erau adevărate. Socotea că papa însuși este, probabil, un bătrân cinstit care crede în cruciada lui.

Cealaltă parte nu s-a dus la vistierie. A fost trecută în catastifele Casei Tenebri ca depunere și a părăsit Roma în aceeași lună, pe mare, ca împrumut. Lorenzo o urmărise. Îl costase foarte mulți dintre banii mei și aproape viața. Împrumutul fusese dus pe o corabie genoveză la

Constantinopol. Fusese primit acolo de un secretar al vistieriei sultanului, un bătrân învățat, cu mâini frumoase. Și era, în clipa aceea, cheltuit în arsenalul de la Cornul de Aur, pe tunuri și pe șlepuri de fluviu, pentru un război împotriva Țării Românești pe care fiecare diac din acel arsenal se aștepta să-l vadă început în doi ani.

Lorenzo a pus jos cea din urmă hârtie.

— Am verificat socoteala de patru ori, a spus. Țăranii din țara Domniei Tale au dat a zecea parte din ce au ca să plătească un război împotriva turcului. Două părți din cinci s-au dat cu împrumut turcului, cu unsprezece la sută, ca să plătească războiul împotriva țăranilor. Când se va sfârși, amândouă părțile vor fi datoare aceleiași case. Sunt matematician, Signore, și sunt silit să-ți spun că este cel mai elegant lucru pe care l-am văzut vreodată.

A tăcut o clipă. Apoi a spus, cu alt glas:

— Era o femeie în piață, în ziua în care s-a strâns. A dat o bucată de pânză. M-am gândit la ea în fiecare casă de schimb de aici până la Bosfor. Nu știu de ce. Nu m-am mai gândit niciodată la un asemenea lucru.

I-am spus că a făcut bine și că nu trebuie să vorbească nimănui despre asta și l-am trimis de acolo.

Apoi am stat multă vreme cu hârtiile dinainte. Știusem. De asta nu puteam scăpa. Nu amănuntele, ci lucrul însuși: fratele meu îl aflase după Varna și îl costase ochii. Mi-l spusese un grăjdar pe moarte, într-o mlaștină. Îl auzisem recunoscut, fără rușine, de un bătrân într-o încăpere luminată în albastru, drept o mică lăsare de sânge care împiedică marea sângerare. Îl primisem. Îl socotisem înțelept.

Și stătusem la fereastra mea, cu o săptămână înainte, și îmi privisem propriii oameni ducându-și giulgiurile la ladă, iar eu eram strângătorul.

Mircea murise pentru că dăduse lucrul acesta la iveală. Eu trăisem ca să-l gospodăresc.

Lucrul al patrulea: două cărți

M-am întors la spital. M-am dus de câteva ori în primăvara aceea, noaptea, și am stat în picioare la capătul sălii bolnavilor, iar ea m-a lăsat să stau. Nu știam atunci de ce mă duc. Cred că era singurul loc din țara mea unde nu se temea nimeni de mine și aflasem că acolo pot răsufla.

În aprilie i-am pus eu o întrebare.

— Ai ieșit din Cetate când a căzut. Se spune că n-ai adus nimic. Ce este în cutia de sub patul tău?

M-a cântărit o vreme. Apoi a adus-o. Era o cutie mică și turtită, de lemn de cedru, iar înăuntru, învelită într-o mătase care fusese odată roșie, era o carte: veche, groasă, cu pergamentul înnegrit pe margini, scrisă grecește, cu o slovă mică și dreaptă.

— Cele patru Evanghelii, a spus. Era în mănăstirea mea. Surorile spuneau că a fost copiată pe vremea împăratului Heraclie. Nu știu. Este foarte veche. Am scos-o sub rasă în ziua în care au fost sparte zidurile și n-am scos nimic altceva.

Și-a pus palma pe ea.

— De ce întrebi?

Aveam și eu o carte. Am pus să fie adusă de la biserica domnească în noaptea următoare: marea Evanghelie a scaunului mitropolitan, ferecată în argint, după care se făcea fiecare copie de parohie din Țara Românească. Ne venise din miazănoapte, cu vreo cincizeci de ani înainte, în dar.

— Vreau să fie citite una lângă alta, am spus. Rând cu rând. Vreau să știu dacă se deosebesc.

S-a uitat la mine ca și cum i-aș fi cerut să-și cântărească mama.

— De ce s-ar deosebi? Este cuvântul lui Dumnezeu.

— Atunci nu te va costa nimic să te uiți.

I-au trebuit nouăsprezece nopți. Lucra după ce se liniștau bolnavii, cu candela de lut lângă ea și cu cele două cărți deschise pe o masă. Am venit în a douăzecea și am aflat că nu se culcase.

— Am rostit cuvintele acestea în fiecare zi a vieții mele, a spus. Fața îi era cenușie. Mi-am făcut făgăduințele pe ele. Vreau să înțelegi cât mă costă să-ți arăt asta.

Însemnase locurile cu fire trase din propria mânecă. Nu erau multe. În asta stătea viclenia.

— Aici. Într-a mea, el spune: împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru. Într-a ta este și acolo; n-au cutezat s-o taie. Dar uită-te pe margine. O tâlcuire, cu roșu, de trei ori cât versetul, care lămurește că a vrut să spună că Biserica este între voi și că trebuie să ascultați de ea. Este scrisă de aceeași mână ca și textul. Cine copiază cartea aceasta copiază și tâlcuirea, iar în douăzeci de ani va fi în rând și nu lângă el.

Aici. O frază despre ascultarea datorată domnilor, căci coroana lor este de sus. Nu este în cartea cea veche. Nu este acolo deloc. Am căutat-o de patru ori.

Aici, unde spune: voi sunteți lumina lumii. Într-a ta sunt adăugate câteva cuvinte. Voi sunteți lumina lumii, după ce ați primit-o din mâinile cuvenite.

Aici. Și aici. Și aici.

Degetul ei se mișca de la fir la fir.

— Întotdeauna aceleași două schimbări, voievodule. Unde el spune: nu vă temeți; ei adaugă: afară de aceasta. Unde el spune: este în voi; ei adaugă: dar trebuie s-o aveți de la noi.

A închis cartea cea veche și a ținut-o la piept cu amândouă brațele, cum ține o femeie un copil în mulțime.

— Nu au nimicit ce a învățat el, a spus. Aș îndura mai ușor asta. Au păstrat. I-au zidit o casă de aur și s-au așezat în ușă.

Mai auzisem asta. O auzisem din partea cealaltă a ușii. *Au luat un foc care ar fi ars lumea și l-au pus într-o candelă, iar noi suntem păzitorii candelei.* O spusese un domn bătrân, la un pahar de vin, sub palatul de la Buda, și o socotisem cel mai înțelept lucru pe care îl auzisem vreodată.

Acum o femeie într-o rasă cârpită ședea înaintea mea cu cele două cărți și puteam vedea locul în care fusese stins focul. Nu-l așezaseră într-o candelă. Îl stinseseră și păstraseră candela și de atunci îi arătau omenirii vasul gol și numeau sfânt întunericul din el.

Iar colanul îmi ardea pieptul, cum arsese în încăperea aceea la fiecare dintre cuvintele învățătorului. Îl simțisem atunci și îl pusesem deoparte. Îmi spunea, de douăzeci și nouă de ani, pe gâtul tatălui meu și pe al meu, întocmai care fraze sunt adevărate.

— Nu-mi părăsesc credința, a spus călugărița. Vreau să se înțeleagă. Am aflat doar unde a fost îngropată. Și am de gând să sap.

Apa de la Poenari

Am pornit spre miazănoapte în aceeași zi. N-am luat însoțitori. I-am spus cămărașului că vreau să cercetez cetatea cea nouă.

Fusese sfârșită în primăvara aceea. Cei din urmă boieri coboraseră de pe culme, cei care mai trăiau; îi lăsasem să se ducă acasă, într-o pornire pe care o socoteam politică. Locul stătea gol, afară de o mică strajă. Am

urcat singur cele o mie patru sute optzeci de trepte, în amurg, și i-am trimis pe oșteni jos, la poarta de la poale.

Este o cisternă în inima castelului aceluia, tăiată în stânca vie; Lorenzo a făcut-o. Este o încăpere pătrată, cu apă neagră și neclintită. Am coborât la ea cu o torță. Nu știu ce aveam de gând. Cred că voiam să stau undeva adânc.

Am pus torța într-o toartă din peretele din spatele meu. Și m-am uitat în jos, în apă, la propriul meu chip oglindit și la umbra pe care o arunca torța peste el.

Petrecusem patru luni lămurindu-mi țipătul unui copil. Pe aceasta nu mi-am lămurit-o.

Chipul meu se uita în sus la mine din apă, un om obosit, de treizeci de ani, cu capul plecat. Iar lângă el, aruncată pe perete și pe apă laolaltă, era umbra mea; și umbra nu era plecată. Stătea dreaptă în spatele meu. Avea amândouă mâinile pe umerii mei. Vedeam mâinile. Iar acolo unde ar fi trebuit să fie capul era o formă netedă ca o piatră de râu și era întoarsă puțin într-o parte, ca și cum ar fi tras cu urechea la ceva de pe scară.

Am făcut ce învățasem să fac într-o colibă de deasupra Sucevei. Am căutat firul.

Era acolo. Mergea de la lucrul din spatele meu în propriul meu piept, limpede ca o strună de harpă, și l-am urmat înăuntru cu Vederea, cum îl urmasem în o sută de alți oameni, până la locul în care era ancorat.

Era ancorat într-o groapă din spatele bisericii domnești de la Târgoviște. Într-un om care zăcea cu fața în pământ, cu unghiile duse de la mâini.

Nu îi lăsasem înăuntru când am depus jurământul la Buda. Îi lăsasem înăuntru cu nouă ani mai devreme, pe drumul de la Bălteni, spunând

douăsprezece nume în pasul calului. Tot ce a urmat fusese doar mobilarea unei case deja locuite. Bătrânul mă învățase să închid ușa și o închisesem, cu mare strășnicie; iar oaspetele fusese înăuntru în tot acest timp. Învățasem să chem Lumina fără mânie. Nu învățasem să dezgrop lucrul în care era sădită mânia. Așa că, atunci când Curtea mi-a oferit douăsprezece nume și un tron, a fost în mine ceva care a întins mâna să le ia înainte să fi sfârșit eu de hotărât.

Mă uitasem la Dragomir în fața judecății și văzusem firul din el mergând la trei copii morți și știusem că nu el este făptașul a ceea ce făcuseră mâinile lui. L-am ucis totuși pentru asta.

M-am așezat pe piatra udă de la marginea cisternei. Nu-mi era frică. Vreau să-ți spun ce am simțit, pentru că socotesc că acela este adevăratul fund și că un om trebuie să-l atingă o dată. Am simțit că este drept. Ajunsesem lucrul pe care îl uram, întocmai pe drumul pe care îi văzusem pe alții apucând, cu ochii deschiși, după ce fusesem prevenit. Nu aveam pe cine să învinuiesc.

Atunci s-a încălzit podeaua.

Glasul

Nu-l mai auzisem de șaisprezece ani.

Acum, a spus. *Compară.*

N-a mai spus nimic altceva. Nu m-a mângâiat și nu m-a mustrat. A așteptat, cum așteptase în chilie să spun ce vreau.

Așa că am comparat. Am făcut-o cu glas tare, șezând pe piatră, către apă și către lucrul din spatele meu. Am pus ceea ce fusesem învățat lângă ceea ce văzusem, articol cu articol, cum pusese ea cele două cărți. Ți-o dau așa cum am spus-o, pentru că este miezul acestui testament și aș vrea s-o știi pe de rost.

M-au învățat că oamenii sunt o turmă și că se vor sfâșia unii pe alții dacă nu se tem. Dar eu fusesem cerșetor pe drumurile a patru țări și fusesem hrănit. Un cărbunar mi-a dat patul lui. Un sat înzăpezit pe un munte și-a împărțit brânza cu niște străini, chiar în noaptea în care preotul îi spusese să se teamă de ei. Am văzut. Nimeni nu le poruncise oamenilor acelora. Nicio țeapă nu stătea la ușa lor. Orice ar fi fost lucrul acela, era în ei înainte să vină păstorii.

M-au învățat că numai frica face rânduială. Dar eu făcusem rânduială prin frică, mai desăvârșit decât orice domn în viață, și stătusem în piață seara și îmi privisem oamenii trecând pe lângă o cupă de aur fără să-și întoarcă fețele. Aceea nu era rânduială. Văzusem rânduială o dată, într-un pod cu fân, când un băiat a auzit un lucru pe care nu avea nicio pricină să-l creadă și a spus: te cred. Frica nu face asta. Frica n-a făcut niciodată altceva decât tăcere.

M-au învățat că războiul de la Dunăre este o mică lăsare de sânge, ca să împiedice una mai mare. Dar eu văzusem catastiful. Războiul nu era un leac. Era un seceriș. Oamenii care îmi spuseseră că împiedică vărsarea de sânge erau cei care împrumutaseră banii pentru tunuri amânduror părților, cu unsprezece la sută.

M-au învățat că învățătorul de pe deal a fost un nebun sfânt, al cărui adevăr ar arde lumea dacă n-ar fi îngrădit. Dar eu zăcusem pe podeaua unei temnițe la paisprezece ani și dorisem binele copiilor altora, iar Lumina urcase prin piatră și intrase în mine. Nimeni nu mi-a dat-o. Nicio mână cuvenită nu s-a pus pe capul meu. Ceea ce a spus el era un fapt simplu și eu eram dovada, iar colanul se încălzise la fiecare cuvânt.

M-au învățat că ei au rămas treji pentru ca omenirea să poată dormi fără primejdie. Dar eu îi văzusem pe cei nouă în jilțurile lor. Nu erau treji. Nu era un om printre ei care să fi avut vreodată o singură zi din propria viață; fuseseră luați de copii și ceva se uitase prin ochii lor șaptezeci de

ani și își spusese înțelepciune. Erau cei mai vechi ostatici din lume. Erau ceea ce fusesem eu în grădina de trandafiri de la Adrianopol, îmbătrâniți, așteptând încă un tată care nu se mai întorcea.

Și m-au învățat că sunt unul dintre cei puțini. Aceea, dintre toate, a fost minciuna pe care am iubit-o. Nu eram unul dintre cei puțini. Nu erau niciun fel de cei puțini. Era un băiat pe Dâmbovița care putea să vadă la fel de bine ca mine, iar tatăl lui era un țăran pe care fusesem gata să-l ucid. Era un ienicer undeva și văduva unui cărăuș și o călugăriță grecoaică cu o candelă. Vederea nu era semnul păstorilor. Era doar ceea ce are orice om care n-a fost încă învățat să se uite în altă parte.

Când am sfârșit, plângeam, și nu mai plânsesem de când ieșisem din mormântul fratelui meu.

Da, a spus glasul. *Așa este mânată lumea. N-ai fi putut s-o înveți de la mine. Ai fi crezut-o doar, iar ei te-ar fi dezvățat de ea într-o după-amiază.*

— Am ucis un om nevinovat, am spus. Am ucis mii care nu erau nevinovați și nu meritau moartea aceea. Nu pot da asta înapoi.

Nu.

— Atunci la ce mai sunt bun?

Ești singurul care a fost până în fund și încă mă poate auzi. N-a mai fost unul. Ieși. Și nu ieși singur.

Firul

Nu l-am putut tăia.

Am încercat, acolo, lângă apă. Am întins mâna fără ură, cum fusesem învățat; și am aflat că un om nu-și poate desface propriul fir, cum nu se poate ridica singur de păr. Mâna care ar tăia este mâna pe care o ține lucrul.

Am stat la Poenari trei zile. În a doua am scris un singur rând și l-am trimis spre miazănoapte cu cel mai iute călăreț al meu. Spunea: *Am călcat jurământul de la Reuseni. Vino, dacă vrei.*

Ștefan a venit în nouă zile. Trebuie să fi omorât cai. A urcat scara cu doi oameni, i-a lăsat la poartă și m-a găsit în sală, unde nu aprinsesem focul.

I-am spus. I-am spus tot, cum îi spusesem odată totul într-un pod cu fân: încăperea de la Buda, cei doisprezece, Dragomir, ospățul, Tâmpa. A ținut aproape o noapte. Nu m-a întrerupt. Nu și-a luat o dată ochii de la mine și l-am privit cum vede lucrul de la umerii mei, cu ochii pe care îi aprinsesem eu.

Când am isprăvit, a tăcut multă vreme.

— Am știut, a spus. La masa ta, acum trei ani. L-am văzut atunci. Era mic. Mi-am spus că este durere.

Și-a frecat fața cu amândouă mâinile.

— Ar fi trebuit să vorbesc. M-am temut că-mi vei închide porțile și îmi voiam cei șase mii de călăreți. Așa că sunt doi călcători de jurământ în odaia aceasta, iar unul a făcut-o pentru călărime.

— Te-ai întors, am spus.

— Și tu. Cred că este singurul lucru care are însemnătate la oricare dintre noi.

S-a ridicat. Era foarte lat în dreptul ferestrei.

— La Reuseni ți-ai pus mâinile pe mine și nu te-am întrebat ce te va costa. Stai nemișcat.

— Este în groapă. Cu Mircea. Nu pot ajunge la el.

— Știu unde este. Îl văd. Stai nemișcat, Vlade.

Și-a pus amândouă mâinile pe umerii mei, întocmai acolo unde stăteau celelalte mâini, și mi-a dat înapoi ce îi dădusem.

Nu voi încerca să descriu. Voi spune că l-am văzut pe fratele meu, o clipă, nu cum zăcea în pământ, ci cum fusese la douăzeci de ani, pe un cal sur, râzând de mine pentru sabia de lemn; și că am înțeles că îl ținusem doisprezece ani în groapa aceea, murind, pentru că aveam nevoie de el acolo ca să urăsc. L-am lăsat să se ridice. L-am lăsat să plece.

Sala era plină de dimineață. Era o singură umbră pe podea în spatele meu și era a mea, iar când mi-am întors capul, s-a întors și ea.

Ce am hotărât

Nu mă voi preface că m-am ridicat de pe podeaua aceea om bun. M-am ridicat un om care putea să vadă ce făcuse, ceea ce este un lucru mai greu de fost, și a trebuit să fiu așa în fiecare zi de atunci.

Nu-i puteam aduce înapoi pe morți. Nu puteam dărâma țepele din amintirea oamenilor mei; avea să moară o generație până când o femeie din Țara Românească să-și lase ușa deschisă la trecerea steagului meu. Îmi câștigasem numele pe care episcopul îl dăduse casei mele. N-am cerut niciodată să-mi fie iertat și nu-ți cer nici ție.

Dar știam trei lucruri pe care niciun dușman al Curții nu le știuse vreodată laolaltă.

Le știam învățătura dinăuntru, cu vorbele ei, și știam în ce loc este fals fiecare articol al ei, fiindcă le încercasem pe toate cu viața mea.

Le știam metoda: scrisoarea, partida, binecuvântarea; oferta făcută în clipa durerii; lăudarea unui om tare până când nu mai rămâne nimeni care să-i spună nu.

Și știam că se încred în mine. Eram cel mai destoinic slujitor de la hotarul de răsărit. Aveam o scrisoare de la Mama Caselor care vorbea

despre un jilț gol. Nu aveau să-și caute dușmanul în singurul loc în care ședea el.

Așa că nu i-am dat în vileag. Nu m-am dus la Buda cu o sabie. M-am întors jos, la Târgoviște, și am scris la Roma, smerit, că aștept voia Caselor în privința războiului de la Dunăre. Am îngenuncheat mai departe în biserica domnească. Am lăsat țepele în picioare la răspântii și am dat poruncă, în taină, ca niciun om nou să nu mai fie pus în ele.

Și am început, pe tăcute, cu o călugăriță, cu un florentin și cu un domn al Moldovei, să zidesc înăuntrul Ordinului celui fals unul adevărat.

Intrasem. Văzusem întunericul și fusesem întunericul. Acum începeam să ies și mi se spusese să nu ies singur.

Partea a doua se încheie aici. Partea a treia descrie ce am zidit, cine a venit la noi și cum a fost întors războiul pe care îl porunciseră Casele, într-o noapte de iunie, în ceva ce ele nu prevăzuseră.

PARTEA A TREIA

Întoarcerea

Ce face un om când a comparat și nu se mai poate preface că n-a făcut-o.

CAPITOLUL OPT

Ordinul cel adevărat

Este un lucru simplu să nimicești o rânduială. O făcusem, într-o după-amiază, la un ospăț de Paște. Orice om tare poate.

Să întemeiezi una este altă trudă și nu știam nimic despre ea. Fusesem învățat, de dascăli de pe amândouă malurile Dunării, cum sunt stăpâniți oamenii. Nu fusesem învățat niciodată cum li s-ar putea da încredere. Nimeni nu socotise că merită predat lucrul acesta, fiindcă nimeni dintre cei pe care îi întâlnisem nu credea că se poate.

Capitolul acesta descrie cum am început. Scriu greșelile laolaltă cu restul. Cele mai multe dintre lucrurile pe care le-am încercat în acei doi ani le-am încercat greșit întâia oară și nu aveam nicio învățătură care să mă călăuzească, afară de o întrebare pe care o pusese un bătrân cu o mână zdrobită.

Principiul

Ți-am spus la deschiderea acestei cărți că orice putere dintre oameni este o regulă pe care foarte mulți oameni s-au învoit s-o poarte în capetele lor. Te rog să ți-o amintești acum, pentru că tot ce am făcut în al doilea fel al meu de a cârmui urmează din ea.

Curtea nu ține lumea cu sila. O ține printr-o regulă, iar regula este aceasta: *ceea ce ți se spune dintr-un loc înalt, de către un om în haina potrivită, în numele lui Dumnezeu, este adevărat și este păcat să întrebi de unde știe.* Atât este tot. Fiecare țeapă pe care am ridicat-o vreodată, fiecare zeciuială de cruciadă, fiecare scrisoare plăsmuită care a ucis un domn s-au sprijinit pe

acel singur rând, spus pe de rost zilnic de milioane de oameni cumsecade, care n-au băgat de seamă niciodată că îl spun.

Am văzut, așadar, că nu pot înfrânge Curtea ucigându-i slujitorii. Ucisesem foarte mulți oameni, iar regula rămăsese neatinsă. Alt episcop avea să vină din miazănoapte cu recomandări. Alt secretar avea să ia locul la Buda. Nu sfârșești o regulă înlăturându-i pe cei care trag folos din ea. O sfârșești în singurul loc în care există, adică în capul bătrânei din biserică.

Și nici asta nu se poate face cu sila. Aceasta a fost a doua mea descoperire și mi-a luat mai mult. Nu le puteam porunci oamenilor mei să înceteze a crede ce li se spune. A-i porunci unui om să gândească cu capul lui înseamnă a-i mai spune un lucru dintr-un loc înalt. Aș fi ridicat doar un amvon nou și m-aș fi urcat în el.

Era un singur drum. Să pun în cât mai multe capete, cât mai devreme, o a doua regulă, care să stea împotriva celei dintâi. Nu o învățătură. O deprindere. *Orice ți s-ar spune, de către oricine, poți întreba: de unde știi? Iar cel pe care îl întrebi trebuie să-ți răspundă și nu are voie să te lovească.*

Este un lucru mic. Este cel mai mic lucru pe care l-am făcut vreodată și este singurul lucru pe care l-am făcut ca voievod de care nu mi-e rușine.

Șura

Cea dintâi școală a fost într-o șură din spatele curții domnești. Avea un dascăl și douăzeci și trei de copii.

Dascălul l-am ales eu. Era un diacon care fusese dat afară din casa mitropolitului pentru că se lua la ceartă; am socotit asta o recomandare. Copiii i-am strâns cum au venit. Unii erau fiii boierilor care îmi mai rămăseseră. Unii erau copiii grăjdarilor și ai bucătarilor mei. Era fata unui cărăuș. I-am pus să stea pe aceeași bancă, în ordinea în care au sosit,

iar asta a stârnit mai multă vâlvă în Târgoviște decât orice făcusem cu o țeapă.

M-am dus în ziua deschiderii. Diaconul era neliniștit și i-a pus pe copii să spună pe de rost, iar ei au spus bine.

— Bine, am zis.

M-am lăsat pe vine înaintea unei fetițe din primul rând; era copila cărăușului.

— Ai spus că pământul stă pe loc și soarele merge în jurul lui. De unde știi?

S-a holbat la mine. Diaconul s-a făcut alb.

— Așa zice cartea, Măria Ta.

— Așa zice. Și cartea de unde știe?

S-a făcut tăcere. Apoi glasul unui băiat, din fund, foarte cutezător:

— S-a uitat cineva?

— S-a uitat cineva, am încuviințat. Demult. Poate s-a uitat bine, poate prost. Nu-l putem întreba, fiindcă este mort. Așa că iată legea școlii acesteia, și este singura lege pe care i-o voi da. Orice vi s-ar spune, de către acest dascăl, de către preot, de către episcop sau de către mine, puteți întreba de unde știe cel care spune. El trebuie să răspundă. Poate să spună că nu știe; acela este un răspuns cinstit și trebuie să-l respectați. Dar nu are voie să vă lovească pentru că ați întrebat, iar dacă vă lovește cineva pentru asta, să veniți la curte și să-mi spuneți numele lui.

M-am ridicat. Mă gândeam la o curte din Adrianopol.

Episcopul a predicat împotriva școlii în duminica următoare. A spus că iscodirea a fost păcatul Evei. L-am lăsat să predice. Învățasem ceva de la oamenii nașului meu și acel lucru era răbdarea. Până la sfârșitul anului

mai erau unsprezece școli, iar până la sfârșitul celui următor era câte una în fiecare târg din țară, fiecare cu un dascăl plătit din punga mea și cu o scândură deasupra ușii, pe care era săpată legea școlii, pentru cei care o puteau citi.

Nu erau școli bune. Trebuie să fiu cinstit. Dascălii erau cine am putut găsi, iar jumătate dintre copii veneau numai iarna, când nu era muncă la câmp. Cei mai mulți au învățat puțin mai mult decât buchiile.

Dar tocmai buchiile erau rostul. Văzusem, la o masă dintr-un spital, ce poate face o singură femeie cu două cărți și cu puterea de a le citi pe amândouă. Un popor care nu știe să citească trebuie să-l creadă pe preot pe cuvânt în privința a ceea ce stă scris. Un popor care știe să citească poate pune o copie lângă alta și o scrisoare lângă alta și o socoteală lângă alta și poate vedea singur unde s-a adăugat un rând. Curtea domnise paisprezece veacuri stând între omenire și pagină. Nu-i puteam clinti din ușă. Puteam tăia o fereastră.

Cartea deschisă

Al doilea lucru pe care l-am făcut privea banii și l-am învățat de la Lorenzo.

— Vrei să știi cum te-au prădat, mi-a spus în vara aceea, și ți-am arătat. Dar pui întrebarea greșită. Ar trebui să întrebi de ce a fost cu putință. A fost cu putință pentru că în niciun loc de pe drumul acela, de la mâna văduvei până la arsenalul sultanului, nu putea cineva să vadă toată socoteala. Împuternicitul își vedea lada. Secretarul de la Buda își vedea coloana. Bancherul își vedea zapisele. Fiecare dintre ei poate că era chiar cinstit. Furtul nu era în vreuna dintre mâini. Era în întunericul dintre ele.

— Și leacul?

— Nu este virtutea, Signore. Nu vei avea niciodată destui oameni virtuoși. Este lumina. Toată socoteala să fie scrisă într-o singură carte, iar cartea să stea deschisă acolo unde o poate citi oricine. Un lucru care se numără în văzul lumii nu poate fi furat pe ascuns.

Așa că am făcut ce nu făcuse niciun domn. Am pus ca socotelile vistieriei Țării Românești să fie scrise într-un singur catastif, în limba norodului și nu în slavonă, fiecare dare primită și fiecare sumă plătită, și cui. În prima zi a fiecărui târg mare era dus în piața Târgoviștei și citit cu glas tare, de la început până la sfârșit, de un crainic. Orice om putea veni după aceea să i se mai citească o dată o pagină. Dacă un sat plătise patruzeci de ducați primăvara și cartea spunea treizeci, vătaful se putea ridica înaintea întregului târg și putea s-o spună.

Vistiernicul mi-a spus că voi fi ruinat. În primul an, venitul țării a crescut cu o treime, deși nu ridicasem nicio dare. Atât pierise în întunericul dintre mâini.

Am mai învățat ceva din asta, ce nu căutasem. Oamenii au început să vină la citiri. La început era o mână de negustori. În al doilea an piața era plină. Stăteau ceasuri întregi în colb ca să audă un șir de cifre. Erau banii lor și, întâia oară în istoria țării aceleia, li se spunea ce se face cu ei; iar eu le priveam fețele, de la o fereastră, și vedeam pe ele ceva ce nu izbutisem să scot cu trei mii de țepe.

Nu se temeau. Luau aminte. Este privirea pe care o are un om când este socotit cineva căruia i se datorează o socoteală.

Bătrânul roman îmi spusese că asemenea oameni pot fi cârmuiți numai cu toiagul. Îl crezusem pentru că nu încercasem niciodată altceva. Aceasta este slăbiciunea din toată învățătura lor, fiule, și de aceea vor pierde până la urmă, deși nu în vremea mea, nici într-a ta. Ei spun că omenirea nu poate îndura lumina. În o mie patru sute de ani n-au pus-o la încercare o singură dată.

Țepele

Vei întreba ce am făcut cu țepele.

Nu le-am dat jos într-o zi. Nu puteam. Curtea avea ochi în sfatul meu, iar un domn care își desface peste noapte propria groază s-a dat de gol. Hotărâsem ca ei să creadă mai departe că sunt al lor.

Așa că am făcut-o cum lasă un om să se stingă un foc, încetând să-l mai hrănesc. Dădusem poruncă, la coborârea de la Poenari, ca niciun om nou să nu mai fie pus în țeapă. Când cele vechi au putrezit, n-au mai fost înlocuite. Răspântiile s-au golit în două ierni. Am lăsat să se spună în sfat că țara este atât de deplin îngenuncheată încât alte pilde sunt risipă de lemn, iar făpturile Curții au dat din cap și au scris la Buda că metoda voievodului a izbutit peste așteptări.

Cât despre legea însăși, m-am întors la ce făcusem în primele mele săptămâni, înainte s-o stric. Am păstrat regula siguranței; o lege împlinită deopotrivă asupra boierului și a robului este un lucru drept, iar țăranii avuseseră dreptate să mă binecuvânteze pentru ea. Am lepădat regula lipsei de măsură. Un om care fura o pâine dădea acum înapoi două pâini și muncea o săptămână la drumuri. Și am adăugat un lucru care nu mai fusese în țara mea și, din câte știu, nici în vreo alta. Am hotărât ca niciun judecător să nu poată osândi un om decât la vedere, înaintea oamenilor locului, și ca învinuitului să i se spună dovezile și să i se îngăduie să întrebe pe fiecare martor: de unde știi?

Cupa am lăsat-o pe fântână. N-am putut să mă îndur s-o iau de acolo. Obișnuiam să cobor seara în piață, într-o mantie de rând, și să privesc.

În primăvara anului 1461 a băut din ea un copil. Era o fetiță cu un ulcior de apă, fiica vreunei slugi. Și-a pus ulciorul jos, a ridicat cupa de aur cu amândouă mâinile, a băut, s-a strâmbat, fiindcă apa fântânii aceleia este aspră, și a pus-o la loc. Apoi și-a luat ulciorul și a plecat.

Nu se uitase să vadă dacă o privește cineva. Nu-i trecuse prin minte că ar fi ceva de care să se teamă.

M-am întors sus, la curte, și m-am închis în odaia mea și nu mi-e rușine să-ți spun ce am făcut acolo.

BĂIATUL

Era o datorie pe care trebuia s-o plătesc înaintea oricărei alteia.

Am trimis în satul de pe Dâmbovița. N-am trimis oșteni; am trimis-o pe sora Anastasia, pe un catâr, cu o scrisoare pe care avea să le-o citească ea însăși. Spunea că voievodul roagă, și nu poruncește, ca un anume om și fiul lui să vină la Târgoviște și că sunt liberi să refuze.

Au venit. Cred că n-au crezut în libertatea aceea. Tatăl era un plugar pe nume Radu, cam de vârsta mea, cu mâini ca rădăcinile. Stătea înaintea mea în odaia cea mică, cu căciula strivită în pumn, iar băiatul stătea pe jumătate în spatele lui și nu voia să se uite la podea.

Îmi trimisesem străjile afară. M-am lăsat în genunchi.

Am îngenuncheat înaintea celor nouă slujitori ai unui împărat și am îngenuncheat în biserică lângă oameni despre care știam că sunt ucigași. Nu îngenuncheasem, până în dimineața aceea, înaintea nimănui pentru că i se cuvenea.

— Aveam să te ucid, i-am spus omului. Pentru un cal pe care nu l-ai furat. Aș fi făcut-o fără un gând și m-aș fi dus acasă la masă. Nu-ți cer să ierți. Îți spun că știu și că a fost rău.

Nu a înțeles. S-a uitat în jur, cred, după capcană. Oamenii de starea lui au învățat că, atunci când un domn este blând, vine ceva mai rău.

Băiatul a înțeles. A ieșit din spatele tatălui său. S-a uitat la mine și apoi, cu grijă, cu mare sforțare, s-a uitat în jos, la podeaua dinaintea mea,

unde soarele dimineții îmi arunca umbra.

A cercetat-o multă vreme.

— Acum e a ta, a spus.

— Da.

— Cealaltă s-a dus.

— Un prieten a luat-o. Eu n-am putut singur.

S-a gândit la asta cu mare seriozitate.

— Eu le văd și la alți oameni, a spus. Popa de la Văcărești are una. Și omul care cumpără lâna.

S-a uitat în sus la tatăl lui, vinovat.

— N-am voie să spun.

— Știu, am zis. Nici eu n-aveam voie să spun. Aveam șase ani. Tatăl meu mi-a spus să tac și să sărut mâna omului care o avea.

Mi-era greu să-mi țin glasul drept.

— Eu am să-ți spun altceva. Nu ești bolnav. Nu ești rău. Ești treaz, iar cei mai mulți oameni nu sunt, fără nicio vină a lor. Este o școală în spatele casei mele, unde un copil poate pune orice întrebare din lume și nu are voie să fie bătut pentru ea. Aș vrea să vii la ea. Și aș vrea să-mi spui, oricând vei voi, ce vezi. Chiar și când este despre mine. Mai ales atunci.

Îl chema Ionuț. Este bărbat acum; l-ai întâlnit, deși n-ai știut cine este. A fost cel dintâi pe care n-a trebuit să-l aprind eu. Am ajuns să cred că sunt foarte mulți ca el, în fiecare sat, în fiecare generație; copii care văd și cărora cei care îi iubesc le spun să se uite în altă parte și care învață s-o facă. Curtea n-a avut niciodată nevoie să-i vâneze. O fac propriile lor mame, de frică, cu o mână peste gură.

Cum aprinde o candelă pe alta

Trebuie să lămuresc ce înseamnă a da Lumina, fiindcă ți se va cere s-o faci și lucrul se înțelege ușor greșit.

O făcusem o dată fără să știu cum, deasupra unui trup, la Reuseni. Mi se făcuse mie, într-o sală rece, la Poenari. În cei doi ani care au urmat i-am învățat felul și marginile și le scriu cum aș scrie mânuirea unei arme.

Nu este o putere pe care un om o folosește asupra altuia. Nu pot vârî nimic cu sila în nimeni. Tot ce pot face este ce a făcut Ștefan: să-mi pun mâinile pe un om și să doresc, fără să țin nimic pentru mine, ca el să vadă; iar dacă este în el, în clipa aceea, ceva care dorește și el același lucru, cele două se întâlnesc și el vede. Dacă nu este, nu se întâmplă nimic. Mi-am pus mâinile pe oameni care au stat acolo cuviincioși și au simțit o pereche de mâini.

Nu se poate face celui care nu vrea. Asta o deosebește cu totul de ceea ce face Curtea. Ei intră printr-o rană, printr-o ofertă făcută în clipa în care omul poate refuza cel mai greu. Noi putem intra numai pe o ușă care se deschide dinăuntru.

Nu o poate face cel care vrea ceva de pe urma ei. Am încercat, în acel prim an, să aprind un căpitan de-al meu pentru că aveam nevoie de un ofițer în care să mă pot încrede. Nu a venit nimic. Nu-i doream lui vederea; îmi doream mie un căpitan de folos. Vechea întrebare se pune de fiecare dată, *ce vrei*, și nu poate fi înșelată.

Și nu-l costă nimic pe cel care dă. Aceasta este partea cea mai ciudată și cea mai însemnată. Când îl aprinsesem pe Ștefan socotisem că trebuie să fi rămas mai puțin în mine, cum este mai sărac un om care a dat un ban. Nu rămăsese. Aveam întocmai ce avusesem înainte, iar acum avea și el. Bătrânul mi-o spusese într-o colibă, cu vorbe pe care nu le-am cântărit: *o candelă aprinde alta și nu pierde nimic.* Curtea trebuie să ia tot ce are și de aceea trebuie să aibă mereu mai mulți oameni de la care să ia.

Noi nu suntem sub nicio asemenea nevoie. Nu am priceput, nici atunci, cât de mare este lucrul acesta. Îl socoteam o înlesnire. Este tot războiul.

Cei care au venit

Îi voi numi, fiindcă unii sunt morți și nimeni altcineva n-o va face.

Pe **Ștefan al Moldovei** l-am descris. Nu putea rămâne; avea de ținut o țară a lui și de întemeiat școlile lui, ceea ce a și făcut, și mai bine decât mine. Dar a trecut munții de patru ori în acei doi ani și orice am hotărât am hotărât împreună.

Pe **sora Anastasia** nu am aprins-o eu. M-am oferit. S-a uitat la mine cu lucrul cel mai apropiat de veselie pe care l-am văzut vreodată pe fața ei și și-a ridicat candela de lut.

— Am aprins-o, a spus, de la cea din urmă candelă care ardea înaintea altarului Bisericii celei Mari, în dimineața în care au fost sparte zidurile. Un preot slujea liturghia. Nu s-a oprit. N-am lăsat-o să se stingă de șapte ani; am aprins-o pe fiecare de la cea dinainte. La ce lumină îți închipui că m-am uitat?

Văzuse toată viața și numise lucrul acesta rugăciune. N-ar fi putut deosebi un călăreț de o umbră, neavând nume pentru niciuna; dar în toți anii ei de îngrijit bolnavi nu fusese înșelată o singură dată în privința omului în care te poți încrede și crezuse că oricine poate face la fel. Când i-am descris lucrul, a dat încet din cap și a numit, fără șovăire, unsprezece oameni din Târgoviște care îl aveau. Avea dreptate de fiecare dată.

Lorenzo degli Scolari nu credea o iotă.

— Descrii un parazit, a spus, care intră printr-un loc vătămat și de atunci cârmuiește gazda. Foarte bine. Asemenea lucruri există; este un vierme care le-o face melcilor. Dar voi cere să-l văd.

— Nu poți, decât dacă vrei.

— Asta spune fiecare popă. Este o condiție la îndemână.

Nu m-am certat. L-am dus, în schimb, prin propriile lui hârtii. L-am pus să întindă încă o dată drumul lăzii și să însemne pe el fiecare om care atinsese banii și fusese în măsură să înțeleagă tot ce se făcea. Erau șapte. I-am spus apoi, despre fiecare, fără să-i fi întâlnit pe cinci dintre ei, ce i se întâmplase omului aceluia în anul dinainte de a intra în slujba Caselor. Un fiu înecat. O soție moartă la naștere. Un faliment. Aveam știința de la tânărul Corbul, care se fălea cu asemenea lucruri; ei țin liste.

Lorenzo a verificat, în corespondența lui, vreme de trei luni. Era adevărat în șase cazuri din șapte. Pe al șaptelea nu l-a putut urmări.

— Este o potrivire, a recunoscut. Nu-ți primesc lămurirea. Dar o potrivire care ține în șase din șapte este un lucru din lume și nu mă voi preface că nu este acolo.

A tăcut o clipă.

— Femeia cu pânza. Din ziua aceea m-am pomenit că nu mai pot face anumite socoteli fără să mă gândesc la cine este la celălalt capăt al lor. Asta înțelegi prin a vedea?

— Este începutul.

— Atunci bănuiesc că ar fi bine să faci ce faci tu acolo, a spus, îmbufnat, și a stat cu brațele încrucișate ca un om care așteaptă să i se ia sânge.

A văzut. Mi-a spus mai târziu că partea cea mai neplăcută a fost să descopere că fusese aritmetica lui adevărată de la început și că el doar nu se uitase la ceea ce descria ea.

Jadwiga Tarnowska a intrat călare în Târgoviște în toamna lui 1460, pe același cal înalt. Petrecuse șase ani luptând la hotarele Poloniei,

împotriva cavalerilor teutoni și împotriva tătarilor, și ajunsese la o încheiere.

— M-am săturat, a spus, să câștig. Am fost în unsprezece bătălii. Șapte le-am câștigat. După fiecare dintre ele, în același an, pacea a fost ruptă de câte un prost cu o nemulțumire, iar prostul avusese întotdeauna, de curând, un oaspete. La Cracovia este o familie numită Morowski, foarte veche, foarte evlavioasă. Nu se mânie nimeni în Polonia fără să fi cinat mai întâi cu el un Morowski.

Și-a scos mănușile.

— Într-o trecătoare, acum zece ani, te-ai uitat la un om din spatele prinșilor mei ca și cum ai fi văzut ceva ce eu nu vedeam. M-am gândit la asta de atunci. Vreau să știu ce era.

Lazăr era sârb, spadasin, cel din urmă fiu al unei familii care ținuse pământ lângă Kruševac. Tatăl și unchiul lui se uciseseră unul pe altul pentru un hotar. Aflase, om în toată firea, că înscrisurile pe care se sprijinise fiecare fuseseră întocmite de același notar, în aceeași săptămână, și că notarul se îmbogățise de atunci. Îl ucisese pe notar. Nu ajutase la nimic. A venit la mine pentru că auzise că este în Țara Românească un domn care s-a oprit.

Erik Axelsson venea din Danemarca și n-am aflat niciodată de ce. Era un om foarte mare, care a rostit poate patruzeci de cuvinte în anii în care l-am cunoscut. A sosit într-o iarnă la poarta Poenarilor, cu o secure, a spus că i s-a zis să vină și n-a vrut să spună de către cine. Sora Anastasia s-a uitat o dată la el și mi-a spus să-i dau un pat.

Oswin era un cântăreț din Tirol, fiul mai mic al unui cavaler, care își câștiga pâinea pe la curți. Băgase de seamă că sunt anumite cântece pe care era plătit foarte bine să le cânte și altele, mai vechi, pe care era sfătuit pe tăcute să le uite. Începuse să le strângă pe cele din urmă.

Spunea că, dacă le pui lângă cele dintâi, poți vedea unde s-a adăugat o strofă.

Aceștia sunt opt, cu mine. Un muntean, un moldovean, o grecoaică, un florentin, o poloneză, un sârb, un danez și un om din țările nemțești. Nu i-am ales după neamuri. Pomenesc neamurile pentru că fiecare dintre ei ajunsese la aceeași ușă pe un drum prin țara lui și găsise, în țara lui, aceeași mână la lucru, sub alt nume. Până când am stat într-o singură odaie, niciunul dintre noi nu știuse că este aceeași mână. Și asta ține de felul în care este mânată lumea. Fiecare popor este învățat că nenorocirea lui este numai a lui.

MASA

Ne-am adunat la Poenari. Zidisem cetatea aceea ca vistierie a unui tiran, cu munca robilor, și nu m-am putut gândi la o folosire mai bună decât s-o întorc în opusul a ceea ce avusesem de gând.

În sala cea mare am pus să se facă o masă. Era de stejar și era rotundă. Am pus să fie făcută așa cu bună știință și, fiindcă o vei moșteni, este bine să-i știi rostul.

Într-o încăpere de sub palatul de la Buda sunt treisprezece jilțuri în jumătate de cerc, iar omul care intră stă în picioare înaintea lor și este judecat. Este un mijloc și este gol și toți stau cu fața spre el. Masa noastră nu avea cap și nu avea mijloc. Oricine ședea la ea putea vedea fiecare altă față. Nimeni nu stătea în picioare înaintea ei.

Aveam o singură lege și era legea școlii. Oricine de la masa aceea putea întreba pe oricare altul, în orice privință: de unde știi? Iar cel întrebat era dator să răspundă și nu era nicio jignire.

A fost folosită împotriva mea mai mult decât împotriva oricui. Fusesem domn patru ani și făptură a Curții trei și luasem năravul de a fi crezut. Jadwiga m-a dezvățat.

— Zici că sultanul nu se va mișca înainte de primăvară. De unde știi?

— Este obiceiul lui.

— Asta ți s-a spus la Adrianopol acum douăzeci de ani. Nu este cunoaștere. S-a uitat cineva?

Nu se uitase nimeni. Lorenzo s-a dus și s-a uitat și mă înșelasem.

Trebuie să-ți spun ce nu era Ordinul, pentru că într-o zi Curtea îți va spune că eram doar o a doua Curte, cu alt stăpân. Este lucrul pe care îl cred ei cel mai ușor.

Nu era o societate tainică. Țineam o taină față de Case, pentru că ne-ar fi ucis, cum tace un om dintr-un oraș împresurat despre portița din zid. Față de oameni nu țineam niciuna. Ce știam învățam pe alții în școli, cât de repede cutezam.

Nu avea ranguri. Eu eram voievodul Țării Românești; la masa aceea eram un om care făcuse mult rău și care se întâmpla să fie stăpânul castelului.

Nu avea învățătură. Aveam întrebarea și ce trăise fiecare dintre cei de față și nimic altceva. Când nu eram de aceeași părere, nu ne sprijineam pe o autoritate. Se ducea cineva și se uita.

Și nu făcea nicio făgăduială. Curtea îi oferă fiecărui om pe care îl atrage ceva: un tron, o răzbunare, un loc printre cei puțini, alinarea unei dureri. Noi nu puteam oferi nimic. Cine venea la masa aceea primea doar vederea felului în care stau lucrurile, ceea ce nu este o avere comodă, și tovărășia altora care o aveau.

Cântecele lui Oswin

Nu mă gândisem, când un cântăreț din Tirol a cerut un loc la masa aceea, că va fi de mare folos. Aveam oșteni și un inginer. Nu vedeam ce se poate

face cu un om care cântă din lăută.

Ne-a învățat despre metoda Curții mai mult decât dibuise oricare dintre noi singur și a făcut-o într-o seară.

— Vă voi cânta un cântec, a spus. Este unul foarte vechi. Îl știe orice copil din țările nemțești. Este despre un cavaler care pornește călare împotriva unui balaur.

L-a cântat. Era o melodie bună. Avea unsprezece strofe. Cavalerul își lasă doamna; trece un râu; ajunge la un munte; întâlnește fiara, care este descrisă destul de pe larg, cu foc și gheare; o ucide, cu ajutorul lui Dumnezeu; se întoarce acasă; iar în ultima strofă li se spune oamenilor să-și cinstească stăpânii, care îi apără de asemenea lucruri.

— Acum, a spus, vă voi cânta același cântec așa cum mi l-a cântat o bătrână într-o vale de deasupra Meranului, unde nimeni n-a mai fost la curte de trei sute de ani. Îl avea de la bunica ei.

Era aceeași melodie. Avea opt strofe.

Cavalerul își lasă doamna. Trece un râu. Ajunge la un munte. Întâlnește balaurul. Iar balaurul îi pune o întrebare. Bătrâna nu-și mai amintea care era întrebarea; strofa aceea se pierduse. Dar cavalerul nu poate răspunde. Își pune sabia jos. Se duce acasă, iar cântecul spune că era alt om și că și-a cârmuit bine valea și că nimeni de acolo nu se temea de el.

Nu era nicio luptă. Nu era nicio strofă la sfârșit despre stăpâni.

O vreme n-a vorbit nimeni.

— Trei strofe adăugate, a spus Oswin. Își acorda o strună. Focul și ghearele. Uciderea. Și învățătura de la urmă. Am strâns patruzeci și unu de cântece în câte două forme, cea de curte și cea de la munte. În treizeci și opt dintre ele s-a pus ceva înăuntru. Este întotdeauna de două feluri.

Ori un lucru de care să te temi, care nu era în cântecul cel vechi. Ori o poruncă de a asculta, la sfârșit.

Sora Anastasia își lăsase cusutul.

— Întotdeauna acestea două?

— Întotdeauna. Am crezut la început că este gustul curților; stăpânilor le place să audă că trebuie cinstiți. Dar este prea regulat. Este în cântecele italienilor și ale francezilor și ale leșilor; am prieteni care strâng. Este ca și cum un singur om ar fi trecut prin toate cântecele creștinătății cu o pană.

— Nu un singur om, am spus eu. Câte o familie în fiecare țară. De foarte multă vreme.

S-a uitat la mine.

— Atunci nu sunt numai cântecele.

— Nu. Nu sunt numai cântecele.

Cu șase luni înainte pusese călugărița două Evanghelii una lângă alta și găsise aceleași două schimbări. M-am întrebat de atunci de ce nu mă gândisem la cântece când mi-a arătat ea. Cred că este pentru că nu te aștepți la aceeași mână într-o baladă și într-o carte sfântă. Aceea este greșeala. Au trecut prin toate. Prin fiecare poveste pe care o spune o mamă unui copil. Prin fiecare cronică. Prin fiecare rugăciune. N-au nimicit nimic din toate acestea; sunt prea înțelepți pentru asta. Au trecut prin ele, cu răbdare, de-a lungul a patruzeci de generații, și fiecărui lucru i-au adăugat aceleași două strofe.

— Mai cântă-l o dată pe cel vechi, a spus Jadwiga.

L-a cântat. Am băgat de seamă că Erik, care nu vorbea niciodată, își mișca buzele.

L-am întrebat pe Oswin după aceea care credea că fusese întrebarea balaurului, în strofa pierdută.

— Am întrebat fiecare bătrână din Alpi, a spus. Nu-și amintește nimeni. Dar îți voi spune un lucru ciudat. În patru văi, departe una de alta, se cântă câte o altă strofă în locul celei pierdute; fiecare și-a născocit una, ca să umple golul. Și în toate patru, balaurul îl întreabă pe cavaler același fel de lucru. Cine te-a trimis? Cine ți-a spus că sunt dușmanul tău? De unde știi ce sunt?

A ridicat din umeri.

— Poate că este doar ce ar vrea un țăran să-i spună unui cavaler. Sau poate că este forma găurii. Când un lucru a fost tăiat din patruzeci de cântece, se poate uneori spune ce a fost după ce se potrivește acolo.

Prima ceartă

Ți-aș da o părere greșită despre masa aceea dacă te-aș lăsa să crezi că eram de aceeași părere.

Ne certam întruna. Eram șapte oameni din șapte neamuri, fiecare crescut să creadă că ceilalți șase sunt osândiți la iad, iar câțiva aveau, pe deasupra, o fire iute. Voi descrie prima ceartă serioasă, fiindcă felul în care s-a sfârșit a ajuns obiceiul nostru.

Era vorba despre episcopul Târgoviștei.

Predicase împotriva școlilor. Predicase, din amvonul bisericii domnești, că iscodirea a fost păcatul Evei și că un copil care îi pune la îndoială pe cei mari este pe drumul iadului. Era același care schimbase înțelesul numelui tatălui meu, cu treisprezece ani înainte; îmbătrânise în amvonul acela.

Lazăr a propus să fie ucis.

— Este al Curții, a spus sârbul. O știi. Ne-ai spus că a venit din miazănoapte cu recomandări, chiar în ceasul în care era nevoie de el. Ți-a întors oamenii împotriva tatălui tău. Îi întoarce acum împotriva singurului lucru bun pe care l-ai făcut. Și va scrie la Buda. Cât crezi că va ține prefăcătoria ta, cu omul acela dând seamă despre fiecare școală?

— Noi nu ucidem, a spus Anastasia.

— Tu nu ucizi. Eu sunt oștean.

— Este preot.

— Este un mincinos în haină de preot. Ne-ai arătat tu însăți ce i-au făcut cărții tale.

S-a încins. Jadwiga era de partea lui Lazăr. Lorenzo a băgat de seamă că scoaterea unui singur nod schimbă rareori o rețea și amândouă părțile i-au spus să tacă. Mi s-a cerut să hotărăsc; eram, la urma urmei, voievodul și era episcopul meu.

Am aflat că nu știu.

Socotisem că este călărit. O socotisem treisprezece ani. Stătusem în biserica lui, cu gluga pe cap, în cea mai rea duminică din viața mea, și îl auzisem nimicind amintirea tatălui meu; și îl urâsem atât de deplin încât nu-mi trecuse niciodată prin gând să fac singurul lucru pe care îl puteam face eu și niciun alt om din Țara Românească.

— Nu m-am uitat niciodată la el, am spus.

S-au holbat la mine.

— Cu Vederea. În prima mea domnie o pierdusem; îmi fusese arsă în sala sfatului. În a doua o aveam și am văzut că are semnul, cum îl aveau toți, și l-am încuviințat, ca pe un tovarăș. Dar nu m-am uitat niciodată să văd ce fel. Dacă este Gol sau călărit sau doar cumpărat. Dacă este un fir și unde duce.

— Atunci ar fi bine să te uiți, a spus Jadwiga. De unde știi?

Era întâia oară când mi se punea mie întrebarea la masa aceea. Nu mi-a plăcut.

M-am dus a doua zi. Am cerut să mă spovedesc, ceea ce un domn poate face la episcopul lui, și am îngenuncheat în veșmântărie înaintea unui bătrân de șaptezeci de ani, cu barbă albă și ochi obosiți, și m-am uitat.

Nu era nimic în spatele lui.

M-am uitat din nou. Fusesem atât de sigur. Niciun călăreț. Niciun fir. Niciun gol, cum se găsește la cei Goi. Era umbra unui preot bătrân, întinsă pe lespezi, și era a lui.

Nu-mi amintesc ce păcate am mărturisit. După aceea l-am întrebat, ca din întâmplare, unde învățase.

Mi-a spus. Fusese un băiat sărac, dintr-un sat din Maramureș. O familie evlavioasă îi plătise învățătura; fusese trimis, la doisprezece ani, la un colegiu din miazănoapte, înzestrat de casa Morowski. Stătuse acolo paisprezece ani. Vorbea despre dascălii lui cu lacrimi de recunoștință. Îl învățaseră tot ce știa despre Dumnezeu.

Nu era slujitorul lor. Era învățăcelul lor. Nu întâlnise în viața lui un membru al Curții, din câte știa el. Fusese învățat, de oameni blânzi și cărturari, de la doisprezece ani, că ascultarea este rădăcina oricărei virtuți și că o întrebare este începutul trufiei; și credea asta cu toată inima lui cinstită și nimicise numele tatălui meu din încredințarea sinceră că este datoria lui față de Dumnezeu.

M-am întors la Poenari și le-am spus.

— Așadar am fi ucis un om nevinovat, a spus sora Anastasia.

— Nu nevinovat, a zis Lazăr. Se încrunta. A făcut ce a făcut.

— A făcut lucrul pentru care a fost făcut, am spus. Ca și mine. Am stat trei ani într-o sală, osândind oameni pentru găini.

Nu l-am ucis. Am făcut ceva la care nu m-aș fi gândit niciodată și a fost propunerea călugăriței. S-a dus să-l vadă. Și-a luat cutia de cedru. A stat cu bătrânul acela un post întreg al Paștelui, în odaia lui de lucru, cu cele două cărți deschise între ei; ea, care avea toate pricinile să urască un episcop școlit la latini, și el, care fusese învățat că grecii sunt schismatici.

Nu știu tot ce s-a petrecut. Știu că în ziua de Paște s-a urcat în amvonul bisericii domnești și a predicat un ceas asupra unui singur verset. *Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru.* L-a predicat fără tâlcuire. A plâns. Le-a spus oamenilor din Târgoviște că îi învățase treizeci de ani un lucru care nu era în carte și le-a cerut iertare.

A fost chemat înapoi în miazănoapte în aceeași lună și n-am aflat niciodată ce s-a ales de el. Cred că pot ghici.

Dar din ziua aceea am avut o regulă la masă, care n-a fost scrisă niciodată. Când doi dintre noi nu erau de aceeași părere despre ce este un om sau ce înseamnă un lucru, nimeni nu-mi cerea mie să hotărăsc. Se ridica cineva și se ducea să se uite. Este mai încet decât a hotărî. Ne-a ferit, nu o singură dată, să facem ce ar fi făcut Curtea în locul nostru.

Scara

În primăvara lui 1461, Lorenzo, care adâncea cisterna, a străpuns un perete.

A urcat în sală cu fața de culoarea cenușii și m-a rugat să cobor. În spatele pietrei încăperii în care îmi văzusem umbra în apă era o deschizătură, iar dincolo de ea o scară. Nu fusese tăiată de nicio unealtă omenească. Fețele erau netede ca sticla, stânca dădea o lumină albăstrie și slabă, ca zăpada în amurg, iar treptele erau făcute pentru un pas mai lung decât al unui om.

Colanul mă ardea de abia puteam îndura.

— Sunt mașinării, a spus Lorenzo. Îi tremura glasul. Am coborât o sută de trepte. N-am putut merge mai departe; n-am avut curajul. Este ceva în perete, o roată, nu știu cum să-i spun. Se învârte. Signore, nu are îmbinare. Nu este fierar în Europa care să poată tăia roata aceea. Nu este fierar care să poată tăia unealta cu care s-o tai.

Știam ce este în fund. Îl văzusem o dată prin podeaua unei chilii.

Eram la prima treaptă când o mână mi s-a închis pe braț. Bătrânul era acolo. Nu-l mai văzusem de patru ani și nu știusem că este în țară.

— Încă nu, a spus Solomonarul.

— M-a chemat aici. Am zidit locul acesta deasupra lui fără să știu de ce. Îmi spui să nu cobor?

— Îți spun că vrea mai mult decât unul. Ușa aceea a fost închisă împotriva voinței unuia singur, cu mult înainte ca neamul tău sau al meu să aibă nume. Va trebui să vii la ea cu alții, iar ceilalți trebuie să fie oameni care, după toată rânduiala, ar trebui să-ți sară la gât.

S-a uitat la deschizătură și am văzut pe fața lui bătrână un lucru pe care nu-l mai văzusem acolo, și era dorul.

— Nu i-ai întâlnit încă. Ai mai întâi un război de purtat. Îmi pare rău.

Am zidit peretele la loc. Lorenzo n-a dormit o săptămână.

Oaspetele

Curtea n-a fost înșelată pentru totdeauna. Nici nu mă așteptasem.

Tânărul Corbul a venit la Târgoviște în toamna acelui an. Era nepotul nașului meu, de douăzeci și cinci de ani, slab și uscat ca bătrânul, cu aceeași purtare blândă, iar în spatele feței lui, când m-am uitat cu

Vederea, același lucru neted și străvechi pe care îl văzusem în jilțul de la Buda. Se mutase doar dintr-o casă în alta, cum se mută un chiriaș.

Era fermecător. A admirat cetatea. A cerut să vadă o școală.

— Pun întrebări, a spus după aceea, la masa mea. Copiii. Unul dintre ei m-a întrebat de unde știu că regele Ungariei este un rege bun. Fata unui cărăuș. N-am știut ce să zic.

A zâmbit.

— Este o încercare vrednică de luare-aminte, voievodule. Mă întreb dacă este una înțeleaptă.

— Un popor care știe să citească este un popor care poate fi pus la dări în scris, am spus. Îmi pregătisem răspunsul. Și numărat și chemat. Îi fac mai ușor de cârmuit.

— Ah. Da. Este bine judecat.

Își învârtea cupa.

— Iar răspântiile sunt foarte goale. Am intrat pe drumul de miazăzi. Mi-l aminteam altfel.

— Nu mai este nimeni care să aibă nevoie de învățătură.

— Întocmai.

Ochii lui s-au odihnit asupra mea, blânzi și atenți, iar lucrul din spatele lor s-a uitat afară și l-am simțit cântărindu-mă cum cântărești un cal care a început să calce puțin scurt pe un picior.

— Mama a întrebat de tine. Se întreabă dacă ești cu totul bine. A băgat de seamă că scrisorile tale au ajuns foarte corecte.

— Sunt slujitorul ei.

— Nu ne îndoim.

A scos o hârtie din haină.

— Și te vei bucura să auzi că a venit vremea. Solii sultanului vor ajunge la tine în această lună. Vor cere tributul, care este neplătit de trei ani, și vor mai cere ceva. Vei găsi a doua cerere jignitoare. Așa se și vrea. Vei refuza și apoi vei face ce n-a avut tatăl tău tăria să facă și vei trece războiul peste fluviu. Toată creștinătatea așteaptă, și zeciuiala la fel. Fă lucrul acesta bine și cred că pot să-ți făgăduiesc că se va vorbi, într-o anume încăpere, despre un anume jilț.

A plecat dimineața. Am stat pe zid și l-am privit până s-a pierdut din vedere.

Îmi dăduseră o poruncă. Era porunca pentru primirea căreia mă pregătise toată slujba mea: să încep, la Dunăre, războiul care avea să le umple lăzile o generație. Dacă refuzam, aveam să fiu mort până în primăvară, printr-o scrisoare, o partidă și o binecuvântare, iar alt domn avea s-o facă în locul meu.

Aveam poate o lună ca să hotărăsc ce face un om căruia i s-a poruncit să înceapă un război de către cei pe care are de gând să-i nimicească.

Capitolul al nouălea descrie cererea care mi-a fost adusă, omul care o trimisese și ce am găsit într-o pivniță la Giurgiu, care mi-a spus, în sfârșit, la ce slujește hotarul.

CAPITOLUL NOUĂ

Gheață pe Dunăre

Solii au cerut zece mii de ducați și cinci sute de băieți.

Banii erau tributul, neplătit de trei ani. Banii i-aș fi putut găsi. A doua cerere am citit-o de două ori. Cinci sute de băieți, între opt și doisprezece ani, zdraveni la trup, de dat la fluviu până la Sfântul Gheorghe, pentru școlile sultanului și pentru oastea sultanului.

Cinci sute de bani.

Mi se spusese că o voi găsi jignitoare și că așa se și vrea. Te rog să bagi de seamă cât de bine mă cunoșteau. Dintre toate lucrurile care i s-ar fi putut cere voievodului Țării Românești, îl aleseseră pe acela pe care nu-l putea da niciun om care stătuse în grădina de trandafiri de la Adrianopol. De data aceasta nu aveau nevoie să plăsmuiască o scrisoare. Nu aveau decât să-mi ceară copii și să aștepte.

Doi slujitori

Nu le-am răspuns solilor în săptămâna aceea. Am trimis la Adrianopol, pe un drum pe care îl ținusem deschis douăzeci de ani.

Trebuie să-ți vorbesc despre doi oameni de la curtea aceea, pe care ar fi trebuit să-i descriu mai devreme și despre care vei auzi multe în ce a mai rămas.

Cel dintâi era un doctor, Hekim Selim, astronomul bătrânului sultan, care citea cerul de pe acoperișul palatului. Era om de știință; nu credea în nimic ce nu putea număra. El îmi spusese întâi, pe când eram un băiat de treisprezece ani care privea dascălul de logică trecând o curte: „Nu cred în

umbre care umblă. Dar număr și nu-mi place suma." Îmi fusese prieten atunci, în felul prevăzător în care poate un bătrân să fie prietenul unui ostatic. Îmi scrisese, de două sau de trei ori pe an, de atunci încoace. Era de acum foarte bătrân.

Al doilea era un căpitan al gărzii palatului, pe nume Timur. Era un ofițer tânăr când l-am cunoscut, dintr-o familie bună din Anatolia, și a fost bun cu noi. L-a învățat pe fratele meu Radu să călărească. Când am căzut la pat cu friguri, în prima mea iarnă, și doctorii palatului mă lăsaseră ca pe unul care nu le merită osteneala, căpitanul acela a stat lângă așternutul meu o noapte întreagă, cu o cârpă udă, vorbind ca să nu mă lase să dorm prea adânc. Vorbea despre fiul lui. Avea un singur copil, un băiat de doisprezece ani, pe nume Orhan, care se temea de găște și de care era mai mândru decât de orice altceva pe lume.

Mă gândisem la noaptea aceea poate o dată în zece ani.

Răspunsul lui Selim a ajuns la mine în ianuarie, cusut în căptușeala unei scrisori despre un leac pentru piatră. Mâna tremura rău.

Sultanul este în Anatolia cu oastea și nu se va întoarce înainte de primăvară. În lipsa lui, treburile Dunării sunt date beilerbeiului Rumeliei, Kara Timur Pașa. L-ai cunoscut drept căpitan al gărzii. Nu l-ai mai cunoaște acum. Fiul lui l-a urmat la război în anul Varnei, mințind în privința vârstei, și a murit acolo în brațele lui. Ceva a venit la el în durerea lui și nu l-a mai părăsit. Sunt om de știință. Îți spun că, atunci când trece el, candelele ard albastru. Cererea pentru băieți este a lui, nu a sultanului. Sultanul n-a văzut-o. Cred că n-ar fi iscălit-o.

Am pus scrisoarea jos cu mare grijă.

Știam ce aș vedea dacă m-aș uita la omul acela cu Vederea. Văzusem cum se face. Un tată, ținându-și copilul mort pe un câmp de luptă; și un lucru stând lângă el, răbdător și blând, cu mâna întinsă. *Dă-mi mie durerea. O voi purta eu. Numai lasă să plătească cineva.* Îmi făcuseră aceeași

ofertă pe drumul de la Bălteni. I-o făcuseră lui Ștefan la Reuseni și eu fusesem acolo ca s-o împiedic. La Varna nu fusese nimeni pentru Timur.

Și am văzut restul, dintr-odată, cum vezi toată tabla de șah când se mută o singură piesă.

Erau doi slujitori. Unul ședea la Târgoviște și i se poruncise, de la Roma, să refuze o cerere jignitoare și să treacă războiul peste fluviu. Celălalt ședea la Adrianopol și fusese îmboldit, din scaunul Casei Karanlık, să facă cererea. Niciunul nu știa de celălalt. Fiecare credea că lucrează pentru oamenii lui, după judecata lui, din dreapta lui mânie. Aceleași treisprezece familii ne întorseseră ca pe două ceasornice și ne puseseră față în față și aveau de gând să vândă tunuri amândurora.

Războiul fusese deja plătit. Aveam chitanțele. Mai trebuia doar ca noi doi să-l începem.

Alegerea

Am pus lucrul înaintea mesei de la Poenari și am stat trei zile asupra lui.

Nu puteam da băieții. Nimeni n-a propus asta.

Puteam să refuz și să stau în apărare și să scriu la Roma că nu socotesc vremea coaptă. Atunci aveam să fiu înlăturat, în același an, cum a fost tatăl meu; iar voievodul următor avea să înceapă războiul cu dragă inimă și n-avea să mai fie nimeni pe tronul Țării Românești care să știe ce este.

Sau puteam să ascult. Puteam face întocmai ce îmi cereau Casele, cu toată înfățișarea râvnei. Aveam să am aurul lor pentru asta și încrederea lor și mână slobodă; nimeni nu cercetează de aproape metodele unui slujitor care face cum i s-a spus.

— Propui să începi războiul lor în locul lor, a spus Jadwiga.

— Războiul lor va începe oricum. Propun să aleg unde cade.

Acesta era tot gândul meu și îl voi spune limpede, pentru că a fost cea mai grea hotărâre din viața mea și nici acum nu sunt sigur că a fost bună. Un război venea la Dunăre, fie că voiam, fie că nu. Aveau să moară în el zeci de mii. Nu puteam împiedica asta; eram un singur domn, iar lucrul fusese rânduit de oameni care rânduiau asemenea lucruri încă dinainte să fie o Țară Românească. În puterea mea stătea doar atât: ca un război început de mine să poată fi îndreptat. Să poată fi făcut să cadă nu asupra satelor de pe malul celălalt, nici asupra garnizoanelor de oșteni de rând, ci asupra a ceva ce Curtea însăși avea de-a lungul fluviului aceluia și prețuia și nu fusese niciodată nevoită să apere.

Nu știam încă ce este lucrul acela. Știam doar că există. În fiecare catastif pe care mi-l adusese Lorenzo erau însemnări din porturile Dunării, sub numele amânduror caselor, cea venețiană și cea de la Adrianopol, pentru sume mult prea mari ca să fie lămurite prin negoțul cu ceară și pește sărat.

— Este ceva pe fluviul acela, am spus, care aduce mai mult decât războiul. Vreau să știu ce este înainte să dau o lovitură. Și apoi vreau să lovesc acolo.

Lazăr sârbul, care vorbea rar, a spus de la capătul mesei:

— Îți pot spune eu ce este. Am crescut pe Morava. Toată lumea de la un hotar știe și nimeni nu spune.

S-a uitat la mâinile lui.

— Sunt oameni.

Giurgiu

Poftirea a venit de la Hamza, beiul Nicopolelui. Scria că este păcat ca niște vecini să se strice pentru o chestiune de tribut și propunea să ne

întâlnim la cetatea Giurgiului, de pe fluviu, cu însoțitori puțini, și să vorbim ca niște oameni cu judecată.

Însoțitorii cei puțini erau o mie de călăreți ascunși în sălcii, iar poruncile lui, cum le-am citit mai târziu, erau să mă aducă la Timur în lanțuri.

Am știut înainte să pornesc. Călărisem destul de aproape de tabăra lui, cu două nopți înainte, ca s-o văd cu ochii mei: fiecare al treilea om din alaiul beiului avea o umbră care arăta în partea greșită. Nu aduci atâția dintr-aceia la o tocmeală.

M-am dus totuși, cu câteva sute. Lăncierii Jadwigăi zăceau lipiți de pământ în brumă, de partea cealaltă a drumului, unde zăceau de la miezul nopții. Capcana s-a închis în gol și a aflat că este ea însăși împresurată. Pe Hamza l-am luat viu. Era oștean, nu era călărit, un om de rând care făcea cum i se poruncise, și era uluit și oarecum jignit, cum este un om care a fost înșelat la un joc la care înșela.

Am luat cetatea în aceeași noapte, cu cel mai vechi vicleșug din război. M-am dus călare la poartă, într-o mantie luată de la prinși, și am strigat străjii, pe turcește, să deschidă în numele beiului. Aveam turceasca de curte de la Adrianopol, pe care își dăduseră atâta osteneală să mă învețe. Au deschis.

Pivnița

Giurgiu stă pe un ostrov. Îl zidise bunicul meu, marele Mircea, și fusese pierdut la turc în vremea tatălui meu; trecusem prin curtea lui la treisprezece ani, în drum spre miazăzi, ca să fiu ostatic. Credeam că îl cunosc.

Era o scară pe care nu mi-o aminteam, în spatele hambarului. Cobora mult. În fund era o încăpere boltită, pe jumătate înecată, în care fluviul intra printr-un grătar de fier; și duhnea.

Erau cuști. Le-am numărat după aceea: patruzeci și una, de fier, înșirate de-a lungul amânduror pereților, deasupra apei. Erau oameni în ele. Lorenzo, care era lângă mine cu o torță, a scos un sunet ca un om lovit în pântece.

Erau trei sute și ceva. Erau munteni din satele de pe malul meu. Erau bulgari de pe cel de dincolo. Erau turci printre ei, oameni săraci, țărani din Dobrogea, în portul locului. Erau femei și erau foarte mulți copii. N-au strigat când a venit lumina. Se uitau la noi fără nicio expresie. Învățaseră că o ușă care se deschide înseamnă doar că va fi luat cineva.

Iar pe o masă, la uscat, pe o podină, erau catastife.

Ți-am spus că ieșeam călare să văd fiecare osândă pe care o rosteam, pentru că țineam că un domn trebuie să fie în stare să se uite la ce poruncește. Am stat în pivnița aceea multă vreme și m-am uitat și m-am gândit la fiecare ceas pe care îl petrecusem socotindu-mi oamenii drept turmă.

Sora Anastasia venise cu carele. Mergea de-a lungul cuștilor cu candela ei, vorbind încet în trei limbi, și am văzut fețe întorcându-se după lumină cum se întorc plantele. Erik a spart lacătele. S-a folosit de muchia securii, câte o lovitură la fiecare, și n-a spus un cuvânt.

Am luat primul catastif.

Cele două peceți

Era scris cu o mână limpede, de negustor, și mergea înapoi șaizeci de ani.

Fiecare însemnare era o făptură omenească. Un nume, unde se știa unul; o vârstă; bărbat sau femeie; un loc de obârșie; un preț. Iar în dreptul fiecărei însemnări stăteau două peceți, apăsate în pagină una lângă alta.

Cea dintâi era pecetea unui dregător de pe malul muntean. Pe unele le cunoșteam. Erau boieri printre ei. Erau trei, de-a lungul anilor, care

fuseseră ale vătafilor unor episcopi. Sub fiecare era un rând în slavonă, care adeverea că omul numit este eretic sau datornic al Bisericii sau orfan fără rude și că se poate face cu el, după lege, ce se voiește.

A doua era pecetea unui dregător de pe malul otoman. Le puteam citi și pe acelea. Erau bei și erau trei care fuseseră ale unor cadii. Sub fiecare era un rând pe turcește, care adeverea că același om este un necredincios prins cu arma în mână, rob de război după lege.

Același om. Am întors paginile. O fată de nouă ani dintr-un sat de lângă Zimnicea, trecută în martie 1458, al doilea an al domniei mele. Adeverită pe malul de miazănoapte drept copilă de afurisiți. Adeverită pe malul de miazăzi drept roabă luată în luptă. Vândută pe temeiul amândurora.

Fusesem voievodul satului aceluia. Țepele mele stătuseră la răspântiile lui. Mă făliseм că o pungă poate zăcea neatinsă pe orice drum din țara mea. Și în toți anii aceia, sub picioarele mele, noaptea, cu peceții propriilor mei dregători, copiii oamenilor pe care îi cârmuiam coborâseră pe scara aceasta.

Anastasia venise să stea lângă mine. A citit slavona peste brațul meu.

— Datornic al Bisericii, a spus. Un copil de nouă ani.

Glasul îi era cu desăvârșire neclintit, ceea ce era mai rău decât dacă n-ar fi fost.

— Mi s-a spus toată viața că turcul ne răpește copiii. Este adevărat. Am văzut cum se face, în Cetate. Nu mi s-a spus cine ține ușa.

— Mie mi s-a spus, am zis, că am fost trimis la Adrianopol pentru siguranța țării mele.

— Cineva a iscălit pentru noi amândoi.

— Da. Cred că a fost aceeași mână.

Era la capătul celălalt, unde era grătarul.

Îl luasem la început drept o parte din umbră. Ședea într-o luntre neagră pe apa neagră, cu totul nemișcat, cu o prăjină de-a curmezișul genunchilor. Nu-și dădea osteneala să poarte un om. Asta am înțeles, cu un frig care a trecut prin mine până la os, când m-am uitat la el cu Vederea: nu era niciun fir, nicio rană, nicio gazdă cu o poveste. Era o Umbră care stătuse atât de mult pe fluviul acela încât nu mai avea nevoie de nimeni în care să stea.

— Prințișorule, a spus. Glasul era ca apa care se mișcă sub gheață. Ți-a trebuit multă vreme să găsești scara. Tatăl tău n-a găsit-o niciodată. Bunicul tău știa de ea, cred, și i-a fost mai la îndemână să nu știe.

Erik se întorsese, cu securea ridicată. Am întins o mână.

— La ce sunt buni? am spus. Nu pentru bani. Am văzut ce au Casele. Nu au nevoie de prețul copilului unui țăran.

— Nu, a încuviințat. Banii sunt pentru slujitori. Slujitorii trebuie plătiți.

A cufundat prăjina, în treacăt, și luntrea s-a întors puțin.

— Ai stat înaintea jilțurilor, așa că pot vorbi ca unuia din familie. Știi din ce trăiește Tatăl. Din frică, da. Un continent întreg de frică, strânsă în fiecare duminică; aceea este pâinea lui. Dar pâinea nu este totul. O dată la o generație trebuie să aibă ceva mai mult. Iar hotarul a fost dintotdeauna locul pentru asta, prințișorule, pentru că este singurul loc din lume în care un om poate pieri și fiecare parte va jura că l-a luat cealaltă. Nimeni nu numără. Nimeni n-a numărat vreodată. Vâslesc pe fluviul acesta dinainte să fie o cruce pe un mal sau o semilună pe celălalt și îți spun că în toată vremea aceasta n-a fost căutat niciunul dintre ei.

Am auzit-o pe Anastasia, în spatele meu, începând foarte încet să se roage.

— Tu credeai că este un război, a spus Luntrașul. Casele cred că este o politică. Nu este nici una, nici alta. Este un târg și amândouă părțile îmi vând mie.

Ne-am luptat cu el. Nu voi face mare caz de asta; a fost o luptă săracă, pe o podea înecată, cu oamenii sloboziți împleticindu-se pe scară în sus în spatele nostru și cu lucrul râzând în vreme ce lovea. Sabia lui Lazăr a trecut prin el ca prin fum. Colanul s-a aprins, iar unde cădea lumina aceea Umbra se întărea și securea lui Erik a luat o bucată din botul luntrii. Dar acolo nu putea fi ucis. Nu avea fir de tăiat. S-a scufundat, râzând încă, iar barca neagră a ieșit prin grătar în fluviu.

Stăteam în apă până la genunchi. Lorenzo strângea catastifele într-un sac, cu mâini tremurânde, cum strânge un om singurele dovezi ale unui lucru despre care știe că nu-l va crede nimeni.

Am știut atunci unde voi lovi.

La ce slujește hotarul

Te rog să te oprești aici și să cântărești ce mi se arătase, pentru că dădeam târcoale lucrului acestuia de treizeci de ani.

Fusesem învățat trei socoteli ale războiului de la Dunăre.

Copil fiind, la masa tatălui meu, am fost învățat că este apărarea creștinătății. Cavaleri viteji țineau fluviul împotriva necredinciosului și mureau pentru credință.

La Buda, înaintea jilțurilor, am fost învățat o socoteală mai înțeleaptă. Războiul era o politică. Era o mică lăsare de sânge, ținută deschisă cu bună știință, ca să dea la două popoare un dușman în afara zidurilor și astfel să le ferească de unul mai rău dinăuntru.

La Poenari, lângă cisternă, îmi făcusem singur o a treia. Războiul era un seceriș. Era ținut deschis pentru că aducea câștig; pentru că amândouă părțile se împrumutau, pentru tunuri, de la aceleași treisprezece case.

Fiecare dintre acestea era mai adevărată decât cea dinainte și socotisem, la a treia, că am ajuns la fund.

Era o a patra. Era într-o pivniță, în patruzeci și una de cuști. Dedesubtul credinței, dedesubtul politicii, dedesubtul banilor, hotarul era un loc în care făpturi omenești puteau fi făcute să piară și fusese ținut ca hotar, o mie de ani, din pricina aceasta. Tot restul era zidit deasupra. Cavalerii erau trimiși să moară ca să fie un război. Războiul era întreținut ca să fie un fluviu pe care nimeni să nu-l poată trece ca să pună întrebări. Iar pe fluviul acela, în întuneric, ceva era hrănit.

M-am gândit foarte mult de ce n-am văzut. Aveam fiecare bucată. Știam de la treisprezece ani că un fiu de domn este un ban. Cerusem unui glas, într-o chilie, ca niciun copil să nu mai fie cheltuit. Și apoi stătusem pe un tron cinci ani, de-a dreptul deasupra scării aceleia, și mă mulțumisem să cred că, atunci când piere un copil dintr-un sat de pe malul meu, l-a luat turcul.

Era răspunsul pe care l-a dat Luntrașul. *Nimeni nu numără.* Îmi numărasem ducații și citisem socotelile vistieriei mele cu glas tare în piață și mă socotisem un domn drept pentru asta. Nu-mi numărasem niciodată oamenii.

Acesta este cel din urmă lucru pe care am a te învăța despre cum este mânată lumea și este cel mai simplu. Orice nu este numărat poate fi luat. Curtea nu se teme de oști. Se teme de o numărătoare. Se teme de un singur diac cu o carte cinstită, care merge din sat în sat și scrie numele fiecărui suflet viu și se întoarce în anul următor să vadă cine lipsește.

Războiul de iarnă

A fost cea mai grea iarnă din amintirea oricărui om viu. Dunărea a înghețat de la un mal la altul, de la Porțile de Fier până la mare, atât de gros încât o treceau care încărcate.

Am făcut ce nu făcuse niciun domn al Țării Românești. Am trecut.

Aveam catastifele. Numeau fiecare schelă la care trăsese luntrea neagră vreme de șaizeci de ani; fiecare cetățuie al cărei mai-mare pusese o pecete pe o pagină; fiecare port de fluviu cu o pivniță. Erau însemnările Caselor, ținute cu grijă de negustor, și îmi spuneau întocmai unde trăiește lucrul.

Mi-am împărțit puterea în șase coloane. Au trecut peste gheață noaptea, în prima săptămână a anului nou, de-a lungul a trei sute de mile de fluviu, și fiecare avea o listă.

Vreau să înțelegi care erau poruncile, pentru că le-am dat cu glasul meu fiecărui căpitan și am pus să fie citite fiecărei cete. Nu mergeam să facem război oamenilor de pe malul celălalt. Mergeam împotriva cetățuilor numite în carte și împotriva oamenilor ale căror peceți erau în ea și împotriva bărcilor. Fiecare barcă de pe fluviul acela, destul de mare ca să ducă o cușcă, avea să fie arsă. Fiecare pivniță avea să fie deschisă. Oricine era găsit sub pământ avea să fie scos sus, hrănit și întrebat unde îi este casa, în orice limbă ar fi avut. Niciun sat care nu era schelă nu avea să fie aprins. Un oștean din garnizoană care își arunca arma avea să fie lăsat să plece.

Nu-ți voi spune că a fost curat. Ți-am făgăduit adevărul.

Războiul nu este o unealtă care să poată fi așezată întocmai de-a lungul unei linii. Aveam șase mii de călăreți, dintre care mulți își văzuseră rudele luate, și i-am trimis noaptea peste un fluviu înghețat, într-o țară pe care fuseseră învățați din leagăn s-o urască. Li s-a spus ce ți-am spus

ție. Unii au auzit. În trei din cele șase coloane poruncile au fost ținute și îi cunoșteam pe căpitani și de aceia nu mi-e rușine. În celelalte au fost omoruri care nu erau în nicio listă. Au fost arse sate care nu aveau pivniță. Am spânzurat unsprezece dintre oamenii mei pentru asta, când am aflat, și n-a adus înapoi pe niciunul dintre morți.

I-am scris regelui Ungariei în februarie. Poți citi scrisoarea; este în arhiva de la Buda, iar cronicarii au copiat-o cu credință. I-am dat un număr, târg cu târg, cum dă un vătaf o socoteală: atâția la Oblucița, atâția la Durostor, atâția la Turtucaia, atâția la Giurgiu. Suma era douăzeci și trei de mii opt sute optzeci și patru. Am scris-o ca pe o laudă, fiindcă o laudă aștepta Curtea de la slujitorul ei și aveam nevoie ca ei s-o aștepte mai departe. Cifra este adevărată. Este numărul oamenilor care au murit pe fluviul acela, în șase săptămâni, din porunca mea; oșteni din garnizoane, străji de fluviu, oameni care s-au luptat cu noi la schele și acei alții pe care i-am pomenit. O port cu celelalte. Hotărâsem, la Poenari, că nu voi mai pune niciodată un om în țeapă și m-am ținut de asta. Nu hotărâsem să nu mai ucid niciodată. Nu știu cum ar fi putut s-o facă un domn de la hotarul acela, în anul acela.

A fost un al doilea număr, pe care nu i l-am scris regelui. Nicio curte din Europa nu l-ar fi crezut, iar Casele nu trebuiau cu niciun chip să afle că numărasem.

Patru mii nouă.

Atâția oameni au urcat din pivnițele Dunării în acele șase săptămâni, vii. Aveam câte un diac cu fiecare coloană și a scris fiecare nume. Munteni, bulgari, sârbi, greci, turci, tătari, țigani; aproape o treime dintre ei copii. Era întâia oară în istoria fluviului aceluia când făcea cineva o listă.

S-a întâmplat pe malul celălalt ceva ce nu prevăzusem. Țăranii bulgari din satele acelea trăiseră trei generații sub birul negoțului aceluia.

Li se spusese de către preoții lor că cei dispăruți erau luați de năvălitori munteni, cum ni se spusese nouă de către ai noștri că îi ia turcul. Când coloanele mele au coborât de pe gheață și s-au dus nu la șurile lor, ci la cetățuie și la pivnița de sub ea, și când propriii lor copii au început să urce scara, au stat și au privit o vreme. Apoi au intrat în case și au ieșit cu furci și cu îmblăcie și s-au așezat în rând lângă călăreții mei.

Nu le poruncise nimeni. Niciun episcop n-o propovăduise. Până la sfârșitul lunii erau, după socoteala diaculuí meu, vreo unsprezece mii care urmau coloanele, cu familiile lor, iar când ne-am tras înapoi au venit spre miazănoapte peste gheață cu noi și le-am dat pământ.

Bătrânul roman îmi spusese că asemenea oameni sunt o turmă, care se mișcă numai când se teme. Am privit o bunică bulgăroaică rupând brațul unui străjer de fluviu cu un jug de lemn și mi-am dorit foarte mult să fi fost și el acolo ca să vadă.

Târgul celor două maluri

Ți-am spus că au ieșit din pământ patru mii nouă oameni. Nu ți-am spus ce s-a ales de ei și este partea din iarna aceea de care mi-e cel mai puțin rușine.

Socotisem că va fi simplu. Deschizi o cușcă; cel închis se duce acasă. Nu mă gândisem mai departe. Eram oștean și aveam un război pe cap.

Sora Anastasia a venit la mine, în a doua săptămână, la o schelă arsă de sub Turtucaia, cu mânecile suflecate până la cot.

— Ai slobozit până acum o mie o sută de oameni, a spus. Aș vrea să știu unde ai de gând să-i pui.

— Se vor duce în satele lor.

— Care sate? Am o femeie dintr-un loc de lângă Vidin, care a fost luată acum nouă ani. Bărbatul ei s-a însurat din nou; tocmai a aflat de la

un vecin care era în cușca de alături. Am patruzeci de copii sub zece ani care nu știu numele locului din care au venit. Știu că era un râu și un câine. Am un băiat tătar care nu vorbește nicio limbă pe care s-o înțeleagă cineva de aici. Am două sute care sunt din sate pe care le-au ars chiar coloanele tale săptămâna trecută.

S-a uitat drept la mine.

— Și am foarte mulți care nu se vor duce acasă oricum. Au fost vânduți, voievodule. Cu pecete. Unii dintre ei știu a cui.

Nu mă gândisem la asta. Un om care a fost adeverit eretic de vătaful propriului său episcop și dat la o pivniță nu se mai întoarce apoi în parohia aceea ca să-și ia locul în biserică.

Așa că am făcut un lucru pe care nu-l pusesem la cale. Pe malul de miazănoapte, la câteva leghe mai sus de Giurgiu, unde coboară un pârâu la Dunăre printr-un zăvoi de sălcii, era o bucată de pământ care nu era a nimănui, fiindcă o prădaseră amândouă malurile un veac și niciun țăran nu voia să semene acolo. Le-am dat-o lor.

Au zidit un târg. O spun cu bună știință; nu eu l-am zidit. Le-am dat lemn și o strajă și grâu de sămânță pentru primăvară și pe Lorenzo, două săptămâni, ca să tragă ulițele. Restul l-au făcut cu mâinile lor, în cea mai grea iarnă a veacului, fiindcă nu aveau unde altundeva să fie.

M-am dus acolo în martie, când se rupea gheața. Îți voi spune ce am văzut.

Erau de acum vreo trei mii. Erau din nouă neamuri. Era o uliță a bulgarilor și o uliță a muntenilor și așa începuseră, fiecare neam ținându-se de focul lui; dar ulițele dădeau una în alta, iar în martie nu se mai putea spune unde se sfârșește una. Era o casă care slujea, vinerea, celor de legea Proorocului și, duminica, creștinilor, fiindcă era singura clădire

destul de mare; iar un preot grec și un hoge turc bătrân, care fuseseră amândoi în cuști, o măturau cu rândul.

Aveau deja un târg de mărfuri. Un hotar care a fost închis o sută de ani este flămând de negoț, iar aici, întâia oară, era un loc pe fluviu unde un om de pe malul de miazăzi și un om de pe cel de miazănoapte se puteau întâlni fără ca vreunul să fie vândut. Veneau de pe amândouă părțile. Am văzut un cioban muntean tocmindu-se cu un căldărar turc, fiecare în limba lui, printr-o fată de doisprezece ani care le învățase pe amândouă într-o pivniță.

— Cum îi spun? am întrebat.

— Nu se pot învoi, a spus Anastasia. Bulgarii au un nume și turcii altul. Copiii îi spun Târgul celor Două Maluri.

Mai făcuseră un lucru, pe care nu le spusese nimeni să-l facă. În mijlocul locului aceluia, pe un stâlp, sub un acoperiș mic, de vreme rea, bătuseră în cuie o scândură. Pe scândură, în patru alfabete, era scris numele fiecărui om care trăia acolo. Când se năștea un copil, era adăugat. Când venea un negustor de peste fluviu și rămânea o noapte, numele îi era scris cu creta în josul scândurii și șters când pleca.

— Al cui a fost gândul? am zis.

— Al lor. Au spus că au fost luați pentru că nu-i avea nimeni scriși. Au spus că nu trebuie să se mai întâmple.

Se uita la scândură.

— Se numără unii pe alții în fiecare duminică. Cu glas tare. Tot târgul stă în piață și fiecare răspunde la numele lui. Ține două ceasuri. N-am văzut niciodată oameni atât de bucuroși să fie plicticoși.

Fusesem domn șase ani. Citisem socotelile vistieriei mele cu glas tare într-o piață și mă socotisem un mare înnoitor. Trei mii de oameni care

fuseseră adeveriți drept eretici, necredincioși și orfani fără rude merseseră cu mult mai departe, în trei luni, într-o baltă. Înțeleseseră, fără nicio filosofie, că lucrul care îi nimicise era că nu numărase nimeni, și făcuseră din numărătoare un fel de liturghie.

De la scândura aceea am învățat cea din urmă învățătură a mea despre cârmuire. Mehmed își ține condicile. Eu le-am început pe ale mele în Țara Românească în primăvara aceea. Dar acelea sunt unelte de domn, iar un domn poate fi înlocuit cu unul care va lăsa un rând pe dinafară. Ce am văzut la Târgul celor Două Maluri era mai bun. Era un popor care hotărâse să-și țină singur lista, la vedere, unde fiecare să poată vedea că vecinul lui mai este pe ea.

Fata de la Zimnicea

Trebuie să-ți mai spun un lucru despre locul acela, fiindcă o purtasem în minte un an.

Îți vei aminti însemnarea din catastif. O fată de nouă ani, dintr-un sat de lângă Zimnicea, de pe malul meu; luată în martie 1458; copilă de afurisiți, după o pecete, și roabă de război după cealaltă. Citisem rândul acela într-o pivniță înecată și mă gândisem: era supusa mea și țepele mele stăteau la răspântia ei și a coborât pe scara aceasta.

Catastiful nu spunea ce se alegea de cei vânduți. Am socotit că este moartă. Aflasem de la Luntraș la ce slujește negoțul.

La Târgul celor Două Maluri, în martie, o fată a venit la mine în piață.

Avea treisprezece ani sau pe acolo. Slabă; toți erau slabi. Avea o cicatrice peste o sprânceană. Nu a îngenuncheat. Niciunul dintre ei nu îngenunchea înaintea mea, în târgul acela, și nici nu cerusem.

— Tu ești voievodul, a spus, în româna satelor de la fluviu. Maica zice că ai cartea. Cea cu numele în ea. Vreau să știu dacă sunt și eu în ea.

Aveam catastifele cu mine. Lorenzo le ducea peste tot; nu le scăpa din ochi.

— Cum te cheamă?

— Stana. Tata era Neagu, morarul. Din Suhaia.

Este satul de lângă Zimnicea.

— Aveam nouă ani.

Am găsit pagina. Nu fusese nevoie s-o caut; s-a deschis acolo.

— Ești aici, am spus.

A ocolit masa și s-a uitat. Nu știa să citească. Am pus degetul pe rând și i l-am citit: numele ei, vârsta ei, numele tatălui ei. Apoi prima pecete și ce stătea sub ea.

— Scrie că tatăl tău și mama ta au fost tăiați de la Biserică. Că erai copilă de afurisiți și că se putea face cu tine, după lege, ce se voia.

Stătea cu totul nemișcată.

— E o minciună, a spus. Tata era epitrop. El a făcut pridvorul.

Glasul nu-i tremura.

— Datora bani vătafului vlădicăi, pentru moară. N-a putut plăti de Sfântul Mihail. Vătaful a zis că așteaptă până la Paște.

A pus și ea degetul pe pecete, pe cea în slavonă.

— Asta e a vătafului?

— Este.

— Atunci n-a așteptat.

— Nu.

S-a uitat la cealaltă pecete, cea turcească. I-am spus ce scrie.

— N-am fost în nicio bătălie. Eram în patul meu.

Și-a luat mâna de pe carte.

— Patru ani. Am fost în trei pivnițe. Nu m-au dus mai departe, pentru că eram de folos. Știu să socotesc; m-a învățat tata, pentru moară. Am ținut răbojul pentru omul cu barca. Unele din paginile astea le-am scris eu.

Și-a ridicat ochii la ai mei și mi-a fost greu să-i înfrunt.

— Mi s-a spus că m-au luat turcii pentru că s-a mâniat Dumnezeu pe satul meu. Turcilor care erau în cușcă cu mine li se spusese că i-au luat creștinii. Am socotit. Nu e nevoie de două oști ca să umpli o barcă.

Avea treisprezece ani și văzuse mai adânc în lucrul acesta decât văzusem eu la treizeci.

Tatăl ei trăia. Am pus să se cerceteze. Era tot la moară, la Suhaia; vătaful iertase datoria, în primăvara aceea de acum patru ani, și fusese socotit un om milos. I se spusese că fiica lui a fost răpită într-o năvală turcească și de atunci aprinsese o lumânare pentru ea în fiecare duminică, în pridvorul pe care îl făcuse.

Am mers eu însumi călare cu ea. Nu voi descrie întâlnirea. Am stat în curtea morii și am ținut caii. Voi spune doar că, după ce a sfârșit de plâns, morarul s-a uitat spre mine și și-a dat seama cine sunt; și a început să se lase în genunchi în pulberea de făină, cum îngenuncheaseră ai lui înaintea alor mei o mie de ani.

Fiica lui l-a prins de braț.

— Nu, a spus. Nu face asta. El nu vrea. Și nu el m-a găsit, tată. Am fost găsită pentru că m-a scris cineva.

Stana ține scândura de la Târgul celor Două Maluri. O ține de doisprezece ani. Este cel mai întocmai condicar de pe Dunăre și mi s-a spus că nu îngăduie nici măcar unui mărunțișar să treacă piața aceea fără să-i scrie numele cu creta.

Gurile fluviului

În ultima noapte, la marginea Deltei, unde Dunărea se rupe într-o sută de brațe și se pierde în stuf, am găsit luntrea neagră prinsă în gheață.

Fugise înaintea noastră șase săptămâni, din schelă în schelă, și le găsise pe toate în flăcări. Gheața o prinsese în sfârșit, la o milă de marea deschisă.

S-a luptat ca un lucru care se îneacă. Eram șase și colanul și candela sorei Anastasia, pe care o dusese pe jos de-a lungul a trei sute de mile din iarna aceea și nu voia s-o dea nimănui. Unde lumina candela asupra lui, avea greutate. Am aflat în noaptea aceea că Umbrele, oricât de bătrâne, sunt tari numai într-o lumină care a fost aprinsă de dragul altcuiva.

Când s-a rupt gheața sub luntre, s-a uitat în sus la mine din apă. Nu era ură. Era ceva ca o curiozitate.

— Ai închis târgul, a spus. Nu pentru multă vreme. Vor ridica din nou schelele; așa au făcut întotdeauna. Dar un an, poate doi, nu va coborî nimic pe fluviu, iar el va flămânzi.

Se scufunda. Nu părea să se grăbească.

— Știi ce face el, prințișorule, când îi este foame? Nu trimite un bei. Nu trimite o scrisoare plăsmuită. Trimite lumea.

Apa neagră s-a închis deasupra lui. Stăteam pe gheață în cenușiul dinaintea zorilor, șase oameni obosiți și o călugăriță cu o candelă de lut, și niciunul dintre noi n-a vorbit.

Ce a urmat

Îți voi spune cum a fost primit lucrul, pentru că este plin de învățătură.

La Buda și la Roma a fost mare bucurie. Voievodul Țării Românești făcuse întocmai cum i se ceruse. Refuzase tributul, îi ucisese pe dregătorii sultanului și trecuse focul peste Dunăre. Cruciada începuse. A venit o scrisoare de la tânărul Corbul, într-o revărsare de mulțumire, și alta, cu vechea mână limpede, de la doamna de la Roma. Zeciuiala din primăvara aceea a fost cea mai bogată din treizeci de ani. Niciunul dintre ei n-a înțeles ce arsesem. Niciunul nu întrebase care cetățui. Își țineau ochii, cum fac întotdeauna, pe bani și pe hartă și nu se uitau în jos, la fluviu.

Au trecut două luni până când oamenii Caselor de pe Dunăre au dat de știre că schelele s-au dus și catastifele lipsesc. Atunci era prea târziu ca să mai cheme războiul înapoi.

La Adrianopol a mers altfel.

Sultanul s-a întors din Anatolia în primăvară. Și-a găsit hotarul Dunării în cenușă, de la Porțile de Fier până la mare. A găsit douăzeci și trei de mii dintre supușii lui morți; nici lui nu i s-a umflat numărul acela. Și l-a găsit pe beilerbeiul lui de Rumelia, Kara Timur Pașa, cu o poveste de spus.

Era o poveste simplă. Voievodul Țării Românești, un vasal legat prin jurământ și prin tribut, un om care mâncase pâinea sultanului ca băiat și primise o căpitănie de călărime de la tatăl sultanului, fusese rugat, cuviincios, să dea ce datora. Răspunsese ucigând solii, prinzând un bei sub steag de tocmeală și năpustindu-se fără veste asupra supușilor pașnici ai împărăției în toiul iernii.

Fiecare vorbă din ea putea fi adeverită de o sută de martori. Lăsa pe dinafară doar o pivniță.

Mehmed era un om drept. O spun acum și o voi mai spune; stătusem într-o odaie de învățătură cu el și știam ce este. Era mândru și râvnea la mărire peste măsură și luase o mare cetate cu asalt. Dar nu putea îndura să se folosească alții de el și nu lovea fără să creadă că are pricină. Dacă i s-ar fi arătat catastifele, cred că istoria acelui an ar fi fost alta.

Nu i s-au arătat. I s-a arătat cenușa, de către un căpitan de oști în care se încredea, care îi slujise casa douăzeci de ani și pe care îl știa de când era copil. Și nu putea vedea ce stă în spatele scaunului acelui căpitan.

A chemat oastea. Nu oastea Rumeliei. Toată. Ienicerii, călărimea de pe amândouă continentele, o sută douăzeci de tunuri, o flotă pe fluviu. Era cea mai mare putere pe care o scosese casa lui Osman la luptă de când căzuseră zidurile Constantinopolului și avea s-o ducă însuși Cuceritorul, împotriva unei țări care putea fi străbătută călare în cinci zile.

Luntrașul spusese: *trimite lumea.*

Aveam poate treizeci de mii de oameni. Plugari, cei mai mulți, și ciobani și bulgari cu furci, care erau supușii mei de opt săptămâni. Și o ceată de opt, din opt neamuri, care puteau vedea în întuneric.

Lovisem unde avusesem de gând. Costasem Curtea mai mult, într-o singură iarnă, decât toți dușmanii ei laolaltă într-o mie de ani. Și adusesem asupra oamenilor mei, făcând asta, întocmai războiul pe care îl poruncise Curtea, cu mine drept pricină a lui și cu singurul cârmuitor cinstit din Răsărit călărind în fruntea lui, cu credința că răzbună o nelegiuire.

Nu știu dacă am avut dreptate. Te rog să-ți amintești asta când vei ajunge să judeci. Am ales unde să cadă războiul și patru mii nouă oameni s-au dus acasă, care altfel nu s-ar fi dus. Nu am împiedicat războiul. Le spusesem prietenilor mei că nu poate fi împiedicat. M-am întrebat, în

foarte multe nopți în cetatea aceasta, dacă aceea era cunoaștere sau numai ceea ce mi se spusese.

Capitolul al zecelea descrie năvala; arderea propriei mele țări, din porunca mea, înainte să poată ajunge dușmanul la ea; și un ienicer la o fântână, care a ajuns la Vedere singur, fără nimeni care să-l aprindă, prin simplul fapt că n-a vrut să se uite în altă parte.

CAPITOLUL ZECE

Drumul ars

Au trecut la Turnu, în a patra zi a lui iunie, pe întuneric, pe șlepuri, sub focul propriilor lor tunuri.

I-am întâmpinat pe mal cu ce aveam. Am ținut schela aproape o noapte și am ucis foarte mulți ieniceri în apa mică, iar până la amiază fusesem aruncat înapoi, cu pierderea unei zecimi din oastea mea. Mă așteptasem. Nimeni nu mai numărase vreodată o putere ca aceea care a trecut Dunărea în săptămâna aceea. Ienicerii cu cușmele lor albe, zece mii; călărimea Anatoliei și a Rumeliei; tătarii; o sută douăzeci de tunuri; și un șir de poveri atât de lung încât îi trebuia o zi întreagă ca să treacă de un copac anume. Cronicarii au pus-o la orice între șaizeci de mii și un sfert de milion. Eu aveam iscoade care știau să numere. Erau ceva peste nouăzeci de mii de luptători.

Eu aveam treizeci.

Capitolul acesta este socoteala felului în care treizeci de mii de plugari au ținut în loc nouăzeci de mii de oșteni două săptămâni, fără să dea o singură dată bătălie. Nu este o socoteală plăcută. Am câștigat cele două săptămâni făcându-i propriei mele țări ceea ce niciun dușman nu izbutise vreodată să-i facă.

Ce mănâncă o oaste

Trebuie mai întâi să te învăț un lucru despre război care nu este în cântece.

Ți se va fi spus că bătăliile le hotărăște curajul. Le hotărăște pâinea. Unui oștean îi trebuie două livre de pâine pe zi, iar unui cal îi trebuie

douăzeci de livre de nutreț și opt vedre de apă. Nouăzeci de mii de oameni, cu caii lor de călărie și de povară și cu cei care se țin după ei, mănâncă într-o singură zi mai mult decât mănâncă o cetate de frunte într-o săptămână.

Nicio oaste nu poate duce atâta cu sine. Duce pâine pentru câteva zile, iar pentru rest trăiește din țara prin care trece. Mănâncă grâul din picioare. Mână vitele. Seacă fântânile și merge mai departe. O oaste năvălitoare este o gură mare și înaintează pentru că trebuie; dacă stă pe loc o săptămână, moare de foame.

Mehmed știa asta la fel de bine ca orice căpitan în viață. Își potrivise trecerea în prima săptămână a lui iunie, când grâul câmpiei muntene stă copt și cirezile sunt grase. Avea de gând să meargă asupra Târgoviștei mâncând pe drum. Sunt șase zile de la fluviu.

Nu puteam opri gura. Puteam avea grijă să nu fie nimic înaintea ei.

Linia neagră

A fost cea mai fierbinte vară pe care și-o amintea cineva. Bărăganul se întindea neted și galben până la marginea cerului. De-a curmezișul lui, de la fluviu până la dealuri, între năvălitor și cetatea mea de scaun, am tras o linie cu mâna mea și tot ce era de partea de miazăzi a liniei aceleia am nimicit.

Fiecare sat din calea oștii a fost golit. Oamenii au fost trimiși spre miazănoapte, la munte, cu ce puteau duce în spinare, iar după ce au plecat, casele au fost aprinse. Șurile au fost aprinse. Grâul, care era la o săptămână de seceră, a fost ars în picioare; fumul lui se vedea de la Poenari. Vitele au fost mânate de acolo, iar cele care nu puteau fi mânate au fost tăiate și aruncate în fântâni. Fiecare fântână de pe câmpia aceea a fost spurcată și fiecare izvor, iar pâraiele au fost zăgăzuite mai sus și

abătute. Podurile au fost rupte. Pădurile de pe marginea drumului au fost doborâte peste el.

Am intrat călare în fiecare sat eu însumi, înaintea norului de praf. Hotărâsem, la o cisternă din munți, că nu voi mai da niciodată o poruncă pe care să nu i-o pot spune în față omului asupra căruia cade.

Așa că am stat în ogrăzi. Voi descrie una și o poți înmulți cu trei sute.

Un om își drege un ham în ușă. Are o nevastă, o mamă bătrână, patru copii și un bou. Are patruzeci de fâșii de grâu, cea mai bună recoltă din zece ani; o privește cum se coace din martie și socotește ce va cumpăra cu ea. Un călăreț intră în ograda lui. Este voievodul, ale cărui țepe au stat la răspântii în amintirea omului aceluia și înaintea căruia a fost învățat să îngenuncheze în colb.

Iar voievodul descalecă și spune: am venit să-ți spun că până la căderea nopții casa ta va fi arsă și șura ta și grâul tău. Fântâna ta va fi otrăvită. Trebuie să-ți iei familia și să mergi pe jos până la munte, șase zile, cu nimic. Eu fac asta. Nu turcul. Eu. Dacă vrei să blestemi pe cineva, iată-mă.

Cei mai mulți au plecat. Nu știu ce altceva ar fi putut face. Unii au plâns. Unii m-au blestemat, cum îi poftisem, iar eu am stat și am primit. Un om, lângă Slobozia, a venit la mine cu o coasă și am pus străjile să-și vâre săbiile în teacă și să-l țină până s-a liniștit și apoi i-am dat calul meu, ca să-și ducă mama.

Era o bătrână, într-un loc al cărui nume nu l-am știut niciodată, care nu voia să-și lase vatra. Fiii ei ridicaseră casa aceea. Bărbatul ei murise în ea. S-a așezat pe lavița de lângă sobă, și-a împreunat mâinile și a spus că n-a scos-o încă niciun domn din casă și că este prea bătrână ca să înceapă acum.

Fumul se ridica deja la capătul celălalt al uliței.

M-am așezat pe pragul ei. Am vorbit cu ea un ceas. N-am vorbit despre război. Am întrebat-o de fiii ei și unde sunt și dacă cel mare mai are tusea; și încetul cu încetul a vorbit și am aflat că are nepoți în dealurile de deasupra Câmpulungului, pe care nu-i văzuse de două ierni. La sfârșitul ceasului a lăsat-o pe sora Anastasia s-o ia de braț.

— Ai fi putut pune s-o ducă pe sus, mi-a spus Jadwiga după aceea. Era cenușie de scrum, cum eram toți.

— Da.

— Am pierdut un ceas. Coloana este cu două leghe mai aproape.

— Am pierdut.

Îmi amintesc că îmi tremurau mâinile, de oboseală, bănuiesc.

— Dacă încep să-i duc pe sus, sunt lucrul împotriva căruia luptăm. Este doar o chestiune de câte ceasuri îmi trebuie.

Prețul

Îți datorez prețul, fiindcă am făgăduit să nu ascund nimic.

Nu năvălitorul a plătit cel dintâi. O oaste care nu găsește nimic de mâncare slăbește în zece zile. O familie de țărani care a mers șase zile pe jos la munte, cu nimic în spinare, slăbește în trei. Nu era pâine în dealuri pentru o sută de mii de fugari. Strânsesem ce am putut la Poenari și în mănăstiri și era ca o cană de apă turnată pe nisip.

Au murit copii în vara aceea pe drumurile de munte. Bătrâni s-au așezat la marginea drumului și nu s-au mai ridicat. Nu știu câți. Nimeni n-a numărat, iar eu, care aflasem de curând ce înseamnă că nu numără nimeni, n-am putut lipsi de un singur diac ca s-o facă. Toamna, când oamenii au coborât din nou, au coborât la cenușă; nu era sămânță, nu era

bou care să tragă plugul, iar iarna care a urmat a fost o foamete în miazăziua țării mele, din care unele sate nu și-au revenit nici până azi.

Eu am făcut asta. Nu sultanul. Oastea sultanului a ars foarte puțin, fiindcă rămăsese foarte puțin de ars.

Vei întreba prin ce se deosebește de țepe. M-am întrebat și eu în fiecare noapte de atunci. Am ucis mii dintre oamenii mei în primul fel al meu de a cârmui, prin groază, după o învățătură. Am ucis alte mii în al doilea, prin foame, din nevoie. Sunt la fel de morți.

Îți pot da numai deosebirea pe care am izbutit s-o găsesc și trebuie să judeci tu dacă este de ajuns. Când am ridicat țepele, credeam că oamenii sunt o turmă și nu mă duceam să-i văd murind. Când am ars câmpia, îl știam pe fiecare drept om și am stat în ograda lui și i-am spus în față ce am de gând să fac și că eu sunt cel care o face. Nu m-am ascuns în spatele dușmanului. N-am pus un episcop să lămurească că este voia lui Dumnezeu.

Se poate ca aceasta să nu fie nicio deosebire, ci doar un lucru pe care l-am născocit ca să pot dormi. Un copil mort nu este mângâiat de faptul că i s-a spus adevărul. O scriu și nu stărui asupra ei.

MARȘUL

În urma liniei negre venea oastea Cuceritorului și nu găsea nimic.

Nu găsea grâne și nu găsea nutreț. Nu găsea apă bună de băut; oamenii care beau din fântâni erau morți până dimineața. Nu găsea dușman care să stea pe loc. Erau numai călărești în noapte, câteva sute o dată, care ieșeau din întuneric asupra șirurilor de străji, tăiau priponul cailor, aprindeau carele cu praf de pușcă și piereau înainte să apuce să sune o trâmbiță. Făceam asta în fiecare noapte. Pe cei mai mulți i-am dus eu.

Arșița era peste tot ce trăisem. Ienicerii mergeau în zale prea fierbinți ca să fie atinse. Mi s-a spus că oamenii își puneau fâșii de carne pe platoșe și o mâncau friptă. Cronicarii amânduror părților au scris asta, fiindcă era adevărat. În a cincea zi își tăiau cămilele. În a opta era boală în tabără, boala care vine din apa rea, iar coloana își lăsa morții neîngropați pe marginea drumului.

Îți voi mai spune un lucru adevărat, ca să fiu drept cu un dușman. Oastea aceea nu s-a rupt. A mers nouă zile de-a curmezișul unui pustiu ars, cu jumătate de tain și cu apă spurcată, hărțuită în fiecare noapte, și și-a ținut rândurile. Ienicerii sunt cea mai bună pedestrime din lume și erau duși de un om care le împărțea setea; Mehmed bea ce beau ei și călărea în frunte. N-am încetat niciodată să-l cinstesc pentru asta.

Nu-i mâna frica unei turme. Îi mâna ce îi mână pe toți oștenii buni, anume că fiecare dintre ei ar muri mai degrabă decât să fie văzut de tovarășii lui ieșind din rând. Am privit lucrul acesta de pe culmi, noapte după noapte, și m-am gândit la bătrânul roman și la valea lui de făpturi speriate. El nu văzuse niciodată o ceată de oameni sleiți împărțindu-și cea din urmă apă cu cel mai slab. Eu o văzusem acum la țăranii mei, într-un sat bulgăresc și în oastea dușmanului meu. Este același lucru, oriunde se arată, și nu este frica.

Nopțile

Am spus că ieșeam din întuneric asupra șirurilor lor de străji în fiecare noapte. Voi descrie o asemenea noapte, fiindcă așa s-au petrecut de fapt cele două săptămâni și fiindcă s-a întâmplat în ea ceva ce n-am povestit.

Ziua stăteam ascunși în pădurile de stejar de la miazănoapte de drumul lor. În amurg luam trei sau patru sute de călăreți, niciodată mai mulți, și coboram în câmpie pe albiile seci ale pâraielor. Nu purtam nicio armură care să poată suna. Copitele cailor erau legate în saci.

O oaste de nouăzeci de mii aflată în marș nu își așază tabăra într-un singur loc. Stă întinsă de-a lungul drumului trei leghe, într-o duzină de tabere, fiecare cu șanțul ei. Între tabere sunt cei rămași în urmă și cetele trimise după nutreț și cirezile și carele cărora li s-a rupt o osie. Acolo loveam. Nu lovești leul. Îi lovești cina.

În noaptea la care mă gândesc am luat un șir de care cu apă. Erau patruzeci de care cu butoaie, trase de boi, care urcau de la Dunăre sub o strajă de două sute, fiindcă nu mai era de acum nicio fântână bună de băut pe douăzeci de leghe și toată oastea era adăpată din fluviu. Am căzut asupra lui din amândouă părțile. S-a sfârșit în vremea cât pui șaua pe un cal.

Am pus să fie sparte butoaiele. Am stat și am privit cum se face. Patruzeci de care cu apă, scurgându-se în colb, pe o câmpie pe care propriii mei oameni nu aveau o cană, și nouăzeci de mii de oameni în spatele meu, care mâine aveau să rabde de sete din pricina asta.

Era un ienicer întins lângă roata celui din urmă car. Era un băiat; mai tânăr decât Yusuf. Avea o rană de lance în coapsă și n-avea să mai umble, iar când a văzut ce facem cu butoaiele a început să plângă, nu pentru el, cred, ci pentru apă.

Aveam o ploscă la șa. Era pe jumătate plină. Era tot ce aveam să am până ajungeam în păduri.

I-am dat-o. Nu scriu asta ca pe o virtute; vreau să fiu foarte limpede. Tocmai nimicisem apa unei oști și ucisesem, din porunca mea, ceva peste o sută dintre tovarășii băiatului aceluia și aveam s-o fac din nou a doua zi. A-i da unuia dintre ei să bea nu era milă. Nu era nici măcar o purtare cu șir.

A băut. Apoi mi-a întins plosca, cu puțin rămas în ea, și a spus, pe turcește:

— Și tu, efendi. E cald.

Te rog să cântărești asta. Eram dușmanul lui. Eram, pe nume, Țepeș, în a cărui țară oastea lui nu găsise decât scrum. I se spusese, vineri, de către un predicator, că abia dacă sunt om. Murea lângă un car pe care poruncisem eu să fie ars. Și, după ce i se dăduse să bea de către omul care îl ucisese, primul lui gând a fost că trebuie să-i fie sete și omului aceluia.

Am băut ce rămăsese. Nu știu ce altceva aș fi putut face. Apoi am pus să fie dus la marginea drumului, unde aveau să-l găsească ai lui dimineața, mi-am pus mantia peste el și am plecat.

M-am gândit la băiatul acela tot restul marșului. Bătrânul roman îmi spusese că oamenii sunt ținuți laolaltă numai de frica de străin. Eu îi fusesem străin oșteanului aceluia în orice înțeles pe care știe Curtea să-l fabrice: de altă credință, de altă limbă, din altă oaste; un nume cu care se sperie copiii. Și toate acestea ținuseră întocmai până când i-am întins o ploscă.

Este un lucru foarte subțire, ura aceea pe care cheltuiesc atât ca s-o facă. Trebuie înnoită în fiecare vineri și în fiecare duminică, cu predici și cu Copoi și cu scrisori plăsmuite, altfel nu ține. Am văzut-o dând greș în fața unei jumătăți de cană de apă călduță. Ei știu asta. De aceea au atâta grijă ca cele două părți să nu se întâlnească niciodată decât în bătălie.

Pe o culme

Ștefan m-a găsit, către dimineață, pe o culme de deasupra pârâului, unde mă dusesem să fiu singur. S-a așezat lângă mine fără să întrebe.

Sub noi, spre miazăzi, câmpia ardea în trei locuri. Acelea erau ale noastre; cele din urmă sate de pe Ialomița. Spre răsărit, departe, era o pată mai întunecată, cu puncte de lumină în ea. Aceea era cea mai apropiată tabără a sultanului.

— N-ai dormit de patru nopți, a spus.

— Dorm în șa.

— Vorbești în șa. Jadwiga călărește lângă tine ca să vadă să nu cazi. Zice că numeri.

A rupt un fir de iarbă uscată.

— Ce numeri?

Nu știusem că o fac cu glas tare.

— Sate, am spus. Am ajuns la două sute șaizeci.

N-a spus nimic o vreme.

— Am venit la tine la Poenari, a zis într-un târziu, acum doi ani, și mi-am pus mâinile pe tine și ce era în spatele tău s-a dus. Am crezut că ți-am făcut un bine.

— Mi-ai făcut.

— Nu sunt sigur. Înainte de asta puteai să arzi un sat și să-ți mănânci masa. Mi-ai spus-o tu. Acum arzi unul și nu poți dormi.

A aruncat firul de iarbă.

— Ciudat fel de tămăduire, care îl lasă pe om mai puțin în stare să facă ce trebuie.

— N-aș vrea-o înapoi.

— Nu. Știu.

Se uita la focuri.

— M-am gândit la ce este bun un domn. Tu și eu am fost crescuți pentru asta. Ni s-a spus că am fost puși peste oameni de Dumnezeu, ca să-i cârmuim. Apoi tu ai aflat cine ne spunea asta și de ce. Foarte bine. Dar rămâne întrebarea. Iată-ne aici, doi voievozi, pe un deal, arzând grâul

unor oameni care nu ne-au cerut-o. Dacă nu suntem puși peste ei de Dumnezeu, cu ce drept o facem?

Era întrebarea pe care mi-o puneam de două săptămâni, în șa, printre numere.

— Nu cred că este un drept, am spus.

— Ăsta nu este un răspuns.

— Este singurul pe care îl am. Aveam unul mai bun. Îl aveam de la un domn bătrân de la Buda, cu vin: că turma are nevoie de păstor și că păstorul poate tunde. L-am crezut trei ani și am dormit.

Mi-am frecat ochii; erau plini de fum.

— Acum cred așa. Nu este niciun drept. Este doar că cineva trebuie să hotărască în noaptea asta dacă satul acela este golit sau lăsat să-l mănânce oastea și se întâmplă să fiu eu. Nu am câștigat-o. M-am născut într-un anume pat. Dacă hotărăsc greșit, mor de turc. Dacă hotărăsc bine, unii dintre ei mor în schimb de foame în dealuri. Nu am pe cine să întreb și nu este nicio regulă care să facă lucrul curat.

— Atunci care este deosebirea dintre tine și omul care ai fost?

— Că mă duc și le spun. În față. Și nu pun un episcop să lămurească că este voia lui Dumnezeu.

Am aflat că nu-mi este glasul sigur.

— Nu este mult. Am întors-o de o sută de ori și este tot ce pot găsi. Cred că un domn este un om căruia i s-a pus în mână un lucru pe care n-ar trebui să-l țină nimeni și că tot ce poate face este să-l țină fără să mintă despre ce este.

Ștefan a cântărit asta o vreme.

— Tata zicea că voievodul este cel care este spânzurat cel din urmă, a spus. Credeam că este o glumă. Acum cred că voia să spună: oamenii plătesc cei dintâi pentru orice hotărâști, iar tu plătești după aceea, și plata de după aceea este singura parte cinstită a învoielii.

S-a ridicat și mi-a întins mâna ca să mă tragă în sus.

— N-ai să dormi. Foarte bine. Atunci vino și ajută-mă să număr. Eu sunt la nouăzeci de sate în Moldova, din anul tătarilor, și n-am spus niciodată nimănui.

Am coborât dealul împreună. Pomenesc asta pentru că am fost întrebat, de oameni care au citit foile, ce a fost Ordinul Dragonului. Își închipuie o frăție de cavaleri, cu ritualuri. Erau doi oameni obosiți pe o culme, fiecare dintre ei găsind un singur alt om pe lume căruia să-i poată spune numărul lui.

Cele două predici

Trebuie să scriu un lucru mărunt din marșul acela, pentru că pe el s-a întors tot ce a urmat.

Într-o vineri din a doua săptămână, predicatorii oștii sultanului au vorbit rândurilor la rugăciunea de amiază. Aveam iscoade în grâul uscat, cât să audă, care știau turcește; și le-am pus să scrie ce s-a spus.

În duminica următoare, un episcop care îmi fusese trimis de la Buda, cu binecuvântarea legatului și cu o ladă din aurul cruciadei, a slujit liturghia înaintea oștii mele, pe o coastă de deal, și a predicat. Am stat printre oștenii mei și am ascultat.

În noaptea aceea am pus cele două texte unul lângă altul pe fața unei tobe, cum pusese odată o femeie două cărți într-un spital.

Alcătuirea era aceeași. Dumnezeu este cu noi. Dușmanul nu este ca noi; nu-și iubește copiii cum îi iubim noi pe ai noștri; abia dacă este om.

A muri în războiul acesta înseamnă a fi primit de îndată în rai. A te îndoi înseamnă a-i trăda pe cei care au căzut deja. Și apoi porunca anume, aceeași în fiecare, deosebită doar printr-un nume: să nu le arătați nicio milă, căci mila față de ei este cruzime față de ai voștri.

— Nu este nici măcar bine ascuns, a spus Ștefan. Îmi adusese patru mii de moldoveni, cum jurase. Același om le-ar fi putut scrie pe amândouă.

— Aceeași Casă le-a scris. Episcopul este de la Buda. Cealaltă a fost alcătuită la Adrianopol și ți-aș putea spune numele familiei și cum arată mâinile omului.

Am pus hârtiile jos.

— Gândește-te ce izbutește. Nouăzeci de mii de oameni de partea aceea și treizeci de mii de aceasta, aproape toți plugari. Până în luna asta niciunul dintre ei nu-l văzuse vreodată pe vreunul dintre ceilalți. Lăsați în voia lor, ar face negoț; fac negoț peste fluviul acela de cinci sute de ani, între războaie. Au fost strânși în două câmpuri și fiecăruia i s-a spus, de către cea mai înaltă autoritate pe care o cunoaște, în numele Dumnezeului pe care îl iubește, că oamenii din celălalt câmp nu sunt tocmai oameni.

— Și o cred.

— O cred pentru că sunt buni. Acesta este tot meșteșugul și nu l-am înțeles până când nu l-am practicat eu însumi. Casele nu-i fac pe oameni răi; n-ar fi niciun câștig în asta, fiindcă un om rău nu moare pentru nimic. Iau ce este mai bun în el. Credința lui. Dragostea lui pentru satul lui. Faptul că este gata să stea lângă vecinul lui. Și le îndreaptă încotro vor.

Am dat în noaptea aceea o poruncă pe care căpitanii mei au găsit-o foarte ciudată. Niciun oștean muntean, sub pedeapsa biciului, nu avea să

vorbească despre dușman ca despre câini sau diavoli sau păgâni. Aveau să fie numiți oamenii de peste fluviu.

Era un lucru mic. Episcopul s-a plâns de el în scris legatului. Dar eu învățasem de la o călugăriță că cele două schimbări pe care le face Curtea în fiecare carte sfântă sunt întotdeauna aceleași și că cea dintâi dintre ele este să-l învețe pe om că este cineva de care are voie să se teamă. Nu puteam scrie predica din nou. Puteam măcar să scot un cuvânt din gurile oamenilor mei.

Copoii de Cenușă

Era o a treia oaste pe câmpia aceea și n-o conducea niciunul dintre cei doi domni.

Am auzit întâi de ea de la propriile mele iscoade călare. Dădeau de știre că oamenii rămași în urmă din coloana turcească erau găsiți morți în miriște, nu tăiați, cum este tăiat un oștean, ci sfâșiați. Am socotit că sunt lupi; o țărănime care se trage înapoi lasă în urmă foarte mult hoit. Apoi am auzit același lucru din partea cealaltă. O ceată de fugari de-ai mei, oameni bătrâni care rămăseseră în urmă pe drumul spre dealuri, fusese găsită într-o albie seacă de râu. Am ieșit călare să văd. Nu o făcuse niciun oștean și nu o făcuseră lupii.

În tabăra sultanului, trupurile celor rămași în urmă erau arătate oștii drept lucrarea domnului muntean. Într-a mea, țăranilor mei li s-a spus, de către episcop, înainte să pot împiedica, că asta le face turcul bunicilor creștine.

I-am vânat nouă nopți până să-l văd limpede pe vreunul.

Erau uscățivi și cenușii, de culoarea pământului ars, și alergau lipiți de pământ. Unii fuseseră câini. Sunt destul de sigur de asta; era printre ei un fel de câine mare de turmă, cum țin ciobanii din Balcani. Unii nu fuseseră. Pe aceia nu-i voi descrie. Li se dădea drumul din carele cu poveri

ale beilerbeiului Rumeliei, câțiva în fiecare noapte, și alergau în colb pe laturile amânduror oștilor, și orice găseau singur, din oricare parte, ucideau în așa fel încât să fie găsit.

Nu erau acolo ca să slăbească pe cineva. Câteva sute de morți nu însemnau nimic față de numerele acelea. Erau acolo din aceeași pricină ca și cele două predici. În fiecare dimineață, nouăzeci de mii de oameni dintr-o parte și treizeci de mii din cealaltă vedeau ceva care făcea pacea de negândit și fiecăruia i se spunea că a făcut-o celălalt.

M-am gândit de atunci că fiecare război pe care l-am cunoscut și-a avut Copoii lui. Nu umblă întotdeauna în patru picioare. Este în fiecare război o a treia parte, pe care n-o conduce niciuna dintre cele două, care are grijă ca grozăvia să se petreacă și să fie descoperită și să fie pusă la ușa cuvenită. Dacă vei fi vreodată domn în război, fiule, și ți se va aduce vestea vreunei grozăvii săvârșite de dușmanul tău, atât de nimerită, atât de desăvârșit potrivită ca să-ți înfurie oamenii, încât ar fi putut fi născocită anume, te rog să aștepți o zi înainte să vorbești despre ea și să trimiți pe cineva să se uite.

Am ucis vreo patruzeci în nopțile acelea. A făcut-o ceata; nu i se putea cere niciunui oștean de rând. A fost mai ales lucrarea lui Erik și a lui Lazăr și n-au vorbit despre ea după aceea.

Fântâna de la Slătioara

Într-o asemenea noapte l-am întâlnit pe ienicer.

Mă dusesem singur la o fântână spurcată, la vreo două leghe de tabăra sultanului, unde fuseseră văzuți strângându-se Copoii. Eram pe jos. Am găsit trei dintre ei deja morți în colb, fiecare cu un singur glonț în ochi. Un al patrulea dădea târcoale unui oștean tânăr într-o haină albastră, care stătea cu spatele la ghizdul fântânii, își încărca o pușcă lungă, cu totul liniștit, și n-avea să sfârșească la timp.

L-am ucis pe al patrulea. Oșteanul și-a dus oricum încărcatul până la capăt, cu mâini sigure; a bătut glonțul, a pus praf în tigăiță și a suflat în fitil. Apoi a ridicat pușca și a îndreptat-o spre voievodul Țării Românești.

— Tu ești acela, a spus, în turceasca din Balcani. Kazıklı Bey. Țepeș.

— Unii îmi spun așa.

— Ar trebui să te împușc.

— Foarte mulți ar fi de părerea ta.

Gura țevii nu tremura. Avea poate douăzeci și doi de ani, o față subțire și ageră și nicio barbă de care să merite vorbit. Dar ochii i-au trecut pe lângă mine, la lucrurile moarte de pe pământ, și apoi, încet, înapoi către focurile depărtate ale taberei lui.

— Ies din carele pașei, a spus. Am pândit nouă nopți. Din carele noastre. I-am spus ofițerului meu. A râs de mine.

A înghițit.

— Iar umbra lui n-a râs odată cu el. A stat nemișcată, o clipă, și pe urmă a râs. Am văzut. Am văzut-o la patru dintre ei de acum.

A coborât glasul.

— Am crezut că înnebunesc. N-am spus nimănui. Efendi, ești dușmanul meu și n-am nicio pricină să te cred. Dar stai aici cu sabia scoasă, deasupra trupului lucrului aceluia, așa că i-ai văzut și tu. Spune-mi că nu sunt nebun.

Mai auzisem vorbele acelea. Le spusesem eu, sau altele ca ele, într-o odaie la Sighișoara, unui tată care mi-a zis să tac.

— Cum te cheamă?

— Yusuf. Din Sofia.

— Cum ai ajuns în corp?

— Am fost luat. Strângătorii au trecut pe ulița noastră când aveam opt ani. Mama a alergat după căruță până la pod.

A spus-o sec, cum îți spui ceata.

— Nu-mi amintesc fața ei. Îmi amintesc că avea un singur papuc.

Un ban, m-am gândit. Încă unul. Cheltuit pe malul celălalt, în altă limbă, sub altă pecete și de aceeași mână.

Și nu-l aprinsese nimeni. Asta m-a țintuit. M-am uitat la el cu Vederea și nu era în el nicio candelă aprinsă de altcineva; nimeni nu-și pusese mâinile pe băiatul acela. Ajunsese singur. Văzuse un lucru care nu se potrivea și se uitase mai departe la el, nouă nopți, împotriva râsului ofițerului său și împotriva mărturiei propriei lui frici, când orice om cu judecată ar fi hotărât că lumina torțelor este înșelătoare.

Petrecusem ani crezând că sunt unul dintre cei puțini. Apoi aflasem că sunt copii care văd, în fiecare sat. Acum aflam și cel din urmă lucru. Un om în toată firea, un oștean rob, învățat de la opt ani să asculte, putea ajunge acolo fără niciun ajutor, prin simplul fapt că nu voia să se uite în altă parte. Nu era un dar. Nu era nici măcar rar. Era doar scump, iar el plătise.

— Nu ești nebun, Yusuf din Sofia, am spus. Ești treaz. Suntem mai mulți decât crezi. Iar în noaptea aceasta suntem cu unul mai mult.

Pușca a coborât.

Ce mi-a spus

Mi-a spus totul, lăsat pe vine în colb lângă fântâna moartă, cum spune un om care a dus un lucru singur până când nu-l mai poate duce.

Sultanul era neliniștit. Asta se știa în toată tabără. Se așteptase la o oaste cu care să se bată și la o țară de cucerit și găsise foc și sete și un

dușman care nu voia să stea pe loc; și începuse să întrebe, cu glas tare, la masa lui, de ce fusese atât de trebuincios războiul acesta. De două ori vorbise de întoarcere. O dată dăduse porunca.

— De fiecare dată, a spus Yusuf, pașa s-a dus la el noaptea. Kara Timur. Și de fiecare dată, dimineața, porunca a fost de înaintare.

— Ce îi spune?

— Sunt oștean de rând. Nu aud ce se spune în cortul sultanului. Dar am stat de strajă afară și îți voi spune ce am văzut. Sultanul este un om tare; nu se teme de nimic din câte știu eu. Când intră pașa, candelele din cortul acela se schimbă. Ard mărunt și au o culoare ciudată. Iar când iese, fața sultanului este ca fața unui om care a fost înduplecat de ceva împotriva judecății lui și nu știe cum.

A tăcut o clipă.

— Cortul pașei este roșu. Stă lângă al sultanului. Nicio candelă nu rămâne galbenă în el; slugile au încetat să mai încerce. Nu doarme. Și plânge, efendi. Asta este partea cea mai ciudată. Straja îl aude. Toată ziua își dă poruncile cu un glas ca un cuțit și oamenii se tem să-i întâlnească privirea. Și toată noaptea plânge, ca un om închis într-o pivniță.

Am închis ochii.

Am văzut un căpitan tânăr, cu o cârpă udă în mână, lângă un așternut, în puterea nopții, vorbind despre un băiat care se temea de gâște.

— Este încă acolo înăuntru, am spus. După optsprezece ani. Îl au de optsprezece ani și este încă acolo înăuntru.

— Îl poți ucide?

— N-am de gând să-l ucid. Am de gând să mă duc să-l scot de acolo.

M-am ridicat în picioare.

— Yusuf. Cât de bine cunoști așezarea taberei?

Sfada

L-am luat înapoi cu mine, legat la ochi spre binele lui, în pădurea în care zăcea ceata. Le-am spus ce zisese și ce aveam de gând.

Lazăr a vorbit împotrivă. Îi scriu argumentul întreg, pentru că era cel mai bun după toate regulile războiului și pentru că a murit trei nopți mai târziu ducând la îndeplinire planul căruia i se împotrivise.

— Ai un drum în tabăra aceea, a spus. Ai o călăuză care știe unde doarme sultanul. Mehmed este oastea. Nu este niciun moștenitor în vârstă să conducă; cel mai mare al lui este un băiat. Ucide-l și până dimineața nouăzeci de mii de oameni se sfădesc pentru o moștenire și se duc acasă pe jos. Îți scapi țara. Scapi, aș zice, cincizeci de mii de vieți din amândouă părțile. Și tu propui în schimb să treci pe lângă cortul lui, ca să te duci după un căpitan de oști. Un singur om. Pentru că a fost bun cu tine când erai copil.

— Da.

— Asta este simțământ. Ne-ai spus tu însuți ce te-a costat simțământul.

— Nu este simțământ. Ascultă-mă.

Nu mă gândisem aproape la nimic altceva de la fântână.

— Să zicem că îl ucid pe sultan. Ce am făcut? Am omorât un cârmuitor cinstit, în cortul lui, pe furiș. Este mucenic până la răsăritul soarelui. Este un copil pe tronul osmanlâilor, iar în spatele scaunului copilului stă familia Karanlık, și Timur este regent în toate, afară de nume. Casele vor avea toată împărăția aceea în mână, fără un Mehmed care să le pună întrebări stânjenitoare; și vor avea, pe deasupra, un sultan ucis de răzbunat, ceea ce prețuiește pentru ele mai mult decât o duzină de

cruciade. Va fi război la Dunăre patruzeci de ani. Le voi fi dat întocmai lucrul spre care trudesc din ziua în care mi-au trimis cererea aceea pentru băieți.

N-a vorbit nimeni.

— Mehmed nu este pricina războiului acestuia. A fost înșelat ca să intre în el. A încercat de două ori să-l sfârșească. Pricina șade într-un cort roșu, în trupul unui om care nu știe că este acolo. Dacă îl ucid pe sultan, pricina rămâne. Dacă îl slobozesc pe pașă, pricina s-a dus, iar singurul om din oastea aceea care îi poate porunci să se ducă acasă va afla, din gura propriului său căpitan, cum s-au folosit de el.

— Nu poți fi sigur că poate fi slobozit. Optsprezece ani. Ne-ai spus ce ai văzut în jilțurile de la Buda; oameni atât de crescuți în jurul lucrului încât nu mai puteau fi despărțiți.

— Nu sunt sigur.

— Și dacă nu poate?

— Atunci voi fi dat greș și poți avea locul meu la masă și poți ucide pe cine vrei.

M-am uitat roată la ei.

— Dar vă voi spune ce am învățat într-o judecată la Târgoviște, acum șase ani. Aveam înaintea mea un om călărit, un bătrân, nevinovat de ce făcuseră mâinile lui, și știam cum să-l slobozesc. L-am ucis în schimb, pentru că era mai simplu și pentru că așa voiam. Am avut țepele de ținut minte și sașii și Tâmpa. Din toate, el este cel care vine la mine noaptea. Nu voi face asta a doua oară. Nu voi trece pe lângă un om care plânge într-o pivniță ca să tai gâtul singurului domn cinstit din Răsărit.

Lazăr s-a uitat la mine o clipă lungă. Apoi a ridicat din umeri, în felul neamului său, ceea ce poate însemna orice.

— Este un plan prost, a spus. Am urmat și mai proaste. Când mergem?

Ce spusese bătrânul

Am dormit un ceas înainte de zori, în frunze. Am visat coliba de deasupra Sucevei.

Erau șapte învățături. Fusesem învățat cinci. Cea dintâi, s-o primești. A doua, cum se pierde. A treia, s-o chemi fără mânie; a patra, fără frică; a cincea, fără să vrei nimic, pe care n-o învățasem niciodată pe deplin.

Îl întrebasem, odată, care este a șasea.

— O vei cunoaște când vei întâlni un om care nu poate fi slobozit în niciun alt fel, spusese. Ai tăiat fire. Acela este meșteșug; îl poate învăța un copil isteț. Va veni unul care nu are fir de tăiat. Lucrul și omul vor fi crescut laolaltă, iar a-i despărți cu un tăiș înseamnă a-i ucide pe amândoi. Atunci va trebui să faci celălalt lucru.

— Care celălalt lucru?

— Ce ai făcut pentru prietenul tău la Reuseni, fără să știi cum. Numai că de data aceasta omul nu va fi la ușă, cu mâna întinsă. Va fi în fundul unei fântâni și nu va ști că ai venit și va trebui să cobori la el. Cu mâinile goale. Acolo nu poți lua o sabie.

— Și dacă nu-l pot găsi?

— Atunci vă va avea pe amândoi, spusese bătrânul și își văzuse mai departe de curățatul mărului.

M-am trezit cu soarele în față. Yusuf din Sofia ședea lângă mine, curățându-și pușca și privind fumul a nouăzeci de mii de focuri de gătit ridicându-se într-un cer fără nor.

— Este a șaptesprezecea zi a lui iunie, a spus. Nu va fi lună la noapte.

Capitolul al unsprezecelea este Noaptea Torțelor. Este miezul acestei cărți și al vieții mele.

CAPITOLUL UNSPREZECE

Noaptea torțelor

Am intrat eu însumi în tabără, după-amiaza, îmbrăcat ca vânzător de pepeni.

Este în cronici; este unul dintre lucrurile care se povestesc despre mine și este adevărat. Cronicarii socotesc că m-am dus să iscodesc cortul sultanului, ca să-l ucid. Erau oameni cu judecată și asta ar fi făcut un om cu judecată.

Nu m-a oprit nimeni. De ce m-ar fi oprit? Le vorbeam limba mai bine decât cei mai mulți dintre ei; o aveam de la școala palatului. O tabără de nouăzeci de mii este o cetate, iar o cetate are negustori ambulanți. Am mers pe ulițele lungi dintre corturi cu o roabă, iar Yusuf din Sofia o împingea, într-o cămașă de negustor, cu capul plecat. Îmi număram pașii. De la valul de pământ din afară până la șirurile de cai; de la șirurile de cai până la locul tunurilor; de la locul tunurilor până la o împrejmuire dinăuntru, de pari și de care; iar înăuntrul împrejmuirii, în inima taberei, două corturi mari, unul lângă altul. Unul era de pânză de aur. Unul era roșu.

Cortul roșu, ziua

Îți voi spune ce am văzut acolo, în lumina plină a unei după-amiezi de iunie.

Cortul de aur era înconjurat de garda casei, un zid de oameni în zale, cu desăvârșire nemișcați în arșița aceea. Era un cort, foarte mare și foarte frumos, și foarte mulți oameni intrau și ieșeau din el; secretari, ofițeri, un sacagiu. Treburile de rând ale unui domn.

În jurul celui roșu era un gol. Nu-l poruncise nimeni. Nu erau străji care să-l țină. Era doar că fuseseră corturile cele mai apropiate de cortul acela întinse puțin mai departe decât cerea rânduiala și că oamenii care treceau prin partea aceea a taberei ocoleau, cum ocolești un loc în care a murit ceva.

Mi-am împins roaba pe lângă el, la douăzeci de pași. M-am uitat, o dată, cu Vederea.

Îi văzusem pe cei nouă în jilțurile lor, la Buda. Aici nu era așa. Aceia fuseseră luați de prunci și erau dintr-o bucată. Ceea ce stătea deasupra cortului roșu intrase într-un om în toată firea, printr-o rană, și se hrănise acolo optsprezece ani dintr-o singură durere nevindecată; și crescuse în vremea aceasta la o mărime despre care nu știusem că este cu putință. Se ridica prin acoperișul cortului. Era mai înalt decât steagurile. Purta jalea omului ca pe o coroană.

Iar sub el, foarte mic, l-am văzut pe el. Nu cu ochii; era înăuntru. L-am văzut cum vezi o candelă prin multe rânduri de pânză. Un punct din ceva care era încă, după tot timpul acela, el însuși.

După ce am trecut, Yusuf mi-a atins brațul și a arătat cu bărbia spre roabă.

Pepenii fuseseră verzi și sănătoși în dimineața aceea. Cei din partea dinspre cort se făcuseră moi și negri.

Am mers mai departe.

Poruncile

— La trei ceasuri după apusul soarelui, le-am spus, în pădurea de stejar. Nu este lună. Intrăm prin patru locuri, cu torțe și cu cornuri, și facem zgomotul a treizeci de mii. Trebuie să creadă că toată oastea Ungariei a

căzut asupra lor din întuneric. În învălmășeala aceea, câțiva dintre noi mergem spre mijloc.

Aveam șapte mii de călăreți. Era tot ce putea călări din oastea mea.

Yusuf ședea puțin deoparte. Fusese foarte tăcut de după-amiază.

— Și oamenii din tabără? a spus. Frații mei. Am mâncat cu ei paisprezece ani.

Așteptam să întrebe. L-aș fi prețuit mai puțin dacă n-ar fi întrebat.

M-am ridicat, ca să poată auzi toți căpitanii.

— Fiecare oștean din tabăra aceea, am spus, este un băiat pe care l-a cheltuit cineva. Omul acesta a fost luat de la ușa mamei lui la opt ani. Sunt zece mii ca el în cușmele albe, iar ceilalți sunt plugari, la fel ca voi. N-au ales ei războiul acesta. Li s-a spus, vinerea trecută, de către un om plătit să le spună, că voi nu sunteți oameni; iar vouă vi s-a spus același lucru despre ei, duminică, de către episcop, și am cele două predici în desagă, dacă vrea cineva să le compare.

Nu vă pot făgădui că nu va muri niciunul. Am șapte mii de oameni care și-au privit satele arzând și îi trimit noaptea într-o tabără adormită. Dar ascultați-mă și duceți vorba de-a lungul rândurilor, la fiecare ceată. Nu pentru ei mergem acolo. Aveți a doborî, a alunga, a tăia frânghiile corturilor, a împrăștia caii, a aprinde praful de pușcă. Un om care își aruncă arma să fie lăsat să fugă. Orice călăreț de-al meu care ucide la noapte pentru plăcerea lui îmi va da seamă mie dimineața și știe cum obișnuiam eu să cer seamă.

Era un lucru greu de spus și l-am spus cu bună știință. Trecuseră toți pe la răspântii, în vremurile cele vechi.

— Mai este un lucru.

Mi-am întins mâna. Am chemat-o, cum fusesem învățat, fără mânie, fără frică, voind doar ca oamenii aceia să vadă; și Lumina a stat în palma mea, mică și neclintită, cât flacăra unei lumânări. Cei mai mulți dintre căpitani n-o văzuseră niciodată. Unii și-au făcut cruce. Nu i-am învinuit.

— Aceia dintre voi care pot duce asta o vor duce. Cei care nu pot vor duce o torță aprinsă de la ea. Întunericul este arma lor. A fost întotdeauna. La noapte le-o luăm.

Torțele

A fost gândul sorei Anastasia și cred acum că a fost cel mai înțelept lucru făcut de cineva în războiul acela.

Avea candela ei de lut, care fusese aprinsă de la cea din urmă candelă dinaintea altarului Bisericii celei Mari din Constantinopol, în dimineața în care a căzut cetatea, și care nu se stinsese de atunci. A pus-o pe o buturugă, la marginea pădurii. Iar cei șapte mii au trecut pe lângă ea în amurg, ceată cu ceată, și fiecare om și-a aprins torța de la cel dinainte, iar cel dintâi dintre ei a fost aprins de la ea.

A ținut două ceasuri. A stat în picioare în tot acest timp. A spus aceleași câteva cuvinte pe grecește fiecărui călăreț și n-am întrebat-o niciodată care erau.

Ți-am spus că Umbrele sunt tari numai într-o lumină care a fost aprinsă de dragul altcuiva. O aflasem pe gheața Deltei. Nu înțelesesem până în noaptea aceea ce urmează din asta. O femeie scosese o flacără dintr-o cetate în flăcări, pe jos, vreme de nouă ani, fără niciun alt rost decât să nu se stingă. Flacăra aceea era acum pe șapte mii de torțe. Și oriunde ajungea una dintre torțele acelea, orice era ascuns avea să fie arătat.

Nu puteam aprinde șapte mii de oameni. Nu era vreme, iar cei mai mulți n-ar fi dorit-o. Nici nu era nevoie. Nu aveam decât să punem în

pumnul fiecărui om un lucru la lumina căruia oricine putea să vadă.

ATACUL

Am ieșit din pădurile de stejar în galop, la trei ceasuri după apusul soarelui, cu câte o torță în fiecare mână.

Într-o zi un zugrav va face din asta o pânză mare. Va arăta râul de foc revărsându-se printre corturi și caii nechezând și pe voievodul Țării Românești cu capul gol, în frunte. Va trebui să ghicească ce au făcut torțele, fiindcă nimeni care n-a fost acolo nu va crede.

Tabăra s-a trezit cum se trezește un om care a fost lovit. Ienicerii au ieșit din corturi cu armele; sunt cei mai buni oșteni din lume și au început de îndată, în întuneric și în larmă, să-și facă rândurile. Un ofițer alerga de-a lungul șirului, un căpitan peste o sută, strigându-și oamenii la locurile lor.

Apoi călăreții mei au trecut în goană și lumina torțelor a căzut peste el.

Oamenii lui l-au văzut. Și-au văzut căpitanul, pe care îl urmaseră ani de zile, luminat dintr-o parte de lumina aceea galbenă; și au văzut ce stătea în spatele lui, cu mâinile pe umerii lui. Era la fel de limpede ca el. Se uita la ei.

Nu știu la ce mă așteptasem. Cred că nădăjduisem învălmășeală și nimic mai mult.

Ceata aceea s-a rupt. Nu din pricina noastră; nici măcar nu s-au uitat la noi. S-au dat înapoi din fața propriului lor ofițer, ca din fața unei gropi care s-a căscat în podea. Iar pe ulița următoare și pe cealaltă se petrecea același lucru, oriunde trecea o torță pe lângă un om care avea un călăreț. Un mai-mare al călărimii din Anatolia. Un vistiernic al oștii. Doi dintre

secretarii sultanului. Predicatorul care ținuse predica de vineri; pe acela l-am văzut cu ochii mei și l-au văzut și patru sute dintre ascultătorii lui.

În unele locuri au fugit. În altele au făcut un lucru pe care nu-l prevăzusem și la care m-am gândit de atunci ca la cea mai adevărată biruință a vieții mele. S-au întors împotriva lui. Am văzut o ceată de ieniceri, cu Umbra căpitanului lor smulsă și ridicându-se deasupra lor ca fumul, strângând rândurile și năpustindu-se asupra ei cu săbiile, strigând numele lui Dumnezeu. Iar lângă ei, pentru că se întâmpla să fie acolo și aveau același lucru în față, erau patruzeci dintre călăreții mei munteni. Nu s-au oprit să cumpănească. Era în lumina focului un lucru de care și unii, și alții fuseseră învățați să se teamă înainte să poată vorbi, și nu era celălalt.

În o sută de locuri, în noaptea aceea, oșteni ai sultanului și călăreți ai Dragonului s-au luptat spate în spate, împotriva a ceva pentru care niciunii nu aveau un cuvânt. Li se spusese vineri și duminică că oamenii de peste fluviu nu sunt oameni. A fost nevoie de o singură lumină cinstită ca să le arate fiecăruia ce anume nu era om.

Cea mai mare parte n-am văzut-o. O am de la cei care au văzut. Eu alergam.

Mijlocul

Opt dintre noi am mers spre corturi. Ștefan. Jadwiga, cu lancea ei. Yusuf, cu pușca cea lungă. Erik și securea lui. Lorenzo, care n-avea ce căuta acolo și nu voia să fie lăsat în urmă, cu o traistă de încărcături de pulbere născocite de el. Oswin, care nu știa să lupte și care a cântat, îți jur, tot drumul prin tabăra aceea, un cântec vechi din munții lui, cât îl ținea gura, pentru ca, zicea el după aceea, să ne putem găsi unul pe altul în fum. Lazăr. Și eu.

Am pierdut caii la locul tunurilor; praful de pușcă a sărit în aer și n-au mai vrut să dea piept cu el. Am mers mai departe pe jos. Erau patru sute de pași până la împrejmuire și îi numărasem pe toți în după-amiaza aceea.

Poarta dinăuntru era ținută de casa sultanului. Erau poate șaizeci și nu se rupseseră, fiindcă niciunul dintre ei nu era călărit; Mehmed își alegea singur garda și alegea bine. Erau oameni cinstiți, care își apărau domnul, și nu puteam trece prin ei fără să ucidem foarte mulți, și nu era vreme.

Lorenzo a făcut o spărtură în care, la douăzeci de pași spre stânga. Am trecut prin ea.

Și apoi garda a ocolit și a căzut în spatele nostru, cum era de așteptat. Era o deschizătură în împrejmuire, lată cât doi oameni, iar dincolo de ea noi opt, cu spatele la ei și cu încă o sută de pași de făcut.

— Mergeți, a spus Lazăr.

Se întorsese în deschizătură. Își ținea sabia cea lungă cu amândouă mâinile.

— Lazăre.

— Este un plan prost, a spus. Ți-am zis. Mergeți.

Am spus că vorbea rar. Nu l-am cunoscut niciodată bine. Ucisese odată un notar, pentru un înscris plăsmuit, și nu ajutase la nimic, și venise la mine pentru că auzise că este în Țara Românească un domn care s-a oprit. Era singurul de la masa noastră care ținuse partea căii mai simple și avusese dreptate, după toate regulile războiului pe care le știam el și eu.

A ținut singur deschizătura aceea împotriva gărzii casei Cuceritorului. Nu știu cât. Yusuf, care s-a uitat o dată înapoi, spune că,

atunci când l-a văzut cea din urmă oară, era încă în picioare și că își înfipsese torța în pământ lângă el, dreaptă, ca să poată vedea fețele oamenilor cu care se lupta. Erau oșteni cinstiți și cred că nu voia să-i ucidă pe întuneric.

Nimeni n-a aflat vreodată sfârșitul. Nu era printre prinși și n-a fost găsit printre morți. Am pus să se facă slujbe pentru el în amândouă riturile, fiindcă nu l-am întrebat niciodată care era al lui.

Cortul de aur

Șapte dintre noi am ieșit în locul deschis dinaintea corturilor.

Cortul de aur strălucea ca un felinar. Toată garda rămasă a sultanului era înșirată înaintea lui, cu scuturile strânse, cu torțele sus. Iar la intrare, cât ai răsufla o dată, l-am văzut. Ieșise să vadă cu ochii lui, cum știusem că va face; era felul acela de om. Era pe jumătate înarmat, cu o cămașă de zale peste haina de noapte, cu o sabie goală în mână, iar fața îi era albă și mânioasă. Era la douăzeci de pași de mine. Yusuf avea pușca cea lungă la umăr și Yusuf nu dădea greș.

L-am cunoscut pe loc. Avea treizeci de ani și am văzut băiatul slab și aprig din fața odăii de învățătură, îndreptându-i pe dascăli.

Aș vrea să stai acolo cu mine, cât răsuflarea aceea.

Fiecare rațiune de stat era de o parte. Acolo stătea năvălitorul țării mele. Acolo stătea capul oștii, singurul om fără de care ea s-ar fi destrămat. În spatele meu, oamenii mei mureau de foame în munți, pe o câmpie pe care o arsesem cu mâna mea ca să-l întârzii. Un glonț ar fi sfârșit totul. Lazăr o spusese, iar Lazăr murea în clipa aceea într-o spărtură dintre care, ca să mă aducă în locul acesta.

Și mai ucisesem din rațiuni de stat. O făcusem trei ani. Mă pricepeam foarte bine.

Am pus mâna pe țeava puștii lui Yusuf și am apăsat-o în jos.

— Nu pe acela, am spus.

Mehmed m-a văzut. Sunt sigur. Ochii ni s-au întâlnit peste locul deschis, în lumina a șapte mii de torțe, și l-am văzut cunoscându-mă; și l-am văzut văzând că a fost coborâtă pușca. Nu avea cum să înțeleagă. Dar și-a amintit după aceea.

Apoi i-am întors spatele Cuceritorului Constantinopolului și am alergat spre cortul roșu.

Cronicarii au scris că muntenii, în învălmășeala nopții, au greșit cortul; că au căzut asupra cortului unui vizir, din greșeală, și că prin întâmplarea aceasta a fost cruțat sultanul. Este în fiecare istorie. Nu-și puteau închipui altă lămurire și nu le-o iau în nume de rău.

N-a fost nicio greșeală. A fost singurul lucru pe care l-am făcut în noaptea aceea cu bună știință.

ÎN CORTUL ROȘU

Nu era foc în el și nu era nicio candelă. Era doar o lumină albăstrie, care nu venea de nicăieri, cum mai văzusem de două ori, într-o încăpere de sub un palat.

Kara Timur Pașa stătea la o masă cu hărți, în armură neagră cu aur. Îmbătrânise. Fusese un om tânăr când șezuse lângă așternutul meu, iar acum avea cincizeci de ani și arăta de șaptezeci; carnea i se dusese de pe față, iar ce rămăsese era ca un lucru cioplit. Și-a ridicat capul când a fost tăiat peretele cortului.

— Ostaticul cel mic, a spus. Era un glas ca un cuțit. Ai avut friguri odată. Ar fi trebuit să le las să te ia.

— Ai vegheat toată noaptea aceea, am spus. Aveai o cârpă udă. Mi-ai vorbit despre fiul tău. Îl chema Orhan. Avea doisprezece ani și se temea încă de gâște și erai mai mândru de el decât de orice pe lume.

Ceva s-a mișcat în fața aceea cioplită. Era foarte adânc, ca o mână pusă pe o fereastră dinăuntru.

Apoi Umbra s-a ridicat.

O văzusem ziua, stând deasupra cortului. Nu o văzusem stârnită. A umplut cortul până în vârf și a trecut mai departe prin el. L-a izbit pe Erik de-a curmezișul întregii podele cu o singură lovitură; l-am auzit lovindu-se de stâlpul cortului. A luat lancea Jadwigăi și a rupt-o ca pe un pai. Lorenzo, care era un om viteaz în felul lui, a aruncat una dintre încărcăturile lui în mijlocul ei, iar fulgerul a luminat lucrul dinăuntru, și el a râs.

— Funia, a strigat Ștefan. Avea sabia scoasă și se ținea între ea și ceilalți. Vlade. Unde este funia?

M-am uitat.

Tăiam fire de la paisprezece ani. Știam cum se caută locul în care călărețul este prins de om; este un meșteșug și îl aveam în mâini.

Nu era nicio funie.

După optsprezece ani, lucrul și omul crescuseră unul în altul cum crește un copac în jurul unui gard de fier. Nu era niciun loc în care să-i despart. Oriunde căutam firul găseam, în schimb, o mie de rădăcini subțiri, mergând pretutindeni, prin fiecare amintire pe care o avea. A le tăia însemna a-l tăia pe el.

Lumina nu poate ucide ce călărește un om fără să ucidă omul. Știam regula aceasta de la Eğrigöz. O călcasem o dată, într-o judecată la Târgoviște, cu ochii deschiși.

Am auzit pușca lui Yusuf descărcându-se, fără folos. L-am auzit pe Oswin, care încetase să cânte.

— Vlade!

A ȘASEA ÎNVĂȚĂTURĂ

Voi încerca să-ți spun întocmai ce am făcut, deși nu înțeleg pe deplin și deși sună, scris, a foarte puțin.

Am dat drumul sabiei. A căzut pe hărți.

Se cuvine să lămuresc ce însemna asta. Aveam treizeci și doi de ani și nu mai fusesem fără o armă în mână, în fața unui dușman, de când ieșisem pe o ușă de grădină la Târgoviște cu una de lemn. Eram oștean. Orice altceva aș fi fost, și fusesem cele mai multe lucruri, nu mersesem o singură dată în viața mea către o primejdie cu nimic.

Acolo nu poți lua o sabie, spusese bătrânul.

Am mers înainte. Lucrul a lovit spre mine și nu m-am apărat. Am aflat că nu mă poate ajunge de tot; nu știu de ce. Cred că era obișnuit cu oameni care se tem de el sau care îl urăsc și că oricare din ele i-ar fi dat de ce să se prindă. Eu nu eram nici una, nici alta. Mă gândeam la o cârpă udă.

Am ajuns la el. Era un om înalt și stătea țeapăn, cu pumnii pe masă, iar ochii îi erau goi ca două pietre. L-am apucat de umeri, cum apucasem un băiat într-o sală la Reuseni, cum mă apucase un prieten într-o odaie rece la Poenari.

Nu am lovit în ceea ce îl ținea. Nu am întins mâna după un fir. Am dorit, cu tot ce eram, fără să țin nimic pentru mine, nici țara mea, nici viața mea, nici nădejdea de a fi vreodată iertat, ca el să fie găsit. Și am dat.

Nu a fost ca la Reuseni. Acolo, Ștefan fusese la ușă, cu mâna întinsă, și nu trebuise decât să i-o iau. Aici nu era nimeni la ușă. Am dat, iar ce am dat a coborât și a tot coborât, cum coboară o candelă într-o fântână, pe o funie; și am coborât cu ea.

Câmpul

Stăteam pe o câmpie, sub un cer cenușiu.

Am cunoscut-o pe loc, deși n-o văzusem niciodată. O auzisem descrisă destul de des, de un frate, de un grăjdar pe moarte. Era Varna. Era a zecea zi a lui noiembrie din anul 1444, către seară. Bătălia se sfârșise. Erau morți în toate părțile, cât vedeam cu ochii, în armurile a șase neamuri, iar ciorile nu coborâseră încă.

Un ofițer tânăr din garda sultanului îngenunchease în noroi. Avea treizeci și doi de ani; aceeași vârstă pe care o aveam eu. Ținea în brațe un băiat în haină de paj.

Băiatul avea paisprezece ani. Îi spusese sergentului care strângea oameni că are șaisprezece. O făcuse ca să-și urmeze tatăl la război, iar tatăl lui îl găsise între poveri în a treia zi de drum și fusese atât de mândru încât nu-l trimisese acasă.

Era o rană de lance sub coaste. Nu fusese o moarte grabnică.

Ceva stătea deasupra lor. Nu era ce văzusem în cort. Aceea era ce ajunsese, în optsprezece ani de hrănit. Acesta era felul în care venise: liniștit și răbdător și aproape blând, în chipul unui om mai în vârstă, unul bun, felul de prieten care vine când este nevoie de el.

Vorbea. Spunea aceleași cuvinte în fiecare ceas, de optsprezece ani.

Dă-mi mie durerea. Nu poți duce asta; nimeni n-ar putea. Dă-mi-o mie și o voi duce eu în locul tău. Nu va mai trebui s-o simți niciodată. Numai lasă-mă

înăuntru. Și îi vom găsi pe cei care au făcut asta, tu și eu, și vor plăti. Toți. Pentru totdeauna.

— Timur, am spus.

Ofițerul cel tânăr nu și-a ridicat ochii. Nu cred că mă putea auzi. Se uita la fața fiului său.

Nu mai fusesem trimis într-un asemenea loc. Nu știam ce este îngăduit. Am făcut singurul lucru care mi-a trecut prin minte, adică m-am dus și am îngenuncheat în noroi lângă el.

— Timur. Cunosc câmpul acesta.

Nimic.

— Nu vreau să spun Varna. N-am fost aici. Al meu este o mlaștină, lângă un sat numit Bălteni, și o groapă în spatele unei biserici. Cunosc câmpul acesta pentru că am și eu unul. Am avut un tată și un frate. Au fost uciși în așa fel încât să-i găsesc eu. Și a venit și la mine lucrul acesta, pe drum, și mi-a făcut aceeași ofertă cu același glas.

Își întorsese capul foarte puțin.

— Am primit-o. Vreau să știi asta. Nu-ți vorbesc ca un om mai bun. L-am lăsat înăuntru și am purtat douăsprezece nume opt ani, iar când am avut puterea am făcut lucruri pe care nu le voi putea îndrepta niciodată. Așa că știu ce îți cer. Știu mai bine decât oricine în viață.

Minte, a spus glasul cel blând. *Este dușmanul tău. A ars Dunărea. A venit să-ți ia cel din urmă lucru pe care îl ai.*

— Ți-a spus că va duce durerea, am zis. Ne-a mințit pe amândoi. Uită-te la el, Timur. Uită-te la fiul tău. De câtă vreme moare?

Ofițerul cel tânăr s-a uitat în jos.

— Moare în brațele tale de optsprezece ani. Nu ți-a luat durerea. A păstrat-o. A păstrat ceasul acesta, acest singur ceas, întocmai cum a fost, și s-a hrănit din el în fiecare zi și te-a dat pe tine de mâncare lumii. Nu l-a lăsat niciodată să sfârșească. Asta ai cumpărat. Nu alinare. Ți-a ținut copilul în pragul morții, optsprezece ani, pentru că îi este foame și asta mănâncă.

I s-a mișcat gura.

— Dacă îi dau drumul, a șoptit, este mort.

Nu mă așteptasem să fie atât de simplu sau atât de cumplit. Acesta era tot lucrul. Aceasta era rădăcina prin care crescuseră optsprezece ani de grozăvie: un tată care nu-și putea lăsa fiul din brațe.

— Este mort, am spus. Plângeam. Da. A murit pe câmpul acesta, într-o seară de noiembrie, cu brațele tatălui său în jurul lui, ceea ce este mai mult decât au avut cei mai mulți dintre ei. Și l-ai iubit. Asta este a ta. Nu este a lucrului acestuia. N-a fost niciodată. Ți-a purtat dragostea cum poartă un om o haină furată, ca să se încălzească. Ia-o înapoi.

O clipă lungă nu s-a mișcat nimic pe câmpul de la Varna.

Apoi tatăl și-a plecat capul și l-am auzit scoțând un sunet pe care îl mai auzisem o dată, din propriul meu gâtlej, într-un mormânt. A plâns. A plâns ca el însuși, întâia oară în optsprezece ani. Și și-a așezat fiul pe pământ, i-a îndreptat haina cea mică și i-a închis ochii.

Forma cea blândă a început să urle.

Zorii

Nu știu cum m-am întors. Ștefan îmi spune că am stat în genunchi pe podeaua cortului, ținându-l pe pașă de umeri, nu mai mult decât ți-ar trebui ca să spui un Tatăl nostru, și că în tot acest timp lucrul de deasupra noastră a stat ca și cum ar fi fost prefăcut în sticlă. Apoi s-a

destrămat. Zice că a ieșit prin acoperiș ca fumul pe un horn și că fiecare candelă din tabăra otomană a ars galben în aceeași clipă.

Năvala se sfârșise. Călăreții mei se întorseseră în pădure odată cu cea dintâi geană de lumină, cum li se poruncise, lăsând marea tabără o ruină de frânghii tăiate și de cai speriați. Pierdusem vreo cinci mii din cei șapte. O scriu limpede. Sunt în numărul pe care îl port.

N-am fi putut ieși. Eram șapte, în mijlocul a nouăzeci de mii, cu Erik care nu se putea ține pe picioare. Nu făcusem niciun plan de ieșire. Nu cred că mă așteptasem să am nevoie de unul.

Garda casei ne-a găsit acolo. Au intrat cu săbiile scoase și s-au oprit.

Beilerbeiul lor de Rumelia, spaima oștii, ședea pe jos, printre hărțile lui. Își scosese coiful. Era un om bătrân cu fața udă. Ținea în amândouă mâinile mâna unui uriaș danez rănit și întreba, cu un glas cât se poate de obișnuit, glasul unui ofițer obosit la sfârșitul unei zile rele, dacă ar fi cineva atât de bun să aducă apă pentru oamenii aceștia.

Au trimis după sultan.

A venit el însuși. A stat multă vreme în deschizătura pe care o tăiasem în peretele cortului. S-a uitat la căpitanul lui de oști. S-a uitat la mine și l-am văzut amintindu-și o țeavă de pușcă apăsată în jos în lumina focului. S-a uitat la candela de pe masă, pe care o aprinsese unul dintre străjeri și care ardea cu o flacără obișnuită.

— Timur, a spus.

Pașa și-a ridicat capul.

— Sultanul meu. Am avut o boală lungă.

Și-a trecut o mână peste ochi.

— Îți cer iertare. Cred că am dat porunci, în numele tău, vreme de câțiva ani, care nu erau ale mele de dat și nu erau ale tale. A fost o cerere,

pentru băieți. Îmi amintesc că am scris-o. Nu-mi amintesc să fi vrut.

S-a uitat în jurul lui, la pânzele roșii, cum se uită un om la o odaie în care s-a trezit.

— Ce an este? Fiul meu este mort. Asta o știu. Când a murit fiul meu?

Mehmed nu i-a răspuns. Era un om aspru și luase o împărăție; dar îl știa pe ofițerul acela de când era copil de zece ani, iar fața lui nu era aspră atunci.

S-a întors către mine.

— Sunt în război de un an, a spus Cuceritorul Constantinopolului, încet, și aflu că nu-mi pot aminti să fi hotărât să fiu.

Pădurea care n-a fost

Rămâne un lucru și trebuie să dau seamă de el, fiindcă este lucrul pentru care sunt ținut minte.

Cronicarii scriu că oastea sultanului, înaintând asupra Târgoviștei în zilele acelea, a ajuns la o vale în care douăzeci de mii de morți trași în țeapă stăteau pe pari, o pădure de o milă în lat, cu ciori cuibărite în trupuri; și că însuși Cuceritorul s-a întors din fața ei cu groază și a spus că unui om care poate face un asemenea lucru nu i se poate lua țara. Este la istoricul grec și la cei turci. Este chipul care mi-a făcut numele.

Hotărâsem cu doi ani înainte că nu voi mai pune niciodată un om în țeapă și mă ținusem de asta. Nu am făcut lucrul acela. N-a fost nicio asemenea pădure.

L-am întrebat pe Timur despre asta, mult mai târziu, când eram amândoi destul de bătrâni ca să vorbim despre asemenea lucruri. Nu a răspuns o vreme.

— Am văzut-o, a spus. Am văzut-o toți. Nouăzeci de mii de oameni. O văd și acum, când închid ochii; ți-aș putea spune numărul șirurilor. Și îți voi spune ce n-am izbutit niciodată să lămuresc. După patru zile, sultanul a trimis călăreți înapoi, ca să numere morții pentru însemnare. Au găsit o vale. Erau în ea câteva sute de trupuri, din lupta de noapte, din amândouă oștile, pe care nu le îngropase încă nimeni. Nu era niciun par.

— Atunci ce a fost?

— A fost cel din urmă lucru din ce era în mine.

S-a uitat la mâinile lui.

— Când l-ai alungat, nu s-a dus pur și simplu. A trecut prin toată oastea în drumul lui, în acea singură clipă. Și i-a arătat fiecărui om lucrul pe care se temea cel mai mult să-l găsească. Și a iscălit cu numele tău.

— Și cronicarii?

— Cronicarii au scris ce au jurat nouăzeci de mii de martori. Ce altceva să fi scris?

O scriu așa cum mi-a spus-o. Te rog să tragi încheierea cea bună, care nu este că martorii mint. Oamenii aceia erau cinstiți și au văzut. Încheierea este că un lucru poate fi văzut de o oaste întreagă și totuși să nu se fi petrecut, dacă umblă pe acolo ceva care are folos din a fi văzut.

Nu mă plâng. Ridicasem destule țepe adevărate, la vremea mea, la răspântii adevărate. Dacă sunt ținut minte pentru o pădure pe care n-am sădit-o, este o nedreptate mică pusă lângă cele pe care le-am sădit. Dar tu îmi porți numele și se cuvine să știi care este care.

Ce a fost noaptea aceea

Am avut doisprezece ani în cetatea aceasta ca să cuget la ea și îți voi spune ce cred.

Nu a fost o biruință. Am pierdut cinci șeptimi din călărimea mea și pe Lazăr și n-am alungat cu puterea armelor niciun oștean dușman de pe pământul Țării Românești.

A fost o dovadă. Curtea îmi spusese, într-o încăpere luminată în albastru, că omenirea este o turmă; că poate fi ținută laolaltă numai prin frica de străin; că două popoare care au fost învățate să urască nu pot fi dezvățate. Aveau o mie patru sute de ani de mărturii. Îi crezusem.

Și într-o singură noapte, la lumina unei flăcări pe care o femeie nu voise s-o lase să moară, văzusem nouăzeci de mii de oameni și șapte mii cărora li se arăta adevărul în aceeași clipă; și văzusem ce au făcut. Nu s-au sfâșiat unii pe alții. Unde au văzut dușmanul cel adevărat, s-au întors împotriva lui împreună, fără un cuvânt de poruncă, un ienicer și un muntean umăr la umăr.

Casele nu și-au pus niciodată învățătura la încercare. Eu am pus-o. Este falsă.

Și învățasem a șasea învățătură, anume că nu este nimeni la care să nu se poată coborî. Îl ucisesem pe Dragomir pentru că era mai simplu. Stătuse cincizeci de ani în întuneric și mi-am spus că n-a mai rămas nimic din el de scăpat. Timur stătuse optsprezece și era în fund tatăl unui băiat, la fel de întreg ca în ziua în care a îngenunchеat în noroi. Ar fi fost și în fundul lui Dragomir un om tânăr, cu trei copii morți. Nu voi ști niciodată. Asta înseamnă să fi ales calea mai simplă.

Partea a treia se încheie aici. Partea a patra descrie o pace pe care n-a însemnat-o nicio cronică; o învoială prin care trei dușmani s-au înțeles să pară mai departe dușmani; și drumul în jos, către locul în care a început lucrul.

PARTEA A PATRA

Coborârea

Drumul în jos, spre locul unde a început lucrul, și ce s-a găsit acolo.

CAPITOLUL DOISPREZECE

Pacea nescrisă

Nicio cronică nu pomenește întâlnirea. Acesta a fost primul lucru asupra căruia ne-am învoit toți trei.

A avut loc la unsprezece zile după Noaptea Torțelor, la o casă de vânătoare din pădurea de stejar de la miazănoapte de Dunăre, care fusese a bunicului meu. Sultanul a venit cu doisprezece călăreți. Eu am venit singur și fără arme. Dădusem cetei mele poruncă să aștepte la Poenari, iar dacă nu mă întorceam într-o săptămână, să se pună sub ascultarea lui Ștefan și să nu spună nimănui ce știu până când nu vor fi la adăpost în Moldova.

Te rog să te gândești la casa aceea. Într-o singură odaie mică, cu un ulcior de apă pe masă, ședeau Cuceritorul Constantinopolului, care trecuse Dunărea cu nouăzeci de mii de oameni ca să mă nimicească; și domnul care îi ucisese douăzeci și trei de mii de supuși într-o iarnă; iar între ei un căpitan de oști care îl slujise pe unul și veghease la patul de boală al celuilalt și care fusese, optsprezece ani, altceva. După orice socoteală care ne fusese dată vreodată oricăruia dintre noi, eram trei oameni care nu puteau avea nimic să-și spună.

A fost cea mai însemnată convorbire din viața mea și nu este în nicio carte afară de aceasta.

Întrebările sultanului

Mehmed ședea pe un scaun de tabără, cu o carte închisă pe genunchi. Timur stătea în picioare în spatele lui. Pașa era slab și cenușiu, cu

înfățișarea unui om ridicat prea devreme dintr-o boală lungă; ceruse să fie dezlegat de conducerea oștii și fusese refuzat.

Sultanul s-a uitat la mine o vreme. Eram de o vârstă. El era pisica ce se holba la umbre, iar eu hoțul de hărți, sau dimpotrivă; uitasem care dintre noi spusese ce.

— Căpitanul meu îmi spune o poveste, a zis într-un târziu, pentru care aș pune să fie biciuit orice alt om. Doctorul meu, care are nouăzeci de ani și nu m-a mințit de când eram în leagăn, îmi spune aceeași poveste. Și am un an din propria mea domnie de care nu pot da seamă.

A bătut cu degetul în carte.

— Nu-mi place să se folosească alții de mine. Nu mi-a plăcut niciodată. Mi-ai spus odată, într-o bibliotecă, că un dascăl asmute câini unii asupra altora. Am crezut că îmi pizmuiești harta.

— O pizmuiam. Era și adevărat.

— Mi-ai ars hotarul. Am însemnările. Douăzeci și trei de mii. Oșteni din garnizoane, străji de fluviu, sătenii din unsprezece locuri care nu-ți făcuseră niciun rău. Am venit aici să te spânzur pentru asta și nu sunt sigur că n-am s-o fac.

— Ai avea dreptul.

Asta l-a mirat. Cred că se așteptase la o apărare.

Adusesem catastifele. Le-am pus pe masă, pe toate cele de șaizeci de ani, și am deschis unul la o pagină pe care o însemnasem. Nu am lămurit. L-am lăsat să citească.

Citea turcește, arăbește, persană, grecește, latinește și slavonă; era cel mai învățat cârmuitor al veacului. A citit însemnarea despre o fată de nouă ani dintr-un sat de lângă Zimnicea. A citit pecetea dregătorului meu și, sub ea, rândul care o făcea copilă de afurisiți. A citit pecetea

propriului său cadiu și, sub ea, rândul care o făcea roabă prinsă cu arma în mână.

A întors pagina. A întors-o din nou. A ținut-o așa aproape un ceas și n-a vorbit nimeni. O dată l-a întrebat pe Timur dacă o anume pecete este adevărată, iar Timur a spus, cu glas scăzut, că este și că el însuși îl întărise pe cadiul acela în slujbă.

— Erau trei sute în pivnița de la Giurgiu, am spus, după ce a închis cartea. O treime dintre ei erau supușii tăi. Oameni săraci, din Dobrogea. Am ars fiecare schelă numită în paginile acelea și fiecare barcă în stare să ducă o cușcă. Pentru asta am trecut fluviul. Restul este pe capul meu și nu-ți cer să mi-l iei. În șase săptămâni au ieșit din pământ patru mii nouă oameni. Am numele. Ceva peste o mie o sută dintre ei sunt ai tăi și poți avea lista.

A tăcut multă vreme.

— Nimeni nu numără, a spus. Nu era o întrebare. Văzuse lucrul pe loc, cum vedea totul. La un hotar. Fiecare parte socotește că îi are cealaltă.

— Da.

— Atunci voi număra eu.

A spus-o foarte liniștit.

— Fiecare sat din stăpânirile mele. Fiecare vatră, fiecare fiu, fiecare fiică, pe nume, într-o condică, și o a doua copie ținută în cetatea de scaun. În fiecare an. Dacă lipsește un copil dintr-un rând, un cadiu va merge călare să întrebe de ce.

Mâna i s-a închis pe catastif.

— Mă gândisem la asta și înainte, pentru dări. Nu-mi trecuse prin minte că ar fi și un zid.

Este lucrul pentru care sunt vestiți acum diecii lui. Nu este stat pe lume care să țină asemenea condici ca ale casei lui Osman. M-am gândit uneori că, dacă tot ce am făcut la Dunăre n-a cumpărat nimic altceva, a cumpărat asta.

Cum i-am arătat

— Cred catastiful, a spus. Știu să citesc. Nu cred încă restul. Un lucru care călărește un om. Umbre care umblă. Nu sunt țăran și nu vreau să mi se spună o poveste.

— Atunci să nu ți se spună. Privește.

— Cum?

— Îți pot arăta, dacă vrei. Nu pot, dacă nu vrei. Nu este ceva ce îți fac eu ție.

A fost cea mai ciudată aprindere pe care am încercat-o vreodată. Orice alt om pe care îmi pusesem mâinile dorise, într-un fel, să intre într-o tovărășie; să fie al cuiva. Mehmed nu dorea să fie al nimănui. Nu avea nicio dorință să fie urmașul vreunei cauze, cu atât mai puțin al cauzei mele. Dorea doar, cu toată puterea unei voințe foarte de temut, să nu fie înșelat. Nu știusem dacă asta va fi de ajuns.

A fost de ajuns. M-am gândit de atunci că este poate cea mai curată formă a dorinței. Mi-am pus mâinile pe umerii sultanului otomanilor, într-o casă de vânătoare, cu doisprezece dintre străjerii lui afară, care m-ar fi tăiat dacă ar fi văzut; și a văzut.

S-a făcut foarte alb. N-a strigat. A stat cu desăvârșire nemișcat poate un minut, uitându-se la nimic.

Apoi, fiind cine era, a cerut pană și hârtie și a început să facă o listă.

— Dascălul de logică. Karanlık. Da; m-am întrebat mereu de ce nu îmbătrânea ca alți oameni. Al doilea vizir al tatălui meu. Secretarul vistieriei, cel cu mâinile; bănuiesc că este aceeași familie. Logofătul patriarhului grec. Omul genovezilor de la Galata.

Scria fără oprire, cu o slovă mică și limpede.

— Solul de la Buda, cel uscat. Predicatorul de vineri, care este mort, cred; ienicerii mei l-au ucis chiar ei în noaptea aceea și n-am putut scoate de la ei nimic cu noimă despre pricină.

Și-a ridicat ochii.

— Sunt și la curțile voastre.

— La fiecare curte. Am stat cu nouă dintre ei într-o singură încăpere.

— Și ai fost din tovărășia lor.

— Trei ani. Am fost cel mai bun slujitor al lor la hotarul acesta.

— De ce îmi spui asta?

— Pentru că ai afla. Și pentru că aș vrea să fie un cârmuitor pe lume care a auzit totul de la mine înainte să audă o parte de la ei.

M-a privit, cu ochii aceia îngușți și atințiți, destulă vreme.

— Ai apăsat în jos o pușcă, a spus. Te-am văzut. Douăzeci de pași. Băiatul cu pușca nu dă greș; am pus să fie întrebat și este cel mai bun țintaș din corp. N-am dormit din pricina asta. Îți năvălisem țara. Eram singurul lucru care ținea oastea aceea laolaltă. Orice căpitan ar fi tras.

— Orice căpitan m-a și sfătuit să trag.

— Atunci de ce?

— Pentru că nu erai tu dușmanul. Erai celălalt pe care îl înșelaseră. Am mai ucis un om înșelat, când l-aș fi putut slobozi. Am aflat că nu pot s-o fac de două ori.

Mehmed s-a uitat în jos, la lista lui.

— Mi s-a spus, a zis încet, că sunt moștenitorul Romei. Mi s-a spus de când aveam unsprezece ani, de către un om cu mâini frumoase. Că francii sunt uzurpatori și grecii o rămășiță și că împărăția cezarilor este a mea prin dreptul tăriei. Am luat Constantinopolul pe temeiul acesta. Îmi spun Cezar. Este pe pecețile mele.

A tăcut.

— Ți s-a spus și ție la fel, cred. În aceeași odaie. Cu un ceas mai devreme.

— Că sunt adevărat copil al legiunilor, prădat de moștenirea lui de către toți. Da.

— Și sârbului.

— Și sârbului.

— Atunci fiecare dintre noi și-a petrecut viața luptându-se cu alți doi oameni pentru un lucru care a fost făgăduit tuturor celor trei, de aceeași persoană, în aceeași după-amiază.

A pus pana jos. Nu era un om care să râdă des.

— A fost un dascăl foarte bun. Atât voi spune pentru el. N-am întâlnit unul mai bun.

Greutatea

Mehmed a văzut greutatea, înainte ca eu să fi sfârșit de răsuflat ușurat.

— Suntem acum doi domni care știu, a spus. S-ar părea firesc să facem pace. Eu îmi trag oastea înapoi; tu îți plătești tributul sau nu; iscălim o hârtie. Spune-mi ce se întâmplă a doua zi.

Nu mă gândisem la nimic altceva.

— Fiecare dintre cei de pe lista ta și de pe a mea află că ne-am întâlnit. Se întreabă de ce s-a dus acasă Cuceritorul dintr-o țară pe care o avea la bunul lui plac și de ce s-a împrietenit Țepeș cu turcul. Nu sunt proști. Vor ști, într-o lună, că știm.

— Și atunci?

— Se vor da la fund. Nu vom mai găsi niciodată alt catastif. Și ne vor înlătura. Au o mie patru sute de ani de deprindere. O scrisoare. O partidă. O binecuvântare. Vizirii tăi vor spune că te-am vrăjit; ai mei vor spune că am vândut creștinătatea și vor avea dovada în pacea însăși.

— Așa că, dacă facem pace, pierdem.

— Da.

— Pe când, dacă lumea crede mai departe că suntem dușmani…

Am văzut atunci. Cred că am văzut împreună.

— Ne vor șopti mai departe război în urechi, am spus încet, și vor fi atât de mulțumiți de ce iese încât nu vor băga de seamă niciodată că am încetat să ascultăm.

— Ne vor împrumuta mai departe bani pentru tunuri.

— Pe care îi vom lua.

— Și îi vom cheltui pe condici, a spus sultanul, și pe școli.

A fost un lucru de neasemuit să stau în odaia aceea și să privesc cum prinde formă. Casele domniseră printr-un singur mijloc de pe vremea lui Tiberiu: ținuseră două popoare despărțite și stătuseră între ele și îi spuseseră fiecăruia ce gândește celălalt. Nu le trecuse o singură dată prin minte că s-ar putea întâlni cele două pe la spatele lor, s-ar putea învoi și apoi ar putea striga mai departe una la alta peste fluviu, spre folosul lor. Toată puterea lor stătea în a fi singurul drum dintre noi. Găsiserăm altul și aveam de gând să nu le spunem.

Ce s-a hotărât

Scriu învoielile, fiindcă nu este altă copie. Nu s-a scris nimic. Ne-am dat mâna pe ele, toți trei, cum ne-o dăduserăm odată Ștefan și eu deasupra unui trup.

Ca niciun copil să nu mai fie trecut peste Dunăre, de pe niciunul dintre maluri, de către vreun dregător al vreunuia dintre domni, pentru nicio pricină; și ca fiecare dintre noi să spânzure, cu judecata lui, pe oricare dintre slujitorii lui care ar pune o pecete pe un asemenea lucru.

Ca fiecare să-și numere oamenii, pe nume, în fiecare an.

Ca fiecare să întemeieze, în stăpânirile lui, în orice formă i-ar îngădui credința și obiceiul lui, locuri în care cei tineri să poată întreba de unde se știe un lucru și să nu fie loviți pentru asta. Mehmed a spus că are în gând un colegiu, în noua lui cetate de scaun, pentru științele matematice; îl plănuise de mult și vedea acum la ce altceva ar mai putea sluji.

Ca fiecare să-i primească mai departe pe trimișii Caselor și aurul lor și poruncile lor, cu toată înfățișarea ascultării; și să împartă cu celălalt, pe un drum sigur, ce află.

Ca niciunul să nu facă război celuilalt cu tot dinadinsul, orice s-ar vesti.

Și ca, atunci când va veni vremea și se va ști locul, să mergem împreună la rădăcina lucrului. Le-am povestit despre scara de sub Poenari și despre ce spusese bătrânul: că ușa vrea mai mult decât unul și că ceilalți trebuie să fie oameni care, după toată rânduiala, ar trebui să-mi sară la gât.

— Eu nu pot merge sub un munte din Țara Românească, a spus Mehmed. Sunt sultan. Nu pot lipsi o săptămână fără ca trei viziri să încerce să ajungă unul.

A aruncat o privire în spatele lui.

— Dar îl pot trimite pe omul în care mă încred cel mai mult. Dacă vrea.

Timur nu vorbise de un ceas.

— Am cerut să fiu dezlegat, a spus. Am cerut să mi se îngăduie să mă duc acasă, la soția mea, pe care n-am văzut-o cum se cuvine de optsprezece ani, și la mormântul fiului meu, care mi se spune că este la Varna și la care n-am fost niciodată. Am cincizeci de ani și sunt foarte obosit.

S-a uitat la mine.

— A fost în mine ceva care îmi purta jalea ca pe o haină. S-a dus, iar jalea este aici în locul lui și este cu mult mai grea decât îmi aminteam. Dar este a mea. Aș vrea să văd de unde a venit celălalt. Da. Voi merge.

— Va trebui să pari ceea ce ai fost, am spus. Până atunci. Cei din Casa Karanlık vor veni la tine și trebuie să-și găsească slujitorul.

— Știu.

A închis ochii o clipă.

— Știu cum vorbea. Să mă ierte Dumnezeu, pot face glasul.

Fratele meu

Tot Timur a găsit și forma minciunii pentru lume.

— Fratele tău, a spus.

Radu venise spre miazănoapte cu oastea. Avea douăzeci și șapte de ani, era înalt și bălai, prietenul din copilărie al sultanului și omul sultanului pentru tronul Țării Românești; fusese adus ca să fie pus pe el, după ce aveam să fiu mort. Au trimis după el și a intrat și a rămas clipind în ușă la priveliștea fratelui său și a stăpânului său împărțind un ulcior de apă.

— Vei fi voievod, i-a spus Mehmed. Pe față, ca vasal al meu. Îmi voi trage oastea înapoi și îți voi lăsa câteva mii de călărești. Boierii vor trece de partea ta într-o săptămână; ești blând, iar ei sunt sleiți și se tem de fratele tău. Țara Românească va avea pace și nu se va mai arde nimic. Partea aceasta va fi chiar adevărată.

Radu s-a uitat de la unul la altul.

— Și Vlad?

— Eu voi fi înfrânt, am spus. Trebuie să se vadă. Mă voi trage în munți, iar tu mă vei urmări, nu prea repede; și voi fugi în Ungaria și voi pieri de pe scenă. Casele își vor avea lămurirea. Turcul a biruit, Țepeș a căzut, fratele lui domnește. Vor fi cu totul mulțumite și vor înceta să se mai uite la Țara Românească.

— Îmi dai tronul tău.

— Te rog să-l ții.

Mă ridicasem în picioare. Am aflat că nu știu ce să fac cu mâinile.

— Mi-ai spus odată că Adrianopolul este singura casă pe care ți-o amintești. Ți-am purtat pică douăzeci de ani. Nu aveam niciun drept. Eu aveam treisprezece ani și tu șapte și tatăl nostru a plecat călare, iar eu am avut un glas într-o chilie și tu ai avut o grădină. Ține-mi țara, Radule. O vei face mai bine decât am făcut-o eu. Tu ai fost întotdeauna cel pe care îl iubeau.

Era fratele meu. Își trăise toată viața între două lumi și nu fusese cu totul al niciuneia și nu cred că îi mai ceruse cineva vreodată ceva.

— Nu te-am urât niciodată, a spus. Vreau să știi asta. Orice ar scrie.

— Știu. M-am uitat. N-a fost niciodată nimic în spatele tău decât tu însuți.

A ținut Țara Românească unsprezece ani, liniștit, iar oamenii au avut pâine. Este mort acum. Cărțile spun că a fost un trădător care a luat tronul fratelui său din mâna turcului. Te rog să-l ții minte drept acela dintre noi trei care n-a lăsat niciodată nimic înăuntru și căruia i s-a dat partea cea mai grea de jucat și a jucat-o fără să i se mulțumească o singură dată.

Mama ta

Trebuie să-ți spun acum un lucru pe care l-am tot amânat și care ține de vara aceasta.

Nu ți-ai cunoscut mama. Te-ai născut în primăvara acelui an, la Târgoviște, cu trei luni înainte ca sultanul să treacă fluviul. Când am ars câmpia, am trimis-o cu tine spre miazănoapte, la Poenari, cu fugarii.

Ți se va fi spus cum a murit. Este una dintre povești. Se spune că, atunci când oastea fratelui meu a urcat pe valea Argeșului, s-a suit în cel mai înalt turn al cetății și a strigat că mai bine o mănâncă peștii râului decât să fie dusă roabă de turc și s-a aruncat. Este o bucată din apa aceea căreia țăranii îi spun până azi Râul Doamnei.

Este fals. Am lăsat povestea în picioare, pentru că nu putea fi dezmințită fără să se dea în vileag că n-a fost nicio urmărire adevărată și pentru că este o poveste vitează și m-am gândit că ți-ar putea fi o mângâiere să ai o mamă despre care se povestește un asemenea lucru. Văd acum că făceam ce fac ei. Țineam o legendă frumoasă în fața unui adevăr simplu, spre binele tău.

Adevărul este acesta. Erau o sută de mii dintre oamenii mei în munți în vara aceea, fără nimic de mâncare, iar frigurile de tabără erau printre ei. Mama ta fusese crescută ca fiică de boier și nu dusese în viața ei nimic mai greu decât o carte de rugăciuni. Te-a pus în brațele unei doici din prima zi și a coborât cele o mie patru sute optzeci de trepte până la

poienile în care zăceau fugarii și a muncit acolo, lângă sora Anastasia, printre bolnavi, șase săptămâni. A luat frigurile în cea din urmă. A murit într-o colibă de cioban, în august, cu alți o sută de oameni în aceeași vale, și este îngropată acolo printre ei, sub o cruce de lemn fără niciun nume pe ea, pentru că așa a cerut.

Nu era din ceata noastră. Nu-i spusesem niciodată ce știam; voisem s-o cruț. Nu putea să vadă o umbră. S-a uitat pur și simplu la ce avea în față și a făcut ce trebuia făcut.

Ți-am vorbit despre cavaleri din opt neamuri și despre o Lumină care urcă prin piatră. Aș vrea să înțelegi că mama ta, care nu știa nimic din toate acestea, a fost deopotrivă cu orice om din cartea aceasta.

Scrisorile

În noiembrie am trecut călare munții la Brașov, un domn înfrânt, cu câteva sute de oameni, ca să-l întâlnesc pe regele Ungariei.

Era Matia, fiul bătrânului Iancu, de nouăsprezece ani, de curând încoronat și deștept. Pornise în toamna aceea cu o oaste până la hotar, încet, în ajutorul aliatului său din Țara Românească, și sosise, cum avusese de gând, când totul se sfârșise. M-a primit cu bunăvoință. Am stat cinci săptămâni împreună în orașul acela.

Apoi, într-o dimineață, mi-a arătat trei scrisori.

Erau scrise de mâna mea. O spun cu bună știință; le-am cercetat un ceas și n-aș fi putut jura că nu le-am scris eu. Erau date dintr-un loc numit Rothel, în a șaptea zi a lui noiembrie, și erau trimise sultanului, marelui său vizir și prietenului meu Ștefan. În ele, voievodul Țării Românești cerea iertarea turcului și se lega, drept preț al ei, să-i dea toată Transilvania și pe regele Ungariei în carne și oase.

Fuseseră prinse, a spus Matia, de o strajă de drum. Le-a pus pe masă. Erau oșteni la fiecare ușă.

Trebuie să-ți arăt comedia amară a stării mele. Chiar purtasem corespondență cu sultanul. De patru luni treceau între Mehmed și mine, printr-un doctor armean și un vânzător de vin de Tokaj, cele mai tainice scrisori schimbate vreodată între doi domni în scaun. Dacă straja regelui ar fi prins una dintr-acelea, aș fi fost spânzurat pe drept și n-aș fi putut rosti un cuvânt în apărarea mea.

Acestea nu erau acelea. Acestea erau minciuni. Și, ținându-le în mână, am cunoscut mâna. Nu pe a mea. Pe cealaltă, de dedesubt. Văzusem mâna aceea ucigându-l pe tatăl meu, în scrisori pe care boierii le arseseră în durerea lor. O văzusem înșelându-l pe Iancu. Lucra de mai multă vreme decât trăisem eu și, întâia oară în patruzeci de ani, stăpânul ei făcuse o greșeală.

Cerneala nu avea o lună. Era aproape.

M-am lăsat prins. Am lovit un oștean și am strigat că sunt trădat și am fost târât din odaie în fiare, înaintea a patruzeci de martori. Jadwiga mi-a spus după aceea că a fost cea mai proastă prefăcătorie pe care a văzut-o vreodată și că a convins pe toată lumea.

Scriptoriul

Ceata a făcut ce a urmat. A fost cea mai ciudată bătălie pe care a dat-o vreunul dintre noi și nu s-a vărsat în ea niciun strop de sânge.

Scrisorile ieșiseră din cancelaria regească de la Buda. Asta nu a fost greu de aflat; sunt puține locuri pe lume unde se găsește asemenea hârtie sau unde se taie o asemenea pecete. Cancelaria era în seama secretarului Corbul. Lorenzo, care știa câte ceva despre plăsmuitori, fiindcă fusese unul în tinerețe, în privința unor desene de arhitectură, a spus că o mână

de asemenea calitate este lucrarea unei vieți și că stăpânul ei trebuie să fie un om bătrân căruia nu i s-a îngăduit niciodată să iasă din clădire.

Au intrat noaptea, în a doua săptămână a lui decembrie. Eu eram de acum într-un turn la Vișegrad și îți pot da numai ce mi s-a spus.

Lorenzo a descuiat lacătele. Oswin a stat în curte și a cântat, tare și foarte prost, făcând pe neamțul beat, până când toată straja a ieșit să-l ia de acolo. Yusuf din Sofia, care fugise de la ieniceri cu binecuvântarea tainică a sultanului și se pomenea acum, oștean musulman, slobod pe acoperișurile cetății de scaun a unui regat creștin, a stins cu pușca felinarele de-a lungul galeriei, unul câte unul, atât de curat încât s-a crezut că a fost vântul. Erik a cărat sacii. Jadwiga și sora Anastasia au coborât.

Sub cancelarie era o a doua cancelarie. Era o încăpere lungă, boltită, căptușită de la podea până la boltă cu rafturi, iar rafturile erau pline.

La o masă înaltă de scris, la capătul celălalt, sub o singură lumânare, ședea un diac mărunt, îngrijit și bătrân. Scria. Avea mâinile negre până la încheietură; nu murdare; pătate, până în firul pielii, de șaizeci de ani de cerneală. Nu s-a întors.

— Ați venit prea târziu, a spus. Avea un glas blând și măsurat, glasul unui om care îndreaptă gramatica altora. Îmi pare rău. Am vrut dintotdeauna să-i spun asta cuiva și n-a venit niciodată nimeni.

Jadwiga avea sabia scoasă. Anastasia îi pusese o mână pe braț și se uita la rafturi.

Erau însemnate, cu o slovă frumoasă, pe ani și pe regate. Mi-a spus că a citit însemnările la lumina candelei ei, mergând de-a lungul încăperii, și că a trebuit să se oprească, de două ori, și să-și sprijine o mână de perete.

Era acolo un tratat între coroanele Ungariei și Poloniei, cu toate pecețile, care nu fusese iscălit niciodată de niciunul dintre regi și pe

temeiul căruia amândoi porniseră la război. Era mărturisirea unui preot din Boemia, în care recunoștea erezii pe care nu le învățase niciodată pe nimeni; era dată la Konstanz, în anul 1415. Era cel din urmă testament al împăratului Sigismund, în trei forme, fiecare numind alt moștenitor. Era o scrisoare de mâna tatălui meu, către sultanul Murad, care trăda drumul oștii de la Varna. Era o scrisoare de mâna bătrânului Iancu, pe care nimeni nu avusese încă prilejul s-o folosească.

Fiecare război al veacului aceluia era pe rafturile acelea, în ciornă. Unele fuseseră purtate. Altele așteptau.

— Vedeți, a spus diacul, scriind mai departe. Domnii de sus cred că ei cârmuiesc. Bancherii, secretarii. Chiar și cei din jilțuri. Iau vieți și iau aur și socotesc că aceea este putere.

Pana a scârțâit și el a uscat rândul cu mare grijă.

— Eu iau amintirea. Ce este un rege, când este mort? Este ce stă scris despre el. Ce este un război? Este un paragraf. Am făcut trădători din oameni care au murit credincioși. Am făcut sfinți din fricoși. Peste patru sute de ani, nimeni nu va ști ce zidea domnul vostru, nici că s-a oprit vreodată. Vor ști ce scriu eu acum.

— Și ce este asta? a zis Jadwiga.

— O foaie. Pentru tipografii din Viena. Cu gravuri.

A întors puțin coala, ca s-o admire.

— Un domn care a cinat printre muribunzi și și-a muiat pâinea. Este destul de bună. Sunt mulțumit mai ales de masă.

Atunci Jadwiga s-a repezit la el. Iar cuvintele s-au desprins de pe pagină.

Am asta de la trei oameni care nu mint și care erau treji. Literele de pe coala aceea s-au ridicat în picioare. TIRAN s-a înălțat de pe masă, de

opt picioare, în slovă neagră, și a repezit un braț ca o grindă. TRĂDĂTOR avea gheare. BĂUTOR DE SÂNGE a venit pe culoar în patru labe. S-au luptat cu frazele lui de-a lungul întregii încăperi, printre rafturi, în vreme ce călimările plesneau ca ghiulelele și tratatele plăsmuite ale unei sute de ani cădeau în jurul lor în troiene. Jadwiga a tăiat în două ERETIC și s-a făcut două cuvinte mai mici. O sabie era de foarte puțin folos. Nu poți ucide o minciună lovind-o; se rupe doar în mai multe.

Sora Anastasia a pus capăt. A mers de-a lungul încăperii prin mijlocul lor, cu totul încet, cu candela ei. Cuvintele s-au tras înapoi din fața ei. A pus candela pe masa lui, chiar pe coala pe care scria, așa încât lumina să cadă deplin pe ea.

— Citește cu glas tare, a spus.

El s-a holbat la ea.

— Ce ai scris. Citește-mi. Cu glasul tău, în lumina aceasta. Dacă este adevărat, nu te va costa nimic.

I s-au mișcat buzele. S-a uitat în jos, la pagină. Mi s-a spus că a început; că a zis: „În anul Domnului o mie patru sute șaizeci și doi, voievodul", și apoi s-a oprit și a încercat din nou și n-a putut.

Nicio plăsmuire nu poate fi citită cu glas tare, într-o lumină cinstită, de către cel care a făcut-o. Aceasta este toată slăbiciunea ei, iar Curtea o știe de paisprezece veacuri, și de aceea are grijă ca mâna care scrie să nu fie niciodată gura care vorbește. Cuvintele de pe pagină au început să curgă. Formele înalte și negre dintre rafturi s-au lăsat, și-au pierdut marginile și au căzut ca tot atâta cerneală pe podea. De jur împrejurul încăperii, rafturile au început să picure.

Diacul cel mărunt ședea cu mâinile lui negre în poală, privind șaizeci de ani de muncă scurgându-se pe pietre către canal. Nu părea mânios.

Părea, a spus Anastasia, ca un om care a fost foarte obosit foarte multă vreme și căruia tocmai i s-a spus că se poate opri.

— Am avut un nume odată, i-a spus. Cred că am fost călugăr. Aveam o mână frumoasă și au zis că este păcat s-o irosesc pe psaltiri.

S-a uitat la candelă.

— Este cea adevărată? Cea de la Biserica cea Mare? Am scris că s-a stins.

Au scos de acolo patru saci: adevăratele înscrisuri, oriunde fusese păstrat unul adevărat lângă cel fals, și cele trei scrisori date de la Rothel, cu ciornele de lucru ale Plăsmuitorului încă prinse de ele.

ÎNVOIALA REGELUI

Matia a venit la mine la Vișegrad, singur, fără străji. Avea sacii pe o masă. A citit o după-amiază întreagă de iarnă.

L-am privit găsind scrisoarea care îi fusese arătată tatălui său. A ținut-o o vreme.

— Tatăl meu a murit crezând că a hăituit un trădător, a spus.

— Tatăl tău și cu mine ne-am împăcat. La Hunedoara, cu un an înainte să moară. A știut.

— Nu mi-a spus.

— Îi era rușine. Se bucurase să creadă. Asta nu-și putea ierta.

Regele avea nouăsprezece ani. Fusese crescut printre aceiași secretari; m-am uitat la el cu Vederea și am găsit, spre foarte marea mea ușurare, un băiat deștept, prevăzător și necălărit, fără nimic în spate decât umbra unui oștean bătrân.

— Am să-ți spun ceva, am zis, iar când voi sfârși, vei pune ori să fiu slobozit, ori să fiu spânzurat. Nu pot ghici care. Scrisorile către sultan sunt plăsmuite. Este de asemenea adevărat că i-am scris sultanului, pe alt drum, foarte mult, și că el și cu mine avem o înțelegere despre care nu știi nimic.

I-am spus. Nu muntele; pe acela l-am păstrat. Dar Casele, catastifele, pacea nescrisă. Era o primejdie. Ștefan mă sfătuise să n-o fac. Dar fusesem mințit de prea mulți regi ca să vreau să încep prin a minți unul și socoteam că fiul lui Iancu are dreptul să știe cine se folosise de tatăl lui.

A tăcut multă vreme după ce am isprăvit. Se uita la numele secretarului de pe un înscris.

— Corbul a fost la botezul meu, a spus. M-a învățat buchiile.

— Pe mine m-a ținut la cristelniță.

— Da.

A împins hârtiile înapoi în sac.

— Foarte bine. Iată ce voi face și n-are să-ți placă. Lumea crede că Țepeș a căzut și că îl țin în fiare pentru trădare. Foile sunt deja la Viena. Dacă te slobozesc, trebuie să dau o pricină, iar singura pricină este adevărul, și atunci fiecare om de pe lista ta îl va ști. Așa că nu te voi slobozi. Ești prinsul meu. Vei fi închis în cetatea aceasta și voi fi cât se poate de aspru în privința asta, în fața lumii, un număr de ani.

— Nădăjduisem că vei spune așa.

— Iar între patru ochi, a spus regele Ungariei, poți veni și pleca pe poarta dinspre apă, cu condiția ca cineva de statura ta să fie văzut la fereastra aceea. Am o verișoară. Este nemăritată; citește grecește; m-a întrebat de două ori cum este de fapt munteanul și n-am fost în stare să-i spun. Un om închis trebuie să aibă cu cine vorbi.

Aproape a zâmbit.

— Și aș vrea o școală la Buda. Din felul în care se pot pune întrebări. Eu am avut dascăli de celălalt fel și văd acum la ce erau buni.

Așa am ajuns să scriu în turnul acesta. Sunt de doisprezece ani întemnițat aici. În vremea aceasta am fost la Roma și sub un munte și în locuri pentru care nu sunt nume. Doamna care ți-a fost mamă este verișoara regelui. Chiar citește grecește și ea ți-a citit întâi cu glas tare cartea cea veche a sorei Anastasia, când aveai șase ani.

Zilele întemnițatului

Ai trăit în turnul acesta cea mai mare parte a vieții tale și te gândești la el ca la casa ta. Se cuvine să-ți spun cum a fost când am venit eu întâi, fiindcă erai prunc și fiindcă trebuie să știi cum ai dobândit singura mamă pe care ți-o amintești.

Mi-au dat trei odăi deasupra porții dinspre apă. Era un străjer pe scară, care era schimbat în fiecare săptămână și avea poruncă să dea de știre tot ce fac. Mi se îngăduiau cărți și hârtie și să mă plimb pe zid. În primul an nu mi s-a îngăduit nimic altceva. Regele s-a ținut de cuvânt; a fost cât se poate de aspru.

Aveam un copil de opt luni și nicio idee ce să fac cu el. Doica ta era o munteancă de la Poenari, care plângea în fiecare seară după țara ei. Aveai colici. Te plimbam în sus și în jos pe zid, noaptea, în vântul dinspre fluviu, pentru că era singurul lucru care te liniștea; un tiran căzut, în haină de întemnițat, cântând, foarte prost, cântecul despre solomonari pe care mi-l cântase mama mea.

Verișoara regelui a venit în primăvară.

O chema Ilona. Avea douăzeci și patru de ani; nemăritată, ceea ce la curtea aceea era socotit o rușine; și fusese învățată, de un tată ciudat, ca și

cum ar fi fost fiu. Știa latinește și grecește și ceva matematică. Era înaltă și fără frumusețe și nu-și pleca ochii.

Fusese trimisă, am aflat mai târziu, să vadă dacă sunt nebun. Matia voia să știe.

— Dumneata ești munteanul, a spus. Stătea în ușa odăii mele și se uita la mine cum te uiți la un dobitoc din cușcă despre care ai citit. Am o foaie despre dumneata. A fost tipărită la Viena. Are o poză.

— Am văzut-o.

— Este adevărat?

Nu mă întrebase nimeni asta. Regele mă întrebase despre scrisori, care erau plăsmuite. Curtea lua restul drept bun. Într-un an, niciun om nu stătuse înaintea mea ca să cerceteze dacă am făcut ce era tipărit.

— O parte, am spus. Nu masa. N-am cinat niciodată printre muribunzi; aceea a fost născocită de un diac, într-o pivniță la Buda. Nu cerșetorii. Dar am pus oameni în țepe vreme de trei ani. Câteva mii. Am ucis un bătrân care era nevinovat, știind. Am ars satele din jurul Brașovului. Toate acestea sunt adevărate.

Nu a tresărit. Nu cred că se așteptase să răspund.

— De ce?

— Mi se spusese că este de trebuință. De către oameni în care aveam toate pricinile să mă încred. N-am întrebat de unde știu.

— Și acum?

— Acum întreb.

S-a uitat la mine o clipă lungă. Apoi s-a uitat la tine. Erai pe podea și mâncai colțul unei cărți.

— Acela este Aristotel, a spus. O să i se facă rău.

A intrat și te-a luat în brațe, ca și cum ar fi făcut-o de ani de zile, și ți-a scos cartea din gură.

— Mi s-a spus că ești un monstru sau un nebun. Nu ești nici una, nici alta. Ești un om care a făcut lucruri monstruoase și o poate spune cu glas egal. N-am întâlnit niciodată unul. Aș vrea să înțeleg.

S-a așezat pe singurul meu scaun, cu tine pe genunchi.

— Începe de la început. Am vreme până la vecernie.

A venit în fiecare zi după aceea. I-am spus totul, încetul cu încetul; a fost cel dintâi om din afara cetei noastre care a auzit. N-a crezut aproape nimic. Era rudă cu vărul ei și cerea dovezi. I-am arătat cele două Evanghelii. A citit ea însăși greaca, cu glas tare, cu o rostire mai bună decât a sorei Anastasia, iar când a ajuns la tâlcuirea cu roșu s-a oprit și a citit-o din nou și a tăcut tot restul după-amiezii aceleia.

Ne-am cununat în al doilea an. A fost gândul regelui; mă lega de casa lui și îi dădea un temei să-mi mai slăbească închisoarea. Nu știu dacă a fost și al ei. Spunea că fusese cerută de patru bărbați și că eu eram singurul care răspunsese vreodată la o întrebare pusă de ea.

Ți-a fost mamă în toate, afară de naștere. Te-a învățat buchiile. Ea ți-a citit întâi cartea cea veche, când aveai șase ani, iar când ai întrebat-o ce înseamnă un cuvânt ți-a spus să găsești trei locuri în care este folosit și să socotești singur. V-am ascultat pe amândoi, prin perete, sfădindu-vă despre mersul planetelor. Cred că este cel mai bun lucru care i s-a întâmplat casei noastre în patru generații și este unguroaică, din familia care l-a hăituit pe tatăl meu până într-o mlaștină.

Scrisori peste un fluviu

Am spus că Mehmed și cu mine ne-am scris. A ținut unsprezece ani, până i s-a șubrezit sănătatea, și îți voi spune câte ceva despre asta, fiindcă

scrisorile acelea sunt singurul lucru pe care l-am scris, afară de cartea aceasta, despre care aș vrea să rămână.

Mergeau pe două drumuri. Un vânzător de vin de Tokaj le ducea pe ale mele la Belgrad, în fundul fals al unui butoi. De la Belgrad, un doctor armean, învățăcel al bătrânului Selim, le ducea mai departe, în cetatea care fusese Constantinopolul. Răspunsurile se întorceau pe aceeași cale. Erau șase săptămâni într-o parte, când drumurile erau deschise. Scriam turcește, într-un cifru născocit de el, întemeiat pe mutările de șah; fusese întotdeauna cel mai deștept dintre noi.

Nu scriam ca aliați. Vreau să înțelegi asta. Scriam ca doi oameni care stătuseră în aceeași odaie de învățătură și fuseseră mințiți fiecare de același dascăl și care nu sfârșiseră de sfădit.

Nu-mi primea socoteala lucrurilor. Nu pe de-a-ntregul. Primea Casele; își avea lista și a lucrat-o, cu răbdare, vreme de zece ani, scoțând un secretar aici și un cadiu dincolo, sub învinuire de furt din banii stăpânirii, pentru ca nimeni să nu vadă o potrivire. Dar nu voia să-mi dea dreptate în ceea ce ajunsesem eu să cred despre oameni.

Ai întemeiat școli, mi-a scris, în al treilea an, *în care copilul unui plugar poate întreba un episcop de unde știe. Eu am întemeiat un colegiu, în care cei mai destoinici tineri ai împărăției mele învață geometria și cerurile. Vei spune că facem același lucru. Nu facem. Tu socotești că oricine poate fi învățat să întrebe. Eu socotesc că unul la o mie poate și că este înțelept să-l găsești pe acela, oriunde s-ar naște, și să-l aduci în cetatea de scaun. Calea ta va da o țară de oameni care se sfădesc. A mea va da o împărăție care merge.*

I-am scris înapoi că acel unul la o mie al lui mai fusese găsit, în fiecare veac, de către Case; că tocmai aceasta era metoda lor, să ia cel mai deștept copil al fiecărei generații, la doisprezece ani, și să-l crească la un colegiu înzestrat de o familie evlavioasă; și că un episcop al Târgoviștei, care nimicise numele tatălui meu, fusese întocmai un asemenea băiat.

Atunci greșeala este în cine înzestrează colegiul, a răspuns. *Nu în principiu.*

Și cine îl va înzestra pe al tău, când vei fi mort?

A urmat o tăcere de patru luni. Am crezut că l-am jignit. Apoi a venit o scrisoare care cuprindea doar o problemă de șah și, sub ea, un rând.

Nu știu. Mă gândesc la asta. Este rândul tău la mutare.

Nu mă voi preface că l-am întors. Era cârmuitor până în măduva oaselor; credea în rânduială și în cei puțini care văd departe și cârmuia cea mai mare împărăție din lume pe credința aceea, cu destulă izbândă. Mă socotea un om moale la inimă. Mi-a spus-o de multe ori.

Dar îți voi spune ce a făcut. În al nouălea an mi-a trimis rânduiala colegiului său, ca să-mi spun părerea. Am găsit în ea un articol la care nu mă așteptam. Hotăra ca orice învățăcel, de orice rang, să poată înfrunta pe orice dascăl, în dispută deschisă, asupra oricărui lucru; ca dascălul să fie dator să răspundă cu dovezi și să nu se poată sprijini pe propria lui autoritate, nici pe a vreunei cărți; și ca un dascăl care lovește un învățăcel pentru o întrebare să fie dat afară.

Pe margine, cu mâna lui, scrisese:

A fost un bătrân din Bursa care ne-a învățat buchiile. Am aflat ce i s-a făcut și din a cui poruncă. Eram fiul sultanului și ședeam în școala aceea și n-am întrebat unde s-a dus. Tu ai întrebat, cred. Articolul acesta este al lui.

Atât de aproape a ajuns vreodată Cuceritorul Constantinopolului de a-mi spune că am avut dreptate. Mai am pagina. Este în cufărul de cedru, cu cele două Evanghelii.

Tiparul

Foile s-au ivit în orașele nemțești în aceeași iarnă. Ciorna Plăsmuitorului îi supraviețuise Plăsmuitorului; o copie ajunsese deja la tipografi. S-a vândut nespus de bine. Au fost unsprezece ediții. Am citit una. Am pus-o pe foc, nu pentru că era falsă, ci pentru că era cu atât mai puțin decât ceea ce făcusem cu adevărat.

Nouă oameni din nouă cetăți au citit-o și au fost mulțumiți. Slujitorul care se făcuse de curând puțin ciudat fusese pus la punct: înfrânt de turc, înlocuit de fratele lui, închis de ungur și făcut monstru în tipar. Era o înlăturare cu totul meșteșugită și niciunuia dintre ei nu i-a trecut prin minte că omul însuși rânduise trei părți din ea.

Lorenzo a adus celălalt lucru de pe Rin.

Se dusese la Mainz, unde un aurar născocise un chip de a tipări cu litere despărțite, turnate în metal, care puteau fi așezate, unse cu cerneală, desfăcute și așezate din nou. S-a întors acasă cu o ladă de litere într-o căruță, sub o încărcătură de napi, și a făcut un tipar cu mâinile lui în pivnița Vișegradului.

— O sută de copii ale unei pagini într-o zi, a spus. O mie, cu patru oameni. Și fiecare la fel cu fiecare. Înțelegi ce înseamnă asta, Signore? De o mie patru sute de ani Casele domnesc pentru că oricine voia să citească o carte trebuia s-o dobândească de la un copist, iar copiștii erau ai lor. Fiecare text din creștinătate a trecut printr-o mână pe care au plătit-o ele. Acesta n-are mână. Nu poate adăuga o tâlcuire pe margine. Nu poate fi mituit, nici speriat, nici ademenit cu alinarea unei dureri tainice. Tipărește ce este așezat.

— Își vor cumpăra tiparele lor.

— Își vor cumpăra. Au și făcut-o; foaia despre tine a fost tipărită la unul. Și vor tipări mai multe minciuni într-un an decât a scris

Plăsmuitorul în șaizeci.

Și-a trecut degetul de-a lungul șirului de litere mici de metal.

— Dar nu vor fi singurii care tipăresc. Aceasta este deosebirea. Până acum era o singură ușă și stăteau ei în ea. Am făcut o a doua ușă, iar o a treia o poate face orice dulgher care a văzut-o pe aceasta.

Cel dintâi lucru care a ieșit din tiparul acela n-a fost o chemare. Nu aveam nicio învățătură de vestit. A fost o singură coală, pe două coloane. În coloana din stânga era o bucată din Evanghelie, așa cum stătea într-o carte grecească veche, pe care o călugăriță o scosese dintr-o cetate în flăcări. În coloana din dreapta era aceeași bucată, așa cum stătea în marea carte ferecată în argint a bisericii mitropolitane a Țării Românești. Nu era nimic adăugat. Nu era nicio tâlcuire. Jos, în limba norodului, era un singur rând.

Cititorule: acestea se deosebesc. De unde știi care este adevărată?

Am tipărit patru mii. Au plecat pe drumuri în desagii negustorilor ambulanți, în patru limbi, și mi s-a spus că o copie a ajuns la Roma.

Capitolul al treisprezecelea urmărește banii. Fiecare catastif pe care îl luaserăm, de la Giurgiu până la Buda, se sfârșea în același loc: o bancă de lângă un pod, a unei familii numite Tenebri. Descrie drumul meu în cetatea aceea, ce este săpat aproape de vârful unei coloane de acolo, unde nu este menit să vadă nimeni, și o pivniță din care un copil a fost scos pe umărul unui danez.

CAPITOLUL TREISPREZECE

Mama Caselor

Fiecare drum pe care îl urmasem vreodată se sfârșea în același loc.

Lada de cruciadă din 1459 se sfârșise acolo. Cei șaizeci de ani ai catastifelor de la Giurgiu se sfârșiseră acolo; fiecare pagină se încheia cu aceeași însemnare, de aceeași mână îngrijită: *trimis la Roma, la banca Tenebri, lângă podul Sant'Angelo.* Cei patru saci de sub cancelaria de la Buda cuprindeau socotelile Casei Corbul pe o sută patruzeci de ani, iar Lorenzo și-a petrecut o iarnă întreagă asupra lor în turnul meu, cu o lumânare și un abac, și a venit la mine la sfârșitul ei cu cerneală pe față.

— Toate plătesc tribut, a spus. Buda. Veneția. Cracovia. Chiar și cea de la Adrianopol; dascălul sultanului trimite a zecea parte în Italia de patruzeci de ani, printr-un om de la Ragusa care n-are habar ce duce. Treisprezece case, după cartea aceasta, și douăsprezece dintre ele trimit aur celei de-a treisprezecea. Cairo. Samarkand. O cetate din Catai pe care n-o pot rosti.

A pus abacul jos.

— Cunosc banca aceea. Toată lumea din Italia o cunoaște. Au împrumutat banii pentru jumătate din bisericile Florenței.

— Atunci acolo este cea dintâi dintre măști.

— Nu poți merge. Ești întemnițat. Ești în fiecare foaie din Germania, cu gravură.

— Gravura are mustață, am spus. Mă voi rade.

Capitolul acesta descrie drumul acela. A fost singura dată în viața mea când am văzut Roma și m-am dus ca un călugăr cerșetor.

Pelerinii

Am pornit în iunie 1464. Oswin a rămas la Vișegrad, în mantia mea, ca să fie văzut la fereastră dimineața; se plângea că este cel mai plicticos rol pe care l-a jucat vreodată.

Eram șapte pe drum, în port de pelerini, și te rog să-ți închipui ceata. Un inginer florentin, care se întorcea acasă. O călugăriță grecoaică. O nobilă poloneză, călătorind pentru mântuirea sufletului, cu un slujitor danez foarte mare, care nu vorbea niciodată. Un călugăr desculț din ordinul Sfântului Francisc, de curând ras. Și doi grăjdari tăcuți, care vedeau de catâri, unul tânăr și unul cărunt, care erau în adevăr un fugar de la ieniceri și un beilerbei al Împărăției Otomane, intrând pe jos în cetatea de scaun a creștinătății, cu ochii mari.

Era lucrarea lui Mehmed. Îl dezlegase în sfârșit pe Timur de conducerea oștii, sub cuvânt de boală, și mi-l trimisese prin Ragusa cu o scrisoare de trei cuvinte: *Sunt ochii mei.*

Am coborât prin Croația până la mare și cu corabia la Ancona, iar de la Ancona peste munți. Au fost șase săptămâni. Am învățat pe drumul acela mai mult decât mă așteptasem.

Am învățat că Italia nu este altfel. Crezusem pe jumătate, cum crede un copil de la hotar, că undeva spre apus se află o creștinătate întreagă; cetăți bogate, cârmuitori înțelepți, lucrul pe care muream la Dunăre ca să-l apărăm. Am găsit o țară cu o duzină de state mici, fiecare în război cu vecinul pentru o moară sau o vamă, fiecare cu un predicator care lămurea de ce oamenii din valea de alături sunt dușmanii lui Dumnezeu. Florentinii îi urau pe sienezi. Veneții îi urau pe milanezi. Într-un sat

am fost bătuți cu pietre pentru că graiul lui Lorenzo era din cetatea greșită.

— Nu se mânie nimeni în Italia, a băgat de seamă Lorenzo, ștergându-și fruntea, fără să fi cinat de curând cu un om al Casei Tenebri.

Și am învățat ce înseamnă să mergi șase săptămâni alături de un om al cărui fiu l-ai strigat pe nume pe un câmp. Timur și cu mine abia dacă vorbeam. Nu era nevoie. O dată, într-o trecătoare din Apenini, s-a oprit lângă o troiță de la marginea drumului, unde un țăran lăsase o jucărie de lemn a unui copil, un cal, cioplit foarte stângaci. A stat înaintea ei multă vreme. Apoi a scos din haină un lucru mic, despre care nu știusem că îl poartă, o praștie de băiat, cu pielea întărită de vreme, și a pus-o lângă cal.

— O am de pe câmp, a spus. Nu puteam să mă uit la ea. Nu puteam s-o arunc. Văd că nu era menit să fac nici una, nici alta.

Am mers mai departe.

Mărul Roșu

Am intrat în Roma pe poarta de miazănoapte în prima zi a lui august, pe o arșiță ca gura unui cuptor.

Nu știu ce îmi închipuisem. O cetate de marmură, poate; un al doilea Constantinopol. Era o ruină cu un târg trăind în ea. Pășteau vite în For. Erau mahalale întregi, înăuntrul zidurilor vechi, unde nu stătea în picioare nimic decât vii și cărămidă căzută, iar palatele cardinalilor se ridicau din moloz ca niște corturi ale unei oști cuceritoare întinse într-un cimitir.

Timur a stat înaintea templului căruia îi spun Panteon aproape un ceas.

— Am vrut să văd asta de când eram băiat, a spus într-un târziu. Suntem învățați că este al nostru de drept. Îi spun Mărul Roșu. Fiecărui

om nou din corp i se spune că într-o zi sultanul îl va culege și că nu va fi credința întreagă până atunci. Am ținut eu însumi cuvântarea aceea, înaintea a zece mii de oameni.

A clătinat încet din cap.

— Este doar o cetate. Este foarte frumoasă. Se năruie. Și sunt copii care se joacă în ea.

Se uita la o ceată de băieți zdrențăroși care dădeau drumul la bucăți de lemn în fântână.

— Aveam s-o ard, a spus. Nu vreau să spun că voiam. Vreau să spun că optsprezece ani a fost în mine un lucru care dorea asta mai mult decât orice pe lume și își numea dorința cu numele meu. Iar ei se joacă cu bărcuțe.

Ți-am spus că fiecare putere din povestea aceasta își spune moștenitoarea Romei. Împăratul din Germania își spune roman. Mehmed, de când a luat Constantinopolul, are Cezar pe peceți. Poporul meu vorbește latina legiunilor și își ia numele de la cetate. Bătrânul dascăl de logică se folosise de asta asupra a trei băieți dintr-o odaie de învățătură, ca să ne asmută unii asupra altora pentru o moștenire.

Stând în piața aceea, cu un turc și o poloneză și un florentin și o grecoaică, am văzut lucrul din partea cealaltă. Dacă suntem toți copiii Romei, atunci suntem rude. Casele își petrecuseră paisprezece veacuri încredințând fiecare ramură a unei singure familii că ea este singura moștenitoare legiuită, iar celelalte sunt din flori. Nu-i trecuse prin minte niciunuia dintre noi, până când am stat împreună înaintea casei celei vechi și am găsit-o plină de copiii altora, că s-ar putea să nu fie nimic de moștenit decât unii pe alții.

Cruciada care n-a plecat pe mare

Cetatea era pe jumătate goală, iar pricina are legătură cu povestea mea.

Papa nu era acolo. Pius, al doilea cu acest nume, era un om bătrân și bolnav; fusese, în tinerețe, poet și om de lume și ajunsese târziu la sfințenie. Cu cinci ani înainte vestise o cruciadă, la Mantova. Îți vei aminti zeciuiala. Așteptase cinci ani ca principii creștinătății să-și strângă oștile, iar principii îi trimiseseră închinăciuni. În vara aceea hotărâse să-i rușineze. Avea să meargă el însuși la război. Pusese să fie dus într-o lectică peste munți, la portul Anconei, unde avea să se strângă flota, spunând că, atunci când vor vedea regii pe vicarul lui Hristos, bătrân și pe moarte, plecând singur pe mare împotriva turcului, nu vor putea, de rușine, să rămână în urmă.

Trecuserăm prin Ancona. Văzusem portul. Erau în el unsprezece galere, unde fuseseră făgăduite două sute. Îl văzusem și pe bătrân, la o fereastră a palatului episcopal, privind spre mare. M-am uitat la el cu Vederea. Te rog să însemni ce am găsit.

Nu era nimic în spatele lui. Niciun călăreț, niciun fir. Era un bătrân cinstit și sleit, care credea în ceea ce face. Era capul întregii Biserici a Apusului, cel mai înalt amvon din lume; și era la fel de înșelat ca văduva care își dăduse pânza.

Am avut prilejul, în cartea aceasta, să spun lucruri aspre despre oameni care poartă haina Bisericii. Ți-am povestit despre un episcop de la Târgoviște și despre un canonic cu un bănuț de argint. Ți-aș da o socoteală falsă dacă te-aș lăsa să tragi încheierea că haina însăși este semnul lor. Nu este. Casele nu au nevoie de papă. Le este cu mult mai bine ca el să fie un om sincer; un om sincer predică o cruciadă cu lacrimi adevărate, iar lacrimile adevărate deschid pungile. Au nevoie doar de bancherii care îi primesc zeciuiala, de secretarii care îi întocmesc

scrisorile și de oamenii care au grijă să sosească unsprezece galere acolo unde au fost făgăduite două sute.

Gândește-te cât prețuiește pentru ele o cruciadă care nu pleacă niciodată. Dacă pleacă, este o bătălie și cineva o câștigă și o generație nu mai este nimic de strâns. Dacă este mereu pe punctul de a pleca, fiecare pungă din Europa rămâne deschisă și fiecare sabie rămâne scoasă și nimic nu se hotărăște vreodată. Bătrânul murea la fereastra aceea pentru ca lucrul să fie mai departe pe cale să se întâmple.

A murit după două săptămâni, la Ancona, în a paisprezecea zi a lui august. Flota s-a risipit în aceeași săptămână.

Columna

Lorenzo ne-a dus întâi la Forul lui Traian.

Stă acum printre pășuni și s-a zidit o mănăstire în ruinele lui. Dar Columna stă în picioare. Sunt o sută de picioare de marmură albă, iar în jurul ei, de la temelie până în vârf, se răsucește o bandă săpată, ca o panglică în jurul unui toiag, pe care este arătat tot războiul împăratului Traian împotriva dacilor: podul peste Dunăre, asediile, sinuciderea regelui. Sunt două mii cinci sute de chipuri. A fost ridicată acum treisprezece veacuri și jumătate și este singura istorie pe care o are poporul meu despre propriul lui început. N-o văzusem niciodată. Nu mi-e rușine să spun că am stat la piciorul ei cu mâna pe piatră.

— Acolo, a spus Yusuf. Avea cei mai buni ochi dintre noi.

Arăta aproape spre vârf. Era o parte a săpăturii care nu se poate vedea cum se cuvine de la pământ; sculptorii vremii aceleia, știind asta, au săpat benzile de sus mai puțin adânc și cu mai puțină grijă. Nu te-ai uita acolo. Nu era menit să te uiți.

Lorenzo adusese o lunetă, cum folosesc căpitanii de corăbii. Am trecut-o din mână în mână.

Aproape de vârf, pe partea care dă cu spatele la drum, unde lunga poveste a războiului s-a sfârșit și cioplitorii par să umple doar cele din urmă răsuciri ale benzii cu oșteni în tihnă, este o scenă mică. Arată un munte. Înaintea muntelui stau nouă oameni, în mantii de ofițeri romani. Nu privesc în afară, cum privește orice alt chip de pe columna aceea. Stau cu spatele la noi.

Sub picioarele lor, săpat atât de puțin adânc încât se putea vedea numai pentru că soarele serii bătea de-a lungul marmurei dintr-o parte, este conturul unei uși. În ușă sunt urmele a patru mâini.

Am ținut luneta până mi-a tremurat brațul.

— Aceia sunt munții mei, am spus. Aceea este culmea de deasupra Argeșului. Îi cunosc forma cum îmi cunosc mâna; am urcat călare pe valea aceea, în zăpadă, acum opt ani, și am spus: acolo. Am zidit un castel deasupra ei.

— Atunci ai dormit pe ușă, a spus sora Anastasia.

— Dorm pe ea dinainte să știu ce sunt.

I-am dat luneta lui Timur.

— M-a chemat acolo când nu puteam auzi nimic altceva. Credeam că aleg locul unei vistierii.

Bătrânul spusese că ușa vrea mai mult decât unul și că este închisă împotriva voinței unuia singur. Patru mâini. M-am uitat la cei din jurul meu, în lumina lungă: un turc, o poloneză, un florentin, o grecoaică, un danez. Spusese că trebuie să fie oameni care, după toată rânduiala, ar trebui să-mi sară la gât.

Îi găsisem. Nu aveam decât să mă duc acasă.

Dar era mai întâi o casă de văzut, lângă un pod, și începusem deja să bănuiesc ce fusese scos din muntele acela de nouă ofițeri care stăteau cu spatele.

Ce scriu Casele despre ele însele

Voi scrie aici ce am citit mai târziu, fiindcă ține de locul acesta.

Familia Tenebri are o bibliotecă. Este cea mai frumoasă bibliotecă a unei familii din Roma și este deschisă, la cerere, cărturarilor; o cercetează cardinali. Aceea este biblioteca de sus. Este și una de jos. Am găsit-o în noaptea pe care am s-o descriu, în spatele altarului, iar Lorenzo și călugărița au luat din ea cât pot duce doi oameni. Printre altele era o carte în latină, foarte veche, copiată din nou de multe ori, căreia familia îi spune Actele ei. Este cronica lor despre ei înșiși, ținută de fiecare cap al casei pe rând, pentru învățătura celui următor.

Ți-am spus cum mi-au lămurit mie începutul lor, sub palatul de la Buda, cu glasul unui domn bătrân care turna vin: un nebun sfânt, un adevăr primejdios, o nevoie grea. Actele îl spun altfel. Nu au fost scrise ca să înduplece un om nou. Au fost scrise de familie pentru familie și sunt fără ocolișuri.

Scriu că în domnia lui Tiberiu erau treisprezece oameni cu treburi, din mai multe neamuri, în provinciile de răsărit. Un tribun roman din suita prefectului, dintr-o casă veche și săracă, numită Tenebrius. Doi dregători. Un arendaș de dări din Antiohia. Un bancher grec. Un sol al regelui parților. Un negustor de tămâie din miazăzi. Alții. Nu erau de o singură credință, nici dintr-un singur popor; niciunul dintre ei nu era din poporul învățătorului pe care l-au ucis. Aveau în comun faptul că fiecare era puternic, fiecare se temea să nu piardă ce are și fiecare începuse, în anul acela, să viseze același vis.

În vis le vorbea un glas. Era blând. Le lămurea că o împărăție este ținută laolaltă de frică și că umblă pe dealurile Galileii un om care îi învață pe oamenii de rând să nu se teamă.

Actele sunt foarte scurte în privința morții. *S-a rânduit. S-au năimit patruzeci de glasuri. Prefectul a iscălit.* Și apoi este o bucată pe care o știu pe de rost, fiindcă este cea mai adevărată socoteală a metodei lor pe care am citit-o vreodată și este cu vorbele lor.

Socotiserăm că aceasta va pune capăt. N-a pus. Într-un an spusele lui erau în fiecare port. Am aflat atunci ce nu știuseră părinții noștri în meșteșug: că a ucide un învățător înseamnă a-i semăna învățătura. Glasul ne-a dat un sfat mai bun. Nu vă luptați cu ea. Păstrați-o. Plătiți copierea. Zidiți casele în care este citită și alegeți cine citește. Lăsați-le numele lui și fața lui și moartea lui. Adăugați doar puțin. Ascultați de cei puși peste voi. Temeți-vă. Așteptați să vi se spună. Într-o sută de ani se vor ucide unii pe alții în numele lui și ne vor mulțumi pentru cinste.

Merge mai departe. Scrie că șaptezeci de ani cele treisprezece case au slujit Glasul și le-a mers bine și că în toată vremea aceea niciuna dintre ele n-a știut ce este, nici unde. Și scrie că în al nouăsprezecelea an al împăratului Traian, unui nepot al acelui dintâi tribun, care slujea ca legat în războiul dacic, i s-a spus în vis să caute un puț în spatele altarului soarelui, în sanctuarul cetății de scaun cucerite.

Nouă ofițeri au coborât. Scara nu era tăiată de oameni. În fund era o ușă pe care n-au putut-o deschide. Lângă ușă, într-un coridor în care se stingea lumina, ceva aștepta.

Actele spun că le-a oferit fiecăruia același lucru. *Te temi că se va sfârși casa ta. Dă-mi mie frica. Neamul tău va sta în picioare când Roma va fi iarbă. Cer doar ca, atunci când vei muri, fiul tău să mă poarte, și fiul lui după el.* Și spun că nouă oameni au urcat din puț, fără să ducă aur, fiecare cu o mască

de piatră neagră care i se potrivea pe față, și că niciunul dintre ei nu și-a putut aminti după aceea să-i fi fost dată.

Alte patru măști au fost trimise din Dacia în lăzi pecetluite. Una a mers în Egipt. Una a mers în cetățile de dincolo de Persia. Una a călătorit șapte ani până la curtea Neamului Mătăsii. Cea din urmă a fost pusă pe o corabie care a plecat spre apus, dincolo de Coloanele lui Hercule, și n-a mai fost semnalată în niciun port.

Aceea a fost schimbarea. Până atunci casele fuseseră slujitoare, care ar fi putut, oricând, să înceteze a sluji. După Dacia au fost altceva. Masca este pusă pe moștenitor când este copil mic, la năsălia bunicului său. Din ceasul acela este ceva care se uită afară prin ochii lui. Crește înăuntrul ei. Crede că fiecare gând pe care îl are este al lui.

Am citit bucata aceea într-un han de pelerini, la lumina unei candele de lut, cu un băiat de șapte ani dormind pe așternutul de lângă mine. Trebuie să-ți spun acum cum a ajuns el acolo.

Palatul de lângă pod

Casa Tenebri era cea mai respectată din Roma.

O spun fără batjocură și vreau s-o iei drept adevărată cuvânt cu cuvânt. Stătea pe râu, aproape de podul Sant'Angelo, o clădire mare și simplă, de piatră cafenie, foarte veche, fără nimic de fală în ea. Dădea pâine săracilor în fiecare vineri, la poarta ei, și o făcea de mai multă vreme decât își putea aminti cineva. Biblioteca ei era deschisă cărturarilor. Banca ei nu dăduse greș niciodată, în trei sute de ani, la plata unui zapis. Cardinalii se ridicau în picioare când intra stăpâna ei într-o odaie.

I se spunea Donna Livia. Avea optzeci și patru de ani, era văduvă de cincizeci și toată cetatea vorbea despre ea ca despre o sfântă. Asculta

două liturghii pe zi. Își îngropase patru dintre copii și îndurase, spuneau oamenii, cu o tărie aproape mai mult decât omenească.

Petrecusem trei zile în piața dinaintea casei aceleia, în rasa mea de călugăr, cu o strachină de cerșit. M-am uitat la toți cei care intrau.

Nu era niciun călăreț pe vreun slujitor al casei aceleia. Mă așteptasem ca locul să fie ticsit de ei. Grăjdarii, diecii, femeile de la bucătărie: toți erau oameni de rând, cu umbre de rând, mândri de stăpâna lor și bine ținuți. Era cea mai curată casă pe care o văzusem în Italia.

N-am înțeles decât după aceea. Acolo nu aveau nevoie de călăreți. O Umbră este o unealtă grosolană, de folosit la hotar, asupra unor oameni care trebuie mânați. În casa aceea era cea dintâi dintre măști și era în familie de treisprezece veacuri și jumătate, iar toți cei de sub acoperișul acela făceau pur și simplu ce dorea sfânta, din dragoste, și nu întrebau niciodată de ce.

Bucătăria

Jadwiga a găsit ceasul.

Izbutise, făcând pe doamna străină și evlavioasă, să fie primită în bucătărie, unde a stat trei după-amiezi la taclale cu femeile, într-o latină foarte proastă. S-a întors la han în a treia seară cu fața ca o piatră.

— Bătrâna se stinge, a spus. Doctorii îi dau o lună. Este un strănepot. Marcello. De șapte ani; orfan; moștenitorul. Au chemat croitorii, să-i facă un rând de haine de catifea neagră. Bucătăreasa zice că a plâns la probă și n-a vrut să spună de ce și că face în pat. Ea crede că este pentru că ține la străbunica lui și știe că moare.

Și-a tras mănușile.

— Va fi o slujbă a familiei. La noapte. În paraclisul cel vechi de sub casă. Slugile vor fi la rugăciune, pentru papă, care se stinge la Ancona; iar

familia va priveghea deoparte. Copilul trebuie să fie de față. Nu așteaptă să moară ea.

Un copil de șapte ani. Un rând de haine negre. O mască, la năsălia unui strămoș.

Eram în picioare înainte să fi sfârșit ea. Cred că m-aș fi dus chiar dacă ar fi stat înaintea ușii aceleia toată garda papei.

Altarul

Sub palat era o casă romană; se vede des lucrul acesta în cetate, unde fiecare veac a zidit peste cel dinainte. Sub casa romană era ceva mai vechi.

Am intrat printr-o poartă de apă dinspre râu, pe care a deschis-o Lorenzo. Erik mergea în frunte, cu securea. Am coborât pe trei scări, fiecare mai veche decât cea de deasupra.

Cea din urmă se deschidea într-o încăpere și n-am mai văzut alta ca ea.

Pereții erau zugrăviți în roșul sângelui vechi. De jur împrejurul lor mergea o laviță de piatră. În peretele de răsărit erau treisprezece firide, iar în fiecare firidă o candelă, și toate candelele erau întunecate; nu vreau să spun că erau neaprinse, fiindcă ardea ceva în ele; vreau să spun că ceea ce ardea nu dădea lumină. Înaintea firidelor stătea un altar, iar pe altar era săpat, foarte mic, un munte și nouă oameni cu spatele întors.

Și de jur împrejurul întregii încăperi, între noi și altar, stătea o strajă.

Erau oșteni. Erau în armura legiunilor; platoșa din benzi, scutul înalt, sabia scurtă. Erau cenușii din cap până în picioare, cenușiul colbului, și stăteau în rânduri, cu totul nemișcați, cum stătuseră o mie trei sute cincizeci de ani. Erau însoțitorii. Nouă ofițeri coborâseră într-un puț în Dacia cu o centurie de oameni care să ducă torțele, iar ofițerii urcaseră. Mă întrebasem, citind Columna, ce se alesese de oameni.

Nu li se îngăduise niciodată să se culce.

Ritualul începuse deja. L-am auzit de pe scară. Familia Tenebri, vreo patruzeci de oameni, veri și vătafi și capelanul casei, cânta slujba de seară. Sorei Anastasia i-a trebuit o clipă ca să înțeleagă ce este greșit în ea. Apoi i-am văzut buzele albindu-se.

Fiecare cuvânt era la locul lui. Fiecare cuvânt era spus de-a-ndoaselea.

Vătafii țineau strănchini cu ceva care fumega fără flacără. Și m-am uitat la fețele lor, cu Vederea și fără ea, și erau fețele unor oameni cumsecade la rugăciune. O matroană trupeșă, cu ochii închiși, cu evlavie. Un văr bătrân, moțăind. Sus, în paraclisul de la lumina zilei, aceiași oameni îngenunchează în dimineața aceea înaintea unui crucifix. Aveau să îngenuncheze acolo din nou a doua zi și aveau să-și amintească aceasta drept vecernia familiei și aveau să fie cu desăvârșire sinceri.

— Nu știu, a șoptit călugărița. Uită-te la ei. Maica Domnului. Cred că se roagă lui Dumnezeu.

— Ceva răspunde, a spus Timur.

Răspundea. Îl simțeam, în întunericul celor treisprezece candele, cum simți frigul dintr-o ușă de pivniță deschisă.

Mama Caselor

Ședea înaintea altarului într-un jilț ca un tron.

Era măruntă. Era dreaptă ca o lance. Purta negrul de văduvă și un șirag de mătănii de mărgăritare și propria ei față: brăzdată, binevoitoare, puțin amuzată. În poală îi stătea masca.

O văzusem până atunci numai cu Vederea, ca pe o a doua față peste fețele de la Buda. Aici era un lucru, un lucru tare, cum l-ai putea lua în mână. Era de piatră neagră, lustruită, și avea trăsăturile unui ofițer roman

de vreo patruzeci de ani, o față aspră și chibzuită. Am știut că mă uit la Gaius Tenebrius Niger, legat al împăratului Traian, așa cum fusese în ziua în care a urcat dintr-un puț.

Înaintea ei, ținut de brațe între doi vătafi, stătea un băiețel în catifea neagră. Tremura de se vedea de pe scară.

Legiunea Îngropată și-a întors capetele, toată odată.

— Părinte, a spus Donna Livia. Avea un glas limpede și plăcut, glasul unei gazde. Sau să spun voievodule? Te așteptăm de când te-ai ras. Ai sosit tocmai la timp ca să fii de față la un prilej de familie.

Nu voi descrie lupta pe rând. Erik și Jadwiga au ținut piciorul scării. Timur, care condusese oști și care cunoștea felul roman de război cum îl cunoaște orice ofițer otoman, din cărți, a citit dintr-o privire așezarea aceea moartă; l-am auzit strigându-i locurile slabe în trei limbi, îmbinarea scuturilor, întoarcerea aripii. Pușca lui Yusuf a vorbit și a vorbit din nou. Lorenzo, să-l ierte Dumnezeu, încerca să vadă cum sunt încheiați.

Prin spărtura pe care au făcut-o am alergat spre altar.

— Dă drumul băiatului.

— Eu eram mai mică decât el.

Mângâia masca, cum mângâi o pisică.

— Șase ani. La năsălia bunicului meu. Îmi amintesc că m-am speriat; numai o clipă; și apoi niciodată. Nici măcar o dată, în șaptezeci și opt de ani. Ai vreo idee ce dar este acesta? Am îngropat un bărbat și patru copii fără o lacrimă. Am ruinat regi și am dormit adânc. Am dat eu însămi porunca în privința tatălui tău, să știi, și a ochilor fratelui tău, și m-am dus la liturghie dimineața cu cugetul liniștit.

I-a zâmbit copilului.

— Îmi va mulțumi.

— Nu va putea mulțumi nimănui niciodată. Nu va mai fi niciun *el*.

— Sălbatic moale la inimă ce ești, a spus lucrul care se uita afară prin ochii ei, iar cele treisprezece candele s-au întunecat și mai mult.

Era cel mai vechi dintre ele din lume. Era adânc de treisprezece veacuri și jumătate și purtase patruzeci de generații ale familiei aceleia, una după alta, cum roade un om patruzeci de haine. Nu s-a luptat cum se luptaseră ceilalți. Nu a lovit. A stat de vorbă cu mine, cu judecată.

Mi-a spus, cu glasul acela bătrân, blând și limpede, că sunt osândit. Mi-a amintit de Dragomir, care strigase numele unei femei în țeapă. Mi-a spus numărul negustorilor de pe Tâmpa, pe care eu nu-l știusem niciodată și el îl știa. Mi-a vorbit despre copiii de pe drumurile de munte din vara în care am ars câmpia; a descris câțiva. A spus că fiecare om pe care l-am ucis mă așteaptă și că toată Lumina mea este trufie și că venisem acolo nu ca să scap un copil, ci ca să fiu iertat, și că nu este iertare.

Fiecare cuvânt cădea asupra mea ca o lovitură, fiindcă fiecare era în parte adevărat. Acesta fusese întotdeauna meșteșugul. Fusesem învățat meșteșugul acela, de aceeași casă, și îl practicasem.

Am căutat o funie. Ca și la Timur, nu era niciuna. Șaptezeci și opt de ani nu lăsaseră nimic între femeie și lucru. Și nu aveam puterea, sub glasul acela, să fac din nou ce făcusem în cortul roșu. Nu puteam coborî la ea. Abia mă puteam ține pe picioare.

PĂPUȘA

Sora Anastasia a ajuns la ea.

Uitasem că este în încăpere. Venise lângă mine, fără grabă, cu candela ei de lut. Nu s-a uitat la mască. Nu s-a uitat la lucrul din întunericul din

spatele jilțului. A îngenuncheat pe podeaua roșie, așa încât fața să-i fie la aceeași înălțime cu a bătrânei, și a ridicat lumina.

— Livia, a spus. Aveai șase ani. Cum o chema pe păpușa ta?

Fața cea străveche a încremenit cu totul.

— Ce?

— Înainte de năsălie. În ziua dinainte. Erai un copil de șase ani într-o casă mare. Aveai o păpușă sau un câine sau o doică ce îți cânta. Era ceva ce iubeai. Aș vrea să știu cum se numea.

A fost o tăcere foarte lungă. Legiunea moartă stătea ca lovită. L-am auzit pe Yusuf, în spatele meu, oprindu-se în mijlocul încărcatului.

— ...Fiammetta.

Nu era glasul care îmi vorbise mie. Era un glas mic și subțire. Ieșea din gura aceea bătrână și era glasul unei fetițe.

— Avea o rochie roșie. Mi-o făcuse doica. Au luat-o, în noaptea aceea, după. Au zis că n-o să mai am nevoie de ea.

Ochii i s-au umplut; foarte încet, ca și cum lacrimile ar fi fost un lucru despre care citise într-o carte și pe care îl încerca întâia oară.

— Aveam nevoie de ea. Am avut nevoie de ea șaptezeci și opt de ani. Doar că nu puteam simți.

S-a uitat în jos, la lucrul negru din poala ei, cum te uiți la ceva ce a fost pus acolo cât ai dormit.

Apoi l-a luat în amândouă mâinile ei tremurătoare, l-a ridicat și l-a aruncat pe podea.

Legiunea Îngropată a căzut unde stătea. A fost un sunet de fier pe piatră, un zăngănit lung, când o sută de armuri s-au prăbușit deodată; iar

când a încetat nu mai era nimic în ele. Era colb pe podea, o mie trei sute cincizeci de ani de colb, și atât.

Familia își oprise cântarea. Stăteau clipind, în fum, ca niște oameni treziți într-o odaie străină; și am văzut-o pe matroana cea trupeșă uitându-se la strachina din propriile ei mâini și la cele treisprezece firide întunecate și începând, cu glas mic și speriat, să spună un Tatăl nostru, de la cap la coadă.

Cel care a ales

Donna Livia a murit înainte de dimineață. Sora Anastasia a stat cu ea. A plâns toată noaptea aceea, fără oprire, cum curge un izvor; iar călugărița, care îngrijise muribunzi treizeci de ani, mi-a spus după aceea că nu văzuse niciodată un asemenea plâns și că spre sfârșit semăna foarte mult cu bucuria. A întrebat, o dată, dacă știe cineva ce s-a ales de o păpușă cu rochie roșie. Nu știa nimeni. A spus că nu are însemnătate și că acum și-o amintește.

Ea dăduse porunca în privința tatălui meu. O auzisem spunând-o. Am aflat, șezând pe scara altarului aceluia, cu capul în mâini, că nu o pot urî pentru asta. Încercasem. Era în fundul ei un copil de șase ani, luat la o năsălie, și nu venise nimeni după ea în șaptezeci și opt de ani. Dacă ar fi fost slobozită la treizeci, tatăl meu și fratele meu ar fi fost vii. N-o slobozise nimeni. Atât se poate spune.

Băiatul Marcello leșinase. Erik l-a ridicat, cum ridici un sac de fulgi, și l-a scos pe umăr; iar copilul s-a trezit în hanul de pelerini la amiază și a întrebat, cu mare stăpânire de sine, dacă este ceva de mâncare.

Este la Poenari acum. Are șaptesprezece ani. Întreabă pe fiecare om pe care îl întâlnește de unde știe ce îi spune și este, din pricina aceasta, cel mai sâcâitor tânăr din Țara Românească, și nu l-aș vrea altfel.

Dar masca nu era pe podea când am căutat-o.

Un om stătuse în umbra celei din urmă firide. Îl luasem drept unul dintre veri. Avea vreo patruzeci de ani, era chipeș, în catifea de bancher: Ottavio Tenebri, nepotul bătrânei, unchiul copilului. Fusese sărit. Moștenirea trecuse pe lângă el, la un băiat de șapte ani.

O ridicase.

Te rog să iei aminte la asta, fiindcă este un lucru nou și este lucrul de care mă tem cel mai mult pentru lumea pe care o vei moșteni.

Nimeni nu-i pusese masca aceea. Nu era un copil la o năsălie. Nu venise nimeni la el într-un ceas de durere ca să se ofere să-i poarte suferința. Stătuse în încăperea aceea și văzuse tot, oștenii morți, candelele întunecate, o bătrână plângând după o păpușă; i se arătase, atât de limpede cât i s-a arătat vreodată unei făpturi omenești, întocmai ce este lucrul și ce face. Și stătea acolo cu el în mâini, întorcându-l, cum cercetează un om o cumpărătură.

— A fost slabă, la sfârșit, a spus. Eu nu voi fi. Știi, i-am pizmuit toată viața pe moștenitorii casei acesteia? Nu mi s-a părut niciodată că se folosesc de ea cum se cuvine.

Și-a pus-o singur. Cu ochii deschiși. Și a zâmbit.

Apoi a ieșit, pe o ușă din spatele altarului, înainte ca vreunul dintre noi să poată trece încăperea.

— Pe acela nu-l putem slobozi, a spus Timur încet. Își lăsase sabia. N-a fost luat. A ales.

— Atunci este cel dintâi dușman adevărat pe care l-am avut vreodată, am spus.

M-am gândit mult la Ottavio Tenebri, în anii de atunci, și trebuie să-ți spun de ce mă tulbură mai mult decât însuși Cel Fără Lumină.

Fiecare slujitor al Curții pe care îl cunoscusem până în noaptea aceea era, la rădăcină, o victimă. Cei Goi fuseseră cumpărați într-un ceas rău. Cei călăriți fuseseră pătrunși printr-o rană. Capii Caselor fuseseră luați de copii. Chiar și în ce aveau mai rău, era în fiecare dintre ei cineva care nu se învoise și la care, cu mare trudă, se putea coborî. Aceasta era toată nădejdea mea. Era ce învățasem în cortul roșu.

Iată un om fără nicio rană. Nu jelea. Nu se temea. Se uitase limpede la lucru, în deplină stăpânire de sine, și îl dorise, pentru ce avea să-i dea.

Și îl cunoșteam. De asta n-am putut scăpa, pe lungul drum spre casă. Mi se spusese de către un glas să intru; dar și voisem. Îngenuncheasem înaintea celor treisprezece jilțuri cu ochii deschiși, după ce fusesem prevenit, pentru că era în asta un tron și douăsprezece nume. Trei ani fusesem Ottavio Tenebri. Am ieșit. Nu știu de ce am ieșit eu și el nu va ieși. Aș vrea să cred că a fost vreun merit al meu și nu cred. Un copil a țipat la umbra mea și o călugăriță mi-a pus o întrebare și am avut un prieten care a călărit nouă zile ca să-și pună mâinile pe mine. El nu avea pe nimeni.

Nu o spun ca să-l dezvinovățesc. O spun ca să nu-ți închipui niciodată că deosebirea dintre tine și un asemenea om este o deosebire de soi.

Biblioteca de jos

Am spus că era o a doua bibliotecă sub casa aceea, în spatele altarului, și că Lorenzo și călugărița au scos din ea cât pot duce doi oameni. Trebuie să-ți spun ce mai era acolo, fiindcă am petrecut trei ceasuri în încăperea aceea, pe când bătrâna murea deasupra, și nu m-a mai părăsit.

Biblioteca de sus a familiei Tenebri este vestită. Are douăsprezece mii de cărți și o cercetează cardinali.

Cea de jos nu avea cărți de felul obișnuit. Era o încăpere lungă, uscată și boltită, mai veche decât palatul, căptușită cu dulapuri de lemn de chiparos; și cuprindea, în bună rânduială, cu însemnări, hârtiile de lucru ale celei mai vechi dintre Case, pe o mie trei sute treizeci de ani.

Îți voi spune cum era rânduită, fiindcă rânduiala însăși este plină de învățătură. Nu era rânduită pe neamuri, nici pe domnii. Un bibliotecar rânduiește după ce socotește el însemnat, iar ei socoteau că regii au foarte puțină însemnătate. Era rânduită pe unelte.

Era un dulap însemnat *Pecunia*, adică bani. Ținea catastifele; Lorenzo s-a dus la el cum se duce un om însetat la o fântână și nu l-am mai văzut un ceas.

Era un dulap însemnat *Verba*, cuvinte. Ținea ciornele predicilor. Am dat jos o legătură la întâmplare. Era predicarea din Postul Mare pentru provincia Ungariei din anul 1447, anul în care a murit tatăl meu; patruzeci de predici, scrise curat, cu mână de diac, cu însemnarea târgurilor în care avea să fie rostită fiecare. Am găsit-o pe cea pentru Târgoviște. Am găsit bucata despre păcatul balaurului. Cuvântul *dracul* era subliniat, iar lângă el, cu altă cerneală, cineva scrisese: *de trei ori; să fie lăsat să atârne.*

Era un dulap însemnat *Scriptura*. Pe acela nu l-am deschis eu. L-a deschis sora Anastasia. A ieșit din el după o vreme cu brațele pline și nu plângea; trecuse de asta. Mi-a spus după aceea că ținea izvoadele: câte o copie de căpătâi a fiecărei cărți sfinte, în fiecare limbă, cu fiecare tâlcuire la locul ei, după care lucraseră copiștii acelei Case o mie de ani; și că lângă fiecare era o a doua copie, mai veche, fără tâlcuiri, păstrată, bănuia ea, ca să știe întotdeauna întocmai ce au schimbat.

— Nici măcar nu le-au nimicit pe cele adevărate, a spus. Le-au păstrat. În același dulap. Ca să lucreze după ele.

Și era un dulap mic, la capăt, de brad simplu, care nu avea nicio însemnare.

Condica

Pe acela l-am deschis eu. Nu știu de ce m-am dus la el. Colanul mă ardea de când coborâserăm scara și încetasem să bag de seamă; dar înaintea dulapului aceluia s-a înfierbântat atât încât mi-am dus mâna la gât.

Era în el o singură carte. Era o carte înaltă și îngustă, cum folosesc negustorii pentru o condică, și fusese legată din nou de multe ori. Cele dintâi foi erau de papirus și se fărâmau la atingere. Cele de mai târziu erau de pergament, iar cele din urmă câteva de hârtie.

Era o listă de nume.

N-am înțeles la început ce citesc. Însemnările erau scurte. Un nume sau, unde nu era nume, o descriere. Un loc. Un an. Și apoi, în ultima coloană, un singur cuvânt, în latină, dintr-un număr mic de cuvinte care erau folosite iar și iar. *Manus. Oculi. Lingua. Ignis.* Mâna. Ochii. Limba. Focul.

M-am întors la început. Cea dintâi însemnare, pe papirus, cu o mână din veacul întâi, era foarte scurtă.

Fiul unui zidar, din Galileea. Le-a spus că este înăuntrul lor. Lemnul.

Nu-ți voi spune ce am simțit. M-am așezat pe podeaua încăperii aceleia, cu cartea pe genunchi, și am citit-o până la capăt. A ținut mult. Erau poate o mie o sută de însemnări, în treisprezece veacuri; nici măcar una pe an.

Era condica celor care văzuseră.

Fiecare om, în toată vremea aceea, care ajunsese la Vedere sau la ceva asemenea ei și fusese descoperit. O țesătoare din Alexandria, în domnia

lui Hadrian, care le spusese vecinilor că umbra guvernatorului nu este a lui. *Oculi.* Un călugăr din Irlanda. Un doctor persan. O femeie din Languedoc, care predicase într-o șură; și lângă ea, într-o acoladă, numele a patru sute dintre ascultătorii ei și acel singur cuvânt, *Ignis.* Un preot din Boemia: *Konstanz, 1415. Ignis.* O țărancă din Lorena, de nouăsprezece ani: *Rouen, 1431. Ignis.*

Nu fuseseră toți mari. Cei mai mulți nu erau nimeni. Un cioban. O moașă. Un copil de șapte ani, dintr-un sat din Savoia, care țipase la un episcop; iar însemnarea pentru acela nu o voi repeta.

Am găsit, în anul 1443, un rând scris de o mână pe care o cunoșteam. Era o slovă mică, frumoasă și dreaptă. O văzusem pe o tablă, într-o odaie de învățătură, scriind un silogism.

Un dascăl de buchii, din Bursa. Un om bătrân. I-a învățat pe pajii școlii dinăuntru să întrebe de unde se știe un lucru. Manus; lingua.

Așadar avea un loc într-o carte, la urma urmei. Scrisesem, în al treilea capitol al acestui testament, că nu l-a scris nimeni. Mă înșelasem. Ei îl scriseseră. Ne scriau pe fiecare dintre noi, cu mare grijă, într-un dulap încuiat de sub o casă din Roma; singura însemnare întreagă care există despre toți cei care au spus vreodată adevărul, ținută de oamenii care i-au făcut să tacă.

Am mai căutat o însemnare. Știam că va fi acolo.

Era sub anul 1435. Era scrisă de mâna uscată și subțire a unui secretar al cancelariei ungurești.

Vlad, fiul al doilea al voievodului Dracul. În vârstă de șase ani. La Sighișoara. Vede. Băgat de seamă de la o fereastră.

Iar în ultima coloană, unde pentru alți o mie o sută stătea o mână sau un ochi sau focul, era alt cuvânt. Fusese scris și tăiat și scris din nou de altcineva, cu slova bătrână și limpede a unei doamne de la Roma.

Servandus.

De păstrat.

Am înțeles atunci toată viața mea. Crezusem că am fost trecut cu vederea. Crezusem că un băiat de la o fereastră scăpase nebăgat în seamă ascultând de tatăl lui și tăcând. Nu fusesem nebăgat în seamă nici măcar un ceas. Mă văzuseră văzând, la șase ani, și un secretar propusese calea obișnuită, iar Mama Caselor o tăiase. Judecase că un copil cu darul acela, luat de mic și rănit cum trebuie și căruia i se oferă un jilț la clipa potrivită, va prețui pentru ei mai mult viu decât o mie o sută de morți.

Tot ce a urmat fusese îngrijit. Bănuții de argint. Mlaștina. Cele douăsprezece nume. Încăperea de la Buda și vorba despre un jilț gol. Nu rătăcisem în întuneric. Fusesem crescut pentru el, ca o viță pe un zid, treizeci de ani, de o femeie care fusese ea însăși luată la șase ani și care știa dinăuntru întocmai cum se face.

Avea dreptate. Acesta este lucrul pe care trebuie să ți-l spun. A mers. Am fost cel mai bun slujitor pe care îl aveau la hotarul acela. Dacă n-ar fi țipat un copil, într-o dimineață cu brumă, lângă Dâmbovița, aș ședea azi în al treisprezecelea jilț.

Am luat condica. Este la Poenari. N-am adăugat nimic la ea. Dar l-am pus pe Lorenzo să tipărească, în josul ultimei pagini, sub propriul meu nume, un rând, pentru ca oricine o va deschide după noi să știe că lista nu este închisă și că nu mai este a lor.

Cititorule: aceștia nu erau nebuni. S-au uitat. Pe câți cunoști?

Chemarea

Am plecat din Roma a doua zi. În urma noastră a sosit vestea de la Ancona: papa era mort, cruciada risipită, zeciuiala de cinci ani fără socoteală.

Lorenzo și călugărița scoseseră din biblioteca de jos ce putuseră. Printre acelea erau Actele, din care am citat.

Iar în opt cetăți, înainte să fi ajuns noi la munți, opt capi a opt familii străvechi au primit aceeași veste, scrisă de o mână pe care niciunul dintre ei n-o mai văzuse; o mână hotărâtă, nouă și nerăbdătoare, deloc asemenea slovei bătrâne și limpezi a doamnei care le scrisese șaizeci de ani.

Mama a căzut. Munteanul știe unde este ușa. Veniți la munte.

Capitolul al paisprezecelea descrie coborârea. Spune cine a coborât scara de sub Poenari, ce au deschis patru mâini, ce s-a găsit în sălile celor care au zidit înaintea noastră și cine aștepta acolo.

CAPITOLUL PAISPREZECE

Sub munte

Întemnițatul de la Vișegrad a fost văzut la fereastra lui în fiecare dimineață din toamna aceea, privind fluviul. Era de obicei Oswin, într-o mantie de împrumut, și nu mi-a iertat-o niciodată.

Eu eram în Țara Românească. Mă întorsesem acasă pe potecile de munte, în octombrie 1464, într-o țară în care domnea fratele meu și în care eu eram, după vestirea făcută, un tiran căzut, cu preț pe cap. Radu a pus să fie trasă straja de la Poenari pentru o lună, sub cuvânt de dregeri. N-a pus întrebări. A trimis sus, printr-un cioban, o roată de brânză și un burduf cu vin și un bilet de trei cuvinte, scris cu slova pe care o învățaserăm amândoi la Adrianopol: *Întoarce-te viu.*

Capitolul acesta descrie unde m-am dus. Îl voi spune cât pot de întocmai. O parte nu o înțeleg, iar acolo unde este așa o voi spune și nu voi pune o lămurire frumoasă în fața unei neștiințe simple. M-am săturat de asta.

Cine a coborât

Eram nouă și îi numesc, fiindcă numărul are însemnătate.

Eu. Ștefan al Moldovei, care își lăsase țara în seama logofătului său și venise spre miazăzi în haină de negustor. Jadwiga Tarnowska, din Polonia. Erik Axelsson, danezul, care șchiopăta acum din cortul roșu și avea să șchioapete tot restul vieții. Lorenzo degli Scolari, din Florența, cu o traistă de unelte. Sora Anastasia, din Constantinopol, cu candela ei.

Și trei care, cu puțin mai mult de doi ani înainte, fuseseră dușmanul. Yusuf din Sofia, cu pușca cea lungă. Timur, odinioară beilerbei al

Rumeliei, într-o haină simplă de oștean, fără niciun semn de rang. Și, dus într-un jilț între doi drugi, pentru că nu voia cu niciun chip să fie lăsat în urmă, Hekim Selim, doctor și astronom a doi sultani, în vârstă de nouăzeci și unu de ani.

— Am numărat lucruri toată viața, a spus, când Timur l-a rugat să rămână sus. Am numărat stelele pentru tată și bătăile inimii pentru fiu. De șaizeci de ani am o socoteală care nu vrea să iasă. N-am de gând să mor în capul unei scări cu răspunsul la piciorul ei.

Un muntean, un moldovean, o poloneză, un danez, un florentin, o grecoaică; un bulgar din Sofia, crescut turc; un anatolian; și un bătrân care se născuse, mi-a spus odată, la Damasc. Trei credințe, dacă numeri numai împărțirile cele mari, și cred că Lorenzo făcea singur o a patra. Între oricare doi dintre acei nouă stătea, după fiecare învățătură care ne fusese dată, o pricină străveche și îndestulătoare de vărsare de sânge.

Bătrânul din munți ne aștepta la cisternă. Avea peretele deja deschis. Nu știu cum; lui Lorenzo îi luase o săptămână, cu drugi de fier.

— Nouă, a spus, cercetându-ne din ochi. Este un număr bun. Este numărul cu care au venit ei.

Părea mai mic decât îl țineam minte și foarte liniștit.

— Aștept de multă vreme să văd coborând scara aceasta împreună oameni care să nu se teamă unii de alții. Începusem să cred că n-am să mai apuc.

Scara

A coborât o zi și o noapte.

Ți-am spus cum era făcută. Treptele erau tăiate pentru un pas mai lung decât al unui om, așa că mergeam stângaci, cum coboară copiii o scară făcută pentru oameni mari. Pereții erau netezi ca apa stătută. După

primul ceas am stins torțele; stânca însăși dădea o lumină albăstrie și palidă, fără niciun izvor, ca zăpada în amurg.

Mai văzusem lumina aceea. O văzusem într-un paraclis de sub Buda, în flacăra lumânărilor, și într-un cort roșu, venind de nicăieri. Socotisem că este a lor; culoarea Curții. Am înțeles, pe scara aceea, că o furaseră. Era lumina locului acestuia. Scoseseră puțin din ea sus, acum treisprezece veacuri, în nouă măști negre, și o ardeau de atunci în încăperi fără ferestre.

Erau lucruri în pereți. Lorenzo vorbise despre o roată. Erau multe. Erau așezate la fața pietrei, dintr-un metal cenușiu care nu se înnegrise, iar unele se învârteau, încet, în tăcere desăvârșită, cum se învârteau când a trecut Traian Dunărea și când erau noi piramidele Egiptului. El se oprea la fiecare. Până la urmă Erik l-a luat pur și simplu în brațe și l-a dus.

— N-au osie, zicea întruna. Mă înțelegi? Nu este nimic în mijloc. Se învârtesc în jurul a nimic.

N-a dormit nimeni. Ne-am odihnit de două ori. Selim, în jilțul lui, era cel mai voios dintre noi; l-a pus pe Yusuf să țină candela în vreme ce își făcea însemnări pe o tăbliță și fredona.

Către ceea ce bănuiesc că erau al doilea rând de zori, scara s-a sfârșit.

Poarta

Era o ușă. Nu-ți pot da un cuvânt mai bun, deși nu semăna cu nicio ușă pe care o văzusem. Era o singură lespede din metalul acela cenușiu, înaltă cât naosul unei catedrale, fără mâner, fără balama, fără gaură de cheie, fără îmbinare. În fața ei, la înălțimea pieptului unui om înalt, erau patru scobituri.

Fiecare avea forma unei mâini.

Le văzusem în marmură, în vârful unei columne, sub picioarele a nouă oameni care stăteau cu spatele.

— N-au putut-o deschide, am spus. Legatul. Avea opt ofițeri și o sută de oameni și a stat aici și n-a putut-o deschide.

— Nu, a spus Solomonarul. Nouă oameni dintr-un singur neam, cu un singur țel, sub o singură poruncă. Ar fi putut sta acolo până se surpa muntele.

Și-a pus palma pe fața cenușie, cum atingi coasta unui dobitoc adormit.

— A fost închisă împotriva voinței unuia singur. Acesta a fost gândul lor. Cei care au făcut-o aflaseră, prin cea mai rea dintre toate învățăturile, ce se întâmplă când lucrul din spatele ușii acesteia răspunde unei singure minți. Așa că au făcut un zăvor pe care nu-l poate întoarce nicio minte singură. Vrea patru. Și nu va primi patru care sunt dintr-o singură tabără. Cunoaște deosebirea; nu mă întreba cum. Vrea patru care au toate pricinile să fie dușmani și care și-au pus mâinile pe ea împreună, din alegerea lor.

S-a dat înapoi.

— Celălalt lucru îi așteptă în coridorul din lături. Acolo.

A arătat, spre stânga, unde o deschizătură joasă ducea într-un întuneric în care lumina albastră nu intra.

— Nici el nu putea trece de ușa aceasta. N-a putut niciodată. Dar aștepta aici de multă vreme să coboare oameni care se tem și le-a făcut o ofertă, iar ei au primit-o și au urcat înapoi. N-au știut niciodată ce este de partea cealaltă. Păzesc scara aceasta de o mie trei sute de ani fără să știe ce păzesc, cum păzește un câine o carte.

Ne-am uitat unii la alții.

Îți voi spune cine au fost, cei patru, și m-am gândit de atunci că n-am fi putut alege mai bine nici dacă am fi stat la sfat un an. Nu am stat la sfat. Fiecare a pășit pur și simplu înainte.

Eu, Vlad al Țării Românești, care fusesem tiran și slujitor al întunericului.

Timur din Adrianopol, care dusese oastea sultanului împotriva țării mele și ai cărui oșteni îi ucisesem cu miile la Dunăre.

Jadwiga din Cracovia, al cărei neam și al meu luptaseră în părți potrivnice la Varna și înainte de ea.

Și Lorenzo din Florența, care nu credea nici în Dumnezeu, nici în diavol, nici în domn și nu se încredea în nimic pe lume afară de număr.

Un domn, un pașă, un cavaler și un om care socotea că noi trei suntem niște proști superstițioși. Ne-am pus palmele în scobiturile reci.

Nu s-a întâmplat nimic.

Îmi amintesc frica acelei clipe. M-am gândit: știe ce am făcut. Nu se va deschide unei mâini care a ridicat țepele de pe Tâmpa.

Apoi am simțit, sub palmă, căldura pe care o simțisem pe podeaua unei chilii. Ușa ne cântărea. Nu pot descrie altfel. Nu judeca ce făcuserăm. Lua aminte, cu o răbdare mare și înceată, la ce voiam, în clipa aceea, noi patru; și am aflat că voiam doar ca ceilalți trei să treacă prin ea teferi și am știut, fără să mă uit, că fiecare dintre ei voia același lucru.

S-a deschis ca un ochi.

SĂLILE

N-a vorbit nimeni multă vreme.

Am stat în biserica Sfintei Înțelepciuni de la Constantinopol. Am stat sub bolta Panteonului. Peștera de dincolo de ușa aceea le-ar fi putut

cuprinde pe amândouă și Târgoviștea și Buda și tot palatul sultanului și ar fi trebuit să le cauți.

Stâlpi din ceva ca un cristal urcau într-un întuneric care nu avea boltă. Între ei mergeau ulițe, drepte ca o riglă, pardosite cu metalul cel cenușiu. De-a lungul pereților, de o parte și de alta, cât putea urmări ochiul, stăteau mașinăriile neamului aceluia: roți în roți, forme mari și nemișcate, a căror folosire n-o puteam ghici, și altele care se mișcau. Nu era colb. Nu era niciun sunet afară de răsuflarea noastră. O lumină stătea peste toate, același albastru palid, iar aici nu era rece. Era ca lumina dinaintea răsăritului, într-o dimineață senină.

Lorenzo s-a așezat pe podea. Și-a pus fața în mâini și a plâns ca un copil. Nu l-am întrebat de ce. Cred că unui om care a iubit un singur lucru toată viața și căruia i s-a spus că este un lucru mic, o meserie, o treabă de dieci, i se arătase ce ar putea ajunge.

Selim a pus să fie dus la cel mai apropiat perete. Era acoperit de semne: puncte și linii care le uneau.

— Cerul, a spus. Este cerul. Uite, acolo este Ursa. Acolo, Vânătorul.

Degetul lui bătrân a urmat liniile, tremurând.

— Dar sunt greșite. Sunt puțin mutate din loc, fiecare. Coada Ursei este prea dreaptă.

A tăcut, socotind. Îi vedeam buzele mișcându-se.

— Stelele fixe nu sunt fixe. Am bănuit-o; Hiparh a bănuit-o. Se târăsc, cât un fir de păr într-o viață de om. Ca să fi stat cerurile așa cum sunt desenate aici…

S-a oprit.

— Băiete, nu pot face socoteala. N-am destule degete. Sunt zece mii de ani. Pot fi douăzeci.

— Cine au fost? a spus Ștefan. Vorbea foarte încet, cum vorbești într-o biserică.

— Cei dinainte, a spus bătrânul din munți.

Ce au fost

Îți voi da ce ne-a spus el, stând în ulița aceea, și ce am aflat mai târziu dintr-un izvor mai apropiat. Nu-ți cer să crezi pe cuvântul meu. Poți coborî să te uiți; vei avea dreptul și îți voi spune la sfârșitul acestei cărți cum se deschide ușa.

Au fost oameni. Nu zei, nu îngeri; ținea mult la asta. Un neam ca noi, care trăise în munții aceștia și mult dincolo de ei, într-un veac atât de depărtat încât stelele s-au mutat de atunci. Au început cum am început noi, în văi, temându-se de întuneric și unii de alții. S-au ridicat. Au învățat numărul și din număr au învățat să facă lucrurile pe care le vedeam în jurul nostru și altele pe care nu le vedeam. S-au ridicat, până la urmă, cu mult mai sus decât am ajuns noi până acum.

— Iar la o anume înălțime, a spus, au găsit ce găsește orice neam, dacă trăiește destul și nu se nimicește mai întâi. Nu am un cuvânt bun pentru asta. Tu îi spui Lumina, pentru că așa i s-a părut unui băiat pe podeaua unei temnițe. Ei aveau alt nume. Nu este un duh. Nu este un zeu, deși a fost luată drept unul. Este pur și simplu ceva ce este acolo, cum este marea acolo; un lucru din firea lumii, care îi răspunde unei minți ce vrea binele altei minți și nu vrea nimic pentru sine. Îi va da unei asemenea minți vedere și tărie și mai mult decât acestea. Nu poate fi apucată. Nu i se poate porunci. Poate fi doar rugată și dă sau nu dă după ceea ce se vrea cu adevărat.

Cu ea au făcut toate acestea. Nu aveau regi. Nu aveau război; nu cred că mai înțelegeau cuvântul, la sfârșit. Găsiseră un lucru care crește cu cât

este dat mai mult, iar un neam care are un asemenea lucru nu are nicio pricină să ia ceva de la cineva.

A tăcut o clipă.

— Ți s-a spus de către oameni deștepți, Vlade, că omenirea este o turmă și că poate fi ținută laolaltă numai prin frică. Ai pus asta la încercare pe propria ta țară și ai găsit-o falsă. Am vrut să vezi locul acesta, ca să știi că a mai fost pusă la încercare o dată, pe cea mai mare întindere, foarte multă vreme. Aceasta este ce zidește un neam care nu se teme.

— Atunci unde sunt? a spus Jadwiga.

— Ajung și la asta.

Tămăduitorul

A fost printre ei unul care era tămăduitor. Era cel mai mare în meșteșugul lui; bătrânul spunea că nu era nimic în trupul unei făpturi vii pe care să nu-l poată drege.

Avea un copil. O fiică. S-a îmbolnăvit, de un lucru care nu avea nicio pricină pe care s-o poată descoperi el și niciun leac pe care să-l poată găsi. Era cel mai mare doctor al celui mai mare neam pe care l-a purtat pământul și a stat lângă patul ei și a privit-o murind, câte puțin în fiecare zi, un an.

Apoi s-a dus la Lumină.

— Trebuie să înțelegi, a spus Solomonarul, că se folosise de ea toată viața, cum făceau toți. Tămăduise zece mii cu ea. Era un om bun. Aș vrea să-ți amintești asta, când vei întâlni ce a ajuns. Poate că n-a fost niciodată unul mai bun.

A stat înaintea ei și i-a cerut viața fetei.

Nu a răspuns. M-am gândit la asta mai mult decât la orice altceva din toată povestea mea. Nu știu de ce n-a răspuns. Bătrânul nu știa. Se poate să fie lucruri pe care nu le poate face. Se poate ca el să nu fi cerut, în ceasul acela, pentru ea; ca un tată, la un pat de moarte, să ceară, fără să știe, pentru sine, ca să nu fie nevoit să îndure ce vine. Am stat unde a stat el. Am îngenuncheat în noroi, la Varna, lângă un alt tată. Nu-l judec.

A cerut din nou. Iar când tot n-a răspuns, a făcut un lucru pe care nu-l mai făcuse nimeni din neamul acela. I-a poruncit.

A spus: Mi-ai dat totul. Mi-am petrecut viața ca slujitor al tău. N-am cerut nimic. Acum cer un singur lucru și mi-l vei da.

— Și s-a tras înapoi de la el, a spus bătrânul. Cum s-a tras înapoi de la tine, pe o podea la Eğrigöz, când ai cerut să-l ucizi pe temnicer. N-a fost o pedeapsă. Nu poate pedepsi. Pur și simplu nu este acolo pentru o minte care s-a închis în jurul unei singure dorințe. Nu ea l-a părăsit. El a părăsit-o.

Fata a murit. O ținea în brațe.

M-am uitat la Timur. Stătea puțin deoparte și fața îi era cenușie, iar sora Anastasia îl luase de mână.

— Ce a făcut atunci, a spus Solomonarul, este lucrul din care a venit fiecare jale din istoria voastră. N-a vrut s-o lase din brațe. A spus: dacă Lumina nu vrea să asculte de mine, voi găsi o putere care să asculte. Și a căutat, cu toată priceperea aceea, altceva în firea lucrurilor; o altă mare. A găsit una. Îmi pare rău să spun că este acolo ca să fie găsită.

Frica poate fi strânsă. Asta a descoperit. O minte speriată dă drumul la ceva, cum dă drumul o cremene lovită la o scânteie, iar acel ceva poate fi prins și păstrat și cheltuit. Este un combustibil sărac pe lângă celălalt. Se împuținează când este folosit; orice scoți din el trebuie să scoți de la

cineva, iar acela rămâne cu mai puțin. Dar are o însușire pe care Lumina nu o are. Ascultă.

A început cu el însuși. Și-a strâns propria jale și a aflat că, după ce a strâns-o, n-o mai simte. A socotit că a fost tămăduit. Apoi s-a dus la învățăceii lui, care îl iubeau și care aveau jalea lor; și i-a spus fiecăruia: suferi. Dă-mi mie. O voi purta eu.

Cunoșteam vorbele acelea. Le auzisem pe un câmp. Le auzisem, cu alt glas, pe drumul de la Bălteni.

— Fiecare târg pe care l-a oferit vreodată Curtea este acela, a spus bătrânul. N-a avut niciodată decât unul. El l-a făcut cel dintâi, oamenilor pe care îi iubea cel mai mult, din ceea ce lua drept bunătate. Aceia au fost cei dintâi dintre cei Goi. Iar când un om și-a dat durerea, a dat și partea din el care i-ar fi spus să se oprească.

În trei generații nu mai era niciun Veghetor. N-au pierit într-un război. N-au fost cuceriți. Au fost goliți, unul câte unul, fiecare de către cineva care s-a oferit să ajute; și fiecare, pe măsură ce era golit, se întorcea către următorul. Un neam care învățase să trăiască fără frică nu avea nicio apărare împotriva ei. Uitaseră că poate fi făcută.

Cei din urmă dintre ei, cei care mai aveau Lumina și nu voiau să primească târgul, au făcut două lucruri înainte de sfârșit. Au zidit Dragonul, despre care îți voi povesti. Și au închis ușa aceasta, cu un zăvor pe care nu-l poate întoarce nicio voință singură, pentru ca, orice s-ar alege de lumea de deasupra, cel care poruncise să nu-și pună niciodată mâna pe lucrul căruia încercase să-i poruncească.

Apoi s-au dus.

— Și el? am spus.

— El a coborât. Nu putea muri; strânsese prea mult. Nu putea urca, fiindcă nu mai rămăsese nimic aici sus pe care să nu-l fi mâncat deja. S-a

scufundat sub rădăcinile munților și a zăcut acolo și i-a fost foame și a așteptat ca pământul să crească alt neam.

Bătrânul s-a uitat la coridorul întunecat din stânga porții.

— A crescut. Și de la început a avut grijă ca ei să nu se ridice destul de sus ca să găsească ce a găsit neamul lui. Nu vă urăște. Mă îndoiesc că își mai amintește cum. Vă ține speriați, cum ține un gospodar un ogor sub iarbă. Puțin război. Puțină foamete. Un Dumnezeu de care să vă temeți și un vecin pe care să dați vina. A avut răbdare pentru asta. A avut zece mii de ani.

Dragonul

În mijlocul sălii aceleia, unde se întâlneau toate ulițele, stătea un stâlp de foc alb. Se ridica din podea în întuneric și nu dădea căldură. Iar încolăcit în jurul lui, roată după roată, cu coada trasă în jurul propriului gât, zăcea lucrul pe care îl văzusem o dată prin podeaua unei chilii.

Îl cunoșteam. Îi purtasem chipul la gât șaptesprezece ani, în aur, iar tatăl meu șaisprezece înaintea mea. Aurarul împăratului Sigismund îl copiase după un desen, care fusese copiat după un desen mai vechi, pe care cineva, cu o mie de ani înainte, îl făcuse după un vis.

Nu era o fiară. Am spus-o la paisprezece ani și o spun și acum. Avea chip de dragon așa cum are un râu chip de șarpe, pentru că acesta este chipul pe care îl ia un lucru lung când se culcă. Era făcut; se vedea că este făcut, deși din ce nu-ți pot spune. Și era viu. Când am urcat pe uliță a deschis un ochi, cât un scut rotund, iar lumina din ochiul acela era lumina care urcase prin piatră.

Ai venit, a spus.

Nu era un glas. L-au auzit și ceilalți; l-am văzut pe Yusuf oprindu-se ca și cum ar fi dat cu fruntea de un zid. Era ca și cum ți-ai aminti ceva ce

nu ți s-a spus niciodată.

I-ai adus pe ceilalți. Nimeni nu i-a adus vreodată pe ceilalți.

Îmi pregătisem douăzeci de ani ce aveam să spun dacă voi sta vreodată înaintea lui. Aveam învinuiri. Trimisese un băiat de paisprezece ani în întuneric și tăcuse șaisprezece ani, pe când el ajungea un monstru, și îl lăsase să zidească pe acoperișul lui o cetate cu robi.

Am aflat că mă lăsasem în genunchi. Nu în închinare. Nu cerea asta și cred că n-ar fi înțeles-o. Eram doar foarte obosit și ajunsesem.

— Ce ești? a spus Lorenzo. Se ridicase de pe podea. Glasul i se frângea, dar a întrebat; n-ar fi putut să se țină, cum n-ar fi putut să nu răsufle. Ești o minte? Ești un mecanism? Cum vorbești?

Sunt ce au lăsat ei, a spus. Cred că se amuza. *Când au știut că se sfârșesc, cei din urmă dintre ei au făcut un lucru care să poată păstra ce găsiseră și să aștepte. Au pus în el tot ce înțelegeau despre Lumină: cum este rugată și de ce răspunde. Eu nu sunt Lumina. Sunt o candelă, inginerule, cum poartă femeia aceea, și am fost aprins de la cea din urmă flacără care a ars printre ei și am păstrat-o.*

Sora Anastasia își ținea candela de lut în amândouă mâinile. S-a uitat de la ea la stâlpul de foc alb și înapoi și am văzut-o înțelegând ceva și n-am întrebat ce.

Nu pot face nimic, a spus Dragonul. *Ai fost mânios pe mine pentru asta, fiu al Dragonului; am simțit, prin piatră, șaisprezece ani. Nu pot urca. Nu-ți pot lovi dușmanul. Nu pot nici măcar deschide ușa aceasta dinăuntru. M-au făcut așa cu bună știință. Văzuseră ce iese dintr-o putere care lucrează asupra oamenilor după voia ei, spre binele lor. Pot face un singur lucru. Când o minte de deasupra mea vrea, fără să țină nimic pentru sine, binele alteia, pot răspunde. Am răspuns unui copil într-o chilie. Am răspuns unei călugărițe într-o cetate în*

flăcări, deși ea i-a spus cu alt nume. Am răspuns unui oștean la o fântână, care nu avea niciun nume pentru asta.

— Și când aveam trei mii de țepe? am spus.

Nu cereai.

A fost spus fără mustrare și a fost cel mai greu lucru care mi s-a spus vreodată.

Ți-am spus că vei ajunge întunericul. Nu eu te-am trimis în el. Mergeai deja; făcuseși primul pas pe un drum care ieșea dintr-o mlaștină. Ți-am spus doar că va fi o cale de întoarcere și care este. Să compari. Nu te puteam face s-o faci. Puteam doar să aștept și să fiu acolo când o vei fi făcut.

Ce a întrebat Lorenzo

Am spus că Lorenzo n-ar fi putut să se țină de la întrebat, cum n-ar fi putut să nu răsufle. Îi trecuse plânsul. Umbla acum în jurul temeliei stâlpului de foc cu capul aplecat într-o parte, ca un om care cercetează picioarele unui pod, iar întrebările ieșeau din el una peste alta.

Voi scrie vorba aceea cât pot de aproape, fiindcă am înțeles mai puțin de jumătate din ea, iar tu poate vei înțelege într-o zi mai mult.

— Zici că ești o candelă. Un lucru făcut. Atunci ai părți. Din ce ești făcut?

Din ce este făcut totul, a spus Dragonul. *Așezat cu mai multă grijă.*

— Ăsta nu este un răspuns.

Este singurul pentru care are loc limba voastră. Aveți un cuvânt pentru piatră și un cuvânt pentru foc și le socotiți două lucruri. Sunt un singur lucru, care joacă două jocuri deosebite. Făcătorii mei au învățat pașii. Dă-le alor tăi patru sute de ani, inginerule, și foarte multă răbdare cu numerele mici și îi vor învăța și ei.

— Roțile din scară. Se învârtesc în jurul a nimic. Nu este osie.

Este o osie. Nu este făcută din materie. Ai băgat de seamă că o piatră de magnet trage fierul fără să-l atingă. Este ceva între ele pe care nu-l poți vedea și pentru care nu ai nume. Poate fi modelat. Se poate zidi cu el, cum zidiți voi cu lemn.

Lorenzo scria pe manșetă. Rămăsese fără hârtie pe scară.

— Și Lumina. Lucrul căruia el îi spune Lumina. Este de același fel? O putere, cum are piatra de magnet? Poate fi măsurată?

A fost o tăcere. Am avut simțământul că întrebarea îi plăcuse.

Ești cel dintâi din neamul tău care mă întreabă asta. Ceilalți au întrebat dacă este Dumnezeu.

— Nu știu ce este Dumnezeu. Știu ce este o putere. Este una?

Este în firea lumii, cum este tragerea pietrei de magnet. În înțelesul acesta, da. Poate fi întâlnită iar și iar și se poartă la fel de fiecare dată; asta înțelegi tu printr-o lege. Dar se deosebește de orice alt lucru pe care îl vei măsura vreodată, într-o singură privință. Orice altceva cercetezi, cercetezi din afară. Cântărești piatra, iar pietrei nu-i pasă ce vrei. Aceasta ia aminte la ce se vrea. Răspunde unei minți și răspunde după ceea ce dorește mintea aceea pentru alta. Nu poți sta deoparte de ea ca să-i iei măsura. Cel care măsoară este parte din încercare.

— Atunci nu este o știință.

Este știința care vine după celelalte. Făcătorii mei au ajuns la ea cea din urmă. Învățaseră să modeleze materia și lucrul dintre materie și socoteau că au sfârșit. Apoi au aflat că mai este o lege, care privește nu ce sunt lucrurile, ci ce își doresc mințile una alteia; și că este la fel de întocmai ca celelalte și cu mult mai puternică.

— Și frica? El a spus că și frica poate fi strânsă.

Aceea este aceeași lege, inginerule, citită de-a-ndoaselea. O minte care dorește binele alteia dă ceva din sine, iar datul nu o împuținează. O minte îngrozită dă și ea ceva, iar acel ceva poate fi cules și o împuținează. Amândouă sunt adevărate. Azhur a găsit-o pe a doua pentru că umbla după ceva care să asculte de el. Cea dintâi nu ascultă. Aceea nu este o lipsă a ei. O putere care crește când este dată nu poate, prin firea ei, să fie a cuiva.

Lorenzo încetase să scrie.

— Am crezut toată viața că sunt două feluri de lucruri, a spus încet. Era ce se poate număra, care era adevărat. Și era lucrul despre care vorbeau popii, care nu se poate număra și era, așadar, o poveste de speriat țăranii. Credeam că omul trebuie să aleagă.

S-a uitat în sus, la forma aceea mare.

— Tu îmi spui că era un singur lucru de învățat și că noi doar n-ajunseserăm la sfârșitul cărții.

Îți spun că preoții veacului tău și matematicienii veacului tău se sfădesc pentru o casă din care fiecare a văzut o singură odaie. Celor care vă cârmuiesc le vine la îndemână sfada. Au avut întotdeauna grijă ca omul care știe să numere să-l disprețuiască pe omul care știe să se roage, și dimpotrivă. Niciunul, singur, nu va găsi ușa.

— Călugărița a văzut-o fără o singură ecuație.

Iar tu ai ajuns în sala aceasta prin aritmetică, după ce ai urmărit o ladă cu bani de-a curmezișul Europei pentru că nu ieșea o socoteală. Ați venit pe scări deosebite. Stați în aceeași odaie.

Sora Anastasia ascultase, cu candela în mâini. Ea și Lorenzo s-au uitat unul la altul. În patru ani la aceeași masă nu se învoiseră niciodată asupra vreunui lucru; ea îl socotea un batjocoritor, iar el o socotea o femeie bună, dedată la basme.

— Voi vrea să-ți văd socotelile, a spus ea.

— Iar eu, a zis Lorenzo, cu mare neplăcere, aș vrea să știu cum faci tu fără ele.

Doi oșteni

Mai este un lucru din sala aceea pe care vreau să-l scriu. Este mic și nu l-a văzut nimeni altcineva.

Mă dusesem puțin deoparte, ca să fiu în liniște. În spatele unuia dintre stâlpii cei mari am dat peste Yusuf din Sofia și peste Timur. Nu mă văzuseră. Ședeau pe podea, cum șed oștenii, cu spatele la cristal, și vorbeau turcește, încet.

Ar fi trebuit să plec. N-am plecat.

— Am vrut să-ți spun ceva, zicea Yusuf. De la casa de vânătoare. N-am știut cum.

— Spune.

— Am fugit din oaste. Eram oșteanul tău. Am mâncat pâinea sultanului paisprezece ani și am depus jurământul, iar în Noaptea Torțelor l-am călăuzit pe dușmanul lui în tabără. Oameni din ceata mea au murit în noaptea aceea. Îi cunoșteam.

Glasul nu-i era sigur.

— Aș face-o din nou. M-am gândit la asta în fiecare zi și aș face-o din nou. Dar tu ai fost mai-marele meu și vreau să auzi din gura mea că știu ce am făcut.

Timur nu a răspuns pe loc.

— Cum se numea ulița? a spus.

— Efendi?

— La Sofia. De pe care ai fost luat. I-ai spus voievodului că strângătorii au trecut pe ulița ta când aveai opt ani.

— Nu-i știu numele. Era un brutar în colț. Era un pod.

— Eu am iscălit porunca pentru tributul de sânge din anul acela, a spus Timur. Nu pentru Sofia; eram căpitan pe atunci și nu aveam o asemenea putere. Dar am iscălit patruzeci de atunci. Am iscălit cererea pentru cinci sute de băieți munteni, într-un cort roșu, cu un lucru care se uita afară prin ochii mei. Iar înainte să fi venit vreodată lucrul acela la mine, când eram omul meu, un ofițer tânăr cu un fiu pe care îl iubeam, am însoțit călare un tribut de sânge în Bosnia. Am ținut caii. Am privit femeile alergând după căruțe. Am socotit că este o nevoie grea a stăpânirii și m-am dus acasă și m-am jucat cu băiatul meu.

Își întorsese capul. Îi vedeam fața, în lumina aceea palidă.

— Îmi ceri iertare că ai fugit dintr-o oaste care te-a furat de la mama ta. Cred că am luat lucrul pe dos.

Și-a pus mâna, o clipă, pe umărul tânărului.

— Nu-ți pot da podul înapoi. Nu știu care dintre ele era ea; erau atât de multe. Pot să-ți spun că am fost felul de om care ținea caii și că nu m-am uitat și că îmi pare rău. Este foarte puțin. Am aflat că este totuși un lucru care trebuie spus cu glas tare, de către cel care l-a făcut, celui căruia i s-a făcut.

Yusuf plângea. Nu cred că se așteptase la asta de la el însuși.

— Avea un singur papuc, a spus.

— Da. Ne-ai spus.

Au stat acolo o vreme. Cu un ceas înainte, acei doi oameni își puseseră mâinile, cu un muntean și o poloneză și un florentin, lângă o ușă care se deschide numai unor dușmani care vin la ea împreună. Socotisem

că ușa cere foarte mult. Privindu-i, am înțeles la ce luase ea aminte de fapt. Nu la faptul că încetaserăm să fim dușmani. La faptul că fiecare dintre noi îi spusese, cândva, altuia ce tocmai spusese Timur.

Am plecat încet. Nu i-am spus niciodată vreunuia dintre ei că am auzit.

Numele lui

I se spunea Azhur, a zis Dragonul. *Se cuvine să-i ai numele. Ai tăi i-au dat multe; cei care îl slujesc îi spun Tatăl și socotesc că este Dumnezeu. A fost un tămăduitor și a iubit un copil. L-am cunoscut. A ajutat la facerea mea, înainte.*

Este dedesubt. Coridorul acela duce la el. Nu poate trece de ușa mea și eu nu pot trece de a lui. Zăcem aici, la o sută de pași unul de altul, dinainte ca munții voștri să aibă forma de acum.

Va ști că ai venit.

Cei nouă

Nu eram singuri în săli. Știusem că nu vom fi.

Au ieșit dintre stâlpi, cu totul fără grabă, cum intră oamenii într-o odaie în care au avut dintotdeauna dreptul să șadă. Veniseră pe drumurile lor; sunt și alte scări, se pare, mai vechi decât a mea, iar Casele le-au păstrat știința. Fiecare era îmbrăcat după felul unei mari curți. Fiecare purta la brâu o candelă de sticlă neagră, fără flacără.

Îi voi numi așa cum stăteau, fiindcă le învățasem numele.

Messer Zuan Vesperi, din Veneția; gros, încărcat de giuvaieruri, în roșul negustorilor. Tânărul secretar Corbul, din Buda, nepotul nașului meu, slab și uscat. Pan Morowski, din Cracovia, un magnat bătrân în samur, cu o sabie pe care n-avusese în viața lui prilejul s-o scoată. Doctorul de Noirval, din Paris, în robă de universitate, cu o carte legată

cu lanț de încheietură. Graful von Umbra, din Imperiu, în armură de plăci după o modă de acum o sută de ani. Kir Skotenos, din Constantinopolul care a fost, în veșmintele unei curți bizantine care nu mai exista, roase până la urzeală. Temnov, din Moscovia, un om uriaș și tăcut, în blănuri până la pământ.

Karanlık Efendi, din Adrianopol. Dascălul de logică. Era cărunt și gârbov și mâinile îi erau la fel de frumoase cum fuseseră într-o odaie de învățătură, cu douăzeci și doi de ani înainte.

Și încă unul, puțin deoparte de ceilalți, cum stă un om nou la cea dintâi adunare a lui. Un bărbat chipeș de patruzeci de ani, în catifea de bancher. Numai el nu părea bătrân. Numai el se uita în jur, la mașinăriile Veghetorilor, cu o curiozitate pe față, cum cercetează un om o moșie pe care are de gând s-o dobândească.

Nouă. Era numărul cu care veniseră, în domnia lui Traian.

Cu Vederea i-am văzut cum îi văzusem la Buda: pe fiecare față o a doua față de piatră neagră, iar în spatele fiecăruia o prezență înaltă, cu mâinile pe umerii lui. La opt dintre ei. În spatele lui Ottavio Tenebri nu era nimic. Purta masca așa cum poartă un om o pălărie. Nu avea nevoie de nimeni care să-l țină.

— Un muntean, un turc, o poloneză și un florentin, a spus venețianul, cu voie bună. Avea un glas plin și așezat. Sună a glumă de cârciumă. Aveți vreo idee câtă trudă s-a pus ca să vă urâți unii pe alții? Nu vorbesc de a unei generații. Veacuri. Numai casa mea a cheltuit patru sute de ani pe greci și pe latini. Iar voi ați desfăcut totul într-o după-amiază, într-o peșteră, punându-vă mâinile pe o ușă.

— Atunci poate că n-a fost niciodată prea bine făcut, a spus Jadwiga și și-a coborât lancea.

Oferta

Karanlık și-a ridicat mâna. Ceilalți i-au făcut loc. Am înțeles că era, de la căderea Mamei, cel mai bătrân.

— Înainte ca lucrul acesta să ajungă lipsit de cuviință, a spus, îngăduiți-mi să bag de seamă că ne-ați înțeles greșit. Ne spuneți Neluminații. Este un cuvânt de oștean. Noi suntem Colegiul Iluminaților. Am ținut învățătura în viață de-a lungul a paisprezece veacuri de barbarie. Am zidit universitățile la care și-a învățat florentinul vostru numerele. Am păstrat cărțile; fără noi n-ar fi pe lume un rând din Aristotel. Am dat popoarelor rânduială și lege, un Dumnezeu pe care să-l poată înțelege și un dușman care să le țină ocupate. Dacă n-am fi făcut-o, s-ar fi sfâșiat de mult unele pe altele, pentru nimic.

S-a uitat la mine. Era privirea pe care mi-o aruncase peste o odaie de învățătură și, Dumnezeu să mă ajute, mai avea încă o oarecare putere.

— Ai fost cel mai făgăduitor învățăcel al meu. Mai bun decât celălalt; el avea voința, dar tu aveai ochiul. Tu vezi. Este rar. Am cunoscut patru în viața mea care îl aveau și pe trei dintre ei am pus să fie dați la o parte și mi-a părut întotdeauna puțin rău.

A zâmbit.

— Este irosit pe turmă, băiatul meu. Ei nu vor lumina. Vor să li se spună. Ai văzut-o tu însuți; i-ai cârmuit. Vino și șezi cu noi. Este un al treisprezecelea jilț, care este gol de foarte multă vreme și despre care se spune că este păstrat pentru unul care vine prin vedere.

O spunea cu toată sinceritatea. Te rog să crezi asta. Îmi oferea, cu desăvârșită bună-credință, cel mai înalt lucru pe care îl știa.

Și era oferta care mă luase la douăzeci și șase de ani. Am simțit-o întinzându-se după același loc din mine. Am căutat locul acela și am aflat că nu mai era acolo nimic de care să se poată prinde.

— M-ai învățat un singur lucru de folos, am spus. A fost un bătrân din Bursa care îl învăța mai bine și ai pus să i se zdrobească mâinile pentru asta. Vreau să-ți pun o întrebare de douăzeci de ani.

— Întreabă.

— De unde știi?

— Poftim?

— Că ei nu vor lumina. Că vor să li se spună. Tocmai ai spus-o ca pe un lucru sigur. Casa ta a avut o mie patru sute de ani. În toată vremea aceasta, le-a oferit-o vreunul dintre voi, măcar o dată, ca să vadă?

A deschis gura.

Nu-l văzusem în viața mea fără răspuns. În trei ani în odaia lui de învățătură nu șovăise o singură dată. L-am privit căutându-l, în spatele feței aceleia frumoase și bătrâne; și am privit lucrul de la umerii lui aplecându-se înainte, ca și cum ar fi vrut să-i sufle; și, cât ai răsufla o dată, n-a fost acolo niciun răspuns, pentru că nu fusese niciodată unul. Toată învățătura lor se sprijinea pe un lucru la care nu se uitase nimeni.

— V-am citit condicile, am spus. Colegiul ține însemnări minunate. În paisprezece veacuri nu este nicio însemnare pentru încercarea aceea. Eu am făcut-o. Am făcut-o într-o șură, cu douăzeci și trei de copii. Am făcut-o într-o piață, cu un catastif. Am făcut-o într-o noapte, din întâmplare, asupra a nouăzeci de mii dintre oștenii sultanului. Îți pot spune cum a ieșit, dascăle, fiindcă tu nu te-ai uitat niciodată.

Cum s-a purtat lupta

Graful von Umbra a lovit cel dintâi și apoi au fost toți asupra noastră.

A fost cea mai lungă luptă din viața mea și nu s-a vărsat în ea niciun strop de sânge. Trebuie să încerc să te fac să înțelegi ce a fost, fiindcă s-ar

putea să fii nevoit să stai într-una ca ea.

Fiecare dintre Case este stăpână peste o singură frică. A crescut acel singur lucru, într-o singură familie, mai bine de o mie de ani, cum crește un podgorean o viță. N-au venit asupra noastră cu săbii. Fiecare s-a uitat pur și simplu la unul dintre noi și omul acela a rămas singur cu lucrul de care se temea cel mai mult.

Corbul din Buda avea trădarea. Mi-am întors capul și Ștefan stătea lângă mine cu un cuțit; și am știut, cu o siguranță pe care n-o pot spune, că mă vânduse regelui Ungariei, că avusese dintotdeauna de gând, că podul cu fân și Reuseni și cele nouă zile de călărit fuseseră toate o lungă înșelăciune. Am văzut-o pe fața lui. Era limpede ca lumina zilei.

Karanlık avea rușinea. L-am văzut pe Yusuf din Sofia căzând în genunchi. Avea opt ani, era la ușa mamei lui, strângătorii rădeau, iar el se udase.

De Noirval, din Paris, avea îndoiala. Lorenzo stătea printre mașinării cu mâinile peste urechi, spunând întruna: nu iese, nu iese, nimic din toate astea n-a ieșit vreodată la socoteală.

Morowski avea necinstea, iar lancea Jadwigăi i-a căzut din mână. Temnov avea frica de a fi singur, iar Erik, omul acela uriaș și tăcut, se învârtea pe uliță, căutându-ne, și nu putea vedea pe niciunul dintre noi, deși stăteam la zece pași. Vesperi avea pierderea și a întors-o asupra lui Timur și nu voi spune ce a văzut Timur.

Iar Skotenos, grecul, care avea frica de a fi uitat, s-a uitat la sora Anastasia; și ea și-a văzut candela stingându-se și Biserica cea Mare goală și pe nimeni în toată lumea care să-și mai amintească că s-a slujit vreodată acolo o liturghie.

Fusesem învățat șapte învățături, mai puțin una. Niciuna nu era de vreun folos. Un om nu se poate sfădi cu cea mai rea frică a lui. Știam că

Ștefan nu mă trădase; o știam cum îmi știu numele; și vedeam cuțitul și mâna îmi era pe sabie ca să-l ucid.

Îți voi spune cum am trecut și este lucrul cel mai însemnat din capitolul acesta.

Nimeni nu s-a luptat cu frica lui. Nu se poate. Ce ne-a scăpat a fost doar că fiecare dintre frici era îndreptată asupra unuia singur, iar noi eram nouă.

Nu puteam vedea prin a mea. Dar îl puteam vedea pe Yusuf, oștean în toată firea, îngenuncheat și plângând ca un copil; iar aceea nu avea nicio putere asupra mea, fiindcă nu era groaza mea. M-am dus la el. N-a trebuit să fiu viteaz ca s-o fac. L-am apucat de umeri și am spus:

— Ai douăzeci și patru de ani. A alergat după căruță până la pod. Avea un singur papuc. Mi-ai spus-o tu, la o fântână. Nu ți-a dat drumul; ai fost luat.

Și și-a ridicat ochii și era din nou bărbat.

Iar Yusuf s-a ridicat în picioare și l-a văzut pe Timur și s-a dus la el.

Iar Timur a văzut-o pe Anastasia.

Ștefan a scăpat cuțitul pe care nu-l ținuse niciodată. M-a apucat de colan, de cel de aur, cu pumnul, și m-a scuturat până mi-au clănțănit dinții.

— Podul cu fân, a spus. Suceava. Mai mult dai greș. Îți amintești? Mi-ai spus tot și eu am zis că un mincinos se face pe sine eroul. Uită-te la mine. Uită-te la mine, Vlade.

Fața cea falsă a căzut de pe el ca o mască.

Așa a mers, de jur împrejurul întregii cete, fiecare ducându-se la cel de lângă el. Casele nu mai întâlniseră lucrul acesta. În o mie patru sute de ani își găsiseră întotdeauna omul singur; aceasta este toată metoda lor, să

aibă grijă să fie singur. Nu aveau niciun fel de apărare împotriva unui om care se teme și care este ținut în picioare de cineva care nu se teme de lucrul acela anume.

Una câte una, candelele negre de la brâiele lor au crăpat. Era un sunet mic, ca gheața pe un iaz în martie.

Ce era sub măști

Îți voi spune ce s-a ales de ei, fiindcă ți-am spus ce s-a ales de Mamă.

Cei bătrâni n-au murit pe loc. Când s-a spart candela de la brâul lui Pan Morowski, lucrul înalt din spatele lui s-a ridicat ca fumul, iar un om de optzeci de ani a rămas acolo, în samurul lui, uitându-se la propriile mâini. A întrebat ce zi este. Apoi a întrebat de mama lui. Avusese patru ani.

Așa a fost cu șapte dintre ei. Fuseseră luați de copii mici, în șapte cetăți, la șapte înmormântări. Nu era nimic de urât în niciunul dintre ei. Era un băiat căruia îi plăcuseră caii și un băiat care se temuse de întuneric. Graful von Umbra și-a scos coiful lui de modă veche, s-a așezat pe podeaua sălii Veghetorilor și a plâns, pentru că avea un oștean de lemn și i-l luase cineva și nu-l putea găsi.

Cei mai mulți n-au trăit mult. Nu pot cădea asupra ta șaptezeci de ani într-o clipă și să rămâi în viață. Anastasia a mers printre ei cu candela ei, cum mersese printre cuștile de la Giurgiu.

Karanlık Efendi s-a așezat pe temelia unui stâlp. S-a uitat la mâinile lui frumoase.

— Era un băiat, a spus, nimănui. La Bursa. Demult. Punea întruna întrebări. Dascălii lui îl băteau pentru asta.

Și-a ridicat ochii la mine, în mare nedumerire.

— Am avut un învățător care zicea că este un obicei bun. Un om bătrân. Țineam foarte mult la el. Nu-mi pot da seama ce s-a ales de el.

Nu i-am putut spune. N-am avut curajul. Am făcut multe lucruri grele, iar pe acela nu l-am putut face.

Al nouălea nu era acolo.

Ottavio Tenebri nu lovise în nimeni. Stătuse deoparte, în tot acest timp, privind; cred acum că învăța. Când a crăpat a opta candelă, s-a uitat la mine peste sală și și-a dus două degete la frunte, cum salută un negustor pe altul care a ieșit mai bine dintr-un târg. Apoi a plecat printre stâlpi, fără să se grăbească. Nu l-am găsit. Este la Roma. Șade lângă pod, în jilțul bunicii lui, și patru Case pe care nu le-am văzut niciodată îi trimit încă aur, și nu are pe nimeni în spate și nimic de care să-i pară rău.

Peretele cu stele

Bătrânul doctor a murit acolo. N-a fost de vreo rană; niciuna dintre frici nu fusese întoarsă asupra lui. Cred că nu-l socotiseră vrednic de osteneală.

L-am găsit când s-a sfârșit. Pusese să fie dus înapoi la peretele pe care erau desenate cerurile și ședea în jilțul lui înaintea aceluia, cu tăblița pe genunchi și cu degetul însemnând un loc. Zâmbea. Pe tăbliță era o coloană de cifre, cu slova lui arabă cea mică, iar sub ea un rând.

Iese.

Lorenzo are tăblița. Zice că este o socoteală a mersului stelelor fixe și că este dreaptă și că nimeni din Europa nu va ajunge la ea o sută de ani.

L-am îngropat în sala Veghetorilor, la piciorul peretelui aceluia. Timur a spus rugăciunile, în arabă, cum se cuvenea. Yusuf a răspuns. Iar noi ceilalți am stat în picioare: un voievod ortodox, o poloneză de lege latină, o călugăriță grecoaică, un danez și un florentin care nu credea în nimic și care stătea mai drept decât oricare dintre noi. Nimănui nu i s-a

părut ciudat. Abia după aceea, urcând scara, a băgat Jadwiga de seamă; că stătuse la mormântul unui musulman, într-un templu păgân, cu un turc slujind, și nu simțise nimic altceva decât că este bine așa.

— Mi s-a spus că voi fi osândită pentru mai puțin, a zis.

— De unde știau? a spus Lorenzo.

Cel din urmă lucru pe care m-a învățat

Bătrânul din munți n-a vrut să meargă mai departe.

Stătuse toată lupta aceea pe treapta cea mai de jos a scării, cu toiagul de-a curmezișul genunchilor. Niciuna dintre Case nu-i aruncase măcar o privire.

— Sunt cel din urmă din felul meu, a spus. Noi am fost cei care n-au vrut să primească târgul și n-au vrut nici să intre în întuneric; am rămas pe munte și am citit vremea și am păzit scara și am așteptat să-i aducă cineva pe ceilalți. Eram sute odată. Nu știu să mai fie altul.

Părea foarte bătrân.

— Și sunt obosit, băiete. Ce este dedesubt nu este pentru o călăuză. Acolo nu te pot ajuta.

— Ai spus că sunt șapte învățături.

— Te-am învățat cinci. Pe a șasea ai învățat-o într-un cort roșu, mai bine decât ți-aș fi putut-o arăta eu. A șaptea este în fund.

Mi-a pus toiagul de alun în mână. Era cald, cum era cald colanul.

— Nu-ți voi spune care este. Nu știu cu totul. Știu doar că este cea dintâi învățătură întoarsă pe dos și că ai deja fiecare parte a ei.

Mi-a închis degetele pe lemn.

— Am mers patruzeci de zile pe jos până la Nürnberg pentru tatăl tău. Nu el era acela și am crezut multă vreme că am irosit drumul.

A zâmbit, singura dată când l-am văzut zâmbind.

— Mă bucur că m-am dus.

Ne-am întors, toți, prin ușa cea mare. Afară, la stânga, era deschizătura joasă și întunecată pe care o găsiseră oamenii legatului cu treisprezece veacuri înainte. O scară cobora din ea. Iar acolo lumina albastră se sfârșea.

Capitolul al cincisprezecelea este cel din urmă. Cuprinde oferta care mi s-a făcut în fund, refuzul și a șaptea învățătură.

CAPITOLUL CINCISPREZECE

Cel Fără Lumină

Am coborât singur.

S-au împotrivit. I-am lăsat. Ștefan a spus că nu călărise de la Suceava ca să aștepte în capul unei scări. Jadwiga n-a spus nimic și a început să-și cerceteze curelele armurii. Timur a spus, foarte încet, că are oarecare cunoștință cu ce este dedesubt, fiindcă purtase o bucată din el optsprezece ani, și că nu și-ar trimite la el nici cel mai rău dușman fără tovărășie.

Dragonul a fost cel care a hotărât.

Se va folosi de fiecare dintre voi împotriva celorlalți, a spus. *Tocmai ați văzut cum ați trecut de cei nouă. Fiecare l-a ținut în picioare pe altul. Dedesubt, asta nu va fi de folos. El are toate fricile la un loc; el le-a făcut. Dacă vor coborî nouă, va avea nouă uși și este de ajuns să se deschidă una. O singură candelă. Numai una.*

Și trebuie să fie cel care a fost înăuntru. Va face o ofertă. Cei care n-au dorit niciodată s-o primească nu o pot refuza; pot doar să n-o înțeleagă. Trebuie s-o audă cineva care știe întocmai cât este de bună.

Așa că au rămas. Au stat în capul celei din urmă scări, toți opt, cu mâinile împreunate, un moldovean și o poloneză și un danez și un florentin și o grecoaică și doi turci; și ce aveau de dat au dat, în jos, după mine, în întuneric. L-am simțit în spate tot drumul. N-aș fi ajuns în fund fără el.

Acesta este cel din urmă capitol al testamentului meu. Ți-am spus că nu cer să fiu crezut. Aici, mai mult decât oriunde, o cer. Nimeni n-a văzut

ce urmează. L-am pus pe hârtie așa cum mi s-a părut mie și îmi dau seama cum sună.

Locurile goale

După o vreme n-au mai fost trepte. Erau numai locuri.

Am ieșit în piața din Sighișoara.

Era întocmai. Era turnul cu ceas. Era casa galbenă, cu acoperișul ei repede și fereastra de sus. Era ulița cositorarilor și fântâna și scara acoperită care urcă la biserica din deal. Soarele după-amiezii cădea peste pietre cum căzuse în ziua în care l-am văzut pe nașul meu trecând peste ele. Aș fi găsit drumul orbește.

Nu era nimeni. Fântâna era seacă. Niciun fum nu se ridica din vreun horn. Am stat și am ascultat și nu era un sunet: niciun ciocan de la cositorari, niciun copil, niciun câine. M-am dus la ușa casei galbene și stătea deschisă, iar odăile erau măturate și goale.

Am mers mai departe și eram în grădina de trandafiri de la Adrianopol. Trandafirii erau acolo, fiecare tufă. Erau cenușii. Nu erau băieți care să se strige unul pe altul dincolo de zid.

Mlaștina de la Bălteni; stuful în picioare și nicio cioară. Sala sfatului de la Târgoviște, cu jilțul tatălui meu și ferestrele întregi. Curtea din spatele bisericii domnești, în colțul unde se adună ploaia. O colibă deasupra Sucevei. Un pod cu fân.

Apoi răspântiile. Știusem că voi ajunge la ele. Fiecare în care pusesem o țeapă; am trecut prin ele pe rând, tot drumul de miazăzi și dealul Târnpei de deasupra Brașovului. Erau și ele goale. Nu-mi arătase morții. Mă pregătisem pentru morți; cred că i-aș fi putut îndura, de vreme ce îi îndur în fiecare noapte de opt ani. Nu era nimic. Pământ curat și iarba crescută peste el și o liniște ca liniștea de după ninsoare.

Și la urmă piața din Târgoviște, seara. Fântâna. Cupa de aur pe ghizdul ei.

Nimeni nu trecea pe lângă ea cu ochii întorși. Nu era nimeni acolo.

Am înțeles atunci ce mi se arăta. Nu era o amenințare. Nu încerca să mă înspăimânte; trebuie să fi știut că trecusem de asta. Era o priveliște a ceea ce ar putea fi. Era lumea așa cum ar vrea-o el: fiecare loc pe care l-am cunoscut vreodată, păstrat desăvârșit, în desăvârșită rânduială, cu toți oamenii scoși din el. Niciun furt; nu era cine să fure. Niciun război. Nicio jale. Nimeni nu avea să mai fie cheltuit vreodată, de vreme ce nu mai rămăsese nimeni de cheltuit.

Era foarte multă pace. Nu mă voi preface că nu i-am simțit chemarea. Aveam treizeci și cinci de ani și nu cunoscusem un ceas de pace de la șase.

Omul de lângă groapă

În curtea bisericii, un om stătea lângă o groapă deschisă.

Era cu spatele la mine. Era un bărbat mare, lat în umeri, într-o haină tivită cu blană pe care o cunoșteam. S-a întors.

— Fiule, a spus Vlad Dracul.

Nu văzusem fața aceea de douăzeci și doi de ani. O văzusem cea din urmă oară într-o grădină de trandafiri, aplecându-se să mă sărute pe frunte, înainte să plece călare fără să se uite înapoi. Era mai bătrână decât mi-o aminteam și mai ostenită, iar dragonul de aur atârna pe lanțul lui.

Puțin a lipsit să mi se taie genunchii. Știusem că va fi o față. Socotisem că sunt pregătit. Nu ești pregătit.

— Ai făcut bine, a spus. Mai bine decât mine. Le-am fost slugă șaisprezece ani și nu m-am uitat o singură dată la ce slujeam. Tu te-ai uitat. A arătat spre o bancă de piatră de sub zidul bisericii. În viață nu

fusese acolo. Șezi. Ești obosit. Aș vrea să-ți fac o ofertă și aș vrea s-o auzi toată înainte să răspunzi. Cred că ai câștigat dreptul acesta.

— Nu ești tatăl meu.

— Nu. Nu s-a ostenit să tăgăduiască. Dar îl am. Îi am pe toți. Oricine a murit vreodată înfricoșat vine la mine; nu ți-au spus-o, sus? Este singurul lucru pe care am fost vreodată în stare să-l scap. Pe tatăl tău, în stuf. Pe fratele tău, la sfârșit, în pământ. Ochii s-au dus la groapa deschisă și s-au întors. Pe băiatul acela de oștean, pe câmpul de la Varna. O fată de nouă ani dintr-un sat de lângă Zimnicea. Un bătrân pe nume Dragomir, care își mai strigă încă nevasta. I-am păstrat. Ți-i pot da înapoi. Sau îi pot lăsa să plece, oriunde se duc asemenea lucruri; n-am știut niciodată. Tu vei alege.

N-am spus nimic. Nu aveam încredere în glasul meu.

— Și iată și restul. Vrei să înceteze războaiele. S-a așezat pe bancă, greu, cum se așeza tatăl meu. Și eu vreau.

Oferta

Ți-o voi da întreagă. Am făgăduit că vei auzi fiecare argument în toată tăria lui. Acesta este cel mai tare pe care l-am auzit vreodată și l-am auzit de la cel care le făcuse pe toate celelalte.

— Ești mirat, a spus. Gândește-te. Ți s-a spus că sunt dușmanul omenirii. De către o mașinărie dintr-o peșteră, zidită de oamenii care m-au închis afară, și de către un vrăjitor bătrân cu un băț. Ți-a trecut prin minte să întrebi de unde știu ei?

— Am avut un copil. Asta ți-o vor fi spus. Nu-ți vor fi spus ce a însemnat să șed lângă ea un an. Eram cel mai mare tămăduitor al celui mai mare popor pe care l-a purtat pământul acesta și n-am putut afla ce o chinuia. M-am dus la Lumină, pe care o slujisem toată viața, cu care

tămăduisem zece mii de străini, și i-am cerut un singur lucru. Pentru ea. Și mi-a dat o tăcere. O învățătură, presupun, despre necurăția dorinței mele.

— Te întreb, ca pe un om care și-a dezgropat fratele din pământ cu un hârleț de grădinar. Cât prețuiește o putere care lecuiește frigurile unui străin în coliba unui cărbunar și îți lasă propriul copil să moară, pentru că îl iubești prea mult ca să ceri cum se cuvine?

— Așa că am găsit altă cale. Este o cale mai săracă. N-am spus niciodată altfel. Dar răspunde. Când îi spun fricii dintr-un om: du-te acolo, se duce. Și cu ea am făcut singurul lucru pe care l-am dorit vreodată, adică să păstrez. I-am păstrat pe toți. Nimic din ce s-a pierdut vreodată în groază nu este pierdut; îl am eu. Este mai mult decât a făcut Lumina pentru cineva.

— Socotești că iubesc războaiele. Îmi sunt totuna. Sunt o metodă. Oamenii se tem, iar eu strâng; iar războiul este doar cel mai la îndemână fel de a face foarte mulți oameni să se teamă laolaltă. Casele sunt mâinile mele și sunt neîndemânatice. Treisprezece familii care se ceartă, fiecare pizmașă pe celelalte. Au ținut lumea într-o necurmată sângerare măruntă o mie patru sute de ani și este risipă și m-am săturat de ea.

— Acum gândește. De ce se tem oamenii? Pentru că sunt mulți și dezbinați și niciunul nu știe ce va face cel de lângă el. Dacă ar fi o singură voință. O singură lege, un singur glas, de la Lisabona până în Cathay; nimeni slobod să-și vatăme vecinul, de vreme ce nimeni n-ar fi slobod deloc. Pentru ce ar mai fi de luptat? N-ar mai fi nicio graniță la care să poată pieri un copil. N-ar mai fi niciun domn care să-și dea fiii ostatici. Niciun tată n-ar mai îngenunchea în noroi. S-ar sfârși.

— Aceasta este chiar dorința ta. Ai rostit-o pe podeaua unei temnițe la paisprezece ani și te-am auzit. *Ca niciun copil să nu mai fie cheltuit.* Lumina ți-a dat o lucire frumoasă și te-a trimis afară să dai greș. Eu o pot

împlini. Am putut-o împlini dintotdeauna. Mi-a lipsit doar o mână la lumina zilei; un om, de carne, pe care să-l urmeze popoarele. Casele n-o pot face. Sunt prea multe și prea bătrâne și au uitat că a fost vreodată alt rost decât propria lor dăinuire.

S-a uitat la mine, cu ochii tatălui meu, și erau blânzi.

— Tu ai putea. Ești singurul care a coborât vreodată aici și ar putea. Ai cârmuit prin frică și știi că dă roade; ai făcut o țară în care o cupă de aur putea sta pe o fântână. Ai cârmuit și prin celălalt lucru și știi cum să-i faci să te iubească. Ai un sultan care are încredere în tine. Ai un rege care îți este dator. Dă-mi douăzeci de ani și mâna ta. Ai fi un bun rege al lumii. Ai fi drept. Te cunosc. Și niciun copil n-ar mai fi cheltuit vreodată, nicăieri, de vreme ce niciunul n-ar mai fi vreodată destul de slobod ca să merite cheltuit.

A tăcut. Apoi, foarte blând:

— Și l-ai putea avea înapoi. Pe fratele tău. Nu ți-aș cere să urăști pe nimeni pentru asta. Acela era felul Caselor. Îți cer doar să te așezi.

Ce era adevărat în ea

Partea cumplită era că foarte mult din ea era adevărat. Acesta fusese dintotdeauna meșteșugul, iar acesta era meșterul de la care îl învățaseră toți.

Era adevărat că Lumina nu-i scăpase fiica. Nu știu de ce și nu mă voi preface că știu.

Era adevărat că eu cerusem întocmai lucrul acela, la paisprezece ani.

Era adevărat că frica cârmuiește. O dovedisem. Avea propria mea domnie de adus împotriva mea și era o mărturie dreaptă.

Era adevărat că eram obosit și că fratele meu era în groapa aceea și că mi-aș fi dat restul vieții ca să-l văd urcând călare valea Argeșului pe un cal sur.

Și îți voi spune lucrul pe care îl spun cel mai greu. O clipă n-am fost sigur că se înșală. Ucisesem, după propria mea socoteală, ceva aproape de patruzeci de mii de ființe omenești, tot încercând să fac bine printr-o metodă și prin alta. Îmi arsesem propria țară. Adusesem un război la Dunăre ca să-l îndrept unde voiam. Ce aveam de pus împotriva lui, în cumpănă? Douăsprezece școli. Un catastif citit cu glas tare. Patru mii nouă oameni, din toate milioanele care se duseseră pe apa sâmbetei într-o mie de ani.

Calea lui i-ar pune capăt. Nu ar îndrepta-o. I-ar pune capăt.

Am stat lângă mormântul fratelui meu și am cumpănit. Îți datorez adevărul acesta. N-am refuzat pe loc, într-o vâlvătaie de virtute. Am stat acolo multă vreme și m-am uitat la bancă.

Ce am răspuns

Îți voi spune ce a hotărât. N-a fost un argument. Fusesem biruit în argumente; el avea zece mii de ani de deprindere, iar eu eram un oștean.

A fost piața. Cea pe care mi-o arătase la urmă: fântâna și cupa și nimeni acolo.

Stătusem în piața aceea, în viață, într-o seară din primăvara anului 1461, într-o mantie simplă. O fetiță venise cu un ulcior de apă. Îl pusese jos și luase cupa de aur în amândouă mâinile și băuse; și se strâmbase, fiindcă apa fântânii aceleia este aspră; și o pusese la loc și plecase mai departe. Nu se uitase să vadă dacă este privită.

În ce mi-a arătat el nu fusese niciun asemenea copil. Nu putea fi. În lumea lui, cupa stă pe fântână pe vecie, cu totul în siguranță, și nimeni nu

bea.

— Când aveam șase ani, am spus, și am aflat că pot vorbi, i-am zis tatălui meu că n-ar trebui să-i ucidem pe cei pe care îi porți. Văzusem un negustor plângând pe podeaua unei pivnițe. Am zis că ar trebui să tăiem sfoara.

A așteptat.

— Ce îmi oferi este o lume în care toți sunt pe o sfoară. O singură sfoară. A ta, cu mâna mea pe ea. Ar fi foarte liniște. Tocmai am trecut prin ea.

— Ar fi pace.

— Am făcut pacea aceea. Am făcut-o în Țara Românească, trei ani. Mi-ai adus-o chiar tu mărturie. Am stat la o fereastră și m-am uitat în jos la ea și era o femeie pe Ialomița care mi-a văzut steagul și a intrat în casă și și-a lăsat găleata lângă fântână. Aceea este pacea ta. Mi-ai propus doar s-o fac mai mare.

— Ar fi în siguranță.

— Ar fi la Eğrigöz, am spus. Toată omenirea, într-o singură chilie, cu o fereastră lată de o palmă. Eram în siguranță la Eğrigöz. Nu mă bătea nimeni. Un om venea în fiecare seară și se uita la mine printr-o cheie și îmi spunea de ce să mă tem. Începusem să tremur; nu știu dacă era mânie. Cred că nu era. Am cerut ca niciun copil să nu fie cheltuit. N-am cerut să nu mai fie copii. Ai auzit jumătate. N-ai fost niciodată în stare să auzi decât jumătate.

— Și fratele tău?

M-am uitat în groapă.

Acesta a fost cel mai greu. Nu voi spune altfel. M-am uitat multă vreme.

— Fratele meu s-a dus să caute adevărul unui lucru și n-a vrut să se oprească, am spus. Așa era el. Dacă l-aș lua de la tine cu prețul acesta, ar trebui să-i ascund pentru tot restul vieții lui ce am plătit. Ar afla. Era din cei care nu se opresc. Iar când ar fi aflat, nu m-ar ierta niciodată și ar avea dreptate. Mi-am ridicat capul. Lasă-l să plece. Lasă-i pe toți să plece. Nu sunt ai tăi ca să-i păstrezi. N-au fost niciodată. Ți-ai ținut fiica murind zece mii de ani pentru că n-ai putut s-o lași din brațe și ai făcut la fel cu fiecare făptură care a murit vreodată înfricoșată și i-ai spus milă.

Fața care era a tatălui meu s-a uitat la mine o clipă lungă. Nu era mânioasă. Cred că era ceva cu mult mai vechi decât mânia și cu mult mai ostenit.

— Nu te vei așeza, a spus.

— Nu.

— Atunci va trebui să vezi ce ai refuzat.

Și fața s-a dus, ca o mască trasă încet înapoi.

Ce era în spatele feței

În spatele ei nu era nimic.

O spun cât pot de întocmai. Mă așteptasem la un monstru. Văzusem Umbrele și lucrul de deasupra cortului roșu și prezențele cele înalte din jilțuri. Socotisem că stăpânul lor va fi cel mai mare dintre acelea.

Era o gaură. Era un loc în chip de om, în care nu era nimic. Lumina palidă a curții bisericii, câtă era, cădea spre el din toate părțile și intra și nu mai ieșea. Mi-am simțit răsuflarea trasă spre el. Am simțit căldura părăsindu-mi mâinile.

Nu avea nicio răutate. Trebuie să te fac să înțelegi asta, fiindcă este lucrul cel mai înfricoșător pe care îl știu. Un lup are un fel de răutate;

vrea ceva de la tine. Acesta nu voia nimic. Era pur și simplu flămând, cum este adâncă o groapă. Fusese un om care nu putuse îndura o pierdere și care strânsese și tot strânsese, ca să nu mai piardă niciodată nimic; iar ce este numai strâns și niciodată dat ajunge, la urmă, un gol, în care cade pe vecie o mare greutate de lucruri furate.

Și înăuntrul găurii aceleia, foarte adânc, foarte mic, l-am văzut.

Tămăduitorul

Ședea pe pământ. Era un bărbat înalt; mai înalt decât suntem noi; cu o față lungă și gravă și cu mâini făcute pentru lucru gingaș. Ținea un copil de-a curmezișul genunchilor. Avea poate opt ani. Capul îi era lăsat pe spate, pe brațul lui.

Nu se uita la mine. Se uita la fața ei și se uita la ea dinainte ca stelele să stea unde stau.

Știam ce trebuie să fac. O învățasem într-un cort roșu. Nu este nimeni la care să nu se poată coborî. Coborâsem la un tată pe câmpul de la Varna și spusesem: este mort și l-ai iubit și aceea este a ta; lasă-l jos.

Am dat drumul toiagului. M-am dus spre golul acela cu mâinile întinse, cum mă dusesem spre Timur; și am dorit, cu tot ce aveam, să fie găsit. Și am dat.

S-a dus în jos. M-am dus cu el. Nu știu cât. A fost cu mult mai departe decât Varna.

Am stat lângă el. Vedeam modelul de pe rochia copilei.

— Azhur, am spus.

Nu s-a clintit.

— Am numele tău de la unul care te-a cunoscut. Nu sunt din neamul tău. Sunt o făptură cu viață scurtă, dintr-o țară mică, și am făcut foarte

mult rău. Cunosc locul acesta. Am și eu unul; este o groapă în spatele unei biserici. Mi-am ținut fratele în ea doisprezece ani, murind, pentru că nu puteam să-l las jos. Cineva a venit după mine. Eu am venit după tine.

Nimic.

— Este moartă, am spus. Îmi pare rău. A murit foarte demult și o țineai în brațe. Ai iubit-o. Aceea a fost a ta. N-a fost niciodată lucrul pe care l-ai făcut din ea.

Și-a ridicat capul.

I-am văzut ochii. Erau ochii bătrânului roman de la Buda și ai dascălului de logică și ai unei fetițe pe nume Livia; erau ochii care se uitaseră afară prin fiecare mască pe care am văzut-o vreodată. Nu erau cruzi. Erau doar atât de obosiți, încât nu mai rămăsese nimic în ei.

— Știu că este moartă, a spus. Era cel dintâi glas adevărat pe care îl auzeam în locul acela. Era foarte încet. Socotești că nu știu? O știu de mai multă vreme decât are neamul tău grai. Am știut-o din prima zi.

— Atunci las-o jos.

— Nu pot.

— Poți. Am văzut un om făcând-o, care își ținuse fiul optsprezece ani.

— Optsprezece ani. A fost ceva care, demult, ar fi putut fi un zâmbet. Copile. Dacă o las jos, trebuie să simt. Acesta a fost tot târgul. Am dat de la mine simțirea aceea, în prima noapte, ca să apuc dimineața; și apoi, în fiecare zi, simțirea zilei aceleia; și au fost păstrate toate. Înțelegi ce mă așteaptă? Nu este o singură jale. Sunt zece mii de ani de jale. A mea și fiecare pe care am luat-o vreodată de la altul, ca să nu rămân singur cu a mea. Fiecare tată. Fiecare mamă la un pod. Totul este încă aici. N-am simțit un ceas din ea. Dacă îmi deschid mâinile, cade asupra mea într-o singură clipă.

S-a uitat din nou în jos, la fața cea mică.

— Nu sunt rău, a spus. Aș vrea să știe asta un singur om, înainte de sfârșit, oricare ar fi sfârșitul. Am fost un tămăduitor. Doar n-am putut îndura. Și apoi n-am putut îndura încă puțin. Iar acum este atât de mult, încât n-ar putea nimeni.

N-aveam niciun răspuns. Ajunsesem la Timur pentru că era o singură jale, a unui tată, de mărimea pe care o poate duce un om. Mă oferisem să-l ajut s-o ridice și o ridicase. Nu mă puteam oferi să-l ajut pe omul acesta să ridice durerea lumii întregi, de la început.

Am dat greș. O însemnez. A șasea învățătură este adevărată, că nu este nimeni la care să nu se poată coborî. Am coborât la el. L-am găsit și m-a auzit și n-a putut veni.

Apoi golul s-a închis peste amândoi.

A ȘAPTEA ÎNVĂȚĂTURĂ

M-am luptat cu el. Firește că m-am luptat. Eram oștean și era singurul lucru pe care îl știam.

Am lovit cu tot ce aveam. Nu era numai al meu. Era al lui Ștefan și al Jadwigăi și al unui florentin care nu credea în nimic și al unei călugărițe și al celor doi turci și al unui danez, turnat pe scara aceea în mine din opt perechi de mâini împreunate. Era mai multă Lumină decât ținusem vreodată. Curtea bisericii a ars ca amiaza.

A intrat. Și s-a dus. Era ca o torță aruncată într-un puț.

N-a lovit înapoi. Nu avea nevoie. Stătea doar și era flămând, iar fiecare flacără pe care o ridicam o bea; și am înțeles, cu cea dintâi deznădejde adevărată din toată viața mea, că îl hrănesc. Din asta trăia. Nu numai din frică. Din orice. Era locul în care cad lucrurile. Cu cât aduceam mai mult împotriva lui, cu atât avea mai mult.

Nu-l puteam ucide cu sabia. Nu-l puteam ucide cu Lumina. Era frica fiecărei ființe omenești care a trăit vreodată și fiecare jale care a fost vreodată dată altuia în loc să fie purtată. Un om nu poate ucide asta. Ar fi ca și cum ai încerca să îneci marea.

Eram în genunchi, în întuneric. Toiagul zăcea undeva. Mai aveam poate un minut până să nu mai rămână nimic din mine.

Și am auzit un bătrân, într-o colibă deasupra Sucevei, curățând un măr.

O candelă aprinde alta și nu pierde nimic. Ține minte asta, când vei fi uitat tot ce am mai spus. Este tot folosul nostru. Ei pot doar să ia.

Poate doar să ia.

Nu înțelesesem niciodată cât de mare lucru îmi spusese. Îl socotisem o înlesnire: că pot aprinde un prieten și nu rămân mai sărac.

Poate doar să ia. Trăiește din strâns. Poate înghiți orice este ținut; orice este într-un singur loc, într-o singură mână, ca să-l înghită. Coborâsem scara aceea ca fiind candela. O singură candelă, spusese Dragonul, iar eu înțelesesem că trebuie să fiu cel care poartă Lumina împotriva lui. O strânsesem. Mă făcusem cel mai mare vas al ei din lume, cu darul altor opt turnat înăuntru, și o adusesem la singura făptură din câte sunt a cărei întreagă fire este să mistuie ce a fost strâns.

Mă luptasem cu el în felul lui. Ținusem.

Cea dintâi învățătură era s-o primești. A șaptea, spusese el, era cea dintâi întoarsă pe dos.

Am încetat să lovesc. Mi-am deschis mâinile. Am făcut ce făcusem în sala de la Reuseni și pe podeaua unui cort roșu. Numai că n-am dat-o unui singur om.

I-am dat drumul.

Toată. Nu lui; nu era în el nimic care s-o primească. I-am dat drumul în afară. În sus, prin rădăcinile muntelui. Cerusem, pe podeaua unei temnițe, ca niciun copil să nu fie cheltuit, și cheltuisem douăzeci de ani încercând să fac asta cu brațul meu, ca domn, prin silă, prin frică, prin iscusință, cu o oaste. Am încetat să încerc. Am cerut în schimb ca lucrul pe care îl țineam să se ducă la oricine, în clipa aceea, oriunde, stătea între un om înfricoșat și întuneric; și să fie al lui și nu al meu; și n-am păstrat nimic.

Îți voi spune ce am văzut, în clipa dinainte să încetez să văd.

O moașă la Cracovia, la trei dimineața, cu o femeie care se chinuia să nască de două zile, spunând: uită-te la mine, uită-te la mine, n-ai să mori. Un luntraș pe Bosfor, unul adevărat, trăgând un străin din apă de guler. Un dascăl din Târgoviște, un diacon dat afară, stând între vătaful unui episcop și fata unui cărăuș care întrebase de unde știe. O femeie pe câmpia arsă, împărțind o coajă de pâine cu un fugar în haina cea greșită. Un băiat de treisprezece ani pe nume Ionuț, care se pusese în fața unui copil mai mic. Un plugar bătrân. Un pisar cu o condică cinstită, intrând călare într-un sat ca să numere.

Nu erau cavaleri. Niciunul nu auzise de Ordin. Cei mai mulți nu aveau să știe niciodată ce s-a întâmplat; aveau să-și amintească doar că într-o anume noapte se temuseră mai puțin decât se așteptau și văzuseră ceva mai limpede ce le stătea înainte.

Zece mii de candele. O sută de mii. De la o mare la cealaltă și dincolo; fiecare mică; fiecare aprinsă; și fiecare, pe când priveam, aprinzând-o pe cea de lângă ea.

Asta n-o putea bea.

Nu era nicio flacără de înghițit. Nu era nimic strâns. Întunericul se hrănise zece mii de ani din oameni care țineau lumina pentru ei sau cărora le-o țineau alții, cei care stăteau în ușă; iar acum era în moașă și ea

n-avea habar că ține ceva și avea s-o dea mai departe până dimineața, fără un gând. Era împrăștiată dincolo de orice strângere. Ar fi trebuit să stingă fiecare candelă din lume, una câte una, iar fiecare dintre ele ar fi aprins alta pe când mâna lui era pe ea.

Ce a trecut pe lângă mine

N-a murit. Nu cred că poate. Dar s-a subțiat. S-a tras înapoi, în locurile adânci, cum se trage o apă la reflux; și, pe când se trăgea înapoi, mâinile i s-au deschis. Nu spun că le-a deschis el. Cred că pentru întâia oară în zece mii de ani era ceva ce nu putea ține.

Au trecut pe lângă mine.

Nu-ți pot spune câți. S-au dus în sus, cum se ridică un stol de păsări de pe un ogor când se deschide o poartă. Fiecare făptură care murise înfricoșată și fusese păstrată. Pe unii îi cunoșteam. Era un bătrân cu o mână pătată și nu mai striga pe nimeni; o găsise. Era o fată de nouă ani. Era un băiat în haină de paj și m-am gândit la o praștie pe un altar din Apenini.

Un tânăr înalt, pe un cal sur, a trecut pe lângă mine râzând. Nu s-a uitat în jos. Nu fusese niciodată dintre cei care se opresc.

Și unul, un bărbat mare, cu un colan de aur. Nu-l putusem auzi spunând cuvântul, în viață, într-o grădină de trandafiri. Și-a pus mâna pe umărul meu cât ai răsufla o dată. N-a vorbit. Nu era nevoie.

Apoi a fost întuneric și zăceam pe piatră și eram doar un om.

Scara

M-au găsit Ștefan și Timur. Coboràseră împotriva poruncii. Zic că zăceam la piciorul celei din urmă scări, cu toiagul bătrânului sub mână, și că zâmbeam și că au crezut la început că sunt mort.

Nu eram. Dar eram schimbat și am știut-o înainte să deschid ochii.

M-am uitat la Ștefan. M-am uitat la podeaua din spatele lui. Umbra lui zăcea acolo, aruncată de felinar; o umbră obișnuită. N-aș fi putut spune dacă este a lui. Am căutat un fir și nu era niciun fir de văzut. M-am întins, cum mă întinsesem în fiecare zi de la paisprezece ani, după căldura de sub piatră.

Era piatră.

— S-a dus, am spus. Din mine. Nu pot vedea. N-am mai mult decât un plugar.

— Vlade.

— Nu. Ascultă. Nu s-a dus. Am dat-o. Râdeam, cred, sau plângeam; îmi spun că era greu de zis care. Nu mai este în mine. Este în toți. Acum n-o mai poate înghiți. Vor trebui să stingă fiecare candelă din lume. Una câte una. Am închis ochii. Să încerce.

M-au dus sus pe brațe. A ținut două zile.

Ce s-a câștigat și ce nu

Ți-am spus tot. Trebuie să-ți spun acum la ce s-a ajuns și nu voi face lucrul mai mare decât a fost.

N-a fost o biruință, cum înțeleg cântecele cuvântul acesta. Casele sunt tot acolo. Ottavio Tenebri șade lângă podul din Roma, cu o mască pe care și-a pus-o singur. Patru din cele Treisprezece nu le-am văzut niciodată: la Cairo, dincolo de Persia, la curtea Neamului Mătăsii și una care a plecat pe mare spre apus. Vor auzi ce s-a făcut sub munte și vor trage propriile lor încheieri. Șapte familii vechi și-au pierdut capii într-o singură după-amiază; erau moștenitori; nu știu ce s-a pus de atunci pe fețele copiilor acelora.

Sunt încă oameni în locuri înalte care vorbesc despre lumină și lasă foamete în urma lor. Sunt încă oameni cumsecade, cei mai mulți, care îngenunchează unde li se spune, pentru că nimeni în care să aibă temei de încredere nu le-a arătat vreodată altfel. Foile se vând mai bine în fiecare an. Peste patru sute de ani voi fi un nume de speriat copiii, întocmai cum a spus Plăsmuitorul; și o parte din asta este pe drept.

Iar el este tot dedesubt. Împuținat. Flămând. Ținând-o în brațe.

Dacă ai nădăjduit că îți voi spune că răul a fost ucis într-o peșteră de sub Carpați, îmi pare rău. Nu poate fi ucis într-o peșteră. Trăiește din ceea ce ne temem și din fiecare jale pe care o dăm altuia s-o poarte; și va trăi câtă vreme i se va da asta.

Dar s-a schimbat ceva care nu se va mai schimba la loc.

Înainte, Lumina venea la un singur om într-o sută de ani. La un învățător pe un deal. La un preot în Boemia; la o fată în Franța. Și îl luau pe omul acela și îi zdrobeau mâinile sau îi scoteau ochii sau îl ardeau într-o piață; și se sfârșea, iar povestea o scriau ei înșiși.

Asta nu se mai poate face acum. Nu este într-unul. Este în moașă și în luntraș și în dascăl. Este în fiecare copil care întreabă de unde știi. Nu mai este nimeni de ars. Ar trebui să-i ardă pe toți și ar fi aprinsă în mâinile celui care duce torța.

De aceea mă urăsc. Nu pentru Dunăre; au mai pierdut bani. De aceea și-au dat atâta osteneală ca numele meu să însemne ce înseamnă. Nu i-am învins. Am făcut un lucru cu mult mai rău. Am luat ce țineam într-o odaie încuiată o mie patru sute de ani și l-am aruncat pe fereastră, în uliță.

Ce îți cer

Fiul meu.

Aproape am sfârșit. Am scris un an, la fereastra aceasta, iar tu ai crescut cu o palmă în vremea asta și ai început să-mi pui întrebări la care răspund ceva mai bine decât răspundeam.

Îți las trei lucruri și voi spune pentru ce este fiecare.

Cel dintâi este colanul. Este cel mai vechi lucru pe care îl are casa noastră și n-a fost niciodată al oamenilor care l-au dat. Nu te va face să vezi; asta nu mai este în niciun lucru. Dar se va încălzi în anumite odăi, lângă anumiți oameni zâmbitori. Ia aminte la el. Bunicul tău a simțit căldura aceea șaisprezece ani și și-a spus că este căldura propriului trup.

Al doilea este o sabie de învățătură, din lemn de frasin, cu miez de plumb, înnegrită de-a lungul unui tăiș. A făcut-o un fierar pentru un băiat de șase ani. Este singura armă pe care am purtat-o vreodată și care n-a făcut niciun rău. Aș vrea s-o ai lângă tine, ca pe un lucru la care să te uiți, când vei fi domn și oameni deștepți îți vor spune ce trebuie făcut.

Al treilea este știința ușii. Este sub cisterna de la Poenari. Cere patru mâini și trebuie să fie ale unor oameni care, de drept, ar trebui să-și sară unul altuia în gât și care au venit la ea împreună, de bunăvoia lor. Nu-ți pot spune cine vor fi. În vremea mea au fost un muntean, un turc, o poloneză și un florentin. În a ta vor fi alții. Îi vei cunoaște după faptul că toți cei pe care îi respecți îți vor fi spus că îți sunt dușmani.

Nu-ți cer să mă răzbuni. Aș socoti că toată cartea aceasta a dat greș dacă ai face-o. Am petrecut opt ani rostind douăsprezece nume și ai citit ce a făcut asta din mine.

Nu-ți cer să mă crezi. Am spus-o la început. Credința este ce cer ei. Tot ce este în paginile acestea poți pune la încercare: este un catastif la Giurgiu și două cărți într-o cutie de cedru și o columnă la Roma cu o cioplitură aproape de vârf, unde nimeni nu este menit să se uite.

Îți cer un singur lucru. Mi-a fost cerut mie, într-o curte la Adrianopol, de un om al cărui nume nu l-am aflat niciodată; un învățător bătrân de băieți mici, cu mâinile zdrobite și cu ceva făcut la gură, care nu mai avea alt fel de a o spune. A ridicat ce-i rămăsese dintr-o mână și s-a bătut în piept, de două ori, unde este inima. Apoi a arătat spre mine.

Mi-au trebuit treizeci de ani ca să-l înțeleg. Ți-l dau mai departe, cu vorbele lui, fiindcă n-am altele mai bune.

Este în tine. De unde știi?

Privește.

EPILOG

Snagov

Ce urmează este scris de altă mână.

Sunt Mihnea, fiul lui Vlad. Am paisprezece ani. Scriu acestea la Sibiu, în casa mamei mele vitrege, în cea dintâi săptămână a anului 1477, pe foile albe de la sfârșitul cărții tatălui meu, fiindcă nu este alt loc unde să le fie locul.

A sfârșit-o acum doi ani. Mi-a dat-o primăvara trecută, când am împlinit paisprezece ani, deși scrisese că nu trebuie s-o citesc până nu voi fi om în toată firea. A spus că s-a răzgândit. A spus că avea șase ani când a văzut întâia oară o umbră și că nu mai crede că este vreo vârstă prea fragedă ca să ți se spună adevărul, ci doar oameni prea înfricoșați ca să-l spună.

Am citit-o de patru ori. Voi pune pe hârtie ce s-a întâmplat de atunci, atât de limpede cât ar dori el, și voi încerca să nu așez o poveste frumoasă înaintea a ceea ce nu știu.

Ce a făcut cu anii lui din urmă

A fost prizonier la Vișegrad până în vara anului 1475, în felul pe care l-a descris. În anii aceia l-am văzut aproape în fiecare zi. L-am cunoscut ca pe un om liniștit, care citea foarte mult, care avea răbdare cu întrebările mele și care lipsea uneori câte o lună întreagă, când un cântăreț pe nume Oswin ședea la fereastra lui, în mantia lui, și mă învăța cântece pe care mi se spunea să nu le repet.

Nu mai putea vedea, după munte. Mi-a spus-o el însuși și l-am urmărit și era adevărat. Trebuia să-i judece pe oameni cum îi judecăm noi

ceilalți. Nu se pricepea. A fost înșelat de două ori, în lucruri mărunte, de un vătaf și de un geambaș, și de fiecare dată a râs și a spus că este o mare ușurare să fie un prost ca toată lumea.

Dar îți voi spune un lucru pe care el nu l-a scris, fiindcă nu-l știa. Veneau oameni la turnul acela. Nu erau chemați. Un țesător sas. Un preot ungur, care fusese scos din parohia lui pentru ceva ce spusese într-o predică. Un doctor evreu din Buda. O fată de doisprezece ani dintr-un sat de pe Tisa, care mersese pe jos o sută de mile, singură, pentru că vedea lucruri în spatele oamenilor, iar mama ei o bătuse pentru asta. Veneau pentru că auziseră că este la Vișegrad un om căruia i se poate spune un asemenea lucru.

Nu putea face nimic pentru ei. Nu-i mai rămăsese nimic de dat; dăduse tot. Îi așeza lângă foc și îi întreba ce au văzut și asculta. Iar când sfârșeau, spunea:

— Nu ești bolnav. Ești treaz. Cine altcineva din târgul tău?

Și ei se gândeau și numeau unul sau doi.

— Atunci du-te acasă, le spunea, și găsește-i pe cei doi.

Atât. Am numărat, în anul din urmă. Au fost două sute unsprezece.

A TREIA DOMNIE

În vara anului 1475 regele Matia l-a slobozit, în văzul lumii, cu mare ceremonie de iertare. Ajunsese la îndemână; hotarul se năruia, iar Casele, care își pierduseră șapte dintre capi sub un munte cu unsprezece ani înainte și petrecuseră anii aceia în tulburare, începuseră să-și vină în fire. Se găsiseră oameni noi pentru jilțurile cele vechi. Erau din nou umbre printre vizirii sultanului. Erau mai puține și aveau răbdare, iar Mehmed era bolnav și nu le putea urmări pe toate.

Unchiul meu Radu murise în anul acela. Țara Românească încăpuse pe mâna unui domn pe nume Basarab, care era omul noului Karanlık.

I-am auzit pe tatăl meu și pe voievodul Ștefan vorbind, într-o noapte din toamna anului 1476, când socoteau că dorm.

— Ai patruzeci și șapte de ani, a spus Ștefan. Nu poți vedea. Ai nevastă și fii. Ai făcut mai mult decât orice om în viață. Să fie altcineva.

— Nu este nimeni altcineva pe care norodul să-l cunoască.

— Norodul crede că ești un monstru.

— În foi. În Germania. În sate își amintesc două lucruri: că o pungă putea zăcea în drum și că în anii din urmă erau școli. A tăcut o vreme. Și își amintesc țepele. Știu. Nu mă duc ca să fiu iubit, Ștefane. Mă duc pentru că se zidesc din nou schele pe Dunăre. Yusuf le-a văzut.

— Atunci vin călare cu tine.

— Ai jurat asta pe un trup, la Reuseni. Ai plătit-o de trei ori.

— Eu voi judeca când este plătită.

Au luat Târgoviștea în noiembrie. Ceva mai mult de o lună, steagul cu dragonul a fluturat pe turnul Chindiei. A redeschis școlile în prima zi. A pus să se citească în piață, cu glas tare, catastiful vistieriei în a doua. Mi se spune că un plugar bătrân pe nume Radu, dintr-un sat de pe Dâmbovița, a mers pe jos douăzeci de mile ca să stea în piața aceea și că el și tatăl meu s-au uitat unul la altul peste ea și niciunul n-a vorbit.

Snagov

În cele din urmă zile ale lui decembrie, în mlaștinile de lângă mănăstirea de pe ostrovul Snagovului, o ceată mică de munteni a fost luată prin surprindere, în ceață, de o oaste mai mare.

Voievodul a căzut acolo. Așa s-a spus. Am încercat să aflu cum și nu pot. Nu sunt două mărturii care să se potrivească. Una zice că l-a ucis turcul. Una zice că au fost propriii lui boieri. Una zice că a urcat pe un deal ca să privească lupta și a fost doborât de oamenii lui, care l-au luat drept dușman. Trupul care a fost arătat după aceea nu putea fi cunoscut ca al lui.

Bag de seamă că a fost o mlaștină. Bag de seamă că a fost decembrie, ca la Bălteni. Nu trag nicio încheiere. M-a învățat să nu trag, când nu m-am uitat.

Călugării de la Snagov zic că este îngropat înaintea altarului bisericii lor. Nu mi s-a îngăduit să văd mormântul deschis.

Legătura

Voi mai însemna un lucru și apoi am sfârșit, fiindcă după el am o hotărâre de luat.

Acum trei nopți a nins greu. Puțin după lăsarea întunericului, s-a auzit o bătaie la ușa dinspre uliță.

Am coborât eu însumi. Fratele meu a venit după mine; îl cheamă Vlad, ca pe tatăl nostru, și are șase ani sau, cum ți-ar spune el, aproape șapte.

Pe prag era un om bătrân. Era oștean, după ținută, deși nu purta arme; un răsăritean, foarte înalt, cu barba albă și fața bătută de vreme, și era udă. Nu cred că de la zăpadă. N-a vrut să intre. S-a uitat la mine multă vreme și apoi la fratele meu și a părut să găsească în fața fratelui meu ceva ce căutase.

A pus pe prag o legătură lungă, înfășurată într-o mantie de oștean. Apoi s-a plecat. Era o plecăciune foarte adâncă, cum i-am văzut pe turci făcând înaintea unui domn, cu mâna la inimă; și a făcut-o înaintea

noastră, a amândurora, a unui băiat de paisprezece ani și a unui copil de șase, într-un prag.

— A apăsat odată o pușcă în jos, a spus, într-o românească înceată și îngrijită. Și a coborât pe un câmp ca să mă aducă înapoi, când ar fi fost mai lesne să-mi taie gâtul. Am fost cu el la sfârșit. Nu i-a fost frică. A spus că veți ști ce să faceți cu acestea și că, dacă nu veți ști, veți afla.

Apoi s-a întors și a plecat în susul uliței, spre miazăzi.

În mantie era o sabie de învățătură din lemn de frasin, cu miez de plumb, înnegrită de-a lungul unui tăiș, ca și cum ar fi fost cândva într-un foc. Era un toiag vechi de alun. Și era un colan de aur, în chipul unui dragon cu coada încolăcită în jurul propriului gât.

Fratele meu a ridicat colanul. L-am lăsat. L-a întors în mâinile lui mici.

— E cald, a spus.

Nu luam aminte. Mă uitam afară prin ninsoare, în josul uliței, unde erau aprinse felinarele. Bătrânul oștean aproape ajunsese la colț. Umbra i se întindea lungă în urmă, pe pământul alb.

Nu pot vedea cum vedea tatăl meu. Ți-am spus-o. Nu am niciun dar. Sunt un băiat obișnuit și aș fi fost bucuros, acum trei nopți, să rămân unul.

Dar am citit o carte de patru ori. Și ea spune, pe cea din urmă pagină, că nu este un dar; că este doar ce are un om care n-a fost încă învățat să-și întoarcă privirea. Așa că nu mi-am întors privirea. Am stat în prag și m-am uitat mai departe, la zăpadă, deși îmi curgeau ochii de frig.

Erau pe ea două umbre.

Una era a bătrânului și mergea cum mergea el. Cealaltă ținea pasul alături, puțin la stânga, cu o jumătate de clipă mai târziu. Nu o arunca

nimeni. Ulița era goală. Iar unde ar fi trebuit să-i fie capul, conturul era neted.

S-a întors, la colț, înaintea lui. Sunt sigur de asta. S-a uitat înapoi, în susul uliței, la ușa luminată și la noi doi, care stăteam în ea.

Apoi s-au dus și a rămas numai zăpada.

Fratele meu doarme. Colanul este sub perna lui; n-a vrut să se despartă de el. Eu am sabia de lemn de-a curmezișul genunchilor și cartea tatălui meu deschisă înaintea mea la cea din urmă foaie și tocmai am citit, din nou, cuvintele cu care se încheie.

Nu știu cine îl urmărea pe bătrânul acela, nici de câtă vreme, nici ce a aflat. Nu știu dacă tatăl meu este în biserica de la Snagov. Nu știu ce s-a pus, acum doisprezece ani, pe fețele a șapte copii în șapte cetăți, nici cine șade în noaptea aceasta lângă un pod la Roma.

Știu că am văzut. Nu m-a aprins nimeni. M-am uitat.

Mă voi duce să aflu.

Aici se încheie cartea întâi.

NOTĂ ISTORICĂ

Cititorului i se datorează o socoteală limpede despre unde stă cartea aceasta pe temeiul istoriei și unde îl părăsește. Povestitorul cere, pe cea din urmă pagină, să fie verificat. Autorul cere același lucru.

Ce este istorie

Ordinul Dragonului a fost întemeiat în decembrie 1408 de Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei și mai târziu împărat romano-german, și de regina sa, Barbara de Cilli. Vlad al II-lea al Țării Românești, fiu din flori al lui Mircea cel Bătrân, a fost primit în Ordin la Nürnberg, în februarie 1431, și a fost cunoscut de atunci ca Dracul. A luat tronul Țării Românești în 1436. În 1438 a însoțit oastea sultanului Murad al II-lea într-o incursiune în Transilvania.

Fiul său Vlad, povestitorul, s-a născut între 1428 și 1431, după tradiție la Sighișoara. În anii 1440, el și fratele său mai mic, Radu, au fost ținuți ostatici la curtea otomană. Cruciada de la Varna s-a sfârșit în dezastru la 10 noiembrie 1444. În 1447 Iancu de Hunedoara a intrat cu oaste în Țara Românească; Vlad Dracul a fost ucis lângă Bălteni, iar fiul său cel mare, Mircea, a fost orbit și îngropat de viu la Târgoviște. Vlad a ținut tronul pentru scurtă vreme în toamna anului 1448, a petrecut ani de pribegie în Moldova și în Transilvania, unde l-a cunoscut pe viitorul Ștefan cel Mare, și s-a întors în 1456, anul cometei Halley și al asediului Belgradului.

Domnia sa din 1456–1462 a fost atât de aspră cât spune povestitorul. Pedepsirea boierilor, zidirea Poenarilor prin muncă silită, incursiunile în ținuturile săsești ale Transilvaniei și execuțiile de lângă Brașov sunt atestate. Foile germane despre el, tipărite începând din 1463, sunt

adevărate, și la fel este disputa dintre istorici asupra măsurii în care exagerează.

Cererea de tribut și de băieți, capcana de la Giurgiu, campania de iarnă peste Dunărea înghețată și scrisoarea către Matia Corvin din 11 februarie 1462, cu socoteala ei de 23.884 de morți, sunt istorie. La fel sunt năvala otomană din iunie 1462 sub Mehmed al II-lea, pârjolirea câmpiei muntene, atacul de noapte din 17 iunie, înscăunarea lui Radu și arestarea lui Vlad de către Matia Corvin, pe temeiul unor scrisori a căror autenticitate a fost pusă la îndoială de atunci încoace. A fost ținut în Ungaria vreo doisprezece ani, s-a căsătorit cu o rudă a regelui, a fost repus în scaun în 1476 cu ajutorul lui Ștefan al Moldovei și a fost ucis în câteva săptămâni. Locul și felul morții sale, ca și locul unde i se află trupul, rămân nesigure.

Jan Hus a fost ars la Konstanz în 1415, în ciuda unui salv-conduct de la Sigismund. Ioana d'Arc a fost arsă la Rouen în mai 1431. Papa Pius al II-lea a vestit o cruciadă la Mantova în 1459 și a murit la Ancona în august 1464, pe când aștepta o flotă. Traian a cucerit Dacia în anul 106 d.Hr., iar Columna sa stă și astăzi la Roma. Tiparul cu litere mobile a fost pus la punct la Mainz în anii 1450. Statul otoman ținea condici amănunțite ale populației și veniturilor sale.

Ce este născocire

Tot restul.

N-a existat nicio Curte în sânul Ordinului Dragonului. Nu există treisprezece Case. Familiile Tenebri, Vesperi, Corbul, Morowski, De Noirval, Von Umbra, Skotenos, Karanlık, Temnov, Al-Atim, Tariki și Yemu n-au existat niciodată, și nici banca lor, Actele lor, măștile sau riturile lor. Nicio asemenea adunare n-a pus la cale moartea lui Iisus din Nazaret, n-a schimbat Evangheliile, nu i-a ars pe Hus sau pe Ioana, n-a

plătit amândouă taberele la Varna și n-a împrumutat sultanului zeciuiala de cruciadă din 1459. Însemnarea din Evanghelia de argint și lecțiunile din vechiul codice grecesc sunt născocite pentru poveste.

Lumina, Vederea, umbrele, Dragonul de sub Poenari, neamul cel vechi numit Veghetorii și Azhur sunt născociri. La fel este scena ascunsă de lângă vârful Columnei lui Traian.

Următoarele persoane sunt născocite: secretarul Corbul și nepotul său; dascălul Karanlık; învățătorul din Bursa; temnicerul de la Eğrigöz; vornicul Dragomir; fierarul Hannes; bănarul Iosif; grăjdarul Stoica; Solomonarul; sora Anastasia; Lorenzo degli Scolari; Jadwiga Tarnowska; Lazăr; Erik Axelsson; Oswin; Yusuf din Sofia; Hekim Selim; Kara Timur Pașa și fiul său; băiatul Ionuț; Donna Livia, Ottavio și Marcello Tenebri; Plăsmuitorul; și Luntrașul.

Persoanelor adevărate li se dau, de la un capăt la altul, vorbe și fapte născocite. Mehmed al II-lea, Matia Corvin, Ștefan al Moldovei, Radu, Iancu de Hunedoara și Pius al II-lea n-au spus și n-au făcut nimic din ce li se pune în seamă între patru ochi. N-a fost nicio întâlnire într-o casă de vânătoare și nicio pace nescrisă. Lămurirea dată pentru „pădurea celor trași în țeapă" este a autorului; cronicarii care o descriu au vrut să spună ce au scris.

Numele mamei lui Vlad, firea celei dintâi soții a sale, data nașterii lui Mihnea și povestea morții ei sunt alegerile autorului acolo unde izvoarele tac sau se contrazic.

Despre Case

Fiindcă poveștile despre familii care cârmuiesc în taină au fost folosite, în lumea adevărată, ca să ponegrească popoare adevărate, autorul ține să fie limpede în privința poveștii sale.

Cele treisprezece Case ale cărții acesteia nu sunt ale niciunui neam, ale niciunei credințe și ale niciunui popor. Sunt așezate la Roma și la Adrianopol, la Paris și la Cairo, printre latini, greci, slavi, turci și alții, tocmai pentru ca niciun cititor să nu le poată lua drept vreo obște anume. Cei treisprezece oameni care încep povestea în Iudeea sunt dregători și negustori ai lumii romane, iar textul spune că niciunul nu era din poporul omului pe care l-au ucis. Teza cărții este opusul vechii ponegriri: că ori de câte ori un popor întreg este învinuit de nenorocirile lumii, cineva câștigă de pe urma învinuirii.

Cartea nu este nici un rechizitoriu împotriva religiei. Biserica din povestea aceasta este o obște de credincioși sinceri, printre ei cel mai viteaz personaj al cărții, ale cărei așezăminte au fost luate cu împrumut de oameni care cred în altceva. Același lucru este arătat despre curtea sultanului. Credința, în paginile acestea, este ceea ce falsifică răufăcătorii, iar nimeni nu falsifică un lucru fără preț.

Despre povestitor

Vlad al acestei cărți nu este nici monstrul din foi, nici eroul național al tradiției de mai târziu. Este un om care a făcut lucrurile pe care izvoarele spun că le-a făcut, căruia i se dă, prin născocirea autorului, un temei pentru care le-a făcut și un temei pentru care s-a oprit și care nu cere să fie iertat. Dacă domnul din istorie merită citirea aceasta, cititorul trebuie să judece din istorie.

Metoda pe care o recomandă povestitorul este singura parte a cărții pe care autorul ar apăra-o ca adevărată. Orice ți s-ar spune, de către oricine, întreabă de unde știe cel care spune.

ANEXĂ

Cele șapte învățături

Așa cum i-au fost date povestitorului de cel din urmă dintre Solomonari și în ordinea în care le-a învățat.

Cea dintâi: s-o primești. Lumina se ridică de la sine în cel care vrea, fără să țină nimic pentru sine, binele altuia. Nu poate fi apucată. Se cere prin dorință. Învățată într-o chilie la Eğrigöz.

A doua: cum se pierde. Nu dă nimic celui care urăște. Ura n-o alungă; nu-i lasă loc. Învățată în sala sfatului de la Târgoviște.

A treia: s-o chemi fără mânie. Nu înăbușind mânia, ceea ce ascunde piatra sub frunze, ci găsind ceva dorit mai mult. Învățată în coliba unui cărbunar.

A patra: s-o chemi fără frică. Frica este ceea ce i s-a spus unui om, slobozit în întuneric. Mergi spre sunet și pui mâna pe el. Învățată într-o pădure deasupra Bistriței.

A cincea: s-o chemi fără să vrei nimic. S-o ții fără niciun rost al tău. Povestitorul spune că n-a învățat-o niciodată pe deplin și se îndoiește că a învățat-o cineva.

A șasea: să cobori. Când călărețul și omul au crescut laolaltă și nu este niciun fir de tăiat, te duci la om cu mâinile goale. Nu se poate face cu sabia. Învățată într-un cort roșu.

A șaptea: s-o dai. Cea dintâi învățătură întoarsă pe dos. Ce este strâns poate fi înghițit; ce este împrăștiat nu poate. Învățată sub munte.

Cele treisprezece Case

Toate sunt născocirea autorului. Vezi Nota istorică.

Tenebri, din Roma. Bancheri ai Sfântului Scaun. Mama Caselor. Frica ei: osânda veșnică.

Vesperi, din Veneția. Armatori și negustori de mirodenii. Frica ei: pierderea.

Corbul, din Buda. Secretari ai cancelariei regale. Frica ei: trădarea.

Morowski, din Cracovia. Stăpâni de moșii și ctitori de mănăstiri. Frica ei: necinstea.

De Noirval, din Paris. Doctori ai Universității. Frica ei: îndoiala.

Von Umbra, din Imperiu. Sfetnici imperiali. Frica ei: neorânduiala.

Skotenos, din Constantinopol, apoi în pribegie. Istorici de curte. Frica ei: uitarea.

Karanlık, din Adrianopol. Dascăli ai fiilor sultanului și secretari ai vistieriei lui. Frica ei: rușinea.

Temnov, din Moscovia. Negustori de blănuri. Frica ei: singurătatea.

Al-Atim, din Cairo. Judecători și negustori de grâne. Nu apare în cartea aceasta.

Tariki, din Samarkand. Astrologi ai domnilor. Nu apare în cartea aceasta.

Yemu, de la curtea Neamului Mătăsii. Maeștri de ceremonii. Nu apare în cartea aceasta.

Casa Fără Scaun. A plecat pe mare spre apus, dincolo de Coloanele lui Hercule, în domnia lui Traian. Nu se mai știe nimic.

Ordinul

Cei care au șezut la masa rotundă de la Poenari sau au coborât sub munte.

Vlad al Țării Românești. Ștefan al Moldovei. Sora Anastasia, din Constantinopol. Lorenzo degli Scolari, din Florența. Jadwiga Tarnowska, din Polonia. Lazăr, din Serbia, care a ținut spărtura. Erik Axelsson, din Danemarca. Oswin, din Tirol. Yusuf, din Sofia. Timur, din Anatolia. Hekim Selim, din Damasc, care este îngropat la peretele cu stele.

Și cei care n-au fost niciodată la nicio masă: un fierar din Sighișoara; un învățător din Bursa; o fată de boier pe nume Ana; un fiu de plugar pe nume Ionuț; o fată de morar pe nume Stana, care ține scândura la Târgul celor Două Maluri.

Cronologie

Datele însemnate cu asterisc sunt istorice. Celelalte țin de poveste.

În jurul anului 33 d.Hr. Treisprezece oameni din Răsăritul roman pun la cale moartea unui învățător din Galileea și ajung păstrătorii cuvintelor lui.

106 d.Hr.* Traian cucerește Dacia. Nouă ofițeri coboară într-un puț la Sarmizegetusa și se întorc cu măști de piatră neagră.

1396.* Cruciada de la Nicopole este nimicită.

1408.* Sigismund de Luxemburg întemeiază Ordinul Dragonului.

1415.* Jan Hus este ars la Konstanz.

În jurul anului 1429.* Se naște Vlad, după tradiție la Sighișoara.

1431.* Tatăl său este primit în Ordin la Nürnberg. Ioana d'Arc este arsă la Rouen.

1435. Băiatul vede umbra nașului său.

1436.* Tatăl său ia tronul Țării Românești.

1438.* Incursiunea în Transilvania cu sultanul Murad.

1442.* Vlad și Radu sunt dați ostatici.

1443. Chilia de la Eğrigöz. Glasul.

1444.* Cruciada de la Varna. Cea dintâi domnie a lui Mehmed, copil.

1447.* Vlad Dracul este ucis la Bălteni; Mircea este îngropat de viu la Târgoviște.

1448.* Cea dintâi domnie a lui Vlad, de două luni.

1449–1455. Pribegia. A treia, a patra și a cincea învățătură.

1451.* Bogdan al II-lea al Moldovei este ucis la Reuseni.

1456.* Cometa Halley. Asediul Belgradului. Moare Iancu de Hunedoara. Vlad îngenunchează înaintea jilțurilor la Buda și ia tronul.

1456–1459.* Domnia groazei.

1457.* Ștefan ia tronul Moldovei.

Iarna 1459–1460. Comparația.

1460–1461. Școlile, catastiful deschis, masa rotundă.

Iarna 1461–1462.* Campania peste Dunărea înghețată.

Iunie 1462.* Mehmed al II-lea năvălește. Câmpia pârjolită. Atacul de noapte din 17 iunie.

Iulie 1462. Pacea nescrisă.

Noiembrie 1462.* Vlad este arestat de Matia Corvin.

1463.* Se tipăresc cele dintâi foi germane.

August 1464.* Pius al II-lea moare la Ancona. Ceata este la Roma.

Octombrie 1464. Sub munte.

1474. Testamentul este scris la Vișegrad.

1475.* Vlad este slobozit.

Noiembrie–decembrie 1476.* A treia domnie și moartea lui lângă Snagov.

Ianuarie 1477. Mihnea scrie cele din urmă foi.

DESPRE AUTOR

Mircea S. Rusu este inginer și scriitor român, fondatorul Qubitpage. Lucrează ca inginer de suport și de sisteme din 2005, în Italia, Spania, Franța, Irlanda și Regatul Unit, din care șapte ani ca și consultant tehnic la Spitalul Niguarda Ca' Granda din Milano.

Este autorul cărții *Arhitectul: Planul civilizației care își supraviețuiește sieși*, publicată în engleză și în română.

Trăiește în România, unde construiește software, roboți și jocuri. *Ordo Draconis: Neluminații* este cartea pe care se întemeiază jocul cu același nume.

DE ACELAȘI AUTOR

Arhitectul

în engleză: *The Architect: A Blueprint for the Civilization That Survives Itself*

The Architect · Companion Volumes

Intelligence Under Custody

The Restoration of Work

Economic Instruments

Sovereign Identity

Honest Enterprise

The Public Ledger

The Federation

Volume One · The Cascade

Volume Two · First Light

Ordo Draconis: The Unlit

ediția în limba engleză a acestei cărți

Disponibile pe Amazon, în ediții Kindle și tipărite.
amazon.de/stores/Mircea-Silviu-Rusu/author/B0H2QNF19G